

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR DOKTORI ISKOLA

BAKONYI MÁRIA

**A BEISMERŐ VALLOMÁS FONÁKJA ÉS SZÍNE –
A KÉNYSZERTŐL A KONSZENZUSIG**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Témavezető: PROF. DR. TÓTH MIHÁLY MTA DOKTORA

Pécs, 2019.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	1
I. Bevezetés	5
1. Témaválasztás indokolása, aktualitása	5
2. Az értekezés témája és szerkezete	10
3. Az értekezésben alkalmazott módszerek	19
II. A beismerő vallomás megszerzésének módozatai - kezdetben	21
1. Az ókor tortúrája	21
2. A bűnvádi eljárás jellegzetességei a középkorban	23
2.1. Általános jellemzők	23
2.2. Az istenítélet.....	26
2.2.1. A próbák.....	28
2.2.2. A baj, bajvívás (duellum)	30
3. Az eskü, a tanúbizonyosság és a tudományvétel	32
III. A kínvallatás	36
1. Célja, rendeltetése	36
1.1. A „sötét” középkor eljárása: az inkvizíció	37
2. Kínvallatás Magyarországon	44
3. Törekvések a tortúra eltörlésére Európában és Magyarországon	47
IV. A kínvallatás tilalmának kodifikációja Magyarországon	52
1. Törvénytervezetek	52
2. A kényszervallatás XIX. századi első, írott törvényi szabályozása Magyarországon és az eljárési törvény tilalmai a terhelt kihallgatásánál	56
3. A kényszervallatás szabályozása és az eljárásjog követelményei a terhelt kihallgatásáról a II. világháborút követően, a szocializmus időszakában	62
3.1. Az 1951. évi III. törvény	64
3.2. Az 1961. évi V. törvény	68
3.3. Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet	70
3.4. Az 1973. évi I. törvény	71
3.5. 1978. évi IV. törvény	71
4. A terhelt kihallgatásának szabályozása az 1989-es rendszerváltást követően, valamint a kényszervallatás a legújabb Btk-ban	73
4.1. Az 1998. évi XIX. törvény	73
4.2. A 2012. évi C. törvény	74
4.3. A kényszervallatás szabályozásának összehasonlítása	75

5. A kényszervallatás napjainkban – az Amerikai Egyesült Államokban és Európában	76
V. A kényszervallatás törvényi tényállása és az elkövetés bizonyításának nehézségei ..	78
1. A kényszervallatás, mint hivatali bűncselekmény	78
1.1. A jogi tárgy és a „kényszer” mint a bűncselekmény központi eleme	78
1.2. A célzat	80
1.3. Elkövetési magatartások	81
1.4. Az aktív alany, az elkövető	84
1.5. A passzív alany, a „sértett”	85
2. Egység, többség, halmazat	86
3. Tapasztalataim a gyakorlatból	87
4. Statisztikai adatok	89
VI. Nemzetközi szabályozás és elvárások	90
1. Az ENSZ szabályozásai az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatától napjainkig	90
2. A Európa Tanács egyezményei	93
3. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata a kínzás, embertelen vagy megalázó bántás tilalmának megszegése esetén	94
3.1. Általános szabályok	94
3.1.2. A Gäfgen Németország elleni ügy	96
3.1.3. Balogh Magyarország elleni ügye	100
3.1.4. Csonka Magyarország elleni ügy	102
4. A hazai hatóságok által lefolytatandó eljárásokkal kapcsolatos EJEB elvárások	105
4.1. Nemzetközi elvárások kontra valóság: bizonyítási nehézségek a kényszervallatás miatt indított ügyekben	107
5. A kényszervallatás okai és Janus-arcúsága	115
VII. Bizonyítás a büntetőeljárásban	121
1. Általánosságban	121
2. A bizonyítás fogalma a büntetőeljárásban	122
3. A bizonyítás tárgya	124
4. A bizonyítékok szabad értékelésének elve	127
5. A bizonyítás törvényessége és a bizonyítási tilalmak	131
5.1. A bűncselekmény útján megszerzett bizonyítékok	140
5.2. Más tiltott módon megszerzett bizonyítékok	142
5.3. A résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével megszerzett bizonyítékok	143
6. A „mérgezett fa gyümölcse mérgező” és az ezüsttálca elve	145
6.1. A rendőri jelentésbe foglalt az intékezés helyszínén tartózkodó személyek „meghallgatásának” felidézése a rendőrök tanúkénti kihallgatása révén	149
6.2. A szakértői burkolt kijátszás doktrínája	152

VIII. A terhelt fogalma és kihallgatása	154
1. A terhelt fogalma – a törvény szerint	154
1.1. A terhelt, mint „ügyfél” és mint bizonyítási eszközt szolgáltató személy	155
2. A terhelt kihallgatása	159
3. Az ártatlanság vélelmének jogi természete	167
3.1. Néhány eset EJEK gyakorlatából az ártatlanság vélelmével kapcsolatban	174
4. Az önvádra kötelezés tilalma.....	180
5. Jog a hallgatáshoz.....	182
5.1. A Miranda ügy és a Miranda-elv	184
5.2. A Miranda-elv utóélete	186
5.3. Az önvádra kötelezés tilalma és a hallgatás joga	189
IX. A gyanúsított kihallgatása	191
1. Általánosságban.....	191
2. A gyanúsított védekezési lehetőségei.....	194
2.1. A hallgatás, mint a védekezés egyik módja	194
2.2. A vallomástételben rejlő védekezési lehetőségek	200
2.2.1. Valós és valótlan vallomások.....	201
2.2.2. A gyanúsított ténybeli, jogi és vegyes ténybeli védekezése.....	203
2.2.3. A gyanúsított jogszerű és jogszerűtlen védekezése.....	204
3. A vallomásértékelés mércéi	210
4. A terhelt hamis vallomása	214
5. A beismerő vallomás	223
X. A gyanúsított kihallgatása- a hatóság oldaláról	225
1. A gyanúsított kihallgatásának törvényes taktikai fogásai és a neuralgikus pontok.....	225
1.1. A kihallgatásra való felkészülés	227
1.2. Kérdésfeltevés módja	231
2. Dezinformáció alkalmazása a leplezett eszközök alkalmazása során	241
3. A megtévesztés tilalma, avagy a krimináltaktikai blöff alkalmazása a gyanúsított kihallgatásánál	246
3.1. A blöff és a krimináltaktikai-blöff fogalma, vélemények az alkalmazhatóságával kapcsolatban	251
3.2. A krimináltaktikai blöff fajtái	255
3.3. Szabad-e megtéveszteni a gyanúsítottat a kihallgatás során?	257
XI. A beismerő vallomás az új Be. középpontjában	263
1. Általánosságban.....	263
2. A beismerő vallomás jelentősége az új Be-ben a nyomozás során	267
2.1. Ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése – az általános feltételek.....	268
2.2. A bíróság elé állítás és a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás beismeréshez kötött esetei	270

2.2.1. Bíróság elé állítás	270
2.2.2. Büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás	271
2.3. A közvetítői eljárás	273
2.4. A feltételes ügyészi felfüggesztés	275
3. Egyezség a bűnösség beismeréséről	277
3.1. Az egyezség jogintézményének kialakulását elősegítő okok.....	277
3.2. Az egyezség megkötése - az egyeztetés folyamata.....	279
3.3. A bíróság eljárása egyezség esetén	283
4. A vádemelést követően az eljárás lerövidítését célzó eljárás: az előkészítő ülés.....	288
XII. Zárzó helyett	290
Felhasznált irodalom.....	297
Felhasznált Internet-letöltések.....	309
Felhasznált jogszabályok.....	312

I. Bevezetés

1. Témaválasztás indokolása, aktualitása

Téma választásom indokát Csemegi Károly idézetével kezdem, aki szerint a büntetőeljáráásban:

„Két érdek helyeztetik egymással ellentétbe: A társadalom érdeke, mely a társadalom biztonságának szempontjából az ezt megsértő gonosztevők felfedezése, bűnösségük bebizonyítása és azok megbüntetése céljából a társadalmi erő leghatályosabb kifejtését követeli, másrésről pedig a büntett elkövetésével gyanúsított vagy vádlott érdeke, a ki a hatalmas társadalmi erővel szemben, az elnyomás, a lenyűgözés, az üldözés ellen oltalmat követel. Az ellentétbe állítás ez alakban, nem helyes. A társadalom valódi érdekei nincsenek és nem is lehetnek ellentétben az egyén jogos érdekeivel. Csakis mindkét érdeknek egyiránt alapos és lelkiismeretes számbavételével lehet megfelelni a művelt, az önmaga felismerésére jutott társadalom jól felfogott érdekének.[...] Főleg a bűnvádi eljárás területén látja magát szemközt a törvényhozó avval a rengeteg problémával, melyet az egyéni szabadság jogának összeegyeztetése a közbiztonság érdekeivel állít útjába. Nem az ellentétbe állítás, hanem az összeegyeztetés a feladat.”¹

Csemegi Károly idézete híven tükrözi azt, hogy a büntetőeljáráásban két érdek ütközik, mégpedig a társadalom és a büntett elkövetésével gyanúsított vagy vádlott érdeke.

Attól a pillanattól kezdve, hogy a társadalom rendjét egy bűncselekmény „megbolygatja”, elkezdődik a büntetőeljárás, amelyben a büntetőjogi hatóságok feladata, hogy a bűncselekmény elkövetőjének kilétét megállapítsák, kihallgassák, és a kihallgatás valamint az egyéb rendelkezésre álló bizonyítékok alapján felelősségre vonására sor kerüljön.

Ebben a néhány sorban ismertetett feladat végrehajtása azonban nem olyan egyszerű a hatóságok számára, mert a terhelt, aki ellen a büntetőeljárás folyik nem csupán kötelezettségekkel rendelkezik a hatóság irányába, amelyeket „teljesítenie kell”, hanem büntetőeljárás jogokkal is, amelyeket viszont az ügyben eljáró nyomozó hatóságnak, ügyészségnek valamint bíróságnak tiszteletben kell tartania, és ezen keretek között,

¹ CSEMEGI Károly művei: Bűnvádi eljárás. Franklin Társulat, Budapest, 2 kötet IV. 1904. 457. o.

„tisztességes eljárásban” kell eljutni a végső célig, tehát a bűncselekmény *valódi* elkövetőjének a felelősségre vonásáig.

Erre figyelemmel a büntetőeljárás felfogható sajátos rekonstrukciós tevékenységként is annak érdekében, hogy a feltételezett elkövető büntetőjogi felelősségéről megalapozott döntés születhessen.

Egy bűncselekményről nyilvánvalóan a terhelt rendelkezik a legtöbb releváns információval; amennyiben az eljárás során képes, és hajlandó is ezeket a nyomozó hatósággal közölni, jelentős mértékben megkönnyíti az eljárás sikeres lefolytatását, a vallomása alapján már könnyedén összegyűjthetők az előadását alátámasztó – esetleg részben cáfoló – további bizonyítékok is. Mivel a gyanúsított őszinte jellegű, beismerő vallomásának nagy jelentősége van, ezért a múltban – és nyilván majd a jövőben is – jogosan törekszik a nyomozást lefolytató arra, hogy szóra bírja, és próbál ki ennek érdekében minden olyan módszert, amelyről úgy véli, hogy az megkönnyítheti céljának az elérését.

Király Tibort idézve: a büntetőeljárás feladata, hogy kiderítse az igazságot, ám ezt nem érheti el bármi áron. A társadalmi tapasztalat azt igazolja, hogy a törvényeket sértő önkényes módszerek végső hatásaikban rendkívül veszélyesek a társadalomra. Veszélyesebbek, mint amilyen hasznos a büntettek és a büntettek sikeres, de törvénytelen leleplezése.²

A gyanúsított azonban általában nem „beszédese” az általa elkövetett bűncselekmény részleteivel kapcsolatban, mert az érdeke ellentétes az eljáróéval. Többnyire az eljárás kezdetétől fogva jól tudja, vagy legalábbis sejti, hogy bűnösségének a bizonyítása a hatóság feladata, és ha a vallomásával nem segíti a bizonyítást, esetleg akár „ki is menekülhet az eljárásból”. Ezen túl a mindenkor hatályos jogszabályok is éles határokat szabnak az eljárónak, akinek ezért egy egyre szűkülő jogi ösvényen haladva kellene elérnie a célt: megszólaltatni, és minél részletesebb vallomásra bírni a gyanúsítottat.

Az ókori büntetőeljárásban bizonyítási eszközök hiányában a bűncselekmény vélt elkövetőjét – amennyiben tagadott – kínvallatással bírták szóra, annak függvényében melyik társadalmi csoporthoz tartoztak.

² KIRÁLY Tibor: Büntetőítélet a jog határán. KJK, Budapest, 1972. 140. o.

A feudalizmus időszakában a vádló – aki egyben a vallató is volt – az általa gyanúnak tartott személy bűnösségének minden áron való bebizonyítására törekedett, a bűnösséget kizáró vagy enyhítő körülmények felderítését meg sem kísérelte, sőt az eljárás titkosságából adódóan a vádlottnak arra sem volt lehetősége, hogy az ellene felhozott gyanúról tudomást szerezzen, valamint az összegyűjtött bizonyítékokat – ha egyáltalán voltak – megismerhesse. [...] Rendes büntetést kiszabni csak közvetlen, meghatározott erejű bizonyítékok alapján lehet. A legfontosabb, legegységesebb és minden további vizsgálatot feleslegessé tevő bizonyíték a vádlott beismerése volt. Beismerést elérni azonban pusztán a vallatás révén nyilvánvalóan nem mindig lehetett, ezért a tagadó vádlottakkal szemben – mintegy a közvetett és sokszor merőben szubjektív bizonyítékok közvetlenné tétele érdekében – általánosan elfogadott módszerként kényszervallatást, tortúrát alkalmaztak.³

A korai feudális perjogunkra vonatkozóan az első adatok Árpád-házi királyaink törvényeiből maradtak ránk.[...] A védekezés eszközeinek szigorúan kötött rendszere nagyon szűk határt szabott a váddal szembeni érdemi védekezésnek. Általában a vád tárgyától teljesen független, kétes kimenetelű próbák eredményeként állapították meg, vagy zárták ki a vádlott felelősségét.⁴ Az istenítéleti próbák „kényszerű” védekezési eszközei a tüzesvas, a vízpróbák, stb. és a bajvívás voltak, majd megjelentek az eskük, amelyekkel eleinte nem azt bizonyították, hogy a vádlott elkövette-e a terhére rótt bűncselekményt, hanem arról kellett tanúbizonytságot tenni, hogy a vádlott milyen ember, és a tanúk száma valamint „milyensége” határozta meg az ügy végkimenetelét.

A kínvallatás a felvilágosodás gondolkodóinak hatására megszűnt, majd a XIX. század elejétől a kontinensünkön a kínvallatást felváltotta a kihallgatás intézménye, melyben a vádlottat törvényes vallomás tételére már nem kényszerítették, de fenntartották a vallomástételi kötelezettségét, s ezt gyakran botozással, sötétzárkával, éheztetéssel kényszerítették ki. Könnyen belátható, hogy a védekezési jog határai a legálisan alkalmazható kényszervallatás eltörlésével valójában alig bővültek, hiszen a vallomás megtagadása, vagy a hazugnak tartott vallomás miatt alkalmazott szankciók kegyetlenségükben alig maradtak el a tortúra mögött, s ezek a „engetlenségi” büntetések” lényegében ugyancsak a beismerő vallomás kicsikarását célozták.⁵

³ TÓTH Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma a magyar büntető eljárásban, különös tekintettel a nyomozásra. Jogász Szövetségi Értekezések, Budapest 1982. 13. o.

⁴ TÓTH M. (1982): i.m. 16. o.

⁵ TÓTH M. (1982): i.m. 13. o.

A magyar büntető anyagi jog és az eljárásjog fejlődése különböző fokozatokon ment keresztül: a terhelt vallomástételre kötelezése volt időszak, amikor nyomatékosabban megkövetelt volt, volt amikor a terhelt hallgatását és tagadását méltányolták, azonban az eljárást mindig megkönnyítette, ha volt egy beismerő vallomás.

A kényszervallatás előnyei roppant csábítóak és gyorsan mutatkoznak: azt az „élményt” nyújtják, hogy rövid úton, azonnal igazságot lehet vele szolgáltatni a biztosan bűnösnek gondolt gyanúsított ellenében, ráadásul rengeteg időt és energiát takarítunk meg a mielőbbi beismerő vallomással.⁶

Ugyanakkor akadályt jelentett/jelent a beismerő vallomás mindenáron és mindenfajta eszközzel való megszerzésére egyrészt a kényszervallatás büntetendőségének bevezetése, másrészt a bizonyítási tilalmak háromféle módon (bűncselekmény elkövetésével, más tiltott módon, és az eljárási résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével) beszerzett bizonyítási eszközök kizárása. Mind a kényszervallatás, mind pedig a bizonyítási tilalmak három fajta módszerének alkalmazása a büntetőeljárásban résztvevő hatóságok tagjaihoz köthetők.

A kérdés az, hogy ez hatásos-e? Sem a kényszervallatási cselekményre előírt büntetés sem az eljárásjogi bizonyítási eszközt kizáró szankcióknak – álláspontom szerint – nem igazán volt visszatartó erejük, ráadásul a kényszervallatás miatt indított büntetőeljárásokban a tényállás bizonyítása nehézségekbe ütközik, kevés kényszervallatás miatt indított büntetőügy kerül a bíróság elé.

A beismerés nem lehet mindig perdöntő, a gyakorlatban a hatóságok mégis fokozott erőfeszítéssel töreksenek a beismerés elérésére. Olykor a törvény is különleges szerepet szán a beismerésnek. A kényszervallatások miatt indult büntető eljárások is szinte kivétel nélkül a beismerő vallomás megszerzése érdekében alkalmazott hatósági kényszerről szólnak. A terhelt, ha védője nem volt jelen, a tárgyaláson gyakorlatilag bármikor hivatkozhat fizikai és lelki fenyegetésre, kényszerre, ígéretésre, meg nem engedett befolyásolásra vagy arra, hogy

⁶ NÉMETH Zsolt: A kényszervallatás kriminológiája - avagy a kényszervallatás ártalmairól. Belügyi Szemle 2000/7-8. 108. o.

a hallgatás jogára nem figyelmeztették. A bíróság a terhelt nyomozati vallomását felolvashatja és a tárgyaláson tett vallomással szemben igaznak fogadhatja el, és perdöntő lehet az ügyben.⁷

Elméletileg – ezt azért írom, mert a mai napig a tétel ellenkezőjét a gyakorlat nem igazolta – a beismerő vallomás a bizonyításban központi szerepet tölt be. A középkorban a beismerő vallomást a „bizonyítékok királynőjének” tekintették, amelyhez az esetek legnagyobb részében nem mindig a legtörvényesebb módszerrel jutottak. A beismerő vallomásból – Tóth Mihály és Erdei Árpád szavaival élve – „trónfosztott királynő” lett, azonban az új Be. ismét a fejére tette a koronát.

A megszólaltatás egyik formája a régmúltban a kényszervallatás (kínvallatás) volt, manapság pedig a konszenzusra törekvés. A 2017. évi XC. törvény a terhelt beismerő vallomását „díjazza” azzal, hogy beismerő vallomás esetén nem kerül sor vádemelésre, az oportunitás elve kerül előtérbe az officialitás helyett.

A „kikényszerített” beismerő vallomás alternatívája jelent meg a büntetőeljárásról szóló törvényben, és a terhelt érdekeltté tételével, a büntetőeljárást az oportunitás felé eltolva olyan – korábbról már ismert, némileg újraszabályozott, valamint új – jogintézmények tűntek fel, amelyek ismét felerősítik a beismerő vallomás jelentőségét, és ezáltal az eljárások egyszerűbbé, gyorsabbá, – nem utolsósorban – a terhelt számára enyhébbnek tűnő szankciók alkalmazásával fejeződhet be. A téma aktualitása ezáltal adott, a kérdés az, hogy valóban elérjük-e ezzel azt, amit szeretnénk? Nem lesznek-e olyan döntések a régi/új jogintézmények révén, amelyeknél a vádlott csupán azért, mert „szabadulni szeretne” a büntetőeljárás súlyos köteléke alól, beismerő nyilatkozatot tesz, abban a reményben, hogy így „olcsóbban megússza”. A garanciák elegendőek lesznek-e a terhelt érdekeinek és jogainak érvényesíthetőségére? Hosszú volt az út, amíg ide jutottunk, értekezésemben ezt az utat próbálom meg bemutatni.

Bócz Endrét idézve: „...a büntetőeljárásban gyanúsítottként résztvenni még akkor is súlyos hátrány, ha az ártatlanság vélelmét szilárd garanciák biztosítják. A tapasztalat azt mutatja, hogy ez a vélelem a jog világában mást jelent, mint a mindennapi életben.”⁸

⁷ ELEK Balázs: Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 2016/1. 84. o.

⁸ BÓCZ Endre: Az ún. „konceptiós perekéről”. Élet és Irodalom LX. évfolyam, 50. szám, 2016. dec. 16., 10. o.

Tóth Mihály a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény hatályba lépését megelőzően több alkalommal tartott előadást. Előadásait többnyire azzal kezdte, hogy több gyakorló szakember – legfőképpen az ügyészek – úgy vélekednek az új Be.-ről, hogy „ők ugyan nem fognak egyezkedni egy bűnözővel”, de az élet úgy hozta, hogy fognak/fogunk. Törvényi előírás, lehetőség, amellyel lehet élni és azt ki is lehet hagyni. Lehetőség arra, hogy a terhelt beismerő vallomásának birtokában az eljárás egyszerűbbé váljon, gyorsabbá és a garanciális szabályok konkrét meghatározása révén átláthatóvá, az emberi jogokat tiszteletben tartó, a jogállamiság és jogbiztonság követelményeinek megfelelő.

Kétségtelen, hogy a kontinentális jogrendszerben ez a fajta szemlélet nem „megszokott”, de álláspontom szerint működőképes. A feladatok, jogok, kötelezettségek tisztázva vannak, csak az a kérdés, hogy a beismerő vallomás kényszerrel történő megszerzésének gyakorlata ki tud-e törlni az emlékeinkből, az előítéleteinket félre tudjuk-e tenni? Tudunk-e úgy tekinteni a beismerő vallomásra, hogy az önkéntes, kényszertől, befolyástól mentes? Ez tőlünk függ és rajtunk múlik.

A kényszerrel megszerzett beismerő vallomást tekinthetjük „fonáknak” – hiszen mint a ruhának belseje (fonákja) nem tudjuk, mit rejt –, míg az önkéntes, bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás – mint a ruha színe – egyértelmű és látható. De átmenetek és csalóka illúziók mindig előfordulhatnak.

Az értekezésben az ókortól a napjainkig ezen a vonalon végighaladva – a kényszertől a konszenzusig a beismerő vallomás célkeresztben bemutatom a beismerő vallomás megszerzésének módozatait, a buktatókat, és a pozitívumokat.

2. Az értekezés témája és szerkezete

Az értekezés bevezető részében a témaválasztás indokait és aktualitását, témáját továbbá szerkezetét valamint az alkalmazott módszereket ismertetem.

Már a rabszolgatartó társadalmakban is tisztában voltak a kényszervallatás lényegével (a vallomás kínzással, erőszakkal, fenyegetéssel befolyásolható), de a haladó gondolkodók talán a módszer „kétélyűségével” is (azt fogja tartalmazni, amit a kihallgató vár, s nem feltétlenül

azt, ami igaz), erre figyelemmel először az ókor tortúráját – néhány példát megemlítve – mutatom be. Az értekezés II. részében ismertetem a bűnvádi eljárás jellegzetességeit a középkorban, ismertetem a kínvallatás előtt alkalmazott kétes eredményű, nagyon sok csalásra lehetőséget adó istenítéletek jellemzőit és – a teljesség igénye nélkül – fajtáit. Az istenítéletek különböző próbák voltak és a bajvívás, amelyeket a későbbiekben felváltottak a különböző eskük. A korai feudalizmus bírát, – akiknek hatalma, ereje volt,⁹ akik joghatósággal (jurisdictio) rendelkeztek¹⁰ – segítő módszereket általánosságban mutatom be.

A III. rész a kínvallatás célját, rendeltetését, az inkvizíció jellemzőit és néhány fajtájának bemutatását tartalmazza. Ugyanebben a részben tárgyalom a tortúra eltörléséhez vezető utat is, ugyanis a felvilágosodás gondolkodóinak hathatós, logikailag megingathatatlan indokai vezettek el odáig, hogy a kínvallatás használata törvényellenessé vált, és ezáltal a kínvallatás a beismerő vallomáshoz vezető útjának tiltott módszere lett.

Magyarországon – annak ellenére, hogy mi magyarok „jogásznemzetnek” tekintjük magunkat – a XIX. század végéig várni kellett, mire az első, írásos büntető törvénykönyv a Csemegi-kódex „megszületett”. A kodifikáció néhány „elvetélt” büntető törvénykönyv tervezetet is produkált, amelyeket az értekezés IV. részében sorolok fel, jellemzőikkel együtt. Az első, írott büntető törvénykönyv, az 1878. évi V. törvény – Csemegi-kódex – kényszervallatással kapcsolatos szabályait mutatom be, belefűzve a Büntetőperrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikknek (Bp.) a terhelt kihallgatására vonatkozó tilalmaival, majd végigkövetem az utat egészen napjainkig. Így ebben a részben a II. világháborút követően elfogadott büntető törvénykönyveink – az 1961. évi V. törvény, az 1978. évi IV. törvény, valamint 2012. évi C. törvény – és büntető eljárásjogi törvényeink – a büntetőperrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (II.Bp.), a büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet, a 1973. évi I. törvény, a 1998. évi XIX. törvény, továbbá a 2017. évi XC. törvény – kényszervallatást szabályozó törvényi tényállásainak összehasonlítását végzem el, és az ehhez szorosan kapcsolódva eljárásjogi szabályokat hasonlítom össze. Az adott korszakra jellemző történelmi háttér és az irányadó bírói gyakorlat bemutatásától nem tekinthettem el, mert végső soron ezekkel komplexen érhető a kialakult büntető rendszer szabályozásának

⁹ WERBÓCZY István: Hármaskönyv (1514): Előszó, 14. Czim 2. § 'A joghatóság "jurisdictio" pedig közjogi hatalom és a "ditio" hatalom és a "juri" jogszavakból veszi nevét, mert mintegy: a jog hatalma.' http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm (Letöltés ideje: 2019. június 4.)

¹⁰ BÉLI Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2000. 257. o.

alakulása. Végezetül egy táblázatban foglalom össze a kényszervallatás törvényi tényállási elemeit, rávilágítva ezzel a különbségekre és a hasonlóságokra.

A kényszervallatás törvényi tényállásának elemzését tartalmazza az V. rész, így a jogi tárgy, a célzat, az elkövetési magatartások, az elkövető, és a sértett. Figyelemmel arra, hogy a kényszervallatás a hivatali bűncselekmények között nyert szabályozást, a többi hivatali – esetleg más bűncselekménnyel (például testi sértés) – való kapcsolódása esetén az egység, többség, halmazat kérdéskört is megvizsgáltam.

A témaválasztásomat az is indukálta, hogy 14 évig nyomozó ügyészként dolgoztam, és így a saját bőrömön tapasztalhattam meg a kényszervallatás miatt indított büntetőügyekben a bizonyítás nehézségeit, erről szintén számot adok az V. részben.

Előzetesen annyit jegyeznek meg, hogy „látszólag” egy egyszerű törvényi tényállásról van szó, azonban úgy vélem egy robbanótöltetekkel teli aknamezőre lépünk, ha mélyebben belebonyolódunk a törvényi tényállás során kibontakozó bizonyításba.

Kezdjük azzal, hogy a kényszervallatás hivatali bűncselekmény, amelynek jogi tárgya kettős: egyrészt elsődleges jogi tárgya a hivatali apparátus törvényes bizonyítékszerző tevékenységébe, törvényes működésébe vetett bizalom, másrészt másodlagos jogi tárgya a hivatalos személy előtti eljárásban, az abban résztvevők emberi méltósága, az eljárás során gyakorolható akaratszabadsága. Tehát elméletileg és gyakorlatilag a kényszervallatásnak van természetes személy sértettje, de ez a sértett egy állam által létrehozott, *quasi* hatalommal bíró hatósággal áll szemben, amely eleve „többletjogokkal” rendelkezik.. Lehet-e kiegyenlített erőviszonyokról beszélni? Lehet-e arra gondolni laikusként, hogy itt az „igazság győzni fog”? A választ ki-ki maga döntse el...

Az aktív alany (az elkövető, aki a kihallgatás végzésére felhatalmazott hivatalos személy) és a passzív alany (sértett, aki – a téma szempontjából kiemelve – a terhelt), hogy úgy mondjam más-más „kultúrkörből” származik, ami a bekötött szemű Iustitia számára talán nem probléma, mert nem lát, azonban az ügyben eljáró hatóság látnia kell a különbséget. Kinek a javára dől el a mérleg? Kinek hisz a hatóság? Ki mond igazat, kinek lehet egyáltalán hinni?

A kényszervallatás törvényi tényállásban meghatározott módszerek kétségkívül sértik az emberi méltóságot, amelynek tiszteletét Alaptörvényünk előírja és számos nemzetközi dokumentum is tartalmaz a kínzás tilalmával kapcsolatos szabályokat.

Az emberi méltóság az embert születésétől kezdve megilletti, és ez a jog elidegeníthetetlen, ezt a jogot semmiféle hatalom nem tudja létrehozni, és ebből kifolyólag elvenni sem. Ez a jog természet adománya, és nem az államé. „A méltóság az embert adottságától függetlenül megillető bánásmód igénye, amely „az emberi étellel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő [64/1991. (XII. 17.) AB hat. indokolás D/2/b) pontja].”¹¹ A továbbiakban rögzítettek szerint „az emberi méltóság védelméhez való jog azonban csak az emberi státusz jogi meghatározójaként korlátozhatatlan, míg mint általános személyiségi jog és a belőle származó személyiségi jogok korlátozhatók [7/2014. (III.7.) AB hat. indokolás (43) bek.]”¹² Az emberi méltóság az étellel egyidejűleg képez igazodási elvárást.¹³

Nemzetközi szinten számos dokumentum tartalmaz emberi méltóság tiszteletben tartására vonatkozó előírást, amely feltétlenül a kínzás tilalmát is jelenti egyben és feltétlen engedelmességet jelentő normának – *ius cogens* – minősül az ezt ratifikáló államok számára. Ezen nemzetközi dokumentumok felsorolása és a kínzás tilalmára vonatkozó lényeges szabályok a VI. fejezetben találhatóak. A nemzetközi dokumentumokat egyetemes szintűekre (ENSZ égisze alatt létrejött) és regionális (európai) szintűekre osztottam.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság vagy EJEB) az 1950. november 4. napján, Rómában elfogadott Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (a továbbiakban: Római Egyezmény/Konvenció vagy EJEK) 3. cikkében rögzített kínzás tilalma miatt indított ügyekben több alkalommal kifejtette, hogy *a bántalmazásnak a súlyosság egy minimális fokát el kell érnie ahhoz, hogy a 3. cikk hatálya alá essék*. E minimum megítélése relatív: az ügy körülményeitől, így a bántalmazás időtartamától, fizikai és lelki hatásaitól és – bizonyos esetekben – az áldozat nemétől, korától, és egészségi állapotától is függ.

¹¹ 28/2015. Büntető Elvi Határozat [53]

¹² 28/2015. Büntető Elvi Határozat [54]

¹³ 28/2015. Büntető Elvi Határozat [55]

Szabadságától megfosztott személy esetében az olyan fizikai erő használata, amit a személy magatartása nem feltétlenül tesz szükségessé, sérti az emberi méltóságot és a 3. cikkben lefektetett jogot.¹⁴

A kínzás tilalma miatt indult ügyekben a Bíróság több ügyben is úgy ítélte meg, hogy ha egy személyt egészségesen vesznek őrizetbe, de szabadon bocsátásakor sérülések vannak rajta, akkor a beperelt államnak kell elfogadható magyarázattal szolgálnia a sérülések keletkezését illetően.¹⁵ Szabadságától megfosztott személy esetében az olyan fizikai erő használata, amelyet a személy magatartása nem tett feltétlenül szükségessé, sérti az emberi méltóságot és az Egyezmény 3. cikkében lefektetett jogot.¹⁶ A Bíróság azt is többször leszögezte, hogy abban az esetben, ha az állam szervei sikeresen emelnek vádat bántalmazás miatt, akkor is megállapíthatja a 3. cikk megsértését.¹⁷ Az EJEB gyakorlata kimunkálta az embertelen és megalázó bánásmód ismerveit is, amelyeket az értekezésben néhány eseten keresztül bemutatok.

A hazai hatóságok által lefolytatandó eljárásokat illetően az EJEB gyakorlata iránymutatásul szolgál, amikor pedig a magyar államot elmarasztalja a kínzás tilalmának megsértése miatt, akkor a konkrét ügy tanulságait levonva példaként kell, hogy szolgáljon a jövőre nézve, azzal, hogy ez többet, ilyen formában ne ismétlődjön meg. A VI. rész befejezésében a kényszervallatás okait tekintem át, valamint kifejttem, hogy miért is Janus-arcú a kényszervallatás.

A bizonyítékok a büntetőeljárásban olyan adatok,

- amelyek a büntetőjogilag *releváns* tényekre vonatkoznak (tartalmi oldal), és
- amelyeket *a törvény által megengedett forrásokból* szereznek be (formai oldal),
- éppen ezért összességükben és összefüggésükben felhasználhatóak, alkalmasak a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapítására.¹⁸

¹⁴Case of Tekin v. Turkey ügy <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/tekin-torokorszag-elleni-ugye-2249693> (Letöltés ideje: 2015.03.04.)

¹⁵ Balogh kontra Magyarország <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei-A-B> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

¹⁶ Case of Tomasi v. France ügy <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57796%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

¹⁷ Case of Selmouni v. France ügy <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58287%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

¹⁸ HERKE Csongor: Büntető eljárásjog B/2 témakör: Büntető eljárásjog. Ötödik átdolgozott kiadás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest- Pécs, 2014. 62. o.

A terhelt vallomása a személyi bizonyítási eszközökhöz tartozik.

A terhelt vallomásának értékelését a büntetőeljárásban elfoglalt sajátos helyzete határozza meg. A terhelt egyik oldalról az a személy, akivel szemben a büntetőeljárást folytatják, a büntetőperbeli felek egyike, másik oldalról fontos bizonyítási eszközök forrása, akinek vallomása a büntetőeljárás törvény által felsorolt bizonyítási eszközök sorában kap helyet.¹⁹

Tisztességes eljárásban azonban minden bizonyíték értékeléséhez hozzátartozik a bizonyíték megszerzésének és törvényességének vizsgálata. Ha azonban az igazság megállapítása eljárási cél, akkor a hatóság által alkalmazott kényszerítésen túl sok egyéb tényező is vezethet hamis beismerő vallomásra. Sem a kényszermentes, de tartalmilag hamis, sem pedig a kényszerrel kivett, de egyébként helytálló beismerést nem lehet igazságos ítélet alapjaként elfogadni, legalábbis akkor, ha az igazságos ítélet feltételeként a törvényes eljárásban megállapított objektív igazságot követelünk.²⁰

Az angolszász és a kontinentális büntetőeljárás rendszerek megkövetelik a tisztességes eljárást (fair trial), amelynek egyik jellegzetessége abban nyilvánul meg, hogy „a felhasznált bizonyítékok a törvény által megkívánt minőségűek legyenek”. Ez a bizonyos minőségi követelmény kétirányú: egyfelől követelmény, hogy a megszerzett bizonyíték valóságtartalma ne legyen megkérdőjelezhető, másfelől pedig az, hogy a bizonyíték a jog által szabályozott keretek között keletkezzen. A jelzett követelmények jelentőségét mutatja, hogy ezek valamelyikének megsértése a megszerzett bizonyíték jogellenessége címén a büntetőeljárásból való kirekesztéshez vezet. Azzal ugyanis, hogy az állam a (bűnügyi) hatóságai által maga is jogsértővé válik, elveszíti annak a morális alapját, hogy a jogsértő állampolgárait megbüntesse.²¹

A fentiekre tekintettel az értekezésben a VII. fejezet a „bizonyítás a büntetőeljárásban” címet viseli, melyben a bizonyítás büntetőeljárás fogalmát és tárgyát, a bizonyítékok szabad értékelésének elvét, továbbá a bizonyítás törvényességét és ezzel összefüggésben a bizonyítási tilalmakat mutatom be. Az akkuzatórius rendszer „mérgezett fa gyümölcs mérgező” és az ezüsttálca elve lényegét is érintem. A bizonyítási tilalmak – így a bűncselekmény útján, más tiltott módon és a résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével megszerzett bizonyítékok

¹⁹ KATONA Géza: Valós vagy valótlan? KJK Budapest, 1990. 199. o.

²⁰ ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2007. 85. o.

²¹ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007. 117. o.

– mibenlétét elemzem, és kitérek arra is, hogy a joggyakorlat a meglévő tilalmakra tekintettel milyen válaszokat adott egy-egy felmerülő problémával kapcsolatban.

A terhelt fogalma nem nagyon változott a Bp.-től a 2017. évi XC. törvényben megtalálható definícióig, azonban a terhelt hármasság tagoltsága – gyanúsított, vádlott, elítélt – az 1951. évi III. törvényhez köthető. A terhelt a mai jogfelfogás szerint a büntetőeljárás egyik jogalanya, akit processzuális jogok illetnek meg, és ügyféli pozíció is megilleti. A terhelt vallomásaival bizonyítási eszközt szolgáltat és a kényszerintézkedések passzív alanya. Ennek megfelelően a terhelt vallomásának is kettős szerepe van. Egyfelől tartalmazhatja a terhelt védekezését, másfelől bizonyítékot szolgáltat.²²

A VIII. fejezetben a terhelt fogalmán kívül a terhelt kihallgatására vonatkozó szabályok ismertetése követi, beleértve a terheltet megillető ártatlanság vélelmét, az önvádra kötelezés tilalmát és a hallgatás jogát. Az ártatlanság vélelmének megsértésével kapcsolatban az EJEB számtalan esetet vizsgált, így e téren is gazdag esetjoggal rendelkezik, amelyből néhányat felidézek. Megállapításokat teszek az önvádra kötelezés tilalmának a hallgatás jogával összefüggésben, melyik jog a szélesebb, konkurálnak-e egymással.

Amikor a büntetőeljárás abba a stádiumba kerül, hogy egy meghatározott személy a Btk. Különös Részében meghatározott bűncselekmény törvényi tényállását neki felróhatóan megvalósította, akkor a nyomozó hatóság vagy az ügyészség megalapozott gyanú közli vele, és innentől kezdve nyílik meg a perbeli védekezésének a lehetősége, amely lehet hallgatás, és lehet vallomástétel. A gyanúsított megalapozott gyanúval szembeni védekezése lehet jogszerű és lehet jogszerűtlen, akaratán kívül lehet valótlan, hazugsággal is védekezhet, tagadhatja is a bűncselekmény elkövetését, és azt be is ismerheti. A beismerő vallomás azonban lehet hamis is, amelynek három fajtája ismert az önkéntes, a kikényszerített és „szolgálatkész” vagy elsajátított vallomások.²³ A gyanúsított kihallgatásának kérdéskörét járom végig a IX. részben.

A gyanúsított kihallgatását a büntetőügyben eljáró hatóság – nyomozó hatóság, ügyészség – végzi. A fentiekből látható, hogy a gyanúsítottnak a védekezése számtalan formát ölthet, és egyértelműnek tűnik, hogy a vele szemben álló hatóság sem eszköztelen.

²² KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 294. o.

²³ ELEK B. (2007): i.m. 90-91. o.

A kérdésfeltevés módja nem elhanyagolható körülmény, és vannak olyan kérdések, így a sugalmazó, a rávezető, a fogós valamint a szuggesztív kérdések feltevése nem megengedett vagy a jogirodalomban felelhető álláspontok nem egységesek.

Hogyan kell a kihallgatásra felkészülni, milyen törvényes taktikai fogások léteznek, a gyanúsított kihallgatása során – megannyi kérdés, amelyekre a X. részben választ keresek.

A leplezett eszközök alkalmazása során magától értetődő, hogy dezinformáció (megtévesztő vagy valótlan információ) közlésére kerül sor, mert bizonyos leplezett eszközök alkalmazása enélkül nem lenne kivitelezhető, az alkalmazás előtt a lebukás veszélye állna fenn. Néhány ilyen módszert ismertettek, majd rátérek a nyomozás során a gyanúsított kihallgatása esetében – törvényileg nem szabályozott, azonban a gyakorlatban létező – krimináltaktikai blöff alkalmazásának kérdésére, összehasonlítva a köznapi értelemben vett blöff fogalmával.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény úgy rendelkezik, hogy a gyanúsított kihallgatása után kezdődik a nyomozás vizsgálati szakasza, és az ügyészség irányítási jogkörét is ezt követően gyakorolhatja. Innentől kezdve az ügyészség az „ügy ura”.

Az angolszász eljárások beismerésre alapított egyszerűsítését a magyar jogtudomány jóformán mindig fenntartásokkal, gyakran ellenszenvvel ítélte meg, és nemcsak az amerikai vádalkunak (plea bargaining) az igazság megállapítására hivatott büntetőeljárás magasztos elveitől idegen kufár szelleme miatt,²⁴ azonban ennek az időszaknak vége, az eljárások egyszerűsítése és gyorsítása érdekében a jelenleg hatályos büntető eljárásjogi törvény „érdekeltté tette” a terheltet abban, hogy beismerő vallomást tegyen. A vádemelés előtt lehetőség van arra, hogy a terhelt együttműködése esetén közvetítői eljárás céljából az eljárást felfüggeszék, feltételes ügyészi felfüggesztést alkalmazzanak vele szemben, amennyiben az egyéb törvényes feltételek is fennállnak. A terheltnek arra is lehetősége van, hogy az együttműködésére tekintettel vele szemben az eljárás megszüntetésére vagy a feljelentés elutasításra kerüljön sor. Az eljárást indítványozhatja a terhelt²⁵ és védője, továbbá felajánlhatja az ügyészség is.²⁶

²⁴ KELEMEN Ágnes: A vádalku, illetve a megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. Magyar Jog, 1990/10. 858. o.

²⁵ Be. 39. § (1) bek. k) pont

²⁶ Be. 404. § (1) bek.

A vádemelést megelőzően egyezség megkötését kezdeményezheti a terhelt és védője valamint az ügyész, melynek tárgya a terhelt által elkövetett bűncselekmény vonatkozásában az, hogy amennyiben a terhelt bűnösségét beismeri, az ügyész az egyezség következményeiről a szükséges felvilágosítást megadja a részére, és ebben az esetben a bíróság Be. XCIX. fejezetében meghatározott eljárást folytatja le. A bíróság az egyezség jóváhagyása előtt a vádlottat megkérdezi, hogy bűnösségét az egyezséggel egyezően beismeri-e és lemond-e a tárgyaláson való jogáról.

A bíróság elé állításnak a jelenleg hatályos Be. két formáját ismeri:²⁷ a terhelt beismerő vallomásra tettenérés²⁸ esetében nincs szükség, míg a másikat éppen a terhelt beismerése²⁹ alapozza meg.

A büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásban, ha a büntetendő cselekmény három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő a terhelt beismerése nélkül a Be. 740. § (1) bekezdés a), b) és c) pontjaiban meghatározott feltételek esetén tárgyalás mellőzésével a bíróság hivatalból vagy az ügyész indítványára büntetővégzést hoz. A terhelt beismerése szükséges viszont Be. 740. § (3) bekezdésében szabályozott esetben, amikor a bíróságnak lehetősége van öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt is a büntetővégzés meghozatalára a büntetővégzéssel meghozható Be. 740. § (1) bekezdésében meghatározott feltételek megléte esetén.

Az előkészítő ülés már a befejezett nyomozást követően a vádirat benyújtása után ad lehetőséget az eljárás bírósági szakaszban az előkészítő ülésen való befejezésére, amelynek feltétele, hogy a vádlott beismerje a bűnösségét a vád tárgyává tett bűncselekményben.

Ebből egyértelműen az következik, hogy az előkészítő ülés időpontjáig a vádlott a vallomástételét megtagadta, tehát élt a hallgatás jogával, vagy tagadta a vádirati tényállásban rögzített bűncselekmény elkövetését, egyébként a vizsgálati szakaszban már megnyílt jogintézmények alkalmazására került volna sor vele szemben.

Az előkészítő ülésen a vádlott jelenléte kötelező, ha az eljárásban védő vesz részt, az előkészítő ülés a védő távollétében nem tartható meg.

²⁷ Be. XCVIII. fejezet; Eljárás bíróság elé állítás esetén

²⁸ Be.723. §

²⁹ Be.724. § b) pont

Amennyiben a vádlott a bűnösségét beismeri, és a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság e tény, az eljárás ügyiratai, valamint a vádlott kihallgatása alapján vizsgálja meg, hogy a vádlott beismerő vallomását elfogadja-e.

A Be. ennek az újonnan bevezetett tárgyalási fajtának a keretében fejti ki a legrészletesebben, hogy a vádlott beismerő vallomása elfogadásának mik a feltételei, milyen kritériumoknak kell megfelelnie. Ha ezen feltételeknek a beismerő vallomás megfelel, azt a bíróság végzéssel elfogadja, mely ellen fellebbezésnek helye nincs. Ha a bíróság a bűnösség elismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja.

Tárgyalásra kerül sor az ügyben, ha a bíróság a vádlott bűnösségét beismerő nyilatkozatának elfogadását megtagadja, vagy a vádlott megtagadja a válaszadást a bűnösség beismerésének kérdésében, illetve ha a vádlott bűnösségét beismerte ugyan, de a tárgyaláshoz való jogáról nem mondott le.

Az értekezés befejező részében „zárszó helyett” a megoldásra váró problémákat sorolom fel, amelyeket álláspontom szerint a téma nyitva hagy.

3. Az értekezésben alkalmazott módszerek

Kényszervallatást megelőző istenítéletek, eskük stb. bemutatásakor, valamint a kínvallatás felidézése során elsősorban könyvtárban megszerezhető dokumentumokra illetve archív jogforrásokra támaszkodtam. Korabeli és jelenleg hatályos jogszabályokat, monográfiákat, kommentárokat, tankönyveket, valamint hazai és külföldi szaktanulmányokat, idéztem. A rendkívül gazdag jogtörténeti múlttal rendelkező, az értekezés tárgyát képező bűncselekmény normatív és dogmatikai elemzését is elvégeztem, időnként logikai és kritikus elemzést is alkalmaztam. Az adott időszak jogszabályi hátterének érthetőbb megvilágítása miatt a történelmi időszak bemutatását is elvégeztem.

Néhány általam idézett történet a legősibb könyvből, a Bibliából való, mert az általam bemutatni kívánt esetkört tökéletesen példázza.

Az értekezésben releváns nemzetközi, uniós dokumentumokat, egyezményeket, a szerb és a magyar büntető anyagi jogi szabályok mellett eljárásjogi szabályokat is felhasználtam.

A bírósági gyakorlat bemutatásakor bírósági határozatokat, alkotmánybírói döntéseket idézem és hasonlítottam össze a fejlődés nyomonkövethetősége miatt.

Az EJEB gazdag esetjogából is szemezgettem, annak érdekében, hogy a kínzás tilalmával, valamint az ártalanság vélelmével kapcsolatos előírásokat még jobban megvilágíthassam, és érthetőbbek legyenek.

Komparatív módszer – a régi és most hatályos - az anyagi büntetőjogi szabályoknál, néhol az eljárásjogi rendelkezéseknél használtam, különös tekintettel azok hasonlóságait és kifejezett különbségeit vettem egybe, néhol a nemzetközi és az uniós szabályozáshoz is vissza-vissza kellett térnem, mert az annak való megfeleléséről illetve a hiányos jellegről is véleményt nyilvánítottam. Ugyanezt alkalmaztam a szerb és a magyar jogszabályok összehasonlításakor is.

II. A beismerő vallomás megszerzésének módozatai - kezdetben

1. Az ókor tortúrája

Az igazság érdekében a hatalom az erőszak alkalmazásától soha nem riadt vissza. Az ókori Babilonban és Júdeában (a zsidó jogterületen) nincsenek róla írásos emlékek, de az asszírok és az egyiptomiak alkalmazták a kínvallatást.

A görögöknél a kínvallatás elsődleges célja azon információ megszerzése volt, amelyet a vallatott személy nem volt hajlandó önként, kényszerből mentesen megosztani. Athénban a szabadokat éppúgy kínvallatásnak vetettek alá, mint rabszolgákat, különösen politikai vagy gyilkossági perekben.

Egy i.e. 510-ben hozott törvény aztán betiltotta az athéni polgárok (tehát a szabadok) kínvallatását. Ezt követően a görög városállamok túlnyomó részében sem engedte meg a jog a város szabad polgárainak kínvallatását és megkínzását. Ugyanakkor a rabszolgák és a városban élő úgynevezett idegenek – akik nem rendelkeztek polgárjoggal – teljességgel védtelenek voltak a hatalommal szemben. Az eskü és a kínvallatással nyert tanúvallomás ugyanazt jelentette: a tett kijelentés megerősítését. A per lényegét azonban nem ezek a bizonyítékok képezték, hanem a retorika. Az nyert, aki ügyesebben beszélt.³⁰

Platón a kettős mérce szükségességét hangsúlyozta: egy törvénynek kellett vonatkoznia a szabadokra, és egy külön törvénynek a rabszolgákra.³¹ Arisztotelész Retorikájában is szó esett már a kínvallatásról, mégpedig mint valami magától értetődő dologról. Arisztotelész nem akad fenn a kínvallatás és humanitás ellentmondásosságán, hanem tanácsokat ad, hogyan értékeljük fel illetve le védő- illetve vádbeszédünkben a kínvallatás által nyert tanúvallomást, attól függően, hogy az ellenünk vagy mellettünk szól-e. *„Ha javunkat szolgálja, hajlamosak vagyunk eltúlozni a jelentőségét, azt állítva, hogy ez az egyetlen valódi bizonyítási eszköz, de*

³⁰ http://acta.bibl.u-szeged.hu/11495/1/gondolatjel_1993_1_2_067-079.pdf: KÓKAI Károly: Az igazság keresésének módszere. (Letöltés ideje: 2019. június 4.)

³¹ PLATÓN: Az Állam. <http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 6.) Idézte: Brian INNES: A kínzás és kínvallatás története, Canissa Kiadó, Nagykanizsa, 1998. 14. o.

*ha érdekeinkkel ellentétes és inkább ellenségeink számára kedvező, kifejtjük elítélő álláspontunkat, és ezzel megdöntjük bizonyító erejét.”*³²

A római jogban a rabszolgákat és idegeneket meg lehetett kínozni. A szabályok némileg eltértek a görög szabályoktól a gazdája ellen valló rabszolganak nem kellett hinni, és ezen vallomásért a tulajdonos jogosult volt belátása szerint elvenni szolgája életét. Ez a szabály akkor is érvényes volt, ha a rabszolgát a gazdája bűnében való bűnrészességgel vádolták, kivéve a felségárulás, házasságtörés és vérfertőzés eseteit. E büntettekkel kapcsolatos vád esetén, valamint ha egy asszonyt a férje megmérgezésével vádoltak, a terheltet „quaestio”, vagyis kínvallatást magában foglaló büntetőeljárás alá vonták.³³

Valerius Maximus római író a következő példákat említette meg: Zénó eleai filozófus Niarkhosz türannosz elleni lázadás gyanújába keveredett, és kínvallatásnak vetették alá. Amikor a fájdalom már elviselhetetlen volt, Zénó közölte vallatóival, hogy személyesen Niarkhosznak hajlandó egyedül vallomást tenni. Amikor a türannosz közel hajolt hozzá, hogy suttogását megértse, a filozófus leharapta a fülét.

Egy másik áldozatot, „erényes” Theodort megkorbácsolták, kőpadra vetették, majd vörösen izzó vassal égették meg, de Hieronümosz türannossal szembeni összeesküvésben részes bűntársainak nevét még ekkor sem fedte fel. Végül megnevezte Hieronümosz bizalmasát, akit a név hallatán a magáról elfeledkező zsarnok ott helyben meg is gyilkolt, még mielőtt rájött volna, hogy Theodor rászedte őt.³⁴

Paulus Augustus császár edictumából idézi az alábbi jogeset: *„úgy vélem a kínvallatást nem szabad mindig minden ügyben és minden személynél megkívánni, amikor azonban a főbenjáró és súlyosabb gáztetteket nem lehet másként felkutatni, mint a rabszolgák kínvallatásán keresztül, azt hiszem igen hasznosak az igazság kiderítésére, így alkalmazni kell azokat”*.³⁵

A mágia és a boszorkányság egyenértékű volt a felségárulással, mivel azt gyanították, hogy alkalmas a császárral való szembefordulásra.

³² KÓKAI K.: Az igazság... i.m. (Letöltés ideje: 2019. június 4.)

³³ INNES, B. (1998): i.m. 17. o.

³⁴ INNES, B. (1998): i.m. 15-16. o.

³⁵ RIHMER Zoltán: Bevezetés a római jogforrások világába. Szeged, 2005. 10. Idézte: MOLNÁR Imre: Az ókori Róma büntetőeljárás jogának rendje, In: Sapientia Sat Ünnepi Kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szeged, 2012. 334. o.

A kereszténység, mint vallás hivatalossá válása előtt a keresztényeket eretnekeknek tekintették, és azért kínozták meg őket, hogy elismerjék a császár fennhatóságát, valamint, azért, hogy megtagadják Krisztust.³⁶

Tertullianus, *Apologeticum* című művében a következőket írta: „*Ha a bűnözők ártatlannak vallják magukat, azért kínozzátok meg őket, hogy bevallják tettüket. A keresztényeket viszont azért, hogy megtagadják hitüket... Mintha valami gaztettet követtünk volna el, tagadnunk kell bűnösségünket – ilyenkor pedig azért kínoztok meg bennünket, mert elismerjük (Krisztus nevét), és kínzással próbáltok arra kényszeríteni, hogy megtagadjuk őt. Valójában ezzel éppen arra kényszeríttek, hogy az általatok vélelmezett bűneinket megtagadjuk...*”³⁷

Az ókorban tehát már rájöttek arra, hogy a fájdalom okozása a kínvallatás alá vont személy nyelvét megoldhatja, és vallomás megtételére bírhatja rá, egyrészt a terhelteket, másrészt a tanúkat. A társadalom kettétagolása már ekkor adott: más szabályok vonatkoznak a szabadokra, a teljes polgárjoggal rendelkező személyekre és más szabályok érvényesek a rabszolgákra, az idegenekre, a társadalom és a császár ellenségeinek tekintett keresztényekre, az eretnekekre, a boszorkányokra és a mágia művelőire.

2. A bűnvádi eljárás jellegzetességei a középkorban

2.1. Általános jellemzők

Az európai jogtörténelem kezdetén a mai korban létező büntető-(bűnvádi) per nem létezett, a bíróságok előtti eljárásból hiányzott a vád és a védelem, abban nem vettek részt a mai értelemben vett vádlottak és ügyvédjeik, és nem dolgoztak még ügyészek sem. A *per lényege* nem is a valóság feltárása, mint inkább a *konfliktus megoldása* volt.

A germán társadalmakból átvett eljárás modellje a társadalmi összeütközések kiegyenlítését célozta, a megbékélést próbálta közvetíteni. Jellemzőbb volt a felek kompromisszumra való készítése, mint a hatalmi szóval történő megbüntetése. A törekvés néha-néha megbicsaklott, és egyes, jellegzetesen a közösség – a politikai szervezet, a törzs, a király, majd az állam –

³⁶ INNES, B. (1998): i.m. 17-19. o.

³⁷ INNES, B. (1998): i.m. 19. o.

ellen irányuló cselekmények esetében alkalmazhatatlanná vált a mediáció. Ilyenkor – a felek megegyezésének híján – a bíró kénytelen volt hatalmával élve igazságot tenni.³⁸

A középkorban a vádlott, a bíró és a perlekedő felek az érdeklődő lakosság jelenlétében vívták jogi párharcukat. Nem a peres eljárás volt nyilvános, hanem maga a jog, a jogélet, ami átítatta a középkori ember egész életét. A felek (alperes és felperes, még akkor is, ha a mai értelemben vett büntetőügyről volt szó) a bíró és a széles nyilvánosság – a közösség tagjai, a falu, város lakói – előtt próbálták igazukat bizonygatni. A felperes, aki a sértés tényét állította – vagyis vádolta az alperest – a saját igazáról, tehát az alperes bűnösségéről igyekezett meggyőzni a bírót (innen az elnevezés: akkuzatórius vagy vádelvű per), az alperes pedig megkérdőjelezte a kereset helyénvalóságát.

Az *akkuzatórius per* működési alapelve a *szóbeliség* illetve a *nyilvánosság*, ami a szabad ég alatti illetve templomok környékén való pereskedést jelentette, de szent helyeket, erdőket vagy valamely szent fát (bükk, tölgy) is választottak ebből a célból. A kora középkorban a bírósági tárgyalások általában valamely vallási ünnep alkalmával, főként tavaszi vagy őszi áldozati ünnepek idején zajlottak. A bíróság összehívásának időpontját sokszor a hold állásához igazították: fogyó hold idején nemigen került sor bírósági tárgyalásokra. Gyakran tartották bírósági székhelynek a szent vizeket vagy egy folyóban – a hídhöz közel – fekvő szigetet.³⁹

A késő középkorban a bíraskodás helyszíne sok esetben attól is függött, hogy a bíróság éppen milyen ügyet tárgyalt. Ha a várható ítélet súlyos testi sérülést eredményező büntetés volt, a tárgyalás lefolytatására a városon kívül, egy messziről jól látható helyen – dombon vagy utak kereszteződésénél – került sor, ami az *elrettentést* is szolgálta. Kisebb súlyú bűncselekmények elkövetőit pedig a *város piacterén* ítélték el.⁴⁰

³⁸ MEZEY Barna: Kínzás, kinszenvedés, kivégzés, Rubicon 2006/7. 22. o.

³⁹ SALVIOLI, Giuseppe: Storia delle procedura civile e criminale – Dal VI secolo al XII secolo, in Storia del diritto italiano. III/1. Szerkesztette: del Giudice, Pasquale, Milano, 1925. 294. o.; Idézte: BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Jelképek és szertartások a középkori igazságszolgáltatásban. In: Eckhardt Ferenc emlékkönyv, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. 63-64. o.

⁴⁰ KOCHER, Gernot: Spätmittelalterliches städtisches Rechtsleben. In: Veröffentlichungen des Instituts für mittelalterliche Realienkunde Österreichs, 2. Das Leben in der Stadt des Spätmittelalters (Internationaler Kongress, Krems an der Donau 1976). Wien, 1977. 67. o.

A feudális per jellemzőit Mezey Barna az alábbiak szerint foglalta össze:⁴¹

	Akkuzatórius eljárás	Inkvizitórius eljárás
1. Ideje	10–13. (16.) század	(13.) 16–19. század
2. Jellege	Párbaj (duellum)	Faggató
3. Működési alapelvek	a) Szóbeli b) Nyilvános	a) Írásbeli b) Titkos
4. Az eljárás megindítása	Vád alapján (vádelvű eljárás)	Hivatalból (gyanú)
5. Eljárási főfunkciók (vád-védelem-ítélkezés)	Elkülönülnek (más-más személy)	Egybemosódnak (inquirens)
6. A bíró szerepe	Passzív	Aktív
7. A terhelt helyzete	Aktív (alany)	Passzív (tárgy)
8. Bizonyítási rendszer	Alaki (formális)	Anyagi (de kötött)
ö. Egyéb jellemzők	Partikularizmus jogegyenlőtlenség	A büntetőeljárás és a polgári eljárás szétválása

Magyarországon a „bíró” (judex) olyan személyt jelentett, akinek hatalma, ereje van,⁴² aki joghatósággal (jurisdictio) rendelkezik.⁴³ A bíró kötelessége [...], hogy „mindent éretten megvizsgáljon; az ítélethezásban ne legyen meggondolatlan és hirtelenkedő [...] egyik peres félnek ne kedvezzen inkább, mint a másiknak, ne legyen személyválogató, és másnak nyomorúságát úgy tekintse, mint a magáét. Mindenekelőtt pedig ment legyen a lelki szenvedélyektől, hogy könyörgés, gyűlölség vagy szeretet ne vezérelje.”⁴⁴

További kritériumok „a bíró az ítélethezásban ne legyen sem túlságosan kegyetlen, se szerfölött kegyelmes: hanem csak igazságos. Ezeknek egyességében áll a méltányosság.”⁴⁵ Az eljárás során megköveteltetett vele szemben a maximális komolyság és figyelem, hiszen a hanyag vagy igazságtalan bírót Szent László például megvesszőzni, egy 1466-os székely jogszabály pedig egyenesen megnyúzni és testét szalmával kitömni rendelte.

⁴¹ MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 386. o.

⁴² WERBŐCZY I. (1514): i.m. Előbeszéd 14. Czim 2. §

⁴³ BÉLI G. (2000): i.m. 257. o.

⁴⁴ WERBŐCZY I. (1514): i.m. Előbeszéd 14. Czim 4. §

⁴⁵ WERBŐCZY I. (1514): i.m. Előbeszéd 14. Czim 5. §

Magyarországon a bírói hatalom gyakorlásáról rendelkező 1869. évi IV. törvénycikkig nem is volt elkülönült hatalmi ág a bírászkodás.⁴⁶

2.2. Az istenítélet

A kora középkorban a bírónak nem álltak rendelkezésére a manapság igénybe vehető bizonyítási eszközök, nem volt még daktiloszkópia, nem léteztek igazságügyi szakértők, a mai értelemben vett orvostudomány, ennek ellenére ítéletet kellett hoznia.

A mai értelemben vett bizonyítási eszközök (tanúvallomás, szakértői vélemény stb.) helyett a döntő bizonyíték a középkorban az *istenítélet* (tűzpróba, vízpróba, párbaj, tetemrehívás stb.), illetve az istenítélethez tartozó *eskü* volt, ezt követően pedig az akkuzatórius pert felváltó inkvizitórius per során a *tortúra*, más néven a kínvallatás került a büntetőeljárás középpontjába, amellyel a beismerő vallomás a bizonyítékok királynőjévé vált.

Az *istenítélet* (latinul: *ordalia*) nem a középkor találmánya, hanem az ősi hitvilág mitológiájában gyökerező intézmény, melyet a keresztény egyház is elismert, és megfosztva azt a pogány vonásaitól, beillesztette saját korának bizonyítási rendszerébe. Az istenítéletben való hit megtalálható az emberi fejlődés legrégebbi korszakaiban, amikor elemi erők megnyilvánulásaiából, mágiából és jóslásból következtek ki a földöntúli akaratot. Olyan bizonyítéknak tartották, amelyben az Istennek, mint legfőbb bírónak a döntése nyilvánul meg, aki az ártatlant oltalmába veszi, és ezt látható módon kifejezésre is juttatja. Az ítéletekből a vádlott becsületességére, vagy becstelenségére következtettek.⁴⁷

A Magyar Néprajzi Lexikon szerint az *istenítélet* az ellentétes érdekű felek vitájában a bizonyítás egyik formája. Jellemzői, hogy tárgyi bizonyítékok hiányában illetve azok helyett a döntést földöntúli hatalmasságoknak tulajdonított jelektől tették függővé. Ideológiai alapja az a feltevés, hogy az istenségek védelmezik a jogot, és nem tűrik el, hogy a földi igazságszolgáltatásban az ártatlan személy bűnhődjék, a bűnös pedig megszabaduljon a

⁴⁶ 1869. évi IV. törvénycikk a bírói hatalom gyakorlásáról

⁴⁷ <http://hirmagazin.sulinet.hu/hu/pedagogia/isteniteletek-a-kozepkorban> (Letöltés ideje: 2018. május 2.)

büntetéstől. Égi jelek – akár csoda – útján kinyilvánítják, hogy ki az ártatlan illetve ki a bűnös.⁴⁸

A középkori eljárást szigorú formák és kényszer jellemezték. Az Istenbe vetett hit, a vallásos hiedelem a bizonyítási eljárás részeként alkalmazott istenítéleteknél jutott kifejezésre.⁴⁹

Az istenítélet tehát egy olyan liturgikus keresztény eljárás, melynek során a bizonyítás kényszerét az ember az Istenre hárítja. A világi bíró tehát az egyházi eljárásra utalta egyik vagy másik felet (esetleg mindkettejüket), és megvárta az eredményt, majd annak alapján kimondta az ítéletet.⁵⁰

Az istenítéleti próbák összefüggésben álltak a kínnal, az emberi szenvedéssel és a fájdalomtűréssel, azonban annak ellenére, hogy az istenítéletek egyértelműen és szemmel láthatóan hatalmas szenvedést okoztak, nem volt céljuk a kínzás intézményesítése. Az istenítéleti próbák keménysége megerősítette a bizonyosságot is: az ordáliák szabad akaratból történtek, lehetőség volt ugyanis elállni a próbáktól, aminek azonban a pervesztesség kimondása volt az eredménye.

Ha a bíraskodás során a bíró előírásai szerint nem tudták megállapítani a vádlott bűnösségét vagy ártatlanságát, akkor a felek által választott vagy a bíró által megszabott bizonyító eszköz, az istenítélet alkalmazására került sor.⁵¹ Ez lehetett *hideg- és forróvíz próba* (judicium aquae ferventis et frigidae), *tűzpróba* (judicium ignis), *keresztpróba* (judicium crucis), *párbaj* (judicium pugnae),⁵² a *tűzjárás*, a *parázshordás*, valamint *izzó vaskesztyű felhúzása*, amelyekkel isteni megnyilatkozást próbáltak kikényszeríteni a vitás ügyek eldöntéséhez.

⁴⁸ <http://mek.oszk.hu/04700/04735/html/20.html> (Letöltés ideje: 2016. május 20.)

⁴⁹ BÓDINÉ BELIZNAI K. (2004): i.m. 67. o.

⁵⁰ MEZEY B. (2006): i.m. 27. o.

⁵¹ SOLYMOSI László: Istenítélet és pecséthasználat.

<http://www.historia.hu/userfiles/files/2009-02/Solymosi.pdf> (Letöltés ideje: 2016. március 20.)

⁵² FENYVESI Csaba: Az ősröbbanástól a modern kriminalisztikáig. A kriminalisztika alaptudományi és történeti vázlat. Magyar Rendészet, 2016/4. 20. o.

2.2.1. A próbák

Könyves Kálmán első dekrétumában a hamis tanúzással vádolt személyek bűnösségének illetve ártatlanságának bizonyítására *tüzes vaspróbát* rendelt el: „*Ha valakit hamis tanúságtételről vádolnak, az, ha több falubeliek akár viszálykodás, akár gyűlölség okából vallják azt felőle, próbáltassék meg tüzes vassal, és ha megtisztul, a vádoló bűnhődjék tíz pénzzel. Ha pedig vétkes leend, javait megtartsa ugyan, de arcára keresztforma jegyet égessenek vassal, hogy senki el ne fogadja többé az ő tanúságát.*”⁵³

Szent László három „alkalmatos” tanú jelenlétéhez kötötte a tüzes vas és forróvíz próba lebonyolítását, és meghatározta a szertartást végző pap pénzbeli juttatását.⁵⁴

A *szent falat próbáját*⁵⁵ leginkább a tolvajok ellen használták. A vádlottnak egy falat szentelt kenyeret, és sajtot adtak: ha könnyen lenyelte, ártatlannak tartották, de ha torkán akadt, bűnösnek. Ehhez hasonló próba divatozott hazánkban is, mely abban állt, hogy boszorkánysággal vagy bűbájossággal vádolt nőnek s egy másik nőnek saját kezüleg vajat kellett készítenie, majd a kétféle vajjal megkínáltak előbb egy kutyát, majd egy macskát, ha ezek az ártatlan nő vaját megették, s a vádlottét ott hagyták, a vádat bebizonyítottak találták.⁵⁶

A *sorsvetés próbája* során elővettek két vesszőszálat, ezek egyikére keresztet róttak, azután mind a kettőt, kendőbe takarva, az oltárra tették. Ekkor a pap vagy valamely ártatlan gyermek az egyik vesszőt kivette: ha a keresztet találta kivenni, a vádlottat ártatlannak, ellenkező esetben bűnösnek tartották. Ide sorozható azon szokás is, hogy miként a rómaiak Vergilius művét, úgy a keresztények a Szentírást vaktában felnyitották, s a kinyitott helyen talált

⁵³ Kálmán Király Dekrétomainak Első Könyve, 83. fejezet A hamis tanuk büntetéséről <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei?pagenum=2> (Letöltés ideje: 2019. június 12.)

⁵⁴ Szent László Király Dekrétomainak Első Könyve: 28. Fejezet a tüzes vas és forró víz próbájánál való tanúságról: „valahányszor vizzel vagy vassal való itélettétel leszen, legyen ott három alkalmas tanú, hittel próbált emberek, akik mind ártatlannak ártatlanságát, mind pedig vétkesnek vétkét megbizonyítsák. 1. § A vastól két pénz, a vitzől egy pénz járjon a papnak.” <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei> (Letöltés ideje: 2019. június 12.)

⁵⁵ BÓDINÉ BELIZNAI K. (2004): i.m. 68. o. Ez a germán jogban ismert, latin kifejezéssel élve: iudicium panis adiuratit volt.

⁵⁶ BUNYITAY Vince: A váradi Regestrum Második könyv a püspökség második százada (1190-1290) In: <http://mek.oszk.hu/04700/04735/html/20.html> (Letöltés ideje: 2018. május 6.)

mondatokból vontak feleletet a kérdéses ügyre. Ezen felül *kődarabokkal is vetettek sorsot* leginkább tolvajok s gyilkosok kipuhatólása végett.⁵⁷

A *feszület- vagy keresztpróbája* az egyházzal kapcsolatos ügyekben szolgált bizonyításra. A szertartást a templomban, a vádló és a vádlott együttes közreműködésével zajló mise alatt tartották: az evangélium felolvasása alatt a vádlónak és a vádlottnak kereszt alakban fel kellett tartania a karját, aki tovább bírta így maradni, az nyerte meg a pert.⁵⁸

A *szent ostya* próbáját leginkább egyháziak ellen gyakorolták. A vádlottat megáldoztatták, az lévén a hit, hogy aki bűnös létére áldozik, azt az Isten valami nyavalyával, hirtelen halállal, de mindenesetre örök kárhoyzattal bünteti meg.⁵⁹

A XIV. századtól kezdve – a tanú és okirati bizonyítás mellett – az istenítéletnek egy új formáját a *holttest* próbáját, más néven: *tetemrehívást* alkalmazták. A tetemrehívás, azon a hiten alapult, hogy a gyilkos jelenlétében vagy érintésére a halott sebei vérezni kezdenek.⁶⁰

Az egyház, nevezetesen a pápák sohasem helyeselték, sőt minden hatalmukkal küzdöttek az istenítéletek ellen, Nagy-Gergelytől (603) IV. Orbánig, aki 1263-ban az istenítéleteket *istenkísértésnek* nevezte. Ennek ellenére a zsinatok fenntartották azokat, jelölül annak, hogy összhangban voltak a nemzetek közérzületével és a papság feladatává tették, hogy egyházi intézményekben istenítéleti szertartást végezzenek. A szertartási rend a IX. századtól a liturgikus kódexekben is szerepel.

Magyarországon Könyves Kálmán páratlan központosítással csökkentette az istenítéleti helyek számát.⁶¹ csak a székesegyházakban és a nagyobb prépostságokban engedte meg, hogy istenítéleteket tartsanak, a magánegyházak könnyen befolyásolható papjait pedig eltiltotta ettől.

⁵⁷ BUNYITAY V.: i.m. (Letöltés ideje: 2018. május 6.)

⁵⁸ BÓDINÉ BELIZNAI K. (2004): i.m. 69. o.

⁵⁹ BUNYITAY V.: i.m. (Letöltés ideje: 2018. május 6.)

⁶⁰ BUNYITAY V.: i.m. (Letöltés ideje: 2018. május 6.) Arany János: Tetemrehívás című versében felidézi az istenítélet ezen formáját.

⁶¹ Kálmán király Dekrétomainak Első könyve 22. fejezet: A tüzes vas és forró víz próbájáról Micsoda helyeken lehessen?: „Megtiltjuk, hogy vas és a vízzel való próbát akármely egyházban is ne tegyenek, hanem csak püspöki székhelyeken és nagy prépostságokban, mint Pozsonyban és Nyitrán.” <https://net.jogtar.hu/ezet-ev-torvenyei> (Letöltés ideje: 2019. június 12.)

Az I. esztergomi zsinat a nagybőjtben is megengedte az istenítéletek megtartását, sőt a klerikusok tanúként való részvételét is megengedte. Magyarországon a székesegyházak – így Esztergom, Kalocsa, Buda, Arad, Eger – voltak a próbák helyszínei.⁶²

Az 1208 és 1235 között a Várad Regestrum túlnyomó többségében a várad székeskáptalan illetékességi területén azokat a kisebb-nagyobb peres ügyeket foglalta írásba, amelyekben a bizonyítást a székesegyházban végzett istenítéleti szertartás, a tüzesvaspróba szolgáltatta. A Várad jegyzőkönyv függeléke 27 esztendő bizonyítási eljárásairól, jogügyleteiről számol be, és megőrizte a tüzesvaspróba-szertartás rendjét.⁶³ A várad tüzesvaspróbákról – 389 esetről – jegyzőkönyvek is fennmaradtak.

Nyugat-Európában az 1215. évi IV. lateráni zsinat, míg Magyarországon a budai zsinat 1279-ban már *kifejezetten tilalmazta az egyháziak részvételét az ordáliák körüli áldás- és megszentelési eljárásokban*. Ennek oka az volt, hogy *az egyház abszurdnak nyilvánította azt az emberi erőlködést, mely minden ügyben az Urat próbálta megnyilvánulásra készíteni*. Ez a döntés pedig rendkívül nehéz helyzetbe sodorta a bírákat, támasz nélkül maradtak, passzív szerepükről le kellett mondaniuk.⁶⁴

2.2.2. A baj, bajvívás (duellum)

Az 1222-es Aranybulla 12. artikulusa arra enged következtetni, hogy a baj már akkor szokásban lévő intézmény volt.⁶⁵ Csak nemes, szabad embereket ítélték rája, kiknek joguk volt fegyvert viselni, és nemcsak férfiakat, hanem nőket és papokat is. A papok, a nők és a zsidók csak bajnok által vívhattak.⁶⁶

Európa más országaiban gyalog is vívtak, nálunk csak lóháton; ha férfi nővel vívott, a férfinak derékig gödörben kellett állnia. Nálunk, mint különben is harcias, kardtisztelő nemzetnél az

⁶² MEZEY B. (2006 a): i.m. 21. o.

⁶³ SOLYMOSI L.: i.m. (Letöltés ideje: 2016. március 20.)

⁶⁴ MEZEY B. (2006): i.m. 22. o.

⁶⁵ „A nemes asszonyok, ha uruk meghal, vagy törvény szerint megölik, vagy bajviadalban lesz halála, vagy akármiféle más módon, hitbérüktől meg ne fosztassanak.” <http://aranybulla.hupont.hu/> (Letöltés ideje: 2019. június 12.)

⁶⁶ Az első bajvívásról fennmaradt oklevél 1231-ből való, amely arról tudósít, hogy kellő bizonyítékok hiányában II. András bajt rendelt el egy birtokvitában: „... mivel nem bizonyult alkalmasnak az ügyben való döntéshez ... sem magának Mártonnak bizonyossága, sem Hektornak a kiváltságlevele, összes báróink tanácsával elrendeltük, hogy mindkét fél állítson bajnokot...” In: Béli G. (2000): i.m. 274. o.

istenítéletek e neme tartott legtovább, 1635-ig találjuk nyomait. A bajvívással eldöntött pert többé semmi szín alatt sem lehetett megújítani.⁶⁷

A lovas bajt mindig fegyverrel, a gyalog bajt a XIV. század derekától már csak botokkal vívták. Kivételesen súlyos bűncselekmény (hűtlenség, gyilkosság) esetén a bíró úgynevezett „meztelen” bajt⁶⁸ is elrendelhetett, ami azt jelentette, hogy a szokástól eltérően a bajvívásra vértet nélkül, ingben, egy szál karddal kellett kiállni.

A meztelen bajvívás életre-halálra is szólhatott. A bajvívás meghatározott szabályok szerint folyt, eredményét a jelenlévő bíró állapította meg. A küzdelem akkor fejeződött be, amikor a bajvívót lefegyverezték vagy kiszorították a küzdőtérrel, illetve ha a bajvívó vesztesnek nyilvánította magát. Alperes számára az elbukás a per elvesztését jelentette, a felperes számára pedig az örök hallgatást. A felek a bajvívás kezdetéig, sőt a bajvívás alatt is kiegyezhettek.⁶⁹

A bajt a XIV. század elejéig minden bíróság megítélhette, majd a XIV. század derekától már csak a Kúrián, valamint a megyei törvényszéken és csak nemes tekintetében alkalmazható bizonyítási eszköz volt. A bajvívást – egy esetet kivéve – Mátyás király törölte el az 1486. évi 18. törvénycikkkel,⁷⁰ ezután csak a Kúria lovagi becsületbírósága rendelhette el, abban az esetben, ha az ügyben nem volt lehetőség másfajta bizonyításra.⁷¹

A Váradi Regestrum szerint a bajvívás a korban szokásos eszközökkel, tanúk jelenlétében történt. A küzdelem a másik legyőzéséig tartott, de nem a haláláig. Ha a gyanúsított naplementéig védelmezni tudta magát, ártatlannak nyilvánították.⁷²

Az istenítélet a XIII. század, a párbaj pedig, mint annak egyik formája a XV. század folyamán szorult ki a magyar eljárásjogból.⁷³

⁶⁷ BUNYITAY V.: i.m. (Letöltés ideje: 2018. május 6.)

⁶⁸ Latinul: duellum nudum

⁶⁹ BÉLI G. (2000): i.m. 274-275. o.

⁷⁰ 1486. évi XVIII. törvénycikk: „hogy a párbaj vivását a királyi törvényszéken nem szabad elhatározni, kivéve a király katonai curiájának szokása szerint eldöntendő perekben és akkor is csak bizonyítékok hiányában” „...mivel a párbajok vivásában egy és más tekintetben igen sok csalást lehet elkövetni mert azok között, a kik között ez ítélet kell, ritkán küzdenek meg önmagukra, hanem viadorokat bérelnek, kiket néha ajándékkal, kedvezéssel, és ígéretekkkel megvesztegetnek, és a kik ekképen saját, még oly igazságos felüket el nem hagyják bukni.” 2. § „Párbajnak ugyan egyedül csak akkor lehetne helye és arra az esetre van elrendelve, a mikor minden bizonyíték hiányzik.” (Letöltés ideje: 2019. június 12.):
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=48600018.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D4>

⁷¹ BÉLI G. (2000): i.m. 274-275. o.

⁷² BUNYITAY V.: i.m. (Letöltés ideje: 2018. május 6.)

3. Az eskü, a tanúbizonyság és a tudományvétel

A Magyar Néprajzi Lexikon szerint, *az eskü*: „földöntúli hatalmak büntetésének, bosszújának való alávetésről szóló nyilatkozat arra az esetre, ha az ember adott szavát nem tartaná meg, vagy az valótlan tartalmazna. A szokás majdnem minden népnél fellelhető, és történeti nyomai a vallásos hiedelmek keletkezésével párhuzamosan jelentkeznek.”⁷⁴

Az eskü hagyományosan Istenre [...], mint tanúra, vagy valamely szent dologra tett ünnepélyes kijelentés vagy ígéret, és ekként vallásos cselekedet. Az esküszegés önmagában megvetendő bűn; azon országok eljárásjogában, melyek az eskü intézményét megtartották, az eskü alatt tett hamis állítás minősített cselekmény. Az eskü tehát hagyományosan szakrális elem (volt) a jogban: az állam lelkiismeretében próbálta kötelezni alattvalóit vagy polgárait.⁷⁵

Az eskü (juramentum) „a szabad ember komoly alkalommal adott szava mindig igaz” elven alapult. A feudális perjog több esküfajtát is megkülönböztetett (például tisztítóeskü, főeskü, földre letett eskü stb.).⁷⁶

A középkorban a hamis esküt olyan bűnnek tekintették, amelyet Isten azonnal megtorol, azonban a „valódi bűnözők” hamar rájöttek arra, hogy a hamis esküt – bár nem kizárt, hogy majd kárhozat követi a túlvilágon – a Mindenható a földön nemigen torolja meg.⁷⁷

Az előkelőségek ünnepélyes eskü letételével tisztázhatták magukat, és joguk volt a bíróság határozata alapján speciális tanúkat, ügynevezett eskütársakat – „conjuratores” – hívni, akik kollektív vallomást tettek, igazolva az illető vétlenségét.⁷⁸ Eskütársak férfi mellett csak férfiak, nő mellett nők is, de nemes mellett mindig csak nemességüket igazolt, „érett korú”, becsületes személyek lehettek.

⁷³ KERTÉSZ Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 32. o.

⁷⁴ <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/1-2001.html> (Letöltés ideje: 2019. július 18.)

⁷⁵ SCHANDA Balázs: Az eskü a mai magyar közjogban. *Iustum Aequum Salutare* 2006/3-4. 151. o. Forrás: <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/200634sz/varia.pdf> (Letöltés ideje: 2019. május 6.)

⁷⁶ MEZEY B. (2004): i.m. 395. o.

⁷⁷ INNES, B. (1998): i.m. 31. o.

⁷⁸ KERTÉSZ I. (1965): i.m. 32. o.

Tanúk csak „... *becsületes, (sine aliqua sint infamia) feleséges és családos... Krisztus-hívők*” lehettek.⁷⁹ A tanúkat a fél bírói felhívására vitte magával a bíróság, majd a XIII. században a hiteleshely elé. A tanúbizonyítás értékét a tanúk száma és minősége szabta meg. A tanúkat nem eskették igazmondásra és nem firtatták tudomásuk alapját sem, csak a fél állítása felől kérdezték. Bűnügyben rendszerint az alperesé volt a bizonyítás joga. Ahhoz, hogy a panaszlott tisztázhassa magát, a tanúk sorából negyvenet vagy százat is felszólíthattak az eskü letételére. A fél és a tanúi által letett eskü perdöntő volt.⁸⁰

A korai hűbériség egyik legrégebbi, a VI. század elején keletkezett, a frank királyság jogforrása, a *Lex Salica* előírta, hogy eskütársak nem lehetek nők, gyermekek és rabszolgák.⁸¹

Rendes szertartás szerint az esküt tevő kezével az oltárt vagy valamely ereklyét illetve feszületet érintve esküdt.⁸² Az eskü letételére a bíróság által kitűzött napon került sor. Az esküt tevő fél és hasonló rendi állású eskütársai állva, hajadonfővel, kabátjukat levetve övüket leoldva esküdtek, kezüket a feszületre tették. Ha az eskütétel eskütársakkal együtt történt, akkor először a peres fél, majd társai tették le az esküt. Az eskütársak száma büntető per esetén a bűncselekmény súlyosságától függött.⁸³

A *tanúbizonyosság* (*humanum testimonium*) nem tévesztendő össze a tanúk általi bizonyítással (tanú bizonyítás), *alaki bizonyítási eszköz volt*: a tanúként felvonultatott személyek nem a megtörtént eseményt, tényt bizonyították vallomásaikkal, hanem az őket tanúként hívó peres fél becsületességét, szavahihetőségét. Vallomásaik alapján a bíró úgynevezett *közbenszóló ítéletet* hozott, és ebben annak ítélte az eskütétel lehetőségét, akinek a tanúk elmondásával megtámogatott „története” valósághűbbnek tűnt.⁸⁴ A bíró annak a félnek ítélte oda az eskü letételének lehetőségét, akinek a bizonyítását jobbnak, hitelt érdemlőbbnek tartotta, vagyis aki

⁷⁹ Szent István Dekrétoimainak Második Könyve 3. fejezet: Milyenek legyenek a vádlók meg a tanúk? és hogy világi emberek papi renden valókat ne vádolhassanak <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei> (Letöltés ideje: 2019. június 12.)

⁸⁰ BÉLI G. (2000): i.m. 275. o.

⁸¹ KERTÉSZ I. (1965): i.m. 32. o.

⁸² BÉLI G. (2000): i.m. 278. o.

⁸³ BÓDINÉ BELIZNAI K. (2004): i.m. 72. o.

⁸⁴ MEZEY B. (2004): i.m. 395. o.

állítását több és előkelőbb tanúval erősítette.⁸⁵ Ha a felek tanúbizonyítása egyenlő értékű volt, a bíró rendszerint az alperes javára ítélte az esküt.⁸⁶

Az alaki tanúbizonyítás a XIII. század végétől egyre inkább háttérbe szorult, majd a XIV. század folyamán eltűnt a bizonyítási gyakorlatból.

A *tudományvétel*, vagyis *eskü alapjául szolgáló tanúbizonyítás*, az Anjouk a normann-szicíliai (nápolyi) eljárás elveinek felhasználásával végrehajtott reformjai által vált általánossá és közhitelessé. A tanút igazmondásra esketve vallatták a releváns tényekre vonatkozó tudomása felől. A tanúknak tehát már nem a fél mellett tett esküje volt a mérvadó, hanem vallomásuk, ami a félre nézve kedvezőtlen is lehetett.

A tudományvételt a bíró rendelte el a felek kérésére, ami háromféleképpen történhetett:

Egyszerű tudományvétel (*inquisitio simplex*): rendszerint a pert megelőzően, a felperes kérelmére került sor. Az alperes ezt csak a XV. század utolsó évtizedétől kérhette. A tudakozást királyi, nádori illetve hiteleshelyi emberek végezték. A kiküldöttek a tanúkat, akik férfiak, nők, nemesek és nem nemesek valamint papi személyek is lehettek, titkon vagy nyíltan is kihallgathatták, amelynek eredményéről azután a hiteleshely előtt tettek bevallást. A jelentés a tanúvallomások summázatát tartalmazta, nem jelölték meg sem a tanúk neveit sem a vallomások részleteit.

Köztudományvételt (*inquisitio communis*) a bíró a per során az egyik vagy mindkét fél kérelmére rendelte el. A fél a köztudományvételt ellenfelének is ajánlhatta. Ennek visszautasítása az ellenfél esküjének feltételeit nehezíthette. A köztudományvételt a felek vagy képviselőik jelenlétében a felek részére külön-külön kiküldött királyi, megyei, hiteleshelyi emberek végezték, a hely (a károkozás, a vitatott birtok stb.) színén, egy nap leforgása alatt. Eme rendszeren csak az 1486. évi 14. törvénycikk változtatott jelentősebben, mely szerint azon a felek és képviselőik nem lehettek jelen, a felek tanúit egy és ugyanazon kiküldöttek hallgatták ki és lehetőség szerint mindig a vármegye törvényszékén.⁸⁷

⁸⁵ BÉLI G. (2000): i.m. 275. o.

⁸⁶ BÉLI G. (2000): i.m. 275. o.

⁸⁷ 1486. évi XIV. törvénycikk: a közös tanuvallatás megejtésének módja és szemügyre vétele 4. § és továbbá, hogy a peres feleknek az ilyen vizsgálat vagy tanuvallatás alatt nem szabad jelen lenniök, hanem a királyi, káptalanbeli vagy konventbeli emberek zárják őket ki és az ő távollétükben kell mindenkit (mint említettük)

A XV. század derekáig csak a Kúria, azt követően a vármegye törvényszéke is elrendelhetette, ez utóbbi csak a felek egyetértése alapján.⁸⁸

Werbőczy Hármaskönyve szerint a köztudományvételi tanú olyan életkorú személy kellett, hogy legyen „... hogy a történt dolgokra, amelyekre kihallgatják, emlékezni és visszagondolni tudjon”, mert mint mondja „... láttam ... olyanokat, akik bár alig voltak tizenhat vagy legföllebb húsz esztendősek, mégis ... körülbelül huszonöt évvel azelőtt történt és lett dolgokról tudva és annyira konokul tettek vallomást és bizonyoságot, mintha azoknak szemmel látói lettek volna.”⁸⁹ A Hármaskönyv II. rész 27. 7. §-a szerint „... a parasztokat és közrendűeket akár ajándékkal, akár ijesztgetéssel, sokkal könnyebben és hamarabb el lehet terelni az igazság útjáról, mint a nemeseket.”

Bírói közgyűlésen és kikiáltott közgyűlésen végrehajtott tudományvétel (inquisitio in congregatione generali et per modum congregationis proclamatae): a királyi parancs alapján közgyűlést hirdető és tartó bíró, a nádor vagy az érintett vármegye ispánja bármely, a gyűlésen jelenlévő kérelmére tudományvételt rendelhetett el. A panaszló, miután ügyét előadta, a bíró vallomástételre hívhatta fel mindazokat, akik az ügyről tudomással bírnak. A felszólítottak, csak akkor voltak hivatottak az igazságot kimondani (veritatem dicere), ha előzetes tanácskozásuk eredményeképpen a fél állítását egybehangzóan megerősítették vagy tagadták. A verdikt a nyilvános gonosztevők marasztalásához (levelesítéséhez) minden további nélkül elegendő volt, vagyis az nem volt végítélet.⁹⁰

külön-külön kikérdezni és kihallgatni. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=48600014.TV> (Letöltés ideje: 2018. június 4.)

⁸⁸ BÉLI G. (2000): i.m. 276.o.

⁸⁹ WERBŐCZY I. (1514): i.m. Második rész 27. Czim 7. §

⁹⁰ BÉLI G. (2000): i.m. 276. o.

III. A kínvallatás

1. Célja, rendeltetése

Az istenítélet különböző formái, mint a fentiekben ismertetett próbák és az eskü használatának alapja a hit és a középkori „tudatlanság”, párbaj esetében pedig az erő valamint az ügyesség volt. Csalásra bőven volt lehetőség mindegyiknél. Amikor „érezhető” volt, hogy sem az istenítéleti próbák, sem az eskük, sem a párbaj nem hatnak olyan erővel a népre, ki kellett találni valami mást, ami a középkor emberét lenyűgözi és félelemben tartja.

A *kínvallatás* (tortúra) egyidős az osztályokra, rétegekre szakadt társadalommal. Amióta az embernek ember feletti hatalma kialakult, azóta dokumentálható a kínzás is.⁹¹ A tortúra a hatalom birtokosainak az igazságszolgáltatás (vagy jogszolgáltatás) érdekében igénybevett eszköztárát jelöli, mely ilyen formán ősi jelenség. A középkori Európa sokat merített az antik előzményekből, de az inkvizitórius eljárás során kifejlesztett gyakorlat egészen különleges helyet biztosított a kínvallatásnak és a kínzásnak a büntető igazságszolgáltatásban.⁹²

Tévedés lenne azt hinni, hogy csak a középkor alkalmazta ezt a módszert, az ókorban is ismert volt, és annak ellenére, hogy a kezdeti időszakban primitívebb eszközökkel történt a kínvallatás, nem mondható el az, hogy kevésbé volt sikeres.

Kínvallatás alatt a bűnvádi eljárásban a *terheltnék*, esetleg *tanúnak* pszichikai vagy lélektani kényszer segítségével vallomásra bírását értjük, a Magyar Jogi Lexikon meghatározása szerint. A Magyar Katolikus Lexikonban⁹³ „kínvallatás” (latinul: quaestio, tortura) a beismerő vallomás kikényszerítésére alkalmazott, testi, lelki fájdalmat (vagy mindkettőt) okozó módszer. *Nem büntetés volt, nem is bizonyítási eszköz.* A bírák nem törekedtek a vallatott ember halálára, sőt a cél kimondottan a beismerő vallomás, mint legfőbb bizonyíték megszerzése.⁹⁴

⁹¹ MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

⁹² MEZEY B. (2006): i.m. 23. o.

⁹³ Magyar Jogi Lexikon: IV. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1903.797.o.

⁹⁴ <http://lexikon.katolikus.hu> (Letöltés ideje: 2014. január 22.)

A két fogalom-meghatározás közötti különbség tetten érhető a szavak logikus elemzése révén: míg a Magyar Jogi Lexikon kínvallatás passzív alanyának tekinti („esetlegesen”) a tanút is, addig a Magyar Katolikus Lexikon „csupán” a terhelttel szembeni alkalmazhatóságot tartja kínvallatásnak, mégpedig a beismerő vallomás kikényszerítése céljából.

A világi bírászkodás kölcsönvette az egyház hiedelmekben gazdag tanításait, és kihasználta azokat, azonban a nép tudata egyre inkább bővült, és nem lehetett már úgy véghezvinni azokat, hogy mindenki higgyen bennük, ezért valami mást kellett kitalálni, ami az államhatalmat gyakorló személyeket pozíciójukban erősítette, a bírói tisztet gyakorló személyek munkáját segítette, a nép számára pedig elrettentő példaként szolgált.

Az első európai forrás, mely a kínvallatásról szól a XIII. századi Ausztriából való. Az öreg kontinensen inentől kezdve egyre gyakoribbá válik a bizonyításnak ez a kegyetlen változata, mely azonban nem a középkor szimbóluma, sokkal inkább az újkor folyamán terjedt el.⁹⁵

1.1. A „sötét” középkor eljárása: az inkvizíció

Az *inkvizitórius eljárás* hivatalból indult, mégpedig az eljárás megindítására hatáskörrel rendelkező személy vagy hatóság közvetlen észlelése, illetve feljelentése alapján. Az inkvizitórius eljárásban funkciók teljesítéséhez fűződő tevékenységi köröket egyetlen személy, az *inquirens* látta el, aki elsősorban nyomozott és vádolt, ugyanakkor védelmi feladatai is voltak, hiszen a terheltre vonatkozó enyhítő-mentő körülményeket is fel kellett tárnia, továbbá részt vett az ítélezésben is. [...]⁹⁶

A szóbeli eljárást az írásbeliség váltotta fel, a nyilvánosságot pedig a titkosság, és erősödött a bizonyítási jog formális oldala. A terhelt előtt is titkos ez a processzus: vele sem feltétlenül közlik, hogy miért indítottak ellene eljárást. Titkos lett a pert megelőző nyomozás, és maga a kihallgatás is. A szerepek jelentősen megváltoztak. A bíró ura lett a pernek, hiszen az ő feladata volt felderíteni a körülményeket, és ha bűnösnek találta, elítélni a vádlottat. A vádlott pedig immáron nem alanya, hanem tárgya lett az eljárásnak.

⁹⁵ Válogatott kínvallatások a múltból. https://m.mult-kor.hu/20140321_valogatott_kinvallatasok_a_multbol (Letöltés ideje: 2016. március 06.)

⁹⁶ MEZEY B. (2004): i.m. 385. o

De könnyen válhatott azzá a tanú vagy a feljelentő, ehhez pedig csak annyi kellett, hogy a kínvallatás során a gyanúsított bevádolja, és másnap a feljelentő is a hóhér padján találta magát.⁹⁷

Az inkvizitórius perben már anyagi bizonyítás folyt, tehát a ténylegesen megtörtént eseményekről tanúskodó bizonyítékok megszerzése volt a cél. A bizonyítási rendszer ugyanakkor kötött is volt: a lehetséges bizonyítékok értékét, súlyát a jogszabályok, a jogtudomány, illetve az ítélkezési gyakorlat előre meghatározta. Így például teljes bizonyítéknak tekintették a terhelt beismerő vallomását vagy két hiteles tanú egybehangzó tanúskodását.⁹⁸

A bírói ítélet a bizonyítékok matematikai összegzésén alapult. A bizonyítási jognak külön, részletesen kimunkált irodalma jelent meg, amelyben a legfinomabban elkülönítik egymástól formai szempontok szerint a bizonyítékokat és pontosan rangsorolják. Ennek a hierarchiának a csúcsára a *bizonyítékok királynőjének* elismert *terhelti beismerő vallomás* került.⁹⁹ Az inkvizitórius eljárás kötött bizonyítási rendszerét azon elgondolás alapozta meg, hogy az igazságos ítélethozatal érdekében a bíró emberi gyarlóságát a tények megállapításából ki kell zárni. A megvalósítás útja az volt, hogy a jog mind a bizonyítékok megszerzésének módját, mind pedig a bizonyítékok értékét meghatározta, és ha megfelelő mennyiségű (értékű) bizonyíték szólt a terhelt ellen, bármit gondolt is a bíró, a bűnösséget ki kellett mondania.

A terhelt kihallgatásánál minden módszer megengedett volt: lehetett hazudni, bocsánatot, jutalmat ígérni és kínozni. A jogszabályok általában nem a kínvallatásnak tulajdonítanak bizonyítóerőt, hanem az eskünek, ezért a kínvallatás alatt tett vallomást eskü alatt meg kell ismételni. Amennyiben valaki nem ismételte meg a beismerését, újra kínvallatásnak vetették alá. Ha kibírta egymás után háromszor a kínzásokat és ezután sem ismerte el a bűnét, utána szabadon engedték.¹⁰⁰

⁹⁷ MEZEY B. (2004): i.m. 22. o.

⁹⁸ MEZEY B. (2004): i.m. 385. o.

⁹⁹ KERTÉSZ I. (1965): i.m. 32. o.

¹⁰⁰ KERTÉSZ I. (1965): i.m. 32. o.

A tortúra a büntető igazságszolgáltatás keretein belül maradt, és nem folyhatott ellenőrizetlenül. A *bírák igyekeztek a kor szempontjai szerint tisztességesen eljárni, így a kínvallatást szigorú előírások szabályozták.*¹⁰¹

A kínvallatásnak három típusát ismerte a gyakorlat a büntetőeljárásban:

- 1.) nyomozati szakban minden törvényes ellenőrzés nélkül lehetett alkalmazni azt a tortúrát, amelynek célja a vád megalapozása volt,
- 2.) törvényszék előtti bizonyítás során igénybevett kínvallatás,
- 3.) lehetőség volt arra is, hogy a halálraítélt büntetésének végrehajtása előtt „czinkosainak kivallatása” céljából még egyszer a hóhér kezére jusson.¹⁰²

A kínzókamrák megnyitása alapjaiban alakította át a pert, sőt a büntetés-végrehajtást is. Figyelemmel arra, hogy a kínvallatást megelőzően a hatóság még nem lehetett biztos az illető bűnösségében, ráadásul a kihallgatás brutalitása nem zajlott „hangtalanul”, nem folyhatott nyilvánosan az eljárás. A kínzókamrák a föld alá kerültek, gyakran a törvényszék vagy a hóhér házában pincéjébe, mélyre s távol a lakott zónáktól, hogy az áldozatok sikolyait ne hallhassák a kívülállók.¹⁰³

A tortúra első fokozata a *kínzással való fenyegetés* volt. A makacskodó vádlottat ezután a hóhér a kínzókamrájába vezette, ahol *megmutatták neki az üzemképes állapotba helyezett kínzó eszközöket*. Ha ezután sem tört meg, *kezdődhetek a kínzások több fokozatban*, egymást követő súlyossági lépcsőkben: először „könnyebb” pszichikai kínzás, majd a test gyötrése. Az órákon keresztül a homlokra csöpögtetett víz is sokakat örületbe kergetett, de mindez semmi volt a nyújtáshoz, a test tüzes fogókkal csipkedéséhez, a szöges padra fektetéshez, a petróleummal leöntött fejbőr meggyújtásához képest. A kínvallatásnak hatalmas eszköztára alakul ki a létrától a csigáig, a tuskésnyúltól a spanyolcsizmáig.¹⁰⁴

A kínzókamrában tett vallomást jegyzőkönyvezték, tehát a kínzások alatt a hóhér nem „kettesben” volt a vádlottal. A beismerő vallomásra kényszerítés érdekében a bíróság rendelkezése alapján a vádlottakat szoros bírói ellenőrzés mellett kínozták, és az ennek során történt eseményeket – beleértve a vádlott sikolyait és nyöszörgését is – aprólékos

¹⁰¹ MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

¹⁰² MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

¹⁰³ MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

¹⁰⁴ MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

részletességgel jegyzőkönyvbe foglalták.¹⁰⁵ A kicsikart vallomást három nap múlva felolvasták, a nyilvános tárgyalás végén pedig ismét felolvasták és a vádlottnak meg kellett azt erősítenie.

Ha a vádlott visszavonta a kínzókamrában tett nyilatkozatait, arra nem alapozhatták az ítéletet, tehát nem számított érvényes vallomásnak. Ha a vádlott tévedésével indokolta, a kínvallatás (elvileg) nem volt megismételhető, ha viszont a fájdalmak elviselhetetlenségére hivatkozott, ezzel vallomását érvénytelenítette ugyan, de a tortúrát még kétszer megismételheték.¹⁰⁶

A kínvallatás ugyanakkor egy igen jelentős csapdát rejtett: a sokszor nyomorékká kínzott vádlottat nem lehetett úgy kibocsátani az igazságszolgáltatásból, hogy ártatlannak bizonyuljon, ez ugyanis a bíróság, az igazságszolgáltatás tekintélyébe vetett hitet csorbította volna, így a tortúrát addig kellett folytatni, amíg a beismerő vallomást ki nem csikarták a vádlottból. A tortúra eredményességéhez – hogy a bíróság is elfogadja a bizonyítékok sorában –, az is szükséges volt, hogy a vádlott szabadon, immáron kínvallatáson kívül is elismerje a bűnösségét. (Ehhez segítségére volt a vallatók által tagadása esetére kilátásba helyezett megismélt kínvallatás lehetősége.) Ritkán fordult elő, hogy valaki következetesen tagadjon, s a bíróságnak konstatálnia kelljen az ok nélküli tortúráztatást.¹⁰⁷

A központosító, majd abszolutizáló hatalom egyre inkább eszközének tekintette az igazságszolgáltatást, mely erejét az alattvalók fölötti uralmának teljességét volt hivatott kifejezni. A bírónak már nemcsak az „igazság kiderítése” volt a feladata, hanem az is, hogy bizonyítsa be a bűn és büntetés szerves kapcsolatát, illusztrálja az engedetlenek elkerülhetetlen bűnhődését. A büntetőper súlypontja a befejezés, az ítélethirdetést követően látványossá váló ítélet-végrehajtás lett. Ez pedig azt szimbolizálta, *hogy a hatalom erős, megtámadhatatlan, bosszúálló, és igazságos, mert lesújt a bűnösre, ki elnyeri méltó jutalmát.*¹⁰⁸

E pozitíve kötött rendszert a XVIII. század fejleményei oldották, végül pedig a feladására is sor került. A kötött és a szabad bizonyítás vegyítéséből kialakult relatíve szabad bizonyítás az

¹⁰⁵ BÓCZ Endre: Kihallgatás, kényszervallatás, Belügyi Szemle 2013/5. 6. o.

¹⁰⁶ Válogatott kínvallatások a múltból. https://m.mult-kor.hu/20140321_valogatott_kinvallatasok_a_multbol (Letöltés ideje: 2016. március 6.)

¹⁰⁷ MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

¹⁰⁸ MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

ismeretek, az emberi tapasztalat és a racionális gondolkodás alapján kialakult bírói belső meggyőződést fogadja el az igazság kritériumának.

A mintegy másfél évszázada uralomra jutott elmélet lényege azóta változatlan, de a jogtudomány számos fontos megállapítással gazdagította.¹⁰⁹

A középkorban az inkvizíció¹¹⁰ alapvetően a hit és erkölcs tisztaságának védelmére létrehozott egyházi bírósági intézmény, sajátos keverékét alkotva a hitvédelemnek és a világi igazságszolgáltatásnak. Eljárásait hitbéli kérdések alapján indította, az ítéletet azonban a világi hatalmak hajtották végre, sőt az inkvizíció eljárási és szervezeti rendszerének kialakulása után nem sokkal már az ítéleteket is világi bíróságok hozták meg.¹¹¹

*Az inkvizíció, mint szervezet a XIII. században jött létre. Időrendi sorrendben négy szervezett, intézményes alapon működő inkvizíció létezett: püspöki (1184-től), a középkori vagy pápai (vagy dominikánus-ferences inkvizíció 1232-1234-től), a spanyol inkvizíció (állami intézményként: 1478-1833 között), és a római inkvizíció (vagy pápai inkvizíció: 1542-től napjainkig).*¹¹²

A kínzások módszerei közismerten kegyetlenek voltak.¹¹³ Tiltó szabályok is léteztek, a kínvallatást nem lehetett alkalmazni *köztiszteletben álló személyek, terhes nők és betegek* esetében, és *nem lehetett mértéktelen, nem okozhatott maradandó károsodást.*

*„Mindaddig nem lehet ehhez a kínvallatáshoz folyamodni, amíg az igazság feltárásának egyéb eszközei ki nem merülnek, megfelelő módon, éles ésszel, a jó szándékú emberek figyelmeztetésével, de még akár mediációval vagy a börtön kényelmetlen érzésével is el lehet érni, hogy a bűnös beismerje tettét”*¹¹⁴ áll a XIV. század második felében Nicolas Eymeric

¹⁰⁹ ERDEI Árpád: Az igazság megállapítása, törvényesség és igazságosság – szempontok a büntetőbírói döntés minőségének a megítéléséhez. In: Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Főszerk. HOMOKI-NAGY Mária. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2012. 112. o.

¹¹⁰ latinul: inquisitio haereticae pravitatis, magyarul a tévelygő eretnység kinyomozása. <http://hu.wikipedia.org/wiki> (Letöltés ideje: 2014. január 22.)

¹¹⁰ Válogatott kínvallatások a múltból. https://m.mult-kor.hu/20140321_valogatott_kinvallatasok_a_multbol (Letöltés ideje: 2016. március 6.)

¹¹¹ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Inkvizicio> (Letöltés ideje: 2014. január 22.)

¹¹² Válogatott kínvallatások a múltból. https://m.mult-kor.hu/20140321_valogatott_kinvallatasok_a_multbol (Letöltés ideje: 2016. március 6.)

¹¹³ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Inkviz%C3%ADci%C3%B3> (Letöltés ideje: 2019. június 5.)

¹¹⁴ INNES, B. (1998): i.m. 41. o.

pápai inkvizítor Directorium Inquisitorium című művében, ami egyfajta törvénykönyvvé is vált.

Ennek alapján a tortúra alkalmazásának három esetköre volt:

- ha az eljárás alá vont személy a vizsgálat során megváltoztatta a vallomását,
- ha eretnek hírében állt, s bár nem vallott ellene senki, számos jel vagy bizonyíték mutatott eretnek hitére,
- amikor a vádlott nem volt közismert eretnekségéről, de legalább egy tanú és még egy alapos bizonyíték ezt a gyanút alátámasztotta.

A boszorkányüldözés egyik legjelentősebb mérföldköve és történeti forrása a Heinrich Kramer és Johann Sprenger által írt Malleus maleficarum című műve, közismert nevén a *Boszorkánypöröly* volt (1487). A Boszorkánypöröly mindkét szerzője eredetileg Domonkos-rendi szerzetes volt.

A Boszorkánypöröly kifejezetten az ígéret megszegésére szólítja fel az inkvizítort: „... *miután a boszorkány ily módon börtönre ítéltetett, az élete megkímélésére vonatkozó ígéretet meg lehet tartani egy ideig, de egy bizonyos idő után meg kell égetni!*” Ugyanez más módon: „... *a bíró megígéri a vádlottnak, hogy meghagyják életét, de ő később lemond az ítélet meghozataláról, és egy másik bírót neveznek ki a helyére.*”¹¹⁵

A *spanyol inkvizíció* 1478-ban alakult. Az egyre több területet meghódító katolikus királyok, Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella, azzal szembesültek, hogy a meghódított új területeken számos zsidó és muszlim vallású alattvalójuk van, akiket igen hamar áttérésre kényszerítettek és attól tartottak, hogy az „újkeresztények” valójában megőrizték régi szokásaikat és belülről bomlasztják az egyházat, úgy, mint az eretnekek. Az uralkodók ezért engedélyt kértek IV. Sixtus pápától, hogy saját inkvizíciót hozhassanak létre, amely nem Rómától, hanem a spanyol királytól függött. Rendkívüli önállóságra tett szert, eljárásait, közismert kegyetlenségét a pápák sem tudták befolyásolni. A tartományi inkvizíciós bíróságok felett az inkvizíció Legfőbb és Általános Tanácsa, a „Supréma” állt.¹¹⁶

¹¹⁵ Mindkét idézet: Malleus maleficarum, <https://hu.wikipedia.org/wiki/Inkviz%C3%ADci%C3%B3> (Letöltés ideje: 2019. június 5.)

¹¹⁶ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Inkviz%C3%ADci%C3%B3> (Letöltés ideje: 2019. június 5.)

A *római inkvizíció* a középkori illetve a pápai egyenes folytatása, és csak azért nevezik külön néven, hogy a spanyoltól el lehessen különíteni. A római inkvizíció egészen más utakat járt, mint a spanyol abban a tekintetben, hogy kiket tekintett ellenségnek.

III. Pál pápa „a licet ab initio...” kezdetű bullájával 1542-ben felállított egy bíborosokból és más egyházi tisztviselőkből álló testületet, amelynek feladata a hit megőrzése, a hibák és téveszmék felkutatása volt. Fő testülete a Szent Római Kongregáció (röviden általános Inkvizíció, vagy Szent Hivatal) lett, amely a protestantizmus ellen lépett fel. A Szent Hivatalnak volt egy nemzetközi tanácsadó testülete is, amely a teológia és a kánonjog tudósaiból állt. 1616-ban ezek a tanácsadók ítélték eretnekségnek azt a nézetet, hogy a Föld forog a Nap körül. Emiatt a döntés miatt került a tiltott könyvek listájára Kopernikusz *De Revolutionibus Orbium Coelestium* című műve és ugyanez a testület ítélte el Galileo Galileit is.¹¹⁷

XXIII. János pápa 1959-ben ökumenikus zsinat összehívására készült, és ezen a zsinaton az inkvizíció felszámolása is napirendre került volna. Az elkövetkező évek azzal teltek el, hogy a bíborosok többsége akadályokat gördített a reformzsinat terve elé. 1963. október 11-én végül összeült a második vatikáni zsinat és jelentős változásokat hozott a Vatikán belső szervezetében, többek között *látszólag* megszűnt az inkvizíció a pápa akarata szerint. A vatikáni zsinat végeredményben nem megszüntette, csak átalakította az inkvizíciót. A zsinaton a kölni érsek többek között a következőket mondta: „*Senkit sem lehet bíróság elé vinni és elítélni anélkül, hogy ki ne hallgatnánk, anélkül, hogy ne tudná, mivel is vádolják...*”¹¹⁸

E felszólalás is mutatja, hogy 1963-ban még létezett a vádlottak vádirat nélküli beidézése és elítélése.¹¹⁹

¹¹⁷ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Inkviz%C3%ADci%C3%B3> (Letöltés ideje: 2019. június 5.)

¹¹⁸ A második vatikáni zsinatot 1962. október 11. napján XXIII. János pápa nyitotta meg, és 1965. december 8. napján VI. Pál pápa zárta le.

¹¹⁹ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Inkviz%C3%ADci%C3%B3> (Letöltés ideje: 2019. június 5.)

2. Kínvallatás Magyarországon

A feudális Magyarországon a kínvallatás rendszeresítve nem volt, egyrészt azért, mert sem a központi államhatalom, sem az egyház nem volt elég erős ahhoz, hogy a büntető igazságszolgáltatást a maga céljaira felhasználja, másrészt mert Magyarországon az accusatorius per volt elterjedve, amiről Európa akkor még csak álmodott.¹²⁰

A kínvallatás az inquisitorius rendszert alkalmazó államokban alakult ki, ott tudott „meghonosodni”, továbbá Magyarországon az Aranybulla második cikke¹²¹ és a primae nonus¹²² lehetetlenné tették az inquisitorius rendszer kifejlődését, és ebből adódott, hogy a

¹²⁰ 1832-ben Ferenc király kegyelmet adott egy szász szék által halálra ítélt embernek, ugyanis a szász szék az inquisitorius rendszert követte a perben és az ítéletet úgy terjesztette fel a királynak, hogy azt előtte az elítéltnak kihirdették volna. A kegyelem kérdésében való döntés előtt Ferenc király az osztrák államtanács kezdeményezésére az erdélyi udvari kancelláriához kérdést intézett, hogy így történik-e ez Erdélyben a többi nemzet bíróságainál is? Az erdélyi udvari kancellária erre azt felelte, hogy a magyar és a székely bíróságoknál az accusatorius rendszer uralkodik, melynek részletei a következők: a vádat valamennyi terhelő bizonyítékkal a magistratus fiskus nyújtja be, és erre teszi meg a vádlott a maga kifogásait. Valamennyi ítéletet, akár szabadságvesztésre, akár halálbüntetésre szólnak, a vádlott és védője jelenlétében hirdetik ki. Ha pedig a vádlott szegény ember, akkor a szegények ügyvédje támogatja, hogy törvényes jogorvoslattal élhessen. Ezen eset kapcsán szerzett tudomást az osztrák államtanács arról, hogy Magyarországon oly bünvádi eljárás uralkodik, mely közelebb áll az angol eljárási rendhez, mint a kontinentalishoz. In: FAYER László (szerk.): Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye, IV. kötet. Budapest, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1902. XX. o.

¹²¹ “Továbbá azt is akarjuk, hogy sem mi, sem az utánunk való királyok, valami hatalmasabb kedvéért, valamikor a nemes embert meg ne fogják, vagy meg ne nyomorgassák, ha csak előbb meg nem idézik és a törvény szerint el nem marasztalják.” <http://aranybulla.hupont.hu/> (Letöltés ideje: 2019. július 18.)

¹²² primae nonus: Werbőczy Hármaskönyv Első rész 9. cím: A nemeseknek négy fő- és kiváltságos jogáról

1. § Az első tehát az: hogy őket előzetes idézés vagy perbe hívás és törvényes elmarasztalás nélkül, senkinek unszolására, panaszára vagy kérésére személyükben senki sehol le nem tartóztathatja.
2. § Megszoritást szenved azonban ez a jog büntettek és bűnügyek, ugymint: a szándékos gyilkosság, faluk felgyujtása, tolvajság, rablás, vagy haramiaság, sőt az erőszakos paráznság esetében is, a melyekben a nemesség tisztségét, címét és szabadságát mindenki elveszti. És így az ilyent a tett színhelyén parasztkézzel is szabad mindig letartóztatni és kihágásához képest elmarasztalni és megbüntetni.
3. § Ha azonban a tett színhelyéről elfutott és ellenfeleinek kezei közül kimenekült; azután nem másképp, hanem csak idézés vagy perbe hívás és törvénykezési eljárás útján lehet őt elítélni és büntetni.
4. § A második főjog az: hogy az egész ország nemesei (a mint előbb említve van) senki másnak hatalma alatt nem állanak, mint a törvényesen megkoronázott fejedelmeknek; sőt fejedelmünk maga is, rendes hatalmánál fogva, bárkinek pusztá panaszára és gonosz besugására, közülök senkit, a törvény útján kívül és kihallgatása nélkül, sem személyében, sem vagyonában meg nem háboríthat.
5. § A harmadik az: hogy törvényes jogaikkal és földbirtokuk határain belül fekvő minden jövedelmeikkel, tetszésük szerint mindenkor szabadon élhetnek; midennemű jobbágyi szolgálat, adakozás alól, rovás és egyéb adó, vám és harminczad fizetésétől mindörökre teljesen mentesek és ki vannak véve, csupán csak az ország védelmére tartoznak katonáskodni.
6. § A negyedik és utolsó (hogy a többit mellőzzem) az: hogyha bármelyik királyunk vagy fejedelmünk, a néhai második, vagy melléknevén Jeruzsálemi András király úr és fenséges fejedelem országos végzeményében (a melynek megtartására minden magyar király, mielőtt a szent koronát fejére tennék meg szokott esküdni) kinyilvánított és kifejezett nemesi jogok ellenére tenni merészelné, akkor örök időre szabadságukban áll, annak ellene szegülni és ellene mondani a nélkül, hogy a hűtlenség vétkébe esnének.
7. § A nemesek alatt pedig értsd e helyen általában az összes főpap, báró urakat és a többi mágnásokat, valamint az ország más előkelőit, a kiket (a mint előbb mondtam) mindenkor egy és ugyanazon szabadság előjoga védelmez.

kínvallatás ebben az időszakban nem fejlődött rendszerré.¹²³

Amíg a kínvallatás a középkori Európában a boszorkányperekben elég sűrűn került alkalmazásra, Könyves Kálmán dekrétumainak első könyvében az 57. fejezetben a boszorkányokról a következőket írta: „*A boszorkányokról, pedig mivelhogy nincsenek, emlékezet ne legyen.*”, és állítja ezt már akkor, amikor Európában még „fel sem tűntek” a boszorkányok, tehát kuriózum és unikum ebben a korban ez a fajta meglátás és megközelítés.

Werbőczy Tripartituma szerint Magyarországon csak olyan személy ellen alkalmazhatták a kínvallatást, akit a tanúk vagy más bizonyítékok alapján a bűnösség gyanúja terhelt.¹²⁴ A nemeseket pedig a büntett helyén kívül (*extra delicti locum*) kínvallatásnak alávetni nem lehetett.¹²⁵

Magyarországon az *accusatorius* rendszer ellenére a terhelt vallomásra bírásánál a mohácsi csata 1526 előtt is ismert volt a tortúra, de alkalmazásának részleteiről csak a XVII. századtól kezdve, különösen a *Praxis Criminalis* megjelenése óta tudunk. A *Praxis Criminalis* az *inquisitorius* rendszeren alapult, és a tortúra alkalmazása benne szabályozva volt, ebből adódóan a nem-nemesek elleni eljárásban, mint bizonyítási eszköz lassanként alkalmazást nyert. A *Praxis Criminalis* a kínvallatás különböző fokozatait sorolta fel: a hóhérral fenyegetés, a kízó eszközök elő- és bemutatása, a csigázó állványra vonás, a spanyolcsizma, de a tortúra első lépcsőfoka lehetett a terhelt hóhér általi levetkőztetése, illetve a ruhájától megfosztott személy ún. csikóra történő ültetése. A helyi szokások és az elkövetett bűncselekmény súlyától függően vetették alá a terheltet egy vagy több fokozat elszenvedésének.¹²⁶

A kínzást a *per* folyamán, a bizonyítási eljárás során folytatták le. A büntetés-végrehajtásnak is volt kínzás jellege, de annak már csak a kivégzés teatralitása, a nézősereg elrettentése volt a célja. Ilyen büntetés volt az úgynevezett minősített halálbüntetés, ami Magyarországon a kerékbetörést, a karóba húzást, a felnégyelést és a megégetést jelentette.

¹²³ FAYER L. (1902): i.m. XX. o.

¹²⁴ WERBŐCZY I. (1514): i.m. Előszó 16 Czim 4. §

¹²⁵ WERBŐCZY I. (1514): i.m. Harmadik rész 20. Czim

¹²⁶ BÓDINÉ BELIZNAI K. (2004): i.m. 76. o.

Különösen súlyos büntetéseknél alkalmazták a lófarokra kötést. Ekkor az elítéltet egy deszkára vagy zsákba kötötték és a város utcáin végig vágatva húzták a vesztőhelyig.¹²⁷

Buda város XV. századi jogkönyve részletes szabályokat tartalmazott a tortúrával kapcsolatban, korlátozó jelleggel: nem szabad kínvallatás alá vetni azt, akit nem értek tetten, és nincs ellene közvetlen bizonyíték. Pozsony jegyzőkönyveiben az 1430-as évekből található kínvallatásra vonatkozó bejegyzések.¹²⁸

Újlak város jogkönyve külön fejezetben foglalkozott azzal, hogy az elfogott éjjeli kóborlókat milyen kínzásokkal vallassák.¹²⁹

Kolozsvár 1588-ban kiadott statútuma érvénytelennek tekintette a kínvallatással megszerzett beismerő vallomást: „... az kényszerítettésből való vallás tételek erőtleneknek ítéltetnek, annak okáért, ha czigázás által lenne vallás valakire az, az ki ellen vallana, csak azon czigázott ember egy legyen és egyedül való vallás tételire megh ne terhellyék, és megh ne karosiczak.”¹³⁰

A XVIII. században alkalmazott kínvallatást illetően Bodó Mátyás fő munkájában¹³¹ nemcsak a kínvallatás elrendelésének feltételeit sorolja fel, hanem csokorba szedi a kínvallatás ellenzőinek érveit is, nyomatékkal hangsúlyozva, hogy csak közbenső ítélettel lehet elrendelni a tortúrát.

1751-es munkájában Bodó Mátyás a 11 grádusú tortúrát ismerteti, ennek részei, amelyet egyébként törvénykönyvként is használtak:

- bíró általi kínvallatással fenyegetés (előbb szelíd, majd szigorú szavakkal és kifejezéssel),
- hóhér általi fenyegetés,

¹²⁷ Válogatott kínvallatások a múltból. https://m.mult-kor.hu/20140321_valogatott_kinvallatasok_a_multbol (Letöltés ideje: 2016. március 6.)

¹²⁸ DEGRÉ Alajos: A kínvallatás bevezetése a magyar büntetőperbe. Jogtudományi Közlöny, 1974/7. 382. o.

¹²⁹ HEGEDŰS Antal (fordította és a kísérő szöveget írta): Népélet és jogalkotás a középkori Újlakon. Újvidék, 1983. 168. o. Idézte: BÓDINÉ BELIZNAI K. (2004): i.m. 75. o.

¹³⁰ HEGEDŰS A. (1983): i.m. 149. o.

¹³¹ Jurisprudentia criminalis. (Büntetőjog) Pozsony, 1751. (2. kiadás. Nagy-Szombat, 1758.)

- a bakó előkészületei, fenyegető szavak kíséretében, a kínvallatás végrehajtására (a vádlott levetkőztetése, végtagjai összekötözése, a kínzóeszközök bemutatása a gyanúsítottaknak, égő tűznek a gyanúsított testéhez közelítése),
- kezek és ujjak összeszorítása vékony zsineggel,
- létrára fektetés, a test és végtagok erőszakos nyújtása,
- forró vassal égetés,
- az ujjak összepréselése, éles vas behelyezése a nyelv alá,
- a test égetése gyertyával, szurokfáklyával vagy szalmával,
- a lenyírt és leborotvált fejbőrre jéghideg víz lassú csepegtetése,
- a test forró fémmel vagy szurokkal égetése,
- lábszáraknak a közönségesen spanyolcsizmának nevezett kivájt és éles szerszámokkal való összepréselése.¹³²

Bodó szerint *csak akkor kerülhet sor kínvallatásra, ha a cselekményt törvény vagy szokásjog halállal illetve testi büntetéssel (poena afflictiva) fenyegeti.* A magyar büntetőjogi gyakorlatban azonban alig akadt olyan bűncselekmény, amelynek elkövetőjére ne lehetett volna halálbüntetést kimondani,¹³³ olyan meg éppenséggel egy sincs, amelynek tettesére ne lehetett volna szankcióként botot veretni.¹³⁴

Ebben az időszakban bizonyos személyek ellen tilos volt kínvallatást alkalmazni, ilyenek voltak pl. a serdületlenek (gyerekek), elmebetegek, süketek, némák, terhes nők, öregek.¹³⁵

3. Törekvések a tortúra eltörlésére Európában és Magyarországon

A középkor óta a büntetőper valamennyi fontos mozzanatát valamennyi népnél a titokzatosság és önkényes homály fedi. Az ártatlanul gyanúsított nem tud semmit, azt sem tudja, mivel vádolják, csak azt látja, hogy viharfelhők gyűlnek a feje fölött. Ha nem tartozik egyik kiváltságos rendhez sem (vagy idetartozik ugyan, de súlyos büntetssel vádolják) megfosztják szabadságától, becsületétől, vagyona élvezetétől, elszakítják családjától.

¹³² HAJDU Lajos: Büntett és büntetése Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985. 84-85. o.

¹³³ ANGYAL Pál véleménye szerint a XVI.-XVIII. század közötti időszak a büntető igazságszolgáltatásban is a vadság és kegyetlenség kora, a törvények alig írnak elő más büntetést, mint halálbüntetést.

¹³⁴ HAJDU L. (1985): i.m. 81-82. o.

¹³⁵ HAJDU L. (1985): i.m. 83. o.

Senkivel nem érintkezhet, sokszor hónapok múlva tudja meg, mivel vádolják, ezalatt ezernyi pszichikai kinszenvedésben van része.¹³⁶ Filangieri konklúziója: a gyanúsítottal azonnal közölni kell a vádat, vagy a letartóztatás okát, az ártatlan polgár bizonytalanságban tartása embertelenség, a törvény nem hozhatja őt súlyosabb helyzetbe, mint a társadalom érdekei ellen vétő gonosztevőt (aki nagyon jól tudja miért került sor ellene kényszerintézkedések foganatosítására, vagy az eljárás megindítására.)¹³⁷

A felvilágosítók egyöntetűen kárhoztatják a feudális eljárásnak azt a gyakorlatát, hogy a per gyakran névtelen feljelentés (esetleg fizetett besúgó delatioja) vagy csupán kósza hír alapján indul meg. Filangieri mutat rá arra, hogy a vádemelés szabadságának megszüntetésével (az inquisitorius elv uralkodóvá válásával) alakul ki a besúgási szabadság. Akkuzatórius perben a felek a bíró előtt azonos eszközökkel vívták harcukat, azonos volt a harc kockázata is mindkét fél számára. A besúgás, a névtelen feljelentés ezzel szemben alattomos törszúrás, amelyet a polgár előtt ismeretlen kéz úgy mér az emberre, hogy nem vállalja a férfiasan a harc kockázatát. a polgárok nyugalmanak megzavarására ez a legbiztosabb módszer, de egyúttal aláássa a polgárok közötti bizalmat.¹³⁸

A középkorban az egyes bizonyítékok közül a legtöbb felvilágosító a *beismerést támadja* és ezek a kritikák a legkíméletlenebbek. A filozófusok szerint „a természet lezárja a gyanúsított száját, lehetetlen morál az, amely megköveteli, hogy a gyanúsított a bíró előtt maga alatt vágja a fát, hogy saját magának gyilkosa legyen”.¹³⁹ A tapasztalat is azt mutatja, hogy a gyanúsított nyelvét a kétségbevonhatatlan bizonyítékok oldják meg (ilyenkor nincs mit tagadnia) ennek ellenére a feudális jog mégis ezt a bizonyítékot tartja a legjelentősebbnek (*confessio est regina probationis*) és a bíróságok ennek kicsikarására törekszenek. A beismerés kikényszerítésének fő eszköze a tortúra: azokban az államokban, ahol abszolutizmus megszilárdult, bárkivel szemben alkalmazható volt, ott ahol a nemesség politikai hatalma még jelentős a nem kiváltságos társadalmi osztályok, rétegek tagjaival, a plebejusokkal szemben folytatták le.¹⁴⁰

¹³⁶ FILANGIERI, Gaetano: La scienza della legislazione.T.III-IV. Venezia, 1813. 3-4. In: HAJDU Lajos (b): A felvilágosodás büntető eljárásjogi követelései. Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Szerk.: TÓTH Mihály, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 16. o.

¹³⁷ FILANGIERI, G. (1813): i.m. 16. o.

¹³⁸ FILANGIERI, G. (1813): i.m. 16. o.

¹³⁹ FILANGIERI, G. (1813): i.m. 19. o.

¹⁴⁰ HAJDU L. (2003): i.m. 19. o.

Cesare Beccaria *Dei Delitti e delle Pene* (1764) című művében a kínvallatásról a következőket írta: „a legtöbb népnél a szokás meghonosította azt a kegyetlenséget, hogy a vádlottat a per folyamán megkínózzák, vagy azért,

- hogy a büntett bevallására kényszerítsék,
- mert ellentmondásba keveredett, vagy
- bűntársai kitudása végett, vagy
- hogy a becstelenségtől – nem tudom milyen metaphysikai módon – tisztázza magát, vagy végre
- más büntettek miatt, melyekben bűnös lehet, de melyekkel vádolva nincs...[...]

Régi dilemma, hogy a büntett vagy bizonyos, vagy nem, ha bizonyos, nem illeti más, mint törvényes büntetés és felesleges a kínvallatás, mert nincs szükség a bűnös vallomására; ha nem bizonyos, akkor nem szabad ártatlant kínozni, mert ilyenek a törvény szerint kell tekinteni azt, kinek büntettei bizonyítva nincsenek [...] Biztos mód ez arra, hogy a nagy erejű gonosztevő szabaduljon, a gyenge ártatlan pedig elítéltesék. Ilyen vészes következményei vannak az igazság ezen állítólagos próbakövének.[...] Alkalmazzák a kínvallatást arra is, hogy kitudódjék, vajjon a vádlott nem bűnös-e más bűncselekményekben is, mint amelyekért vádolva van. Ez annyi, mint így okoskodni: „Büntettbe estél, tehát lehetséges, hogy száz más is elkövettél, ez kétség engem nyugtalanít, tisztába akarom hozni bizonyítási eszközeimmel. A törvény kínoz, mert bűnös vagy, kínoz, mert az lehetsz, kínoz, mert akarom, hogy bűnös légy.”¹⁴¹

A felvilágosodás korában utat tört az a felismerés, mely szerint a bizonyítási eljárás során alkalmazott tortúra *káros* (lényegében büntetés, amelyet a bíró már akkor alkalmaz gyanúsítottal szemben, amikor még kétséges a bűnössége). Emellett *igazságtalan* is (a nagy erejű gonosztevő, ha „kiállja a próbát” megszabadul a büntetéstől, a gyenge fizikumú ártatlant viszont, aki a szenvedések hatására „beismerést” tesz, elítélik). A kínvallatás *felesleges* is (statisztikai adatok alapján kimutatták, hogy az esetek túlnyomó többségében eredménytelen a „csigázás”, nem tesz vallomást a gyanúsított). Ha a bírónak joga lenne a beismerés kicsikarására, akkor a gyanúsítottnak kötelessége volna közölni a saját bűnösségére vonatkozó adatokat.

¹⁴¹ TÓTH Mihály (2017b): A bizonyítás a büntetőeljárásban. In: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntetőeljárásjog. Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. Harmadik aktualizált kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 141. o.

A felvilágosodásban megfogalmazásra került, hogy a törvény két támasza a félelem és a remény, ezért a büntetőeljárás szabályaival szembeni elsődleges követelmény: a törvények ébresszenek a bűnösben félelmet, az ártatlanban pedig bizalmat.¹⁴² A felvilágosodás büntetőeljárás reformcéljait a következőkben határozza meg Filangieri: olyan eljárási szisztéma kidolgozására van szükség, amely az ártatlant minden félelemtől, a bűnöst minden reménytől, a bírót pedig az önkényes eljárási cselekmények elkövetésének összes lehetőségétől megfosztja.¹⁴³

A felvilágosult gondolkodók hatására XVIII. század közepén Európa több államában sorra megérték a feltételek kínvallatás felszámolására: Poroszországban Nagy Frigyes az 1740. évi rendeletével csak általában tiltotta el a kínvallatást, de felségsértés, hűtlenség és több emberen elkövetett gyilkosság esetében mégis megengedte az alkalmazását.¹⁴⁴ Szászországban 1772-ben, Ausztriában 1776-ban, Franciaországban 1780-ban, Magyarországon 1790-ben, Bajorországban 1807-ben adtak ki törvényrendeletet a kínvallatás eltörléséről, a cári Oroszországban I. Sándor 1801-ben.

Mária Terézia büntetőtörvénykönyve – a *Constitutio Criminalis Theresiana* – 1768. december 31. napján lépett hatályba, mely az osztrák örökös tartományokban a kínvallatást korlátozta, azonban akkor még nem szüntette meg teljesen. 1776. március 22. napján Mária Terézia rendeleti úton vont ki a Lajtán túli területeken, vagyis az „osztrák birodalomfélben” a büntetőjogból ezt a brutális eljárást:

„Hozzánk benyújtott kérelmek és peranyagok alapján ismeretessé vált előttünk, hogy könnyelműen rendelnek el kínvallatást olyan esetben is, amikor nincs elég terhelő vétékjel a gyanúsított ellen, nem veszik figyelembe a cselekmény és a büntetés közötti arányt, de a gyanúsított testi erejét és egészségi állapotát sem, ezért a megcsigázottak gyakran munkaképtelenné válnak, vagy fájdalom hatására olyan büntettet is megvállanak, amit soha nem követtek el, és ily módon érdemtelenül sújtják őket. Ezért a tortúra egyetlen örökös tartományunkban, semmilyen esetben sem alkalmazható, egyszerűen eltöröltetik és megszüntetetik.”¹⁴⁵

¹⁴² HAJDU L. (2003): i.m. 15. o.

¹⁴³ FILANGIERI, G. (1813): i.m. 15-16. o.

¹⁴⁴ Magyar Jogi Lexikon: i.m. 797. o.

¹⁴⁵ HAJDU L. (1985): i.m. 87. o.

Ez a rendelkezés átment II. József 1787-es büntető rendtartásába, a Sanctio Criminalis Josephina-ba.¹⁴⁶

Fayer a Pesti hírlapban „Szelíd tortúra” címmel megjelent cikkében a következőket írta: „A kínfaggatás (tortura) az 1791. évi 42. törvénycikkkel eltürültetett, s némi nemes önérzettel szabad emlegetnünk, hogy az emberi nem imez ördögbélyegét hamarabb törle el a magyar, mint némely nemzetek, melyek magukat a civilisatio kengyelfutóinak tekintetik, sőt némi nemes önérzettel szabad említenünk, hogy a kínvallatás e honban világos törvény által sanctionálva soha nem is volt.”

A továbbiakban így folytatja: „nyilvános vádpör mellett kínvallatásról szó sem lehetett: a tortura csak azután csúszott be, miután faggatópör (processus inquisitorius) ellentétben a vádpörrel (processus accusatorius) legelőbb az egyházi jog s bíróság útján embertelen czélok embertelen eszköze gyanánt életbe jött, utóbb ököltörvényes középkor feudális zsarnoksága által századokon át megőriztetett. A kínvallatásról pedig így szól a törvény: szűnjék meg mindenütt egyáltalában; mert nem alkalmas eszköz valóságot kipuhatolni, s büntetés inkább, hogy sem nyomozás.” Ennek ellenére állapítja meg Fayer László, hogy „a tortura él és uralkodik csaknem mindenütt az egész honban”, ami – sajnálatos módon – azóta is változatlan.

A kínvallatás eltörlését indokolta az is, hogy az ennek hatása alatt tett *beismerő vallomást a bíróságok minden esetben döntő bizonyítéknak tekintették, még akkor is, ha az a józanésszel ellentétben állt*. Visszaélések az akkori körülményekhez képest természetesen gyakoriak voltak.¹⁴⁷

Példaként említhetjük Botos János és Zudor Bálintné paráználkodását, amellyel mindkettőjüket vádolták, és Botos János újrakérdezésekor ismét tagadta a Zudor Bálintnéval folytatott paráználkodását, holott azt a megvádolt asszony is a szemébe mondta. A tanúk szintén arról számoltak be, hogy Botos „gyakorta gyanús társalkodásokat” folytatott Zudornéval. A törvényszék ezen adatokra tekintettel Botos 50 pálca alatti vallatását rendelte el, azonban Botos az ütlegetés alatt sem tett beismerő vallomást és a vád alól fel is mentették, viszont Zudornét beismerése alapján 30 korbácsütésre ítélték a Botossal véghezvitt paráználkodása miatt.¹⁴⁸

¹⁴⁶ FAYER L. (1902): i.m. XVI. o.

¹⁴⁷ FAYER L. (1902): i.m. XVII. o.

¹⁴⁸ NAGY Sándor: Kínvallatás a hajdúvárosok és hajdúkerületi törvényszék előtt indított bűnügyekben III. fejezet, 11. eset <http://hbml.archivportal.hu/data/files/145061653.pdf> (Letöltés ideje: 2016. június 29.) A paráználkodáshoz „általában”, „legalább” két ember szükséges, így Zudor Bálintné elítélése paráználkodás miatt a „józan ész” kívánalmának némileg ellentmond.

IV. A kínvallatás tilalmának kodifikációja Magyarországon

1. Törvénytervezetek

1790-es országgyűlés volt az, amely bizottságot küldött ki a büntető törvény kidolgozására, amely a javaslat alapján klasszikus elveket követett volna. Átfogó szabályozás lett volna az egész országra, de ekkor még bizonyos rendi különbségek fennmaradtak volna.¹⁴⁹

A jogügyi bizottság ülésein a tortúra kérdésében szenvedélyes vitákra került sor: voltak, akik bizonyos körülmények fennforgása esetében a kínvallatást megengedhetőnek tartották, mások viszont – ellenérveik kifejtésével – határozottan elleneztek. Az 1795. február végére elkészült tervezet a tortúra ellen foglalt állást, amikor is alapelveként szerepelt benne, hogy minden büntettnél ugyanazokkal az eszközökkel kell az igazságot megállapítani, ezért a súlyosabb büntettek kinyomozására sem vehetők igénybe erre alkalmatlannak bizonyult eszközök.¹⁵⁰

A gyanúsított kihallgatását illetően a javaslat úgy rendelkezett, hogy tartózkodni kell minden fondorlatos rábeszéléstől, nem szabad sem kegyelmet, sem a büntetés elengedését kilátásba helyezni, sőt tartózkodni kell a fenyegetéstől, az ütlegetéstől, valamint a keményebb szavaktól is.¹⁵¹ Az 1796. november 6-ára összehívott országgyűlést december 11-én berekesztették, így a büntetőtörvény javaslat napirendre tűzésére nem kerülhetett sor.

A második magyar büntetőtörvény javaslat az 1827-es, mely „telve van reakcionárius eszmékkel”. Széles körben alkalmazta volna a halálbüntetést, a testfenyítőt, és a becstelenítő büntetéseket. Ebből a javaslatból sem lett törvény.¹⁵²

Az 1843. évi Büntetőjogi Javaslat megalkotásában a korszak legkiválóbbjai – Deák Ferenc, Eötvös József, Dessewffy Aurél, Szalai László, Klauzál Gábor – vettek részt. A Büntetőjogi Javaslatot a Code Napoleon valamint még 14 további külföldi büntető anyagi és eljárásjogi

¹⁴⁹ <http://cograf.hu/tudastar/az-1843-evi-bunteto-torvenyjavaslatok-es-a-csemegikodex>, (Letöltés ideje: 2017. május 11.)

¹⁵⁰ HAJDU Lajos: Az első /1795-ös/ magyar büntetőkódex tervezet, KJK, Budapest, 1972. 394. o.

¹⁵¹ Hajdu L. (1972): i.m. 414. o.

¹⁵² <http://cograf.hu/tudastar/az-1843-evi-bunteto-torvenyjavaslatok-es-a-csemegikodex> (Letöltés ideje: 2017. május 11.)

törvény figyelembevételével készítették el. A törvényjavaslat a maga nemében az európai szakirodalom szerint is úttörő jellegűnek volt mondható.¹⁵³

Az 1843-ik évi javaslat „A büntettekről és büntetésekről” c. része Deák Ferenc művének tekinthető, „*teljesen önálló, az azonkori összes európai BTK.-eket messze tulszárnyaló alkotás, a humanus és jogászai gondolkodás valódi remeke*” (Finkey F. 1914). A neves német szerző, Mittermaier szerint a legeredetibb és a legbátrabb törvényhozási kísérlet Európában. A javaslat anyagi jogi plánuma általános és különös részre tagolt, mindkét részen belül fejezetek találhatók. A javaslatban következetesen érvényesül a törvény előtti egyenlőség eszméje és egyértelműen megfogalmazódik a nullum crimen/nulla poena sine lege elve, amely szerint „*Bármely cselekvés vagy mulasztás, csak annyiban tekintethetik büntettnek és vonathatik büntetés alá, a mennyiben az ellen büntetést rendel a jelen törvény*”.¹⁵⁴

Az 1843. évi törvényjavaslat a maga 1300 §-ával annak idején nem került elfogadásra az Országgyűlés által – hiszen megvitatására sem került sor – így hatályba léptetéséről nem lehetett döntenie – habár szóba került –, mert sem a bírák, sem a nép nem ismerte.

Az 1843. évi Büntetőjogi Javaslat a vádlott kihallgatásával kapcsolatban azt tartalmazta, amit 27 évvel később Pauler Tivadar az 1870. évben kiadott Büntetőjogtan könyvében¹⁵⁵ lerögzített: „*A vizsgáló bírónak illedelemmel, szelídséggel, szenvedelem nélkül kell eljárni. A bámulat, harag, bosszankodás érzelmeinek kijelentése helyén nincs, gyakran a vallomásra kártékony hatással van. A vádlottat sem megeskettetni, sem ígéretet, ámitásokat, kecsegtetéseket annál kevésbé akármiféle testi fenyegetések, kényszerítő eszközök bántalmazások által vallomásra vagy bármely nyilatkozatra bírni nem szabad, az utóbbiak alkalmazása legszigorúbban hivatalvesztés terhe alatt alkalmaztatik.*”¹⁵⁶

Az 1848/49-es szabadságharc előtt Szlemenics Pál azon a véleményen van – amelyet tankönyve is tartalmaz –, hogy „*azt semmi sem tilalmazza, hogy a vallató bíró a felelni nem*

¹⁵³ https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog/ch01s02.html (Letöltés ideje: 2019. február 10.)

¹⁵⁴ https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog/ch01s02.html (Letöltés ideje: 2019. február 10.)

¹⁵⁵ Ebben a zavaros helyzetben rendkívül nagy jelentőségű volt egy elméleti munka megjelenése PAULER Tivadar két kötetes munkája, mely nélkülözhetetlenné vált e korban majd minden bíró számára.

¹⁵⁶ PAULER Tivadar: Büntetőjogtan. Anyagi büntetőjog különös része. Alaki jog. Második javított és bővített kiadás. Kiadja: Pfeifer Ferdinánd, 1870. 393. o.

akaró, dühösködést színlelő, feleleteivel csínytalankodó, vagy ellentmondásait megegyeztetni nem akaró rabnak makacsságát mértékletes veretéssel meg ne zabolázza”.¹⁵⁷

Az 1848/49-es szabadságharc leverése után Magyarország alkotmányos státusza alapvető változásokon ment keresztül: az olmützi alkotmányban meghirdetett módon Magyarország történelmi alkotmányának felfüggesztésével az volt a cél, hogy hazánk beolvasztásra kerüljön a Habsburg Birodalomba. 1850-ben megkezdődött az Osztrák Császárság „egységesítése”, így több osztrák jogszabály hatályát kiterjesztették az öt magyar koronaterületre, többek között az 1850-es büntető eljárásjogi törvényt és az – 1803-ast felváltó – 1852-es osztrák büntető törvénykönyvet. A büntető eljárásjog területén ez mindenféleképpen visszalépést jelentett.¹⁵⁸

Az igazságszolgáltatás újbóli megszervezése Magyarországon Apponyi György, mint újonnan kinevezett országbíró feladata lett. Az Országbírói Értekezlet¹⁵⁹ legfontosabb feladatának azt tekintette, hogy amíg az Országgyűlés kodifikációs munkáját megkezdeni nem tudja, ideiglenes rendszabályokat alkossanak annak elkerülése érdekében, hogy az egyes vármegyékben illetve általánosságban véve egyes bíróságokon ne alakuljon ki eltérő gyakorlat az ítélezésben, ami rövidtávon anarchiához vezethetett volna.¹⁶⁰

Degré Alajos szerint *„szerencsétlen lépés volt ez, mert a régi magyar büntetőjog nemcsak kodifikálatlan volt, de még általános elvei sem voltak leszögezve.*”¹⁶¹

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (a továbbiakban: ITSZ) mindössze kilenc §-ban foglalkoztak a büntetőjog, azon belül pedig a bűnvádi eljárás kérdéseivel¹⁶² és a tortúrát illetően megállapították, hogy: „a vallatásnál bármilyen kínzás vagy testi bántalmazás alkalmazását már az 1790/1791. évi XLII. törvénycikk¹⁶³ eltiltotta, ezért e törvényi tilalom

¹⁵⁷ SZLEMENICS Pál: Fenyítő törvényszéki magyar törvény. Buda, 1836. 177-178 o.

¹⁵⁸ KÉPESSY Imre: Büntetőjogi kérdések az Országbírói Értekezleten. In: Emberek őrzője, Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. Átdolgozott kiadás, Szerkesztők: HACK Péter-KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 43-44. o.

¹⁵⁹ 1861. január 23-tól március 4.-ig 18 ülést tartott, és e rövid idő alatt rendkívül jelentős munkát végzett.

¹⁶⁰ KÉPESSY I. (2014): i.m. 49. o.

¹⁶¹ https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_mezey_magyar_jogtortenet/ch02s04.html Ideiglenes Törvénykezési Szabályok magyarázat (Letöltés ideje: 2016. szeptember 27.)

¹⁶² KÉPESSY I. (2014): i.m. 43-44. o.

¹⁶³ II. Lipót 1790/1791. évi dekrétumának XLII. törvénycikkelye szerint: „A kínvallatás, mivel nem alkalmas eszköz az igazság kiderítésére, hanem inkább büntetést képez, addig is, míg országos bizottság útján végleges intézkedés történik, egyszerűen tiltva lesz.”

megszegésével netalán történő visszaélésének megszüntetése iránt újabb intézkedések szüksége fenn nem forog.”¹⁶⁴

Az ITSZ szerint: „a magyar büntetőtvények és törvényes gyakorlat az osztrák büntetőtvénynél szelídebbek lévén, azok szerint lesznek a magyar törvények visszaállítása előtt elkövetett büntettek és kihágások elítélendők”.¹⁶⁵ Ezzel újra hatályba léptek a korábbi magyar jogszabályok. Az ITSZ két kisebb, humánusnak tűnő intézkedést vezetett csak be: deklarálták az 1848-ban már a törvény előtti egyenlőség keretei között kimondott elvet, miszerint *"a nemes és nem nemes között többé különbség nem lehet"*,¹⁶⁶ továbbá leszögezték, hogy *"a testi büntetés alkalmazásának helye büntetteknel egyáltalán nem leend"*.¹⁶⁷

Az első magyar írott büntetőtvény előtt 1870. augusztus 11. napján kelt 12270. igazságügyminiszteri rendelet a következőket rendelte el: [...] *Mindannyiszor határozottan kárhoytatandó azon eljárás, melynél a törvényeink ellenére a régi vallató rendszerrel egybekötött kínzó mód alkalmaztatik.* [...] Még mindig többfelé fordulnak elő esetei a kínzó vallatásnak, ezennel felhívom a közönséget, hogy *gondosan őrködjék a felett, hogy ezentúl közegei a testi bántalmazással járó vallatási rendszertől szigorúan tartózkodjanak, továbbá, hogy azok, kik e tekintetben hivatalos hatalmukkal visszaélnek, szoros feleletre vonassanak, s érdemlett büntetéssel fenytessenek.*”¹⁶⁸

Visszaélések ebben az időben is voltak, mint például a következő esetekben:

Lopás és orgazdaság miatt indított ügyben a vádlottak a szoboszlói csendbiztos előtt tett vallomásukat azért vonták vissza, mert kínzás hatása alatt tették, de kijelentették, hogy állításukat tanúkkal bizonyítani nem tudják. Vizsgálat elrendelésére nem került sor, de a vádlottak ellen hozott ítéletben a törvényszék kifejtette, hogy *a csendbiztos magatartása nem kerülte el a törvényszék figyelmét, mert a jelen polgáriasodás időszakában a valónak kínzás általi kicsikarása el nem tőrhető,* és figyelmeztette: *„a kor szellemével homlokegyenest ellenkező ilyenén eljárást a jövőben alkalmazásba senki ellen ne vegyen”,* hanem a

¹⁶⁴ ITSZ II. Bűnvádi eljárás 8. §

¹⁶⁵ ITSZ II. Bűnvádi Eljárás 9. §

¹⁶⁶ ITSZ II. Bűnvádi eljárás 2. §

¹⁶⁷ ITSZ II. Bűnvádi eljárás 5. § a testi büntetés óvatos használata kihágásoknál fennhagyatik ugyan: a mennyiben azonban az 1848-ik évi XXII. törvénycikk a testi büntetést bizonyos qualificatiók létezése esetében megszüntette: ennél fogva az 1848-ik évi törvényhozás szelleméből indulva ki, a testi büntetés alóli teljes mentesség, a kihágás eseteiben is, a nemeseken és gyakorlatilag azok sorába fölemelt honoratiorokon fölül mindazokra is kiterjesztetik, kik az 1848-ik évi V. törvénycikkely szerint politikai jogok gyakorlatára képesítvék.

¹⁶⁸ FAYER László: A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala. Franklin Társulat, Budapest, 1899. 123.o.

bizonyítékokat úgy derítse fel, hogy a gyanúsítottaknak ne legyen módjuk az elkövetett cselekményt tagadással elpalástolni.”¹⁶⁹

Hivatali hatalmával visszaélt a *dorogi csendbiztos*, mert egy szappanlopással gyanúsított nőt úgy hallgatott ki, hogy a kezét hátrakötötte és többször megütötte. E fenyítést érdemlő cselekménye miatt hivatali állásából azonnal felfüggesztendő lett volna – állapította meg a törvényszék ítéletében – miután azonban arról már korábban „önként lelépett”, ezért elegendőnek találta annak kijelentését, hogy *állására eddig is érdemtelen volt és végképpen alkalmatlanná vált.*¹⁷⁰

2. A kényszervallatás XIX. századi első, írott törvényi szabályozása Magyarországon és az eljárási törvény tilalmai a terhelt kihallgatásánál

Az 1878. évi V. törvénycikk¹⁷¹ – a Csemegi kódex – XLII. fejezetének 477. §-ában a hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek között – külön nevesítés nélkül –, a hivatali visszaélés egyik formájaként szabályozza a mai büntetőjogi terminológia szerint kényszervallatás néven ismert bűncselekményt:

„Öt évig terjedhető börtönnel büntetendő azon közhivatalnok, a ki azon célból, hogy a vádlottól, tanútól, vagy szakértőtől vallomást vagy nyilatkozatot csikarjon ki, ezek valamelyike ellen bármily törvényellenes kényszereszközt alkalmaz vagy alkalmaztat.”¹⁷²

Csemegi Károly értelmezésében „(...) úgy az erőszak, valamint a fenyegetés jelentősége a „kényszer” eszméjében találja jogi jelentőségét, s mint a kényszer létrehozatalának két külön eszköze jó tekintet alá, s foglalja el helyét mind a büntető, mind a polgári törvényekben (...)”¹⁷³

¹⁶⁹ NAGY S. i.m. (Letöltés ideje: 2016. június 29.)

¹⁷⁰ NAGY S. i.m. (Letöltés ideje: 2016. június 29.)

¹⁷¹ 1878. évi V. törvénycikk: a magyar büntetőtörvénykönyv, a büntettekről és vétségekről

¹⁷² Codex Hungaricus 1876-1880. Magyar Törvények. Az alkalmazásban lévő magyar törvények gyűjteménye. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1911. 329. o.

¹⁷³ Az 1878. évi V. törvény a magyar büntetőtörvénykönyv, a büntettekről és vétségekről indokolása. A 335. §-hoz.

A Csemegi-kódex az e fejezethez tartozó bűncselekmények aktív alanyaira vonatkozóan a 461. §-ban határozza meg, hogy kik tekinthetők közhivatalnokoknak. A definíció pedig a következő: „Közhivatalnokoknak tekintendők azok, kik az állam közigazgatási vagy igazságszolgáltatási, vagy valamely törvényhatóság vagy község hatósági teendőjének teljesítésére hivataluknál, szolgálatuknál, vagy különös megbízatásuknál fogva kötelezvék, úgyszintén azok is, a kik az állam, törvényhatóság, vagy község által közvetlenül kezelt közalapítványoknál, kórházaknál, tébolydáknaál, mint felügyelők, orvosok, hivatalnokok vagy szolgák vannak alkalmazva.”¹⁷⁴

A Csemegi-kódex 484. §-a szerint „a jelen fejezetben¹⁷⁵ meghatározott büntettek miatt a megállapított büntetésen fölül a hivatalvesztés s a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése is, a vétségek miatt pedig a viselt hivatal vagy állás illetőleg az ügyvédség elvesztése kimondandó.”¹⁷⁶

Nem feltételes módot használ a törvény, hanem *kategórikusan kimondja* – megköveteli – a hivatalvesztést (mai jogi terminológia szerinti foglalkozástól eltiltást), politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését (mai ismert nevén a közügyektől eltiltást). A jelenlegi szabályozás – amint azt a későbbiekben látni fogjuk – a büntetést illetően erre való utalást sem tartalmaz.

A Csemegi-kódexben szabályozott „kényszervallatást” alapul véve, annak törvényi tényállásában szereplő „törvényellenes kényszereszköz” fogalmát az 1896. évi XXXIII. törvénycikk, a Bűnvádi Perrendtartásról (a továbbiakban: Bp.) 135. §-a tölti ki, így: *az ígéret, a biztatás, az ámtítás, a fenyegetés, az erőszak, vagy a kényszer alkalmazását tiltotta, továbbá tilalmazta az éjszakai kihallgatást és a terhelte más módon való kifárasztását beismerő vallomás megtétele céljából. További szabály volt a terhelte kihallgatására nézve, hogy nem volt szabad a terhelthez határozatlan, homályos, többértelmű, fogásos, vagy olyan kérdést intézni, mely feleletre útmutatást tartalmaz, vagy melyben valamely be nem ismert tény beismertnek vagy be nem bizonyított tény bebizonyítottnak van véve.*

¹⁷⁴ Codex Hungaricus 1876-1880. (1911): i.m. 327. o.

¹⁷⁵ 1878. évi V. törvénycikk XLII: fejezet: A hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek

¹⁷⁶ A Csemegi-kódex 54. §-a szerint „A jelen törvényben meghatározott esetekben, a szabadságvesztés büntetésen felül hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlatának ideiglenes felfüggesztése, mint mellékbüntetés együtt vagy külön állapítandó meg.” Ezen némileg lazított a Csemegi-kódex 1908. évi XXXVI. törvény-cikkkel történő módosítása: „Azokban az esetekben, amelyekben a bíróság hivatalvesztést és a politikai jogok felfüggesztését mellőzheti, a szakképzettséget kívánó hivatás vagy foglalkozás (Btk.60. §) gyakorlatától való eltiltás, valamint a viselt hivatal és állás, illetőleg az ügyvédség elvesztésének kimondása is mellőzhető.”

*A lehetőségig kerülni kellett minden kérdést, mely csak a terhelt feleleteivel megállapítandó ténykörménynt foglal magába.*¹⁷⁷

1896. évi XXXIII. törvénycikk 135. §

A terhelt kihallgatására vonatkozó szabályok

Tiltott módszerek	ígéret
	biztatás
	ámítás
	fenyegetés
	erőszak
	kényszer
Tiltott kérdések	határozatlan
	homályos
	többértelmű
	feleletre útmutatást tartalmaz
	be nem ismert tény beismertnek
	be nem bizonyított tény bebizonyítottnak van véve
Kerülendő kérdések	ha csak a terhelt feleleteivel megállapítandó
	ténykörménynt foglal magában
Nem intézhető kérdés	olyan körményntre nézve,
	melyet hivatalánál vagy közszolgálati viszonyánál fogva titokba tartani köteles

Ugyanakkor a Bp.137. §-a előírta azt is, hogy „Ha a terheltnek későbbi vallomása a korábbitól eltér, különösen ha beismerését visszavonja, az eltérés illetőleg a visszavonás okát mindig meg kell tőle kérdezni.”¹⁷⁸

Csemegi Károly világosan látta, hogy a kínvallatás eltörlésével a tortúra különféle szelídített változatai fejlődtek ki, amelyek ellen határozottan fel kell lépni.

¹⁷⁷ Codex Hungaricus 1894-1896. Magyar Törvények. Az alkalmazásban lévő magyar törvények gyűjteménye. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1911. 294. o.

¹⁷⁸ Codex Hungaricus 1894-1896 (1911): i.m. 295. o.

Ezzel kapcsolatban a következőket írja:

„... a fogásos kérdések, a biztatások, a vádlott folyamatos zaklatásai, egyrészt a kilátásba helyezett enyhébb elbánás és a kegyelmes ítélet, másrészt a nélkülözések, a vizsgálati fogság beláthatatlan ideig tartó kiterjesztése és súlyosbítása, elvonása minden lehetőségnek, hogy a vádlott övével érintkezzék, a vizsgáló által megengedett hazugságok, tehát a közvetlen mechanikai kínzáson kívül a tortúra minden más nemének és fájának felhasználása azon szerencsétlen ember ellenében akit a sors védtelenül és minden oltalom nélkül az inquisitio titkos mesterségeinek martalékaul dobott: ezek voltak a vizsgálat eszközei...és maradnak mindaddig, míg az inquisitionalis rendszer fennáll és mindenütt ahol azt az emberiség és jog legfelsőbb igazságaitól vezetett magasabb szellemű törvényhozás...mesterkedéseivel, kelepceivel, valótlanságaival, formalismusával, áldástalan sophismáival, átkos eredményeivel együtt el nem törli.”¹⁷⁹

Csemegi Károly fentebb idézett kínvallatással kapcsolatos megállapításaihoz kívánczik Kozma Sándor „Főügyészi utasítás valamennyi ügyészség számára 1880. augusztus 17.” címmel¹⁸⁰ kiadott utasítása, amely azért került kiadásra, mert „*a sajtó valamint egyesek részéről többszörös panasz merült fel amiatt, hogy a vádlottak ok nélkül vettetnek vizsgálati fogságra*”. Az utasítás egyik része szerint: „Vizsgálati fogság legtöbbször két okból rendeltetik el. Az indokok egyike a megszökésnek, a másik a vizsgálat megghiúsításának vélelme. Mindkettő jelentkezik komoly alakban, hogy azokkal a személyes szabadság ideiglenes felfüggesztését indokolni tudjuk. De meg kell gondolni, hogy a szegény még nem egyértelmű a csavargóval, s hogy a szegénység magában véve még nem elég metus profugii vélelmezésére. A helytálló zsellér, a mesterlegény, a cseléd, a jó életű napszámos, habár vagyontalan, nem eshetik a vélelmezett szökevények kategóriájába. Rejtélyes, bonyolult és nagyobb fontosságú esetekben, melyekben csak a gyorsan, közvetlenül felfogott vallomások nyomán lehet várni eredményt, a gyanúsítottat szintén le lehet tartóztatni, nehogy megghiúsítsák a vizsgálat. De ezzel a joggal óvatosan kell élni, mert ezen cég alatt jelentkezik a legtöbb visszaélés. *A vádlottat nem szabad letartóztatni, csak azért, mert azt a vizsgálóbíró vagy az ügyész kényelme úgy kívánja. A vizsgálati fogság nem rendelhető el csak azon reményben, hogy a hiányzó adatok majd a vizsgálat alatt valahogy kipótoltathatnak [...]*

¹⁷⁹ TÓTH Mihály: Csemegi Károly és a magyar büntető eljárásjog fejlődése. In: TÓTH Mihály (szerk.) Büntető eljárásjogi Olvasókönyv, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 31. o.

¹⁸⁰ FAYER László idézi: A magyar bünvádi eljárás mai érvényében. Budapest, 1899. 135-138. o.

Komolyan figyelmeztetem a kir. ügyész urat, hogy vizsgálatot, különösen vizsgálati fogságot, ezen ürügy alatt hosszúra nyújtani, halasztgatni nagy tévedés volna.

Ennek alapján a vizsgálati fogság indokolatlan elrendelése kapcsán az első királyi főügyész felismerte, hogy azt nem igazán célszerű „úton-útfélen” elrendelni, ezért elvárta, hogy annak indítványozására a királyi ügyészség részéről csak komoly okkal kerüljön sor, másrészt a leírtakból kitűnik az is („a hiányzó adatok majd a vizsgálat alatt valahogy kipótoltathatnak”) vizsgálati fogságot már abban az időben is a „nyomásgyakorlás” eszközeként használ(hat)ták.

Tényként állapította meg Kozma Sándor, hogy a vizsgálat és a vizsgálati fogság hosszan tartása különösen észlelhető oly esetekben, amidőn valamely bűntárs szökésben van, messze távozott, valamint a concurrentia eseteiben is, amidőn gyakran némely kisebb – mondhatni mellékes – cselekmény kiderítése miatt a vizsgálat folyamatát megállítják.

Az utasításban a büntető törvénykönyv hatálybalépésére is utalás történik: *„tartozunk úgy e nagy reformműnek, valamint nemzetünk reputációjának azzal, hogy késedelem nélkül határozottan hozzáfogjunk azon visszasságok kiirtásához, melyek sajátos viszonyok következtében büntetőeljárásunk ösvényén felburjánzanak.”*

Az 1886. évi igazságügyminiszteri körrendelet (86.42123.) a következőket tartalmazta:

„Ismételve fordult elő azon eset, hogy vádlottak a végtárgyalás során korábbi beismerő vallomásaikat azon indokolással vonták vissza, miszerint a beismerésre a csendőrség részéről szenvedett bántalmazások által kényszerítették. A csendőrök ellen ez alapon megindított vizsgálat rendszerint a vádoknak az alaptalanságát derítette ki. Habár a fogházak és börtönök kezelése tárgyában 2106/80. sz. alatt kiadott szabályrendeletnek 111. §-a elrendeli, hogy valamely letartóztatott betegen vagy testi sérülésnek nyomaival kísértetik a fogházba, a fogházorvos által azonnal megvizsgálendő, mégis egyrészt, hogy az alaptalan és közbiztonsági közegeknek tekintélyét is sértő vádoknak eleje vétessék, másrészt pedig mellőzhetővé válják minden új vizsgálat, mely egyébként az ily alaptalan vádakat követni szokta, a fogházrendtartás fentebb idézett §-a rendelkezéseinek fenntartása mellett utasítom a (címet), intézkedjék hogy minden egyes esetben, midőn a csendőrség részéről valaki fogházba bekísértetik – ha csak az illető letartóztatottnak az egyénisége a későbbi alaptalan vádaskodást a priori kizártnak nem tünteti föl – ugyanaz tekintet nélkül arra, hogy az átadáskor emel panaszt vagy nem, az őt bekísért közegek bánásmódja ellen, a bíróság egyik

*bírói tisztet viselő tagjának, járásbírósnál pedig magának a bíróság vezetőjének személyes jelenlétében kihallgattassék,¹⁸¹ és ha a rendőri közegek részéről történt bántalmaztatását panaszolná, a fogházorvos által azonnal és tüzetesen megvizsgáltassék.*¹⁸²

A korabeli döntésekből szemezgetve a Csemegi-kódex 477. §-ában meghatározott „hivatali visszaélés” megítélése szempontjából az alábbi esetek említhetők meg:

„Azon közhivatalnok, a ki hivatalból folyólag nem bír hatáskörrel vallomások felvételére, és valakit vallomástétel kieszközlése végett bántalmaz, nem a Btk. 477. §-ába, hanem a Btk. 473. §¹⁸³-ába ütköző cselekményt követ el.”¹⁸⁴

„Rendőrok, kik a feljelentett buzatolvajt a nyakába akasztott buzakötéllal a faluban körülvezették, a 475. §¹⁸⁵ alapján büntetettek.”¹⁸⁶

„A testi fenyték el lévén feltétlen törölve, azt a hatóság semmi körülmények közt, még az apa biztatása folytán sem alkalmazhatja.”¹⁸⁷

A Btk. 477. §-ában körülírt hivatali büntettet követte el viszont a „pénzügyőri közeg” azáltal, hogy a pénzügyőri főnök a vallomás kicsikarásánál maga kényszereszközt éppen nem alkalmazott, de szavakkal biztatta alárendeltjeit a kínzásra, és „tettetársaság” is megállapítható volt az eset kapcsán.¹⁸⁸ Ez a döntés egyébként arra is kitért, hogy „több ember kínzása anyagi halmazatot képez”¹⁸⁹

¹⁸¹ A kihallgatás során az alábbi kérdésekre kell választ adni: 1.) Mi a neve? mikor, hol és ki tartóztatta le? 2.) Volt-e eddig elzárva? Hol? 3.) Egészségi állapota milyen? 4.) Vannak-e testén sérülések vagy sebhelyek, s ha igen, hogyan és mikor keletkeztek azok?

¹⁸² FAYER L. (1899): i.m. 123-124.o.

¹⁸³ 1878. évi V. törvény-czikk 473. §: „Azon közhivatalnok, a ki hivatala gyakorlatában valakit tetteleg bántalmaz, vagy bántalmaztat, a mennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik; a hivatali visszaélés vétségét követi el. A mai büntetőjogi terminológia szerint ez a bűncselekmény a bántalmazás hivatali eljárásban büntetnének felel meg.

¹⁸⁴ Döntvénytár XXXIX. 78. szám In: FAYER László: A magyar büntetőjog kézikönyve. 2. kiadás. Franklin Társulat, 2. kötet, Különös rész. Budapest, 1900. 531. o.

¹⁸⁵ 1878. évi V. törvény-czikk 475. §: A hivatali hatalommal való visszaélés vétségét követi el (...) azon közhivatalnok, a ki hatalmával visszaél a végett, hogy valakit jogtalanul valaminek eltűrésére vagy elhagyására kényszerítsen. A kísérlet büntetendő.

¹⁸⁶ BJT. XXVIII. 10. In: FAYER L. (1900): i.m. 531. o.

¹⁸⁷ Döntvénytár XV. 114. szám, In: FAYER L. (1900): i.m. 532. o.

¹⁸⁸ Latinul: Omissio általi commissiv delictum

¹⁸⁹ Döntvénytár XXXIV. 92. szám, In: FAYER L. (1900): i.m. 532. o.

Ugyancsak a 477. § és a 303. §¹⁹⁰ halmazatát mondta ki a Curia¹⁹¹ abban az ügyben, amikor a rendőrbiztos és „ennek meghagyására” a városi csendőr legény K. F. Jánost gúzsba kötötték s abban felfüggesztve, hosszabb ideig függni hagyták, azon felül korbáccsal súlyosan ütlegették. K. F. János súlyos betegségbe esett és rövid idő múlva meghalt.

A halmazat vonatkozásában Fayer László büntetőjog kézikönyvében az alábbi esetet is ismerteti: „Azon közhivatalnok, ki hivatala gyakorlatában valakit tetteleg annyira bántalmaz, hogy ez a bántalmazás folytán testi sértést is szenved, nemcsak hivatali hatalommal való visszaélést, hanem testi sértést is követ el, úgy hogy ilyen esetben anyagi bűnhalmazat forog fenn.”¹⁹²

3. A kényszervallatás szabályozása és az eljárásjog követelményei a terhelt kihallgatásáról a II. világháborút követően, a szocializmus időszakában

1931-ben az Orosz Föderáció, majd 1935-ben a Szovjetunió főügyészévé kinevezett Andrej Januarjevics Visinszkij „A perbeli bizonyítás elmélete” című művében ismét visszatért a feudalizmus alaptételéhez és élte tovább azt az elvet, mely szerint „a bizonyítékok királynője a vádlott beismerő vallomása”. A háború után Visinszkij, és a korabeli szovjet jogtudósok¹⁹³ tanai rányomták bélyegüket a magyar igazságszolgáltatásra.

A totális diktatúra elveinek megfelelően olyanokat is letartóztattak, akik nem politizáltak, nem fordultak szembe a hatalommal, sőt még a leghűségesebb híveik közül is sokakat halálra ítélték vagy bebörtönöztek. *Azt akarták elérni, hogy mindenkit félelemben tartsanak.*¹⁹⁴

Ami az ide sorolt perek első változatát illeti, ezeket a politikai életben jelentősnek tekintett személyek ellen indították. Büntetőjogi szemszögből *hamis vádon* alapultak; soha meg nem

¹⁹⁰ 1878. évi V. törvény 303. §-a: Öt évig terjedhető börtönnel büntetendő a testi sértés, ha annak következtében a sérült testének valamely nevezetesebb tagját, vagy érzékét, beszélő, halló, látó vagy nemző tehetségét elvesztette, ha e tagok érzékek vagy tehetségek valamelyike használhatatlanná lett, ha a sérült nyomorékká vált, ha elméje megzavarodott, ha előreláthatólag hosszú ideig tartó betegségbe esett vagy rendes foglalkozásának folytatására végkép – vagy előreláthatólag hosszú időre képtelenné vált vagy feltűnően eltorzított.

¹⁹¹ Döntvénytár VII.30. szám, In: FAYER L. (1900): i.m. 532. o.

¹⁹² Döntvénytár II.71. szám, In: FAYER L. (1900): i.m. 533. o.

¹⁹³ Feofanov J., Pasukanisz, Sargorodszkij, Pointkovszkij, Beljajev, Bujusev, Golcev V., Sisov O. F., Karpec I.I.

¹⁹⁴ HORVÁTH Attila: A büntető eljárásjog, különös tekintettel a koncepciók perekre a szovjet típusú diktatúra korában. In: Emberek őrzője Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. Szerkesztők: HACK Péter-KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 23. o.

történt – kitalált és kizárólag túlnyomó részben hamis bizonyítékokkal igazolt – tetteket róttak a vádlottak terhére, amelyek, ha valóban elkövették volna őket, főbenjáró bűncselekmények *lettek volna*. Az elgondolás lényege arra korlátozódott, hogy a kiszemelt egyén (legalábbis adott pozíciójában) megsemmisítendő, és erre a büntetőjog használandó fel. Valóban megtörtént eseményekből és kitalált, de lehetséges tények kombinációjából szőtt „tényállást” vád tárgyává téve, a bíróság cinkos együttműködésével egy büntetőper látszatát keltő színjáték keretében ítélték el őket.

A második változat „nyersanyaga” abból adódott, hogy a Szociáldemokrata Párt és számos szakszervezet a két világháború között éveken át legalísan működött. Az előbbi parlamenti párt volt, a szakszervezetek pedig a munkásmozgalom logikájának megfelelő megmozdulásokat – tüntetéseket és sztrájkokat is – szerveztek. Mindez értelemszerűvé tette a hatóságokkal való szabályozott kapcsolatokat. Ez együtt járt bizonyos információk cseréjével, egyezkedésekkel, alkukkal és kompromisszumokkal.” (...) A 1440/1945. (V.1.) miniszterelnöki rendelet 9. § (1) bekezdés c) pontja népellenes büntett¹⁹⁵ címén *visszaható hatállyal* büntetni rendelte azt „*aki a demokráciaellenes törekvések (...) célját szolgáló hivatalos szerv (...) számára adatokat szolgáltatott.*”(…) *Ellenkezőjére fordult tehát a korábbi államrend keretei között legalísan végzett munkásmozgalmi tevékenység ideológiai megítélése*. Ennek jegyében már a munkásmozgalom bármelyik résztvevőjét, aki a rendőrség részére valamilyen információt adott, az eset körülményeire (például a kihallgatásoknál köztudomás szerint rutinszerűen alkalmazott kényszerre) tekintett nélkül „*áruló*”-nak („*rendőrspicli*”-nek) lehetett bélyegezni.¹⁹⁶

Az „*objektív ellenség*” megnevezés az aktuális politikai céloknak megfelelő bővítése tömegindulatot váltott ki. A „*nép ellensége*” nem számíthatott irgalomra, a likvidálandók listájára kerültek a „*reakció*sok”: a volt uralkodó osztály tagjai, az úri-keresztény középosztály tagjai, a kulákok, a közép- és gazdag parasztok, a malomtulajdonosok, az „*ingadozó*” középparasztok; az „*úri bitangok*”: a gyárosok, a kispolgárok, a bürokraták, a gyanús értelmiségiek, a papok, a klerikális reakció tagjai, az imperialisták ügynökei, a munkát kerülő lumpenproletárok, a trockisták, a titoisták, a cionisták, a kozmopoliták, a nacionalisták, a Szovjetunió és a béketábor ellenségei, a munkásosztályt eláruló „*álfasiszta*” szociáldemokraták, stb.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Hatályos Anyagi Büntetőjogszabályok Hivatalos összeállítása (BHÖ) 86. pont

¹⁹⁶ BÓCZ E. (2016): i.m. 9. o.

¹⁹⁷ HORVÁTH A. (2014): i.m. 25. o.

A bűnösségi körülmények vizsgálatának élén a (vélt) társadalomra veszélyesség központi kérdése állt. Azt is mondhatjuk – állapította meg Tóth Mihály – hogy ennek az egyetlen körülménynek volt a büntetés kiszabására valóban érzékelhető hatása. [...] Általános tapasztalat, hogy a származás és a neveltetés mellett egyéb körülményeknek nem volt jelentősége. [...] Kíméletlenül jártak el olyan személyekkel szemben, akik a „múlt rendszerben vezető beosztásban dolgoztak” (például Budapesti megyei Bíróság B.II.001278/1951.) sőt az ilyen személyek hozzátartozóival (Budapesti megyei Bíróság B.III.001202/1951.) Nyomatékos súlyosító körülmény volt a nyilas múlt, a szerzetesrendhez tartozás, a kulák mivolt, a jugoszláv állampolgárság stb., mert az ilyen személyek valamennyien „engesztelhetetlen gyűlölettel viseltetnek népi demokráciánk iránt”. Számos ügyben leplezetlen módon mutatkozik meg a politika kiszolgálása: a büntetőeljárást eszközként használták egyes polgári pártok vezetői vagy tagjai diszkriminálására, ezáltal az egész párt befeketítésére.¹⁹⁸

3.1. Az 1951. évi III. törvény

Ilyen körülmények között került elfogadásra az 1951. évi III. törvény a Büntetőperrendtartásról (a további szövegben: II. Bp.), amely az Igazságügyi Közlönyben olvasható bevezetője szerint: „[...] hatalmas lépést jelent előre a büntető igazságszolgáltatás területén a szocializmus építésének munkájában. Olyan jogszabálytömeget tesz félre és vált fel, amelyet eredetileg még a kapitalista társadalom épített fel a maga rendszerének védelme érdekében, és amely eszerint a kapitalista jogrendszer jellegzetes terméke volt. [...] Az új büntető perrendtartás az eljárásban mindössze három szakot ismer: a nyomozás szakát, tehát a büntető per előkészítésének fázisát, az elsőfokú bírói eljárás szakát, amely az ügy közvetlen bírói megvizsgálásában és érdemi tárgyalásban csúcsosodik ki, végül a másodfokú bírói eljárás fázisát, amelynek leglényegesebb feladata a per szorosabb értelemben vett jogi szempontból való felülbírlata.”¹⁹⁹

Az 1951. évi III. törvénynek valóban sikerült „egyszerűsítene” a büntetőeljárást és a I. Bp. után „némi” visszalépést jelentett. Az „alapvető elvek” bizonyítás címszó alatt a 4. § (1) bekezdése rögzíti, hogy „a büntető eljárás során eljáró hatóság alakoszerű bizonyítási

¹⁹⁸ TÓTH Mihály (2017 a): A „konceptiós perek” egykori hétköznapijai és megisméltődésük veszélyei. A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 201. o.

¹⁹⁹ Igazságügyi Közlöny LX. 5. szám, Budapest, 1951. május 31., 241-242. o.

szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve és szabadon felhasználhat minden bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet, majd a 4. § (2) bekezdésében hozzáfűzi: „*A terhelt beismerése egymagában egyéb bizonyítási eszközök alkalmazását feleslegessé nem teszi*”.

E rendelkezéssel szemben Tóth Mihály szerint ebben az időszakban „a beismerést az eljárás valamennyi szakaszában még csak nem is a „bizonyítékok királynőjének”, hanem a bizonyítékok egyeduralkodó diktátorának tekintjük.”²⁰⁰

Az 1951. évi III. törvény 94. § (4) bekezdése rendkívül lakonikus tömörséggel csupán a következőket rögzítette a terhelt kihallgatása során alkalmazandó szabályokat illetően: „*Erőszakkal, fenyegetéssel, vagy más kényszerítő eszközzel a terheltet vallomástételre kötelezni nem lehet.*”²⁰¹

A vallomás megtagadása miatt a terheltet elvileg természetesen semmiféle hátrány nem érhetette, ám ezt csak akkor tudhatta meg, ha már a hallgatás mellett döntött. Ám vajon nem kellett-e hátránytól tartania a gyakorlatban sem? Ebben nem lehetünk biztosak, hiszen a törvény egyik kommentátora szerint „ha a terhelt magatartásából okszerűen arra lehet következtetni, hogy a vallomás megtagadásával beszámíthatatlanságot igyekszik színlelni... ez előzetes letartóztatásának alapjául szolgálhat.”²⁰²

Az mindamellett tény: nem a törvény tehet arról, hogy a koncepciós perek időszakát a kényszervallatás legújabb kori „fénykorának” tekinthetjük.²⁰³

Ebben az időszakban „lényegében minden ügyben *a nyomozó hatóság volt az ügydöntő szerv*, ezt azonban legtöbbször – az eljárási szabályok betartásának látszata érdekében – nem tették felismerhetővé. Az ügyészség szerepe [...] meglehetősen formális volt. Az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) szervei szinte minden ügyben elkészítették a vádirat tervezetét, amit az ügyészség – általában a szóhasználatot is követve – átvett és továbbított a bírósághoz. [...]

²⁰⁰ TÓTH M. (2017 a): i.m. 204.o.

²⁰¹ Hatályos jogszabályok gyűjteménye 1945-1958, I. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 74.o.

²⁰² TÓTH Mihály (2004 a): A kényszervallatás bűncselekményének hagyományos formái és újabb határesetei. In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára, Pécs, 2004. 285. o.

²⁰³ TÓTH M. (2004 a): i.m. 286. o.

Az ügyész szerepe a továbbiakban a vád képviselőjére és a szinte kötelezően bejelentett fellebbezésre terjedt ki. [...] A bíróságok – alig fellelhető kivételektől eltekintve – éppúgy az ÁVH kiszolgálói voltak, mint az ügyészség.”²⁰⁴ Tóth Mihály szerint a törvényben rögzítettek ellenére „az önvádolás további terhelő tények beszerzését feleslegessé tette, a hitelt érdemlőséget sohasem vizsgálták, megelégedtek a beismerés pusztá tényével, ahhoz azonban olyan mértékben ragaszkodtak, hogy annak kieszközléséig a nyomozást be sem fejezték. [...] A beismerés megszerzése érdekében minden módszert megengedhetőnek tartottak. Szinte általános volt a naponta ismétlődő többórás kihallgatás, melynek eredményét sokszor csak néhány soros feljegyzésben rögzítették. A beismerő vallomások hitele sokszor pusztán azon az alapon megkérdőjelezhető, hogy sem szóhasználatukat, sem tartalmukat tekintve nem származhattak a kihallgatott személyektől.”²⁰⁵

Ez nem a nyomozók túlkapásai miatt volt így, hanem mert parancsba adták nekik. Farkas Vladimir²⁰⁶ feljegyzéséből tudjuk, hogy azokat a kihallgató tiszteket, akik nem ezeket a módszereket alkalmazták, megbüntették.²⁰⁷ Az ártatlanság vélelme helyett a bűnösség gyakorlatilag megdönthetetlen vélelme érvényesült.²⁰⁸ A gyanúsítottakat rendszeresen éjjel hallgatták ki, nappal pedig nem alhattak. A kihallgatások alatt pedig a gyanúsítottaknak sokszor órákig mozdulatlanul kellett állniuk. Súlyos testi és lelki terrort alkalmaztak, létrehoztak egy „verőcsoportot”, amely mintegy hivatásszerűen, kizárólagos feladatként kínozza a letartóztatott személyeket.²⁰⁹

Az erőszak vagy fenyegetés alkalmazása rányomta a bélyegét az egész eljárásra.²¹⁰ *Ha a vádlott emiatt tiltakozott a bíróság előtt, vagy a vallomás kikényszerített voltára hivatkozott, a bíróság ezt a nyilatkozatot soha nem fogadta el.*²¹¹

²⁰⁴ TÓTH M. (2017 a): i.m. 204.o.

²⁰⁵ TÓTH M. (2017 a): i.m. 204. o. Tóth Mihály idézi az egyik vallomásrészletet is: „A pálos rend a felszabadulás előtt a Horthy rendszer kiszolgálója volt. A rendtagok beállítottsága a felszabadulás után sem változott meg. Kolostorainkat felhasználtuk gyilkosok, fasiszták, és más népellenes bűnösök rejtegetésére. [...] A hatóságok elől bujkáló személyek rejtegetésével és külföldre csempészésével igyekeztem ártani a népi demokratikus rendszernek, miután demokrácia-ellenes, szovjetellenes beállítottságú voltam. Demokrácia-ellenes beállítottságunk folytán egymás bűntársai lettünk. (Budapesti Megyei Bíróság B.I.001249/1951.) Ilyen és hasonló vallomásokat a vádlottak önként nem tehetek- jegyezte meg Tóth Mihály.

²⁰⁶ FARKAS Vladimir (1925-2002) államvédelmi alezredes, az ÁVH egyik vezetője, FARKAS Mihály (1948-tól 1953-ig) honvédelmi miniszter fia volt.

²⁰⁷ HORVÁTH A. (2014): i.m. 33. o.

²⁰⁸ TÓTH M. (2017 a): i.m. 203. o.

²⁰⁹ HORVÁTH A. (2014): i.m. 33. o.

²¹⁰ TÓTH M. (2017 a): i.m. 206. o.

²¹¹ HORVÁTH A. (2014): i.m. 33. o.

A bíróság előtt visszavont vallomások esetén az ítéletek mindig a korábbi beismerések „meggyőző erejére” és a vádlottak későbbi összebeszélési lehetőségeire hivatkoztak.²¹² Az is előfordult, hogy a hamis vallomásokot tartalmazó jegyzőkönyveket el sem olvashatták, úgy írárták alá a gyanúsítottakkal. Olti Vilmos²¹³ az egyik legtöbb koncepció per tárgyaló bírójelentette, hogy „... a való tényállás megállapításánál a bíróságnak a szokottnál nagyobb mértékben kell támaszkodni az előkészítő eljárás során tett, s a főtárgyaláson legtöbbször visszavont vagy módosított vallomásokra, mint bizonyító eszközre.”²¹⁴

Az ügyekben a *tanúbizonyítás* jelentősége csekély, a tanúvallomások törvényessége gyakran aggályos. Sorozatban találni olyan ügyeket, amelyekben a terhelő tanú már súlyos börtönbüntetést tölt, vagy nem jogerősen halálra ítélték. (Budapesti megyei Bíróság B.II.2102/1952., Budapesti Központi Járásbíróság B.02106/1953.)²¹⁵

Az *okiratok és tárgyi bizonyítási eszközök* kezelése igen felületes és ellentmondásos, így például az egyik ügyben – idézi fel Tóth Mihály – a vádlott védekezésének meghatározó momentuma volt az a tény, hogy egy bizonyos levelet külföldön adott postára. Az iratokhoz mellékelt levélről azonban ismeretlen körülmények között letépték a bélyeget, a bélyegző lenyomattal együtt. [...] Gyakran nyilvánvaló tényként hivatkoztak a bűncselekmény minősítésénél figyelembe vett okiratok tartalmára, anélkül hogy ezek rendelkezésre álltak volna. [...] *Szakértőként* kizárólag a fegyverszakértőt „ismerték”, aki minden rozsdás leletet fegyvernek minősített. Elmeorvos szakértőt a nyomozás során sohasem alkalmaztak, egyszerűbb volt elmebetegség vagy gyengeelméjűség nyilvánvaló gyanúja esetén vádjavaslatlall élni. (Budapesti V. kerületi Bíróság B.0546/1954.)

A beépített, letartóztatottak álcázott (vagy más ügyekben tényleg fogvatartott) személyek besúgókénti alkalmazása többé-kevésbé közismert, [...] legfeljebb felhasználásuk gyakorisága volt szembetűnő. Feladatuk az volt, hogy férközzenek a megfigyelt személy bizalmába, puhatolják ki, mi a vizsgált ügygel a tényleges kapcsolatuk, melyek a sebezhető „gyenge” pontjai és számoljanak be magatartásáról. Ezt – látszólag kihallgatásra történő előállításuk során – le is írárták, és jelentésük olvasható a házi iratokban.

²¹² TÓTH M. (2017 a): i.m. 206. o.

²¹³ OLTÍ Vilmos (1914-2005) a koncepció per bírójelentette, ő tárgyalta a legfontosabb egyházellenes perket. 1956. után Kádár János alatt rossz híre miatt nem engedték bírászkodni, ügyvédként praktizált 1960-ig.

²¹⁴ OLTÍ Vilmos: A demokratikus államrend vagy a demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló bűntettek. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 1947. december 20. 353. o. Idézte: HORVÁTH A. (2014): i.m. 33. o.

²¹⁵ TÓTH M. (2017 a): i.m. 206. o.

Az ügynökök – saját alkalmasságukat bizonyítandó – jelentéseikben igen részletesen leírták azt is, mit mondott nekik a megfigyelt gyanúsított. E jelentések tehát a megfigyelt személlyel szemben alkalmazott módszerek tekintetében hézagpótló és hitelt érdemlő bizonyítéknak tekinthetők. A fogdaügynököknek ugyanis semmi szín alatt nem állt érdekében, hogy a hatóság tevékenységéről (mai szemmel nézve) kompromittáló valótlanosságokat foglaljon a jelentéseibe.

Néhány részlet az ilyen jelentésekből: „Azt mondta, hogyha megmondanák neki a bűnöket, ő boldogan aláírná, csak ne bántsák többet.” (Budapesti megyei Bíróság B.III.001249/1951.) „Elmondta, hogy eleinte durván beszéltek vele, a körmére ráütöttek, a talpát is kezdték ütni. [...] pofont is kapott. Igen, attól tart, hogy megverik. Egyik kihallgatója kérdezte, hogy volt már lent. Ezt valami különleges bunyós zárkára értette.” „Főleg az bántja, hogy nem tud semmit mondani, és így vereti meg magát.” „A kihallgatás szépen indult, de később sokat kellett egy lábon állva vallania. Egy ízben el is esett, a kihallgató emelte fel.” (Budapesti megyei Bíróság B.III.002169/1952.)²¹⁶

3.2. Az 1961. évi V. törvény

Az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről XI. fejezetében az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni büntettek, és a hivatali büntettek cím alatt a 146. §-ban szabályozta a kényszervallatást: „Az a hivatalos személy, aki abból a célból, hogy vallomást vagy nyilatkozatot csikarjon ki törvényellenes eszközt alkalmaz hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Hivatalos személy fogalmát az 1961. évi V. törvény a VIII. fejezetben, az értelmező rendelkezések között a 114. §-ban határozta meg.

A Csemegi-kódexben található törvényi tényállásához képest *változás*: „azon” helyett „*abból*” *a célból*, az elkövető személyének meghatározása: a közhivatalnok helyett *hivatalos személy*, azonban nincs részletezve a törvényben, hogy a vallomást illetve nyilatkozatot vádlottól, tanútól vagy szakértőtől lehet kicsikarni.

²¹⁶ TÓTH M. (2017 a): i.m. 203. o.

A Csemegi-kódexben meglévő felsorolásból egyszerűen a „*valakit*” passzív alany került meghatározásra – bár nincs is nevesítve – a „*törvényellenes kényszereszköz*” szóösszetételből pedig „*törvényellenes eszköz*” kifejezés maradt és a „*vagy alkalmaztat*” is törlésre került a szövegből.²¹⁷

*A törvényellenes eszköz pedig a korabeli Büntető eljárásjogi törvény szabályait alapul véve: az erőszak, a fenyegetés, illetve más kényszerítő eszköz.*²¹⁸

A módosítást azzal indokolták, hogy a felsorolás „a cselekmény elkövetési területét a büntető ügyekre szorítja le”, és ez Bócz Endre szerint indokolatlan, a műveltetői igealakkal jellemzett elkövetési magatartás pedig a felbujtás és a közvetett tettesség fogalomrendszerét feleslegessé tette.²¹⁹

A Bírósági Döntvénytárban egy 1965. évből származó döntés található, amely önmagában is – és a későbbi kialakult joggyakorlatot alapul véve is – figyelemre méltó:

„A vádlott nyomozati tevékenységet végzett. Az eljárás ismeretlen tettes ellen lopás miatt folyt, és gyanúsítottként szerepelt az ügyben többek között az igen súlyos bűncselekmények miatt büntetett előéletű K.I. is. A vádlott K.I. *kihallgatása során – abból a célból, hogy őt beismerő vallomásra, vagy tettes megnevezésére bírja – több alkalommal arcul ütötte úgy, hogy nyolc napon belül gyógyuló sérülést okozott.* A katonai bíróság a törvénynek megfelelően értékelte a vádlott cselekményét kényszervallatásnak. *Tévedett azonban, mikor a büntetett halmazatban a könnyű testi sértést is megállapította.* Lényegében ugyanis a sértettel szemben alkalmazott törvényellenes eszköz: a kényszer a bántalmazásban nyilvánult meg, *a bántalmazásnak pedig általában velejárója a nyolc napon belül gyógyuló sérülés.* Így a könnyű testi sértésként értékelt magatartás a kényszervallatás tényelemein belül jelentkezik, és önálló jogi értékelést nem igényel. A vádlott bűnös tevékenysége tehát egységesen a Btk. 146. §-ában meghatározott kényszervallatásnak minősül. A Legfelsőbb Bíróság ennek megfelelően a minősítést megváltoztatta.”²²⁰

²¹⁷ BÓCZ E. (2013): i.m. 15. o.

²¹⁸ 1951. évi III. törvény 94. § (4) bek.

²¹⁹ BÓCZ E. (2013): i.m. 15. o.

²²⁰ 2626. BDT (Legf. Bír. Katf.II. 286/1965. szám) In: Büntetőjogi Döntvénytár, Bírósági Határozatok (1963. november-1965. december) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1966.,134. Ez ellentétes a későbbi döntésekkel, így az BH 1980/314: Amennyiben a kényszervallatás során alkalmazott erőszak könnyű testi sérülést is okoz, a kényszervallatás büntette mellett halmazatban a könnyű testi sértés is megvalósul A Csemegi-

3.3. Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet

Az 1962. évi 8. tvr. az első olyan büntető rendelkezéseket tartalmazó jogszabály, amelyet nem törvényi formában fogadtak el.

Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntetőeljárásról az I. fejezetben „a bizonyítás és a bizonyítékok értékelésének szabadsága” között a 6. §-ban lényegében megismételte az 1951. évi III. törvény 4. § (1) és (2) bekezdésében „bizonyítékok” címszó alatt szereplő szabályokat.²²¹

A büntető eljárás során eljáró hatóság alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve és szabadon felhasználhat minden bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet. Majd a 6. § (2) bekezdésében hozzáfűzi: *„A terhelt beismerése egymagában egyéb bizonyítási eszközök alkalmazását feleslegessé nem teszi.”*

A 117.§ (4) bekezdésben pedig az 1951. évi III. törvénytől már ismertett módszerek megismétlése következik, mely szerint „Erőszakkal, fenyegetéssel vagy más kényszerítő eszközzel a terheltet vallomástételre vagy beismerésre bírni nem szabad.”

„Mai szemmel nézve azonban már okkal megfogalmazható, az is, hogy e jogszabály [...] meglehetősen egyoldalú, praktikus szemléletet tükrözött. A jogszabály alkotói – szintén bizonyos fokig a történelmi fejlődés adott szakaszának megfelelően – inkább tartották szem előtt az eljárás szakszerűségét, mint demokratizmusát. A 60-as évek elején ugyanis még erősen hatottak olyan nézetek, amelyek szerint a büntető eljárás csupán mögöttes forma, szemben az elsődleges tartalommal: az anyagi joggal. [...] A tvr. a társadalmi érdekek és az egyén jogainak szükségszerűen gyakori összeütközése esetén minden esetben szinte automatikusan a vélt társadalmi érdeket helyezte előtérbe.”²²²

kódex alapján kialakult joggyakorlat is a halmazat megvalósíthatósága mellett foglalt állást. Ezt az értekezésben már kifejtettem a Döntvénytár II. 71.számú döntésének ismertetésekor.

²²¹ „A büntető ügyekben eljáró hatóságok alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincsenek kötve, és szabadon felhasználhatnak minden olyan bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet. A terhelt beismerése egymagában egyéb bizonyítékok beszerzését feleslegessé nem teszi.”

²²² TÓTH Mihály (1982): i.m.: 19.o.

3.4. Az 1973. évi I. törvény

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény a II. Bp.-ben a gyanúsított kihallgatására vonatkozó kérdésfeltevési módszerek tilalmainak felsorolását mellőzte, elegendőnek tartotta az általános szabályok körében rögzíteni a kényszervallatás tilalmát. Ezt követően az 1989. évi XXVI. törvény²²³ hozott lényeges változást, amely megtiltotta valamennyi, a törvény rendelkezéseivel ellentétesen lefolytatott bizonyítás eredményeképpen szerzett bizonyíték felhasználását.²²⁴ A gyakorlat azonban nem tudott a törvénymódosítással mit kezdeni, mert az nem tett érdemi különbséget formális és tartalmi szabályszegések között, és a kihallgatási szabályok törvényi részletezésének hiányában sem fordulhatott elő, hogy e tilalomra a kihallgatás-taktikai módszer törvénytörőnek állított volta miatt hivatkozhattak volna.²²⁵

3.5. 1978. évi IV. törvény

Az 1978. évi IV. törvény „Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet elleni bűncselekmények” között, a IV. cím alatt „A hivatali bűncselekmények” között a 227. § (1) bekezdésében szabályozta a kényszervallatás büntetettét. E törvényhely szerint: *„az a hivatalos személy, aki annak érdekében, hogy más vallomást vagy nyilatkozatot tegyen, illetőleg ne tegyen, erőszakot, fenyegetést, vagy más hasonló módszert alkalmaz, büntetett követ el és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”* A (2) bekezdés az előkészületet, mint vétséget rendeli büntetni 2 évig terjedő szabadságvesztéssel.

Hivatalos személyt érintő rendelkezések ebben a büntető anyagi-jogi törvényben is az értelmező rendelkezések között találhatók.²²⁶

A célzat tömörebben – vallomás vagy nyilatkozat kikényszerítése céljából – került meghatározásra, az elkövetési magatartás pedig a törvényellenes eszköz helyett erőszakot, fenyegetést vagy más hasonló módszert szavakkal helyettesíti. A „kicsikar” ige helyett a „kikényszerítés” ige került a törvény szövegébe.²²⁷

²²³ 1989. évi XXVI. törvény 1990. január 1. napján lépett hatályba.

²²⁴ 1989. évi XXVI. törvény 5. § a Be. 60. § (3) bekezdéssel egészítette ki: „Az e törvény rendelkezéseivel ellentétesen lefolytatott bizonyítás eredménye bizonyítékként nem vehető figyelembe.”

²²⁵ TÓTH M. (2004 a): i.m. 287. o.

²²⁶ 1978. évi IV. törvény 137. § 1. pont

²²⁷ BÓCZ E. (2013): i.m. 15. o.

A miniszteri indokolás szerint a „más hasonló módszer” kifejezés az erőszakon és a fenyegetésen kívül minden olyan eszköz, amelyek a pszichés és morális kényszer fogalma alá vonható és alkalmas arra, hogy a sértett magatartását döntően befolyásolja.²²⁸

Az időszak jogeseteiből az alábbiak említésre méltók:

9054 BDT illetve a BH1982.38. A kényszervallatás elkövetési magatartása nem szükségszerűen valósítja meg egyszersmind a hamis vád büntetést.²²⁹

BH1982.222 illetve 9055 BDT I. A kényszervallatás büntetével bűnhalmazatban az aljas indokból elkövetett jogellenes fogvatartás büntette is megvalósul, ha a hivatalos személy ugyanazon intézkedése során a nyilatkozat kikényszerítése után a sértettet bosszúból személyes szabadságában is jogellenesen korlátozza. II. A kényszervallatást és a jogellenes fogvatartás büntetést kirívóan durva módon elkövetett rendőrrel szemben hosszabb tartamú szabadságvesztés és lefokozás kiszabása is indokolt.²³⁰

8334 BDT és a 9056 BDT illetve a BH1980.314 Amennyiben a kényszervallatás során alkalmazott erőszak könnyű testi sérülést is okoz, a kényszervallatás büntette mellett halmazatban a könnyű testi sértés vétsége is megvalósul.²³¹

BH1987/462 A kényszervallatás nemcsak a büntető eljárásban, hanem bármely hatóság előtt folyamatban levő eljárásban megvalósul, ha a hivatalos személy erőszakot vagy fenyegetést alkalmaz vallomás vagy nyilatkozat kikényszerítése céljából.

BH1983.147 A hivatalos személy által működése során elkövetett bántalmazás csak akkor valósítja meg a kényszervallatás büntetést, ha az erőszak vagy fenyegetés alkalmazásának célja vallomás vagy nyilatkozat kikényszerítése.

BH2000.525 I. A kényszervallatás büntetést és egyéb hivatali bűncselekményt megvalósító rendőrőrs-parancsnokkal szemben végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása indokolt. II.

A hivatali visszaélés büntetének megállapítása szempontjából hivatali visszaélésként kell értékelni, ha a hivatalos személy fellépése a hivatali jogosultság törvényes feltételeinek a hiányában kizárólag személyes célból és érdekből történik.

²²⁸ BÓCZ E. (2013): i.m. 15. o.

²²⁹ Büntetőjogi Döntvénytár. Bírósági határozatok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 467-468. o.

²³⁰ Büntetőjogi Döntvénytár (1984): i.m. 468-470. o.

²³¹ Büntetőjogi Döntvénytár (1984): i.m. 470. o.

4. A terhelt kihallgatásának szabályozása az 1989-es rendszerváltást követően, valamint a kényszervallatás a legújabb Btk-ban

4.1. Az 1998. évi XIX. törvény

A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 77. § (2) bekezdése szerint: „A bizonyítási cselekmények végzésekor az *emberi méltóságot*, az érintettek *személyiségi jogait* és a *kegyeleti jogot* tiszteletben kell tartani, és biztosítani kell, hogy a *magánéletre vonatkozó adatok* szükségtelenül *ne kerüljenek nyilvánosságra*.”

Általános tilalomként – visszatérve az 1896-os Bp. szelleméhez – a Be. rögzíti, hogy *nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.*²³²

Ez a szabályozás azonban a kényszervallatás tilalmát szó szerint nem rögzíti, az 1973. évi I. törvényben foglaltaktól eltérően, melynek 60. § (2) bekezdése szerint „erőszakkal, fenyegetéssel vagy más hasonló módon senkit sem szabad vallomásra kényszeríteni.”²³³

Az 1998. évi XIX. törvény 180. § (1) bekezdése szerint: „Nem tehető fel a gyanúsítottnak a választ, illetőleg nem bizonyított tény állítását magában foglaló, a *törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmazó kérdés.*”

²³² Be. 78. § (4) bek.

²³³ TÓTH M. (2004 a): i.m. 287. o.

*A terhelt kihallgatására vonatkozó szabályok a II. Bp-ben, az 1962. évi 8. tvr.-ben,
az 1973. évi I. törvényben, és az 1998. évi XIX. törvényben*

	Tiltott módszerek	Tiltott kérdések
1951. évi III. tv.	erőszak más kényszerítő eszköz fenyegetés	
1962. évi 8. tvr.	erőszak más kényszerítő eszköz fenyegetés	
1973. évi I. tv.	erőszak más kényszerítő eszköz fenyegetés	
1998. évi XIX. tv.	bírótság, ügyész, nyom. hatóság bűncselekmény útján más tiltott módon résztevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával	választ, nem bizonyított tény állítását magában foglaló törvénnyel össze nem egyezethető ígéretet tartalmazó kérdések

4.2. A 2012. évi C. törvény

A 2013. július 1. napján hatályba lépett legújabb Büntető Törvénykönyvünk, a 2012. évi C. törvény (továbbiakban Btk.) XXVIII. fejezetében „A hivatali bűncselekmények” között, a 303. §-ban szabályozza immár legújabban a kényszervallatást:

(1) Az a hivatalos személy, aki annak érdekében, hogy más vallomást vagy nyilatkozatot tegyen, illetve ne tegyen, erőszakot fenyegetést vagy más hasonló módszert alkalmaz, bűntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt csoportosan követik el.

(3) Aki kényszervallatásra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetésének körülményeit a vádirat benyújtásáig a hatóság előtt feltárja.

Újdonság valamennyi korábbi szabályozáshoz képest a *csoportosan elkövetett kényszervallatás* büntetvények minősített esetként való szabályozása, valamint e minősített eset kapcsán a büntetés korlátlan enyhítésének lehetősége a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén.

A büntetés korlátlan enyhítésének indoka – a törvényhozó bizodalma szerint – az, hogy a résztvevők érdekegységének megbontásával az eljáró hatóságok számára a bűncselekmény elkövetési körülményeinek bizonyítása könnyebb lesz.²³⁴

Tekintettel arra, hogy az 1978. évi IV. törvény 227. §-ában szabályozott kényszervallatásnak nincs minősített esete, a 2013. július 1-je előtt elkövetett csoportos elkövetés esetén az 1978. évi IV. törvény rendelkezései szerint öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő a csoportos elkövetés. Igaz, hogy az elbíráláskori új törvény egy évtől öt évig, a csoportos elkövetéssel megvalósuló minősített eset pedig két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett, de a Btk. 303. § (4) bekezdésében írt korlátlan enyhítési lehetőség azt jelenti, hogy bármely büntetési nem legkisebb mértéke is kiszabható (Btk. 82. § (5) bekezdés). Ezért az elbíráláskori új törvény kedvezőbb a csoportos elkövetőkre, amennyiben a (4) bekezdésben írt feltételek megvalósulnak. Ilyenkor a hatályos törvény visszaható hatályú alkalmazására kerülhet sor. Ha a Btk. 303. § (4) bekezdése nem alkalmazható, akkor a csoportos elkövetés esetén az elkövetéskori „rég” törvényt kell alkalmazni, hiszen az elbíráláskori súlyosabb lenne.²³⁵

4.3.A kényszervallatás szabályozásának összehasonlítása

Végignézve a ”legújabbkori” szabályozást és összehasonlítva a korábbiakkal, látható, hogy amíg a Csemegi kódex részletezi, hogy *„vádlottól, tanútól, vagy szakértőtől”* lehet vallomást vagy nyilatkozatot kicsikarni, addig az 1961. évi V. törvény ezt a „valakit” passzív alanyban határozza meg, míg az 1978. évi VI. törvény és a 2012. évi C. törvény is úgy nevesíti a passzív alanyt, hogy „más”.

²³⁴ TÓTH Mihály-NAGY Zoltán (szerkesztők): Magyar büntetőjog. Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2014. 313. o.

²³⁵ MEZŐLAKI Erik: XXVIII. Fejezet. A hivatali bűncselekmények. In: KARSAI Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Complex Kiadó, Budapest, 2013. 630. o.

A kényszervallatás törvényi tényállás szövegének változásai

	célzat	aktív alany (elkövető)	passzív alany (sértett)	módszer	büntetés
1878. évi V. törvény	vallomás vagy nyilatkozat kicsikarása	közhivatalnok	vádolt, tanú, szakértő	törvényellenes eszköz alkalmazása, vagy alkalmaztatása	5 évig terjedő szabadságvesztés
1961. évi V. törvény	vallomás vagy nyilatkozat kicsikarása	hivatalos személy	„valaki” (nincs nevesítve)	törvényellenes eszköz alkalmazása	6 hónaptól 5 évig terjedő szabadságvesztés
1978. évi IV. törvény	vallomás vagy nyilatkozat kikényszerítése	hivatalos személy	más	erőszak, fenyegetés, vagy más hasonló módszer alkalmazása	5 évig terjedő szabadságvesztés
2012. évi C. törvény	vallomást vagy nyilatkozatot tgyen illetve ne tgyen	hivatalos személy	más	erőszak, fenyegetés, vagy más hasonló módszer alkalmazása	1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztés

5. A kényszervallatás napjainkban – az Amerikai Egyesült Államokban és Európában

A XXI. században joggal feltételezhetnénk a kényszervallatásról, hogy – miután bebizonyosodott, hogy inkább káros, mint előnyös – nincs helye a büntetőeljárársban. Sajnálatos módon ennek ellenkezője tapasztalható, mégpedig az Amerikai Egyesült Államokban és a legősibb kontinensen, Európában is. Ma „társadalomvédelmi okokból”, a demokrácia bölcsőjének tartott országban, kormányzati jóváhagyással ismét megengedetté vált a kényszervallatás, ezzel megnyitva annak lehetőségét, hogy megismétlődjék mindaz, amiben nekünk egyszer már részünk volt.

Az Amerikai Egyesült Államokban a 2001. szeptember 11. napján történt terrortámadást követően a kínzás tilalmának elvét félretéve egyre nagyobb számban alkalmazták a kényszervallatást, kifejezetten olyan személyekkel szemben, akik terror(gyanús) cselekményt követtek el.

Kiderült, hogy Afganisztánban és Irakban az Egyesült Államok felügyelete alatt álló börtönökben történt kínzások csak a „jéghegy csúcsát jelentik” Az amerikai biztonsági szervek által akár meg nem erősített gyanú alapján elfogott személyeket titkos börtönökben vallatták információk szerzése érdekében. 2002-től hivatalosan is megengedhetőnek tartották bizonyos esetekben a kínzást, ami „továbbfejlesztett nyomozási módszer” néven él tovább.

Az Egyesült Államokban „bocsánatos bűn” kategóriába tartozik, ha egy olyan terroristát kínoznak, aki (feltehetően) nyilvános helyen bombát rejtett el, mert az ő kínzással beszerzett vallomása alapján a bombát hatástalanítani lehet, ezáltal ártatlan emberek menekülnek meg. Ez a szemlélet álláspontom szerint felcseréli a fogalmakat: nem foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a kínzás maga elfogadható eszköz lehet-e, hanem csakis azzal, hogy a hatására az adott pillanatban és körülmények között el lehet-e érni valamely üdvösnek vélt eredményt. Amennyiben a kínzás erkölcsileg megengedett volna, tágabb tere lenne a törvényességéről folyó vitáknak.

Eközben Európában sincs még meg minden okunk a büszkeségre. Az EU Tanácsának emberi jogi biztosa Thomas Hammarberg 2007 decemberében tartott beszédében vizsgálati tapasztalatait összegezve megállapította: *„A rendőrség agresszív fellépései gyakran nem elszigetelt példák, hanem mentalitás termékei. Néhány rendszerváltozáson keresztül átment országban megmaradt az a korábbi hit, hogy az a jó rendőrség, amely beismerő vallomás megszerzésével „megoldja a ügyet”. Ugyanakkor a bíróságok rendkívüli módon támaszkodnak az így aláírt vallomásokra ahelyett, hogy másfajta bizonyítási eszköz beszerzéséről gondoskodnának.”*²³⁶

²³⁶ HAMMARBERG, Thomas. “There must be no impunity for police violence” (Nasilje policije ne smije proći nekažnjeno - A rendőrségi erőszak nem maradhat büntetlen.) Internet stranica Savjeta Evrope, In: Borba protiv mučenja, iskustva OSCE-a 22. o. Kiadja: Kancelarija OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava OSCE Office for Demokratski Institucije and Ljudska prava (ODIHR) Al. Ujazdowskie 1900-557 Warsaw Poland www.osce.org/odihr

V. A kényszervallatás törvényi tényállása és az elkövetés bizonyításának nehézségei

1. A kényszervallatás, mint hivatali bűncselekmény

A kényszervallatás a hivatali bűncselekmények között nyert elhelyezést. A bűncselekmény kettős jogi tárggyal rendelkezik, a célzata speciális, a „aktív alany” csak meghatározott feladatokat ellátó hivatalos személy lehet, ezért a bűncselekmény törvényi tényállásának elemeit szükséges elemezni.

1. 1. A jogi tárgy és a „kényszer” mint a bűncselekmény központi eleme

A bűncselekmény elsődleges jogi tárgya a hivatali apparátus törvényes bizonyítékszerző tevékenységébe, törvényes működésébe vetett bizalom. Másodlagos jogi tárgya a hivatalos személy előtti eljárásban, az abban résztvevők emberi méltósága, az eljárás során gyakorolható akaratszabadsága.²³⁷

A kényszervallatás védi az állampolgárok azon jogát, hogy nyilatkozataikat a saját akaratukból tegyék meg. Amit nem lehet eléggé kihangsúlyozni: a bűncselekmény akkor is megvalósul, ha a valóságnak megfelelő vallomás illetve nyilatkozat kerül rögzítésre, azonban azt a törvényi tényállásban meghatározott „tiltott” módon szerezték be.²³⁸

Általános eljárásjogi alapelv, hogy nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a hatóság bűncselekmény útján szerzett meg,²³⁹ e szabályt a Be. 167. § (5) bekezdése tartalmazza, ezen túl pedig több nemzetközi egyezmény²⁴⁰ is tiltja a kínzás, embertelen, valamint megalázó bánásmódok alkalmazását. Az Emberi Jogok Európai Bírósága is komolyan veszi azokat a bejelentéseket, amelyek arra engednek következtetni, hogy a bejelentő emberi méltóságát a kihallgatás során megsértették, kínzást

²³⁷MEZŐLAKI E.: (2013): i.m. 629. o.

²³⁸KÓHALMI László: XXVIII. fejezet: A hivatali bűncselekmények. Főszerk. POLT Péter, Új BTK kommentár 5. kötet, Különös rész. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013. 218. o.

²³⁹SINKU Pál: Btk. XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények, In: BELOVICS Ervin-MOLNÁR Gábor-SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös rész a 2012. évi C. törvény alapján. Második, hatályosított kiadás. Szerkesztő-lektor: BUSCH Béla, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013. 476. o.

²⁴⁰ENNSZ Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya, Kínzás elleni egyezmény, Római Konvenció

vagy más kegyetlen, embertelen, vagy magalázó bánásmódot alkalmaztak, illetve büntetést szabtak ki vele szemben.

A bűncselekményi tényállás elemzése előtt indokolt néhány megállapítás a bűncselekmény elnevezésével, először a „kényszer” szóval kapcsolatban.

A kényszer és a fenyegetés büntethetőséget kizáró okok, és az elkövető beszámítási képességét zárják ki, amelynek „külső oka” lehet a kényszer vagy a fenyegetés. Ez a két ok a beszámítási képesség egyik elemét, az *akarat* *képességet* (azt, hogy képes-e az akaratának megfelelő cselekmény tanúsítására) befolyásolják.

A kényszer fogalmát sem a jelenlegi Btk. de a két korábbi Btk. (1978. évi IV. törvény, valamint az 1961. évi V. törvény) sem határozta meg. Az 1961. évi Btk. nagykommentárja *kényszer alatt az emberi testre gyakorolt fizikai ráhatást, erőszak alkalmazását értette, ami kifejeződhet bántalmazásban, lekötözésben, fájdalomkórosokban. Az ezzel ellentétes álláspont szerint azonban a kényszer nem merül ki pusztán a fizikai erő, az erőszak alkalmazásában, hanem felölel minden olyan fizikailag érezhető behatást, mely képtelenné teszi a hatása alá került személyt az akaratának megfelelő magatartásra.*²⁴¹

A kényszer nem azonosítható az erőszak fogalmával, annál – álláspontom szerint is – tágabb fogalmat ölel fel, ahogyan azt Györgyi Kálmán is meghatározta. Szerinte az erőszak és a fenyegetés a kényszerítés két formája, és a kényszer megnyilvánul a gyakorta egymásba fonódó testi erőszakban vagy pszichikai ráhatásban.²⁴²

A legújabb Btk.-hoz fűzött kommentár²⁴³ szerint a kényszer a fenyegetés kivételével minden olyan ráhatás, amely a kényszerített személy cselekvési akaratát befolyásolja.

Tehát a „kényszer” hatására vallomást tett vagy vallomást nem tett személy nem az akaratának megfelelő magatartást tanúsítja, ebből kifolyólag vallomása, bizonyítékként nem vehető figyelembe.

²⁴¹ KÁDÁR Miklós-KÁLMÁN György: A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 129. o.

²⁴² WIENER A. Imre: Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Része kodifikálásához. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2000. 97. o.

²⁴³ KARSAI Krisztina: IV. Fejezet A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok. In: KARSAI K. (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Complex Kiadó, Budapest, 2013. 80. o.

Ugyanakkor a kényszervallatásnál nem a sértett magatartása a döntő, nem az ő magatartása ütközik a Btk. ezen tényállásba, hanem az elkövetőé, aki törvényellenes módon szerzi be a bizonyítékot. Tehát kényszervallatás esetében a kihallgatásra feljogosított hivatalos személy „kényszer” (erőszak, fenyegetés vagy más hasonló módszer) alkalmazásával olyan jellegű „vallomáshoz” illetve „nyilatkozathoz” jut – választása függvényében, hogy azt akarja-e, hogy a kihallgatott tegyen, illetve, hogy ne tegyen vallomást – amely nem a kihallgatott akaratát tükrözi. A lényeg azonban a „törvényellenes módszer” a kényszer alkalmazása.

Az angol szabályozásban a Police and Criminal Evidence Act 1984. 76. § (8) bekezdése meghatározza a kényszer fogalmát: *„Kényszer ezen törvényhely alkalmazása szempontjából magában foglalja a kényszervallatást (torture) az embertelen vagy lealacsonyító bánásmódot (inhuman or degrading), a kényszervallatást el nem érő erőszakot, vagy az azzal történő fenyegetést.”*

Ha a vádlott vagy védője megkérdőjelezi a beismerés (confession) önkéntességét, akkor a vádlónak kell annak valóságosságát, kényszermentességét, befolyásmentességét bizonyítani. A bíró saját jogkörében, indítvány nélkül is elrendelheti a beismerés önkéntességének bizonyítását.²⁴⁴

1.2. A célzat

Kényszervallatásnál a sértett – a bűncselekmény passzív alanya – olyan vallomást tesz, vagy nem tesz, amelyet egyébként az őt ért kényszer – erőszak, fenyegetés vagy más hasonló módszer – nélkül nem tenné.

A kényszervallatásnál az *erőszak, a fenyegetés és a más hasonló módszer alkalmazása a lényeg*, nem a vallomás, nyilatkozat stb. kikényszerítése, ugyanis ez a cél.²⁴⁵ A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazástól való elhatárolása abban rejlik, hogy kifejezetten vallomás vagy nyilatkozat *kikényszerítése céljából* kerül alkalmazásra.²⁴⁶

²⁴⁴ FENYVESI Csaba: A védői tevékenység alkotmányos és alapelvi vonatkozásai. In: TÓTH Mihály (szerk.) Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003 162. o.

²⁴⁵ KŐHALMI L. (2013): i.m. 218. o.

²⁴⁶ KŐHALMI L. (2013): i.m. 218. o.

Az elkövetési magatartás *a kényszerítés*, amely a büntetőjogban mindig *valamilyen magatartás megtételére* való kötelezést jelent. A kényszervallatásnál ez a vallomás vagy nyilatkozat megtételének – vagy éppen ellenkezőleg a vallomás meg nem tételének – kikényszerítése. A törvény szövege részleges taxációval határozza meg az elkövetési magatartásokat így *az erőszakot, a fenyegetést vagy a más hasonló módszert*.

A bűncselekmény *csak szándékosan és kifejezetten egyenes szándékkal – célzatosan –* követhető el, az elkövető célja annak a kikényszerítése, hogy valaki – akaratával ellentétesen – vallomást, vagy nyilatkozatot tegyen, illetőleg ne tegyen.

1.3. Elkövetési magatartások

Az *erőszak* fogalmát a Btk. nem adja meg. A Btk. értelmező rendelkezése²⁴⁷ azonban az erőszakos magatartásra nézve azt a meghatározást adja, hogy *„a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására”*.

Törvényi meghatározás hiányában az általános bírói gyakorlat szerint az erőszak a sértett testére való fizikai ráhatás, tetteges bántalmazás,²⁴⁸ amely lehet akaratot bénító (*vis absoluta*) vagy akaratot hajlító (*vis compulsiva*). Akaratot bénító erőszak esetében a sértettnek az akarat elhatározásra lehetősége sincs, míg akaratot hajlító erőszak esetében objektív lehetősége van az akarat elhatározásra, de a fizikai ráhatás olyan mérvű, amelynek eredményeképpen mégis az elkövető által kívánt magatartást tanúsítja.²⁴⁹

Az erőszak – a jogértelmezés általános síkján maradva – Bócz Endre szerint az emberi testre való olyan ráhatás, amelynek közvetlen célja vagy az, hogy nyomban fizikai fájdalmat, vagy lelki gyötrelmet okozzon, avagy olyan helyzetet teremtsen, amelyben a tevőleges ellenszegülés automatikusan testi fájdalommal jár (például a kar kicsavarásán stb. alapuló úgynevezett „elvezető fogások” és hasonló). Az erőszak „működési mechanizmusa” az, hogy a passzív alany a szenvedést igyekszik elhárítani, éspedig az első változatnál elejét venni azzal, hogy felhagy az (aktív tevőleges vagy mentális) ellenszegüléssel, és tevőleges

²⁴⁷ Btk. 459. § 4. pont

²⁴⁸ KÖHALMI L. (2013): i.m. 218. o.

²⁴⁹ TÓTH M.-NAGY Z. (2014): i.m. 119. o.

együtműködésbe kezd, ezzel elkerüli a további fizikai szenvedést, vagy úgy, hogy nem is kezd tevőleges ellenszegülésbe, amivel elejét veszi annak.²⁵⁰

Fenyegetés a Btk. 459. § (1) bekezdés 7. pontja szerint – amely már az 1978. évi IV. törvényben is ugyanilyen meghatározással szerepelt – eltérő rendelkezés hiányában *súlyos hátrány kilátásba helyezése, mely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen*. A fenyegetésnél – ugyanúgy, mint az előzőekben részletezett erőszaknál is – elegendő az akaratot hajlító fenyegetés használata, nem feltétel, hogy az akaratot megtörje és lenyűgözze.²⁵¹

Az akaratot bénító, cselekvési szabadságot megszüntető erőszak illetve fenyegetés esetében, miután ez az állapot véget ér (például a bántalmazástól eszméletét veszítő gyanúsított magához tér), lehet csak arról szó, hogy a „kihallgatásáról” készített jegyzőkönyvet ismertessék, és azt aláírassák vele, hiszen – logikusan eszméletlen állapotában – erre nem képes.

A fenyegetés meghatározásában szereplő hátrány *testi* vagy *lelki szenvedés*, amelynek (további) ellenszegülés esetére való *ígérése* a meghatározásbeli *kilátásba helyezés*. A kilátásba helyezett „ígéret” valóra váltásának gondolati (képzeletbeli) átélése, a testi szenvedés elképzelés maga is „lelki szenvedéssel” jár, és ez váltja ki a félelmet.²⁵²

Egyetértek Bócz Endrével abban, hogy az erőszak alkalmazásával okozott testi szenvedés mindig együtt jár az emberi méltóság megsértésével, és az egyértelműen *súlyos hátránynak* minősül.²⁵³

A fenyegetés fogalmi elemét jelentő „hátrány” mindig valamilyen birtokolt érték elvesztését, vagy megszerezhetőnek ígérkező érték megszerzési esélyének csökkenését jelenti. A hátrány kilátásba helyezésének félelemkeltésre való „alkalmassága” csak részben függ a hátrány súlyosságától. Fontos összetevő a hátrányos intézkedés tényleges alkalmazásának (látszólagos) hihetősége is, ami részben a közlés módjától és körülményeitől, részben a megfenyegetett fogékonyságától, a passzív alany személyes (szubjektív) sajátosságaitól függ.

²⁵⁰ BÓCZ E. (2013): i.m. 16. o.

²⁵¹ SCHUBAUER László: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények. In: BLASKÓ Béla-MIKLÓS Irén-PALLAGI Anikó-POLT Péter-SCHUBAUER László: Büntetőjog. Különös rész. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013. 411. o.

²⁵² BÓCZ E. (2013): i.m. 16. o.

²⁵³ BÓCZ E. (2013): i.m. 17. o.

Minél hihetőbbnek látszik, hogy a fenyegető az intézkedés megtételére képes lesz, és minél fogékonyabb a megfenyegetett arra, hogy hitelt adjon neki, annál alkalmasabb a fenyegetés a félelemkeltésre. Mindez azonban csak a körülmények mérlegelésének eredményeként dönthető el.²⁵⁴

Lehetséges, hogy a kilátásba helyezett hátrányt csupán az érintett értékeli „súlyosnak”, környezete nem, a fenyegetésnek az akarat elhatározásra gyakorolt hatását a megfenyegetett (passzív alany) éli át, a fenyegetés (aktív alany) szándékossága, és ezzel bűnössége szemszögéből viszont inkább a közösség mércéje lenne a mértékadó. Az alkalmazandó mércék eltérése esetén nem könnyű – de nem is lehetetlen – a helyes (bár kényes) egyensúlyt megtalálni.²⁵⁵

*Más hasonló módszeren a pszichés és morális kényszer „enyhébb” eszközeit kell érteni, például a fogvatartott személy kifárasztását, éheztetését, kedvezményeinek jogtalan megvonását a vallomás megtagadása vagy a bűncselekmény elkövetésének be nem ismerése esetén, különféle előnyök ígérését a beismerés fejében, stb.*²⁵⁶

Egy másik meghatározás szerint ezek „minden olyan, az erőszakon és a fenyegetésen kívüli módszerek, amelyek a passzív alanyban pszichés, biológiai, fiziológiai hatásokat idéznek elő, amelyek alkalmasak akaratának befolyásolására. Ez utóbbiakba szintén a jogtalan juttatások, kedvezmények, előnyök ígérete az emberi méltóságot sértő kihallgatás, olyan kihallgatás, amelyből a gyanúsított menekülni igyekszik (éheztetik, szomjajztatják, éjszaka felébresztik és kihallgatásra kísérik stb.) tartoznak.”²⁵⁷ Ebbe a kategóriába tartozik még a kihallgatandó személy gyógyszerétől való megfosztása, meg nem felelő ruházat engedélyezése stb.²⁵⁸

A törvényi tényállásban szereplő mindhárom módszer sajátossága az, hogy *a sértett olyan vallomást tesz, amelyet egyébként nem tenne.*

A kényszervallatás csak olyan hivatali eljárásban valósulhat meg, amelyben a hivatalos személy előtt vallomás vagy nyilatkozat megtételére kerül sor.

²⁵⁴ BÓCZ E. (2013): i.m. 17. o.

²⁵⁵ BÓCZ E. (2013): i.m. 18. o.

²⁵⁶ MÉSZÁR Róza: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények. Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. 3. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 1158. o.

²⁵⁷ KŐHALMI L. (2013): i.m. 2013. 218. o.

²⁵⁸ TÓTH M.-NAGY Z. (2014): i.m.119. o.

Ilyen eljárás elsősorban a büntető-és a szabálysértési eljárás, de megvalósulhat polgári, közigazgatási, munkajogi és fegyelmi eljárásban is.²⁵⁹

A bűncselekmény tárgyi elemei közül a *hely és az idő* grammatikailag együttes értelmezése emelendő ki: a kényszervallatás csak azokban a hivatalos eljárásokban valósulhat meg, amelyekben a hivatalos személy előtt teendő vallomás vagy nyilatkozat megtételére sor kerülhet,²⁶⁰ más esetekben a vallomásra kényszerítés hivatali visszaélésnek értékelendő.

1.4. Az aktív alany, az elkövető

A kényszervallatást tettesként csak *speciális alany* követheti el: olyan *hivatalos személy*, akinek feladatkörébe tartozik a vallomás felvétele, illetve rögzítése valamint felhívhat „mást” hogy vallomást, nyilatkozatot tegyen.²⁶¹

A hivatalos személy fogalmát a Btk. 459. § (1) bekezdés 11. pontja határozza meg, azonban a hivatalos személy fogalma alatti felsorolásból csak azok lehetnek e bűncselekmény tettesei, elkövetői, akiknek kihallgatási joguk van.

A 2012. évi C. törvény kommentárja²⁶² szerint *közvetett tettese* is lehet a kényszervallatásnak: olyan személy, aki nincs tisztában azzal, hogy az erőszakot, fenyegetést illetve más hasonló módszert vallomás, nyilatkozat stb. kikényszerítése céljából alkalmaztatják vele. Amennyiben a céllalattal tisztában van, társtettesnek minősül.

Társtettségét illetően kétféle nézet ismert: az egyik szerint a bűncselekmény társtettese csak hivatalos személy lehet,²⁶³ míg a másik nézet szerint nem kell, hogy a társtettes is hivatalos személy legyen (e nézet egyébként az elfogadhatóbb, bár a joggyakorlat nem ezt a nézetet

²⁵⁹ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1156. o.

²⁶⁰ TÓTH M.-NAGY Z. (2014): i.m. 314. o.

²⁶¹ KARSAI K. (2013): i.m. 630. o.

²⁶² KŐHALMI L. (2013): i.m. 218. o.

²⁶³ MEZŐLAKI E.:(2013): i.m. 631. o. A társtettségénél megemlítendő, hogy csak hivatalos személy lehet az elkövető, de nem feltétlenül olyan hivatalos személy, akinek hatáskörébe tartozik a vallomás, nyilatkozat felvétele. Például az eljárásban résztvevőt a rendőr nyomozó hallgatja ki, ennek során a szolgálatban lévő rendőrrjőr egyik tagjával szándékegységben bántalmazzák azért, hogy vallomást tegyen. Sinku Pál (In: BELOVICS E.-MOLNÁR G.-SINKU P. (2013): i.m. 476. o.) álláspontja szerint, ha az elkövetési magatartás célja a vallomás vagy a nyilatkozat meg nem tétele, bármelyik hivatalos személy a bűncselekmény önálló tettese.

tükrözi), mert ha a hivatalos személy célzatának ismeretében vele szándékegységben cselekszik, az a bűncselekmény megvalósulásához tökéletesen elegendő.²⁶⁴

Bűnrészes bárki lehet, bűnsegéd az a hivatalos személy, aki az előjárója által fogatosított kényszervallatásnál jelen van, nem emel ellene szót, sőt a bántalmazáshoz a tettesnek ütleget ad.²⁶⁵

1.5. A passzív alany, a „sértett”

Vallomást tehet különösen a terhelt, a szabálysértési vagy fegyelmi eljárás alá vont személy, a tanú, nyilatkozatot tehet a peres fél (alperes-felperes), a sértett, a tanú, de az eljárások más résztvevője is.²⁶⁶

A bűncselekmény passzív alanya a kihallgatásra, illetve nyilatkozat tételre kötelezett személy,²⁶⁷ egyébként „bárki” lehet, akivel szemben a hivatalos személy az elkövetési magatartást kifejti.²⁶⁸

A kényszervallatás törvényi tényállásait áttekintve megállapítható, hogy csupán a Csemegi kódex tartalmazta – nevesítve – kivel szemben követhető el a kényszervallatás.

²⁶⁴ KŐHALMI L. (2013): i.m. 218. o.

²⁶⁵ BH.1983/223.

²⁶⁶ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1156. o.

²⁶⁷ SINKU P. (2013): i.m. 476. o.

²⁶⁸ KŐHALMI L. (2013): i.m. 217. o.

2. Egység, többség, halmazat

A halmazati kérdéseket illetően a kommentárok szerint *természetes egység*, ha ugyanazon személytől egyazon vallomás kikényszerítése céljából különböző (erőszak, fenyegetés, más hasonló módszer), a törvényi tényállásban szereplő módszereket alkalmaznak, azonos módszerek ismételt alkalmazása – rövid időközökkel, tehát több napon – folytatólagos egységként értékelhető.²⁶⁹

Több ügyben ugyanannak a személynek a sérelmére vagy *több személynek* akár ugyanabban az ügyben elkövetett kényszervallatása bűnhalmazat.²⁷⁰

A kényszervallatás a bántalmazás hivatalos eljárásban bűncselekményéhez és a hivatali visszaéléshez képest *speciális tényállás*; találkozásuk esetén a kényszervallatás valósul meg.²⁷¹

A kényszervallatás és a jogellenes fogvatartás bűnhalmazatot alkot.²⁷²

Abban az esetben azonban, ha a bántalmazás testi sérülést is okoz, a hivatali bűncselekménnyel halmazatban a testi sértés bűncselekményét is meg kell állapítani, könnyű testi sértésnek minősülő cselekmény esetében azonban csak akkor, ha a sértett magánindítványt terjesztett elő.²⁷³ (Az ezzel kapcsolatos bírósági határozatot²⁷⁴ már ismertettem.)

A tetteges becsületsértés beleolvad a hivatali bűncselekménybe, ahogy a szóban elkövetett becsületsértés is, mind az első eset alaki, mind a második eset anyagi halmazata látszólagos, így a halmazat megállapításának nincs helye.²⁷⁵

Ha a hivatalos személy büntetőügyben olyan vallomást kényszerít ki, amelyről tudja, hogy hamis, és a vallomásról készült jegyzőkönyvet az iratok közé csatolja, bűnhalmazat létesül a

²⁶⁹ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1158. o.

²⁷⁰ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1156. o.

²⁷¹ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1156. o.

²⁷² MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1156. o.

²⁷³ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1158. o.

²⁷⁴ BH 1980/314

²⁷⁵ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1158. o.

Btk. 268. § (1) bekezdésének b) pontja szerinti hamis váddal.²⁷⁶ A bírói gyakorlat egyébként töretlennek mondható abban a tekintetben is, hogy ha a kikényszerített valótlan tartalmú vallomás alapján a sértettel szemben alaptalanul folyik büntetőeljárás, a kényszervallatással nem állapítják meg halmazatban a régi Btk. 233. § szerinti (a Btk. 268. § szerinti) hamis vád bűncselekményét.²⁷⁷

Ha a kényszervallatás vallomás vagy nyilatkozat meg nem tételére irányul, úgy a hatósági eljárás akadályozása látszólagos alakhi halmazat, figyelemmel arra, hogy a kényszervallatás a speciális törvényi tényállás.²⁷⁸

3. Tapasztalataim a gyakorlatból

A saját eljárásaim kapcsán eddig szerzett tapasztalataim érdekes bizonyítási problémákat vetnek fel az ilyen elkövetésekkel kapcsolatban.

Több ügyben felmerült, hogy a kihallgató megkezdte a kihallgatást, majd valamilyen okból ideiglenesen eltávozott az irodából, a távollétében pedig néhányan bementek, és bántalmazták vagy presszionálták a kihallgatott személyt. A jegyzőkönyvön a nevük természetesen nem szerepelt, sőt aggályosnak tűnt az egész történet, hiszen ha valaki nem hallgat ki, miért bántalmazna és presszionálna bárkit is? A „sokadik” eset után vált érthetővé: ezzel a „megoldással” nehézségekbe ütközik az elkövetők azonosítása, hiszen a kihallgató „nem követett el semmit” („csak” lehetőséget biztosított a kollégáinak a „törvényellenes módszer alkalmazására”), a többiek pedig ismeretlenek. A felderítésükhöz megoldásnak tűnt az adott időszakra vonatkozó szolgálatvezénylésben szereplő személyekkel felismertetésre bemutatást tartani, ami vagy eredményre vezetett vagy nem, ha ugyanis szabadidejét töltő rendőr „ugrott be valamiért” a kollégájához, rendkívül nehézkesen volt kideríthető a személye.

Nem volt ritka a „jó zsarú-rossz zsarú” módszer, amelyet az amerikai filmekből vettek át. A „rossz zsarú” a szerepét túljátszva néha erőszakkal vagy fenyegetéssel is megtetézte a „túlzottan határozott” fellépését.

²⁷⁶ BH.1982/38 In: KÓHALMI L. (2013): i.m. 220. o.

²⁷⁷ Legf. Bír. Katf.III.346/1981. In: BLASKÓ B.-MIKLÓS I.-PALLAGI A.-POLT P.-SCHUBAUER L. (2013) i.m. 411. o.

²⁷⁸ SINKU P. (2013): i.m. 477. o.

Több gyanúsított párhuzamos kihallgatása alkalmával előfordult, hogy a nyomozók bementek egymás kihallgatására és a vallomások „egyeztetése” céljából (megspórolva ezzel az esetleges szembesítést) bántalmazták illetve különböző hátrányok kilátásba helyezésével – néha őrizetbe vétellel vagy előzetes letartóztatással – fenyegették meg „az együttműködést nem tanúsító”, vagy esetleg a bűncselekmény elkövetését konokul tagadó gyanúsítottakat.

A következő ismertetésre kerülő esetben a törvényszék megállapította a vádlottak bűnösségét:

Három körzeti megbízott 2009. október 10-én egy akkor 17 éves decsi fiút és 19 éves bátyját bántalmazta, akiket tanúként és gyanúsítottként hallgattak ki egy lopás ügyében. A nyomozás során az idősebbik fiút azzal vádolták, hogy három hónappal korábban egy 24.000 forint értékű mobiltelefont lopott el Alsónyéken a „Sárközi lakodalom” nevű rendezvényen. A III. r. vádlott a decsi körzeti megbízotti irodában a fiatalabb fiút pofon ütötte, majd bátyját mindhárom vádlott bántalmazta: a fején és arcán ütötték, egyikük pedig a szekrénynek lökte. Mindkét sértett nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. Az idősebbik fiú a kihallgatáson beismerő vallomást tett.

A bíróság előtt mindhárom vádlott fenntartotta korábbi vallomását, és tagadták a bűncselekmény elkövetését, két vádlott azonban elismerte, hogy követtek el hibákat az eljárás során, például a tanúként idézett fiatakorút nem a törvényes képviselője, hanem nagyanyja jelenlétében hallgatták ki, nem írásban, hanem szóban idézték a fiút, és az – általuk megtartottnak mondott – házkutatást halaszthatatlan nyomozati cselekményként, határozat nélkül végezték el.²⁷⁹

A Pécsi Ítéltábla jogerős ítéletében²⁸⁰ a Tolna Megyei Bíróság döntését²⁸¹ megalapozottnak találta, és – szerepüktől függően – bűnösnek mondta ki az I. r., II. r. és III. r. vádlottakat 2 rendbeli társtettesként elkövetett kényszervallatás büntetésében, 1 rendbeli hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás büntetésében valamint 2 rendbeli könnyű testi sértés vétségében, amely miatt 1 év 2 hónap illetve 10-10 hónap börtönbüntetéssel sújtotta őket, melynek végrehajtását két évi próbaidőre felfüggesztette. Az ítéltábla az elsőfokú bíróság döntésétől eltérően a vádlottakat előzetes mentesítésben részesítette, mely azt jelenti, hogy

²⁷⁹ HVG.hu / itthon/kényszervallatással vádolnak rendőröket. (Letöltés ideje: 2016. szeptember10.)

²⁸⁰ Pécsi Ítéltábla Bf.I.87/2011. számú határozat

²⁸¹ Tolna Megyei Bíróság B.82/2010. számú ítélet

mentesülnek a büntetett előélethez fűződő hátrányos következmények alól, és a jövőben is rendőrként dolgozhatnak.²⁸²

4. Statisztikai adatok

A hivatali bűncselekmények előfordulásának gyakorisága 2005-től 2017-ig

Év	Regisztrált bűncselekmények	Hivatali visszaélés	Bántalmazás hivatalos elj.	Kényszervallatás	Jogellenes fogvatartás
2005.	436 522	368	59	13	8
2006.	425 941	203	60	4	3
2007.	426 914	148	180	10	8
2008.	408 407	141	75	10	9
2009.	394 034	1 574	800	145	65
2010.	447 186	2 311	1 086	200	83
2011.	451 371	2 160	883	170	88
2012.	472 236	2 047	899	202	93
2013.	377 829	2 732	868	200	74
2014.	329 303	1 271	286	98	34
2015.	280 113				
2016.	290 779				
2017.	226 452				

²⁸² HVG.hu/2012.09.13: Tagadták a kényszervallatást a kaposvári rendőrök. (Letöltés ideje: 2016. szept. 10.)

VI. Nemzetközi szabályozás és elvárások

1. Az ENSZ szabályozásai az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatától napjainkig

A hazai, belső jog szabályain kívül vannak olyan nemzetközi egyezmények is, amelyek a kínzás tilalmát írják elő, ezáltal szintén megkövetelve az emberi méltóság mindenekfelett való tiszteletben tartását.

Az 1945 után megalkotott univerzális és szektorális nemzetközi jogi egyezmények kategorikusan tilalmazzák a kínzás minden formáját.

Az ENSZ 1948. december 10-én fogadta el az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amely nem szerződés, így olyan rendelkezés sem található benne, amely a tagállamok számára a formális ratifikációra vonatkozó szabályokat tartalmazna, erre figyelemmel a dokumentum magyarországi kihirdetéséről sem intézkedik jogszabály.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 1. cikke a következőket tartalmazza: *„Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. Az emberek ésszel és lelkiismerettel bírván, egymással szemben testvéri szellemben kell, hogy viseltessenek.”*

A nyilatkozat 5. cikkében a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód alkalmazását megtiltotta.²⁸³

Az 1949-ben elfogadott négy genfi egyezmény megállapítja az irányadó alapvető nemzetközi jogi szabályokat fegyveres konfliktusok esetén. A genfi egyezmények valamennyi államot arra kötelezik, hogy az illetékességük alá tartozó személyekkel szemben mindig emberségesen – humánusan – járjanak el és a kínzás valamint a hozzá hasonló bánásmódok minden formáját tiltsák meg. Az egyezmények elsősorban nemzetközi fegyveres konfliktusok esetében alkalmazandó szabályokat tartalmaznak, de megállapítják azokat az alapvető kötelezettségeket is, amelyeket minden fegyveres összetűzés esetében tiszteletben kell tartani, amely azt jelenti, hogy ezeket az alapvető kötelezettségeket soha semmilyen körülmények

²⁸³ Senkit sem lehet kínvallatásnak, avagy kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni.

között nem szabad megsérteni, tekintet nélkül a háború vagy konfliktus természetére. Emberséges bánásmódot írnak elő, tilalmazott a személyek életét, fizikai vagy szellemi jólétét fenyegető erőszak alkalmazása. „Tilos olyan értelmű parancs kiadása, hogy túlélők nem maradhatnak.”

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,²⁸⁴ melyet hazánk az 1976. évi 8. tvr-rel ratifikált, 7. cikkében lényegében megismétli az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 5. cikkében megfogalmazottakat, mely az eredeti szöveghez képest így szól: „Senkit sem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni, *különösen tilos bárkit szabad hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletnek alávetni.*” A 7. cikkben szabályozott tilalom alól az Egyezségokmány még rendkívüli helyzet esetén sem engedélyez eltérést.

1975-ben fogadta el az ENSZ Közgyűlése a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni védelemről szóló nyilatkozatot,²⁸⁵ mely jogilag nem volt kötelező. Ezt követte 1984-ben az ENSZ Közgyűlése által elfogadott a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni egyezmény, melyet Magyarország az 1988. évi 3. tvr-rel hirdetett ki. Az ENSZ kínzás elleni egyezménye egy kínzás elleni bizottságot is létrehozott,²⁸⁶ amelynek feladata az egyezményben lefektetett szabályok ellenőrzése, és az egyezményt ratifikáló államok az ENSZ Főtitkárának közvetítésével a Bizottsághoz jelentést terjesztenek be az Egyezmény értelmében vállalt kötelezettségeik teljesítését célzó intézkedéseikről.²⁸⁷

A ENSZ egyezmény a kínzás nemzetközileg elfogadott definícióját határozta meg, melynek lényege: *kínzás az az éles testi vagy lelki fájdalommal vagy szenvedéssel együtt járó olyan cselekmény, amelyet vallomástétel kikényszerítése céljából vagy büntetési cézzal, hivatalos személy ösztönzésére vagy hozzájárulásával követnek el.*²⁸⁸

²⁸⁴ melyet az ENSZ Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16.-án fogadott el

²⁸⁵ A kínzás fogalmát ez a dokumentum fogalmazta meg először, és felsorolta, hogy a kínzás megszüntetése érdekében a tagállamok milyen intézkedéseket tegyenek. In: HARASZTI Margit Katalin: A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetések tilalma az ENSZ és az Európai Tanács legfontosabb dokumentumaiban, valamint az állampolgári jogok biztosának tevékenységében. Acta Humana 2008/3. 49. o.

²⁸⁶ 1988. évi 3.tvr. 17. cikk 1. pont, a bizottság angol rövidítése: CAT

²⁸⁷ 1988. évi 3. tvr. 19 cikk 1. pont

²⁸⁸ 1988. évi 3. tvr. 1. cikk 1. bek.: Az Egyezmény szempontjából a „kínzás” kifejezés minden olyan cselekményt jelent, amelyet szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedés kiváltása céljából alkalmaznak valakivel szemben, hogy tőle, illetőleg harmadik személytől értesüléseket vagy vallomást csikarjanak ki, vagy hogy olyan cselekmény miatt büntessék, amelyet ő, vagy harmadik személy követett el,

A kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódot illetően azonban semmiféle definíció nem található az ENSZ kínzás elleni egyezményében.

A kínzás elleni egyezmény definíciójának három lényeges ismérve van:

- 1.) éles testi vagy lelki fájdalom okozása,
- 2.) közfeladatot ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy részvétele
- 3.) a speciális célzat pedig értesülés vagy vallomás kicsikarása.

A gyakorlatban a fájdalom magas fokát rendkívül nehéz megállapítani, de erre az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatának ismertetésekor részletesen kitérek.

A hivatalos személy illetve közfeladatot ellátó személy részvétele a cselekmény elkövetésében egyértelműen az állam „részvételét” sugallja, amely megvalósulhat közvetlenül, más személy kínzásra való ösztönzése révén, és kifejezett vagy hallgatólagos beleegyezéssel.

A célzat meghatározása:

- 1.) más személytől értesülés illetve beismerés megszerzése,
- 2.) az áldozat megbüntetése olyan cselekmény miatt, amelyet ő vagy harmadik személy követett el, vagy azzal gyanúsítják,
- 3.) megfélemlítsék vagy nyomást gyakoroljanak rá,
- 4.) diszkrimináció szándékos elkövetése.

Az ENSZ Egyezmény 15. cikke szerint: *„Minden részes állam biztosítja, hogy olyan nyilatkozatra, amelyről bebizonyosodott, hogy kínzással csikarták ki, semmiféle eljárásban ne lehessen, mint bizonyítékra hivatkozni, annak az eljárásnak a kivételével, amelyben azt a kínzással vádolt személy ellen használják fel annak bizonyítására, hogy a nyilatkozatot megtették.”*

illetőleg amelynek elkövetésével őt vagy harmadik személyt gyanúsítanak, hogy megfélemlítsék, vagy nyomást gyakoroljanak rá, illetőleg hogy harmadik személyt félemlítsenek meg, vagy hogy harmadik személyre gyakoroljanak nyomást, valamint bármilyen megkülönböztetési formára alapított más okból alkalmaznak, ha az ilyen fájdalmat vagy szenvedést közfeladatot ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy vagy ilyen személy kifejezett vagy hallgatólagos ösztönzésére vagy ennek hozzájárulásával bárki más okozza. A kínzás definíciója a magyar kényszervallatás büntető törvényi tényállásának felel meg, hiszen e bűncselekményben szerepel a kínzás elleni egyezményben meghatározott célzat, mégpedig a „vallomás kicsikarása”.

A magyar büntetőeljárásban ezen előírás az előzőekben ismertetett módon került a szabályozásba,²⁸⁹ azonban sajnálatos módon nincs arra utalás sem, hogy ez a nyilatkozat abban az eljárásban felhasználható, amelyben a *„kínzással vádolt személy ellen használják fel annak bizonyítására, hogy a nyilatkozatot megtették.”*

Az ENSZ Közgyűlése a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezményhez fakultatív jegyzőkönyvet fűzött²⁹⁰ melyet az Országgyűlés 2011. évi CXLIII. törvénnyel kötelező hatállyal elismert, ezáltal jogrendszerünk részévé vált.

A kiegészítő jegyzőkönyv *„célja egy olyan rendszer létrehozása, amelyben független nemzetközi és nemzeti testületek – a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése céljából – olyan helyszínekre látogatnak el rendszeresen, ahol embereket fosztanak meg a szabadságuktól.”* A szabadságelvonás definícióját is megadja a kiegészítő jegyzőkönyv, mely *„mindennemű fogvatartást vagy bebörtönzést jelent, valamint egy személy elhelyezését olyan állami vagy magántulajdonú, őrizetbe vételi környezetbe, amelyet az illető valamilyen bírói, közigazgatási vagy más hatóság utasítására önként nem hagyhat el.”*

2. Az Európa Tanács egyezményei

A második világháborút követően, 1949-ben létrejött az Európa Tanács, amely *„az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről”* szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt egyezményt és a hozzá tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyvet fogadta el, melyet Magyarország az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdetett ki (a továbbiakban: Egyezmény vagy EJEE)

Az EJEE 5. cikkében a kínzás tilalmát fogalmazza meg: *„senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”* Ez a definíció nem tartalmazza az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmány 5. cikkében szereplő orvosi vagy tudományos kísérletnek való alávetés tilalmát szabad akarat elhatározás hiányában, továbbá a *„kegyetlen”* jelző sem szerepel benne.

²⁸⁹ Be. 167. § (5) bek.

²⁹⁰ 2002. december 18-án

Az EJEE 15. Cikke szerint „az Egyezmény hatályának felfüggesztése szükséghelyzet esetén” címet viseli, és úgy rendelkezik, hogy „háború vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli állapot esetén bármely Magas Szerződő Fél a jelen Egyezményben meghatározott kötelezettségeitől eltérő intézkedéseket tehet a helyzet szükségessége által feltétlenül megkívánt mértékben, feltéve, hogy az ilyen intézkedések nem ellentétesek egyéb nemzetközi jogi kötelezettségeivel.” A 2. bekezdés azonban az Egyezmény 2. cikkében (élethez való jog), 3. cikkében (kínzás tilalma), 4. cikk 1. bekezdésében (senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani) valamint a 7. cikkében (büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül) alól abszolút tilalmat állít fel: még háború és a nemzet létét fenyegető rendkívüli állapot esetén sem engedi meg az eltérést. Tehát a fentiekben felsorolt tilalmak a „ius cogens” kategóriába tartoznak, azaz feltétlen alkalmazást igénylő szabályok.

1989 óta az emberjogi védelem strasbourgi rendszerét a Kínzás Elleni Bizottság tevékenységével egészítették ki. Az elvárásnak megfelelően a bizottság főként olyan jelenségeknek szentel figyelmet, amelyek a kínzás, az embertelen vagy méltatlan bánásmód körébe tartoznak. Az Európa Tanács az ún. Kínzás Elleni Egyezményhez magyarázattal szolgáló jelentésében kifejti, hogy bár a kínzást, a kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító bánásmódot vagy büntetést a belső állami jog, valamint több nemzetközi megállapodás is tiltja, de a tapasztalat azt mutatja, hogy szélesebb körű és hatékonyabb nemzetközi ellenőrzési intézkedésekre van szükség, mindenekelőtt azon személyek védelmének erősítésére, akiknek a szabadságát elvonták.

3. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának megszegése esetén

3.1. Általános szabályok

Az emberi jogok értelmezése rendkívül dinamikus. Általánosan elfogadott az a nézet, hogy az EJEE-ben szereplő emberi jogokat a mai kornak és felfogásnak megfelelően kell értelmezni, nem pedig az Egyezmény elfogadásának időpontjában megfelelő értelmezés szerint. Az EJEB több alkalommal kifejtette, hogy az emberi jogokat az „Egyezmény általános szellemében” kell értelmezni.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának megszegése miatt kezdeményezett ügyekben több alkalommal lerögzítette, hogy az Egyezmény 3. cikke a demokratikus társadalom egyik alapvető fundamentális alapjogát védi, ez az alapérték az emberi méltóság. Az emberi méltóság pedig elidegeníthetetlen, olyan jog, amely az állam létezése előtt (is) létezett, és az állam lététől független, az embert születésétől fogva megilleti. A 3. cikk megsértése miatt indított ügyekben a Bíróság több ítéletében is kimondta, hogy az emberi méltóság, és annak megsértése semmiféleképpen nem tekinthető jogszerűnek.²⁹¹

„Az emberi méltóság tisztelete, mint az emberek közötti érintkezés, viszony minimumának betartása halott kapcsán – nyilvánvalóan – nem jön szóba. Az emberi méltóság az étellel egyidejűleg képez igazodási elvárást.²⁹²

Amint azt már a fentiekben idéztem, az Egyezmény még a legnehezebb körülmények között, így a terrorizmus és a bűnözés elleni harccal összefüggésben is tiltja a kínzást, illetve az embertelen vagy megalázó bánásmódot vagy büntetést. Az Egyezmény és az ahhoz fűzött jegyzőkönyvek legtöbb, anyagi jogi szabályt tartalmazó rendelkezésétől eltérően a 3. cikk nem tesz lehetővé kivételeket, a 15 cikk alapján pedig a 3. cikktől még a nemzet létét fenyegető szükségállapot esetén sem megengedett az eltérés.

A kínzás tilalma miatt indult ügyekben a Bíróság több ügyben is úgy ítélte meg, hogy ha egy személyt egészségesen vesznek őrizetbe, de szabadon bocsátásakor sérülések vannak rajta, akkor a beperelt államnak kell elfogadható magyarázattal szolgálnia a sérülések keletkezését illetően.²⁹³ A Bíróság azt is többször leszögezte, hogy abban az esetben, ha az állam szervei sikeresen emelnek vádat bántalmazás miatt, akkor is megállapíthatja a 3. cikk megsértését.²⁹⁴

Amikor a strasbourgi bíróságnak a 3. cikkben foglalt kínzás tilalma miatt kell döntést hoznia a *bántalmazásnak a súlyosság egy minimális fokát el kell érnie ahhoz, hogy a 3. cikk hatálya alá essék.*

²⁹¹ Case of Selmouni v. France, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58287%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58287%22]}) (Letöltés ideje: 2015. március 4.) és a Case of Tomasi v. France ügy: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57796%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57796%22]}) (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

²⁹² EBH2015. B.29. [55]

²⁹³ Balogh kontra Magyarország. <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei-A-B> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

²⁹⁴ Case of Selmouni v. France [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58287%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58287%22]}) (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

E minimum *megítélése relatív*: az ügy körülményeitől, így a bántalmazás időtartamától, fizikai és lelki hatásaitól és – bizonyos esetekben – az áldozat nemétől, korától, és egészségi állapotától is függ. *Szabadságától megfosztott személy esetében az olyan fizikai erő használata, amit a személy magatartása nem feltétlenül tesz szükségessé, sérti az emberi méltóságot és a 3. cikkben lefektetett jogot.*²⁹⁵

Bár a kínzás ENSZ Egyezmény szerinti definíciója adott, az EJEB gyakorlatában a *kínzás az olyan súlyos és szándékos kegyetlenséggel elkövetett cselekmény, amely komoly testi vagy lelki sérülést okoz.* Így kínzásnak minősítette a Selmouni Franciaország elleni ügyben²⁹⁶ az áldozat testének kézzel, gumibottal és baseball ütővel történő ütlegelését, illetve rugdosását, továbbá az Aydin Törökország elleni ügyben²⁹⁷ a kurd szeparatisták támogatásával gyanúsított apa vallatása során 17 éves lányát a rendőrök meztelenre vetkőztették, majd egy gumiabroncsba préselték, miközben magas nyomású vízzel locsolták, és egy irodában körbe-körbe görgették, valamint a lányt fogvatartása során többször megerőszakolták és súlyosan bántalmazták. A „palesztin akasztás” módszert alkalmazták az Aksoy Törökország elleni ügyben²⁹⁸, amelyben a kurd szeparatisták támogatásával gyanúsított személyt a háta mögött összekulcsolt két karjánál fogva felakasztották, egyidejűleg elektrosokkot alkalmaztak, és folyamatos ütlegelés közben vallatták, amely az áldozat kezeinek végleges bénulásához vezetett.

3.1.2. A Gäfgen Németország elleni ügy

Az EJEB gyakorlatában *embertelen az a bánásmód vagy a büntetés*, amely ha nem is okoz feltétlen sérülést, de amelynek következtében mindenképpen erős testi és lelki szenvedést él át az áldozat.

A jogesetek közül csak azokat vizsgáltam, amelyekben az embertelennek minősített bánásmód alkalmazásának célja valamilyen vallomás tételére történő rábírás volt.

²⁹⁵ Case of Tekin v. Turkey <https://www.legal-tools.org/doc/b67a39/pdf/> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

²⁹⁶ Case of Selmouni v. France <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58287%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

²⁹⁷ Case of Aydin v. Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58371%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2019. január 21.)

²⁹⁸ Case of Aksoy v Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58003%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2019. január 21.)

Ezek közül a Gäfgen Németország elleni ügyét²⁹⁹ emelem ki, amelyben az EJEB embertelen bánásmódot állapított meg.

Az eset kapcsán Németországban éles hangú viták lángoltak fel az állami kényszer megengedhetőségének alkalmazása kapcsán: meghatározott dilemmák fennállása esetében a vallomás kikényszeríthető lehessen a büntetőeljárásban, és így alakult ki a „Rettungsfolter”³⁰⁰ fogalma, ezért az esetet részletesen ismertetem:

2002. szeptember 27. napján Magnus Gäfgen joghallgató iskolába menet elrabolta egy bankár fiát. Szeptember 29-én 1 millió Euró váltságdíjat követelt a fiúért, a gyermek szabadon bocsátását ettől tette függővé. A kért váltságdíjat a fiú szülei a rendőrök tanácsára ki is fizettek, és a pénz átvételétől kezdve a rendőrök követni és figyelni kezdték Gäfgent, majd szeptember 30-án egy utazási irodában elfogták. Kihallgatására 2002. október 1. napján került sor, ekkor a rendőrök már tudták, hogy bűntársai nincsenek, azonban továbbra sem volt információjuk arról, hogy a 11 éves fiút hová rejtette el.

A kihallgatást végző főnyomozó az összes törvényileg biztosított technikát igénybe vette, ez azonban nem vezetett eredményre, a gyanúsított hallgatott. *A rendőrkapitány-helyettes súlyos és példanélküli dilemmába került: mérlegelnie és döntenie kellett az elrabolt gyermek élete valamint a gyermekrabló emberi méltósága között.* Féltve az elrabolt fiú életét, tartva attól, hogy a fiú esetleg éhen vagy szomjan hal mire megtalálják, elhatározta, hogy a gyanúsítottat kínzás kilátásba helyezésével megfenyegettetni a beosztottjával, annak érdekében, hogy elárulja hová rejtette el a gyermeket.

A főnyomozó a következőkkel fenyegette meg Gäfgent: „Helikopterrel úton van egy kínzás specialista, aki olyan fájdalmat fog neked okozni, amit korábban még soha nem éltél át”, „Mi azt csinálunk veled, amit akarunk”, sőt azt is mondta „Bezárunk egy cellába két hatalmas néger közé, akik szexuálisan érdeklődnek irántad”. A kínzással való fenyegetés alkalmazásával Gäfgen lelkiismeretére akartak hatni illetve olyan kíméletre számítottak a részéről, amellyel az általa elrabolt fiú életét még megmentheti.

²⁹⁹ Case of Gäfgen v. Germany [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-99015%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-99015%22]}) (Letöltés ideje: 2019. január 28.)

³⁰⁰ magyarra lefordítva: „mentő kényszer”

A fenyegetések hatására Gäfgen megtört, azonban a szabadítási akció nem vezetett eredményre, mert a megadott helyen – egy erdőben – az áldozatot holtan találták a rendőrök, ugyanis Gäfgen már korábban meggyilkolta.

A rendőrkapitány-helyettes eljárását – a német precizitásra és pontosságra figyelemmel – írásban dokumentálta, annak ellenére, hogy tisztában volt azzal, hogy *a módszer*, amelyet ebben az ügyben alkalmazott *jogállami és törvényességi szempontból is erősen megkérdőjelezhető*. Az ügyészség ebből szerzett tudomást a gyanúsított kihallgatása során alkalmazott fenyegetésekről és 2003. január 23.-án büntetőeljárást indított ellene alárendelt felbujtása kényszer alkalmazására,³⁰¹ míg a főnyomozó ellen hivatalos személy által elkövetett kényszer³⁰² miatt.

Magnus Gäfgent 2003. július 28. napján életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték emberölés miatt. A Frankfurti Tartományi Bíróságon a két rendőrt szimbolikus jellegű pénzbüntetésre ítélték: a rendőrkapitány-helyettest 90 napi tétel, a napi tétel összege 120 Euró, összesen 10.800 Euró összegre, a főnyomozót 60 napi tétel, napi tétel összege 60 Euró, összesen 3.600 Euró összegre.

2005 júliusában az Emberi Jogok Európai Bíróságán a már elítélt Magnus Gäfgen emberi jogainak megsértése miatt eljárást kezdeményezett a német állam ellen. Panaszának alapja a rendőrkapitány-helyettes utasítására alkalmazott kínzással való fenyegetés, amit a kérelmező ezt úgy ítélte meg, hogy: *„Németország második világháború utáni történelmében ez volt a legdurvább, ismertté és bizonyíthatóvá vált megsértése az emberi jogoknak és a kínzás tilalmának”*. Gäfgen kérelmének célja az ellene indult ügyben a perújrafelvétel volt, mivel – véleménye szerint – a bíróság nem megfelelő módon vette figyelembe, hogy őt hátráltatták a tervezett védekezési stratégiájában.

A Bíróság 2008. június 30-án elutasította Gäfgen panaszát, de rögzítette, hogy az Egyezmény 3. cikkében meghatározott emberi jogai megsérültek, akkor is, hogy ha a kínzással való fenyegetést nem minősítette a Bíróság kínzásnak, csak „embertelen bánásmód”-nak. *A Bíróság álláspontja szerint a „mentő kényszer”, mint bűnmegelőzési és felderítési módszer továbbra is kizárt, és nem megengedhető módszer.*

³⁰¹ Verleitung eines Untergebenen zur Nötigung StGB 357. § Abs.1

³⁰² Nötigung im Amt (Nötigung in einem besonders schweren Fall) StGB 240. § Abs.4. Nr.3

A Bíróság szerint Gäfgen „megfelelő mértékű elégtételt” kapott azáltal, hogy emberi jogainak a megsértését elismerték a német bíróságok azáltal, hogy a két rendőrt elítélték, ezért Gäfgen a továbbiakban *nem állíthatja azt, hogy ő egy sérelemnek az áldozata*, és ezért nem remélheti, hogy érvényesíteni tudja ügyében a perújrafelvételt.

Gäfgen a döntés ellen fellebbezést nyújtott be, így ügye az Emberi Jogok Európai Bíróságának Nagykamarája elé került. A Nagykamara 2010. július 1. napján hozta meg döntését, és az előző fokon megállapítottakkal ellentétben *a német bíróságok részéről nyújtott elégtételt nem találta megfelelőnek*. A Nagykamara többek között *kritizálta* a német bíróságok által a két rendőrrel szemben *kiszabott büntetéseket* és azt állapította meg, hogy ezek a büntetések az enyhítő körülmények ellenére nem tekinthetők a 3. cikk megsértésére való megfelelő reakciónak.

Tekintettel arra, hogy az Egyezményben szereplő egyik alapvető jognak³⁰³, az emberi méltóságnak a megsértéséről van szó, *a büntetések nyilvánvalóan aránytalanok és „súlytalanok”*. A Nagykamara megállapítása szerint *a kiszabott büntetéseknek nincs megfelelő visszatartó ereje*, amellyel a jövőben a kialakuló nehéz helyzetekben az embertelen bánásmód tilalmának a megsértését meg lehetne akadályozni.

A kínzás és az embertelen bánásmód alkalmazásától eltérően – amelyek fizikai vagy lelki megterheléssel járnak – *megalázó bánásmódról* az EJEB gyakorlatában akkor van szó, ha az áldozat akár saját maga, akár mások előtt megszégyenül. Megalázó bánásmód alkalmazása esetében azt vizsgálja a Bíróság, hogy a bánásmód célja az érintett személy megalázása illetve lealacsonyítása volt-e, azonban ilyen cél hiánya nem zárja ki teljes bizonyossággal a 3. cikk megsértését.

³⁰³ eredeti szövegben: „Kernrechte” (a személyiség legbelső szféráját a német Alkotmánybíróság 1957-ben definiálta „Kernbereich” -nak, amely a személyiség abszolút védelmét igénylő „magterület”-ét jelenti és az állammal szemben feltétlen védelmet élvez.

3.1.3. Balogh Magyarország elleni ügye

A 3. cikk sérelmét állapította meg az EJEB a Balogh kontra Magyarország ügyben,³⁰⁴ melynek „hibái” alapján a hazai hatóságok által lefolytatandó eljárásokkal szembeni elvárások érthetőbbnek tűnnek:

Balogh 1995. augusztus 9. napján egy nő és egy férfi társa kíséretében házaló kereskedőként szemet árusított Orosházán. Egy meghiúsult üzlet után néhány vásárló feljelentést tett a rendőrségen a három személy ellen, akik úgy hagyták el udvarukat, hogy nem adták vissza szénvásárlási utalványaikat. Délután 17 óra 45 perc körüli időben két helyi rendőr megállította Balogh teherautóját és arra utasította őt, valamint társait, hogy jelenjenek meg az Orosházi Rendőrkapitányságon. A kapitányságon két rendőr hallgatta ki Baloghot.

Balogh szerint kihallgatása során az egyik rendőr többször megütötte az arcát és a bal fülét, a másik rendőr pedig a vállára mért ütéseket. Kihallgatás közben a rendőrök azt követelték, hogy Balogh mondja meg, hova rejtette az ellopott szénvásárlási utalványokat. Amikor két óras kihallgatás után elengedték, a rendőrkapitányság földszintjén találkozott vele két társa és további két helyi ismerősük, ekkor a bal arcfelén vörösés-kékes elszíneződések látszottak, bal fülének környéke is vörös volt, és arra panaszkodott, hogy bal fülére nem hall. A társainak arra a kérdésére bántalmazták-e a rendőrök azt válaszolta, hogy „egy kicsit”.

Balogh 1995. augusztus 11. napján – tehát két nappal a rendőrségi kihallgatást követően – ért haza Miskolcra és ekkor kereste fel házi orvosát, aki azt tanácsolta neki, hogy menjen el a diósgyőri kórház fül-, orr-, gégeészeti osztályára, ahol 1995. augusztus 14. napján dobhártya-operációt végeztek Baloghon, akinek dobhártyája sérüléssel szakadás (traumás perforáció) következtében károsodott. Az operációt végző orvos 1995. augusztus 16. napján jelentette az esetet. 1995. augusztus 28. napján Baloghot elbocsátották a kórházból, az ekkor kiállított zárójelentés *konkrét időpontra utalás nélkül* megállapította, hogy a kérelmező bal oldali dobhártyája sérülés következtében átszakadt.

A Csongrád Megyei Ügyészségi Nyomozó Hivatalnál kényszervallatás büntette miatt indított büntetőeljárásban a kirendelt igazságügyi orvosszakértő megállapította, hogy *nem zárható ki, hogy Balogh sérülése olyan módon keletkezett, ahogyan azt ő állította, ugyanakkor nem lehetett megállapítani, hogy Balogh fülén a szóban forgó sérülés kihallgatása előtt,*

³⁰⁴ Balogh kontra Magyarország <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

kihallgatása alatt vagy pedig azt követően keletkezett. Legnagyobb mértékben az igazságügyi orvosszakértői véleményre figyelemmel a Csongrád Megyei Ügyészségi Nyomozó Hivatal bizonyítottság hiányában a nyomozást megszüntette a rendőrökkel szemben.

A nyomozást megszüntető határozat ellen Balogh panaszt jelentett be, mely alapján a nyomozást megszüntető határozat hatályon kívül helyezésére valamint az eljárás továbbfolytatására került sor, és további nyomozási cselekmények elvégzését írták elő. Ezt követően ismét megszüntették a nyomozást. Ekkor azonban már nemcsak az igazságügyi orvosszakértői véleményben foglaltakra hivatkoztak, hanem arra is, hogy az incidensnek közvetlen szemtanúja nem volt, a Balogh mellett tanúskodó személyek nem tekinthetők elfogulatlanoknak, a rendőrökkel lefolytatott szembesítések pedig nem vezettek eredményre. Balogh ezen nyomozást megszüntető határozat ellen panaszt nem jelentett be.

1998. április 22. napján Balogh a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Jogvédő Irodáját (a továbbiakban: NEKI) kérte fel, hogy ügyében eljárjon. A NEKI 1998 augusztusában egy újabb igazságügyi orvosszakértői véleményt szerzett be, mely szerint a dobhártyasérülés miatti átszakadást rendszerint a fülre mért ütés okozza. Ezen orvosszakértői vélemény alapján, a Legfőbb Ügyészségen panaszt bejelentésére került sor a NEKI részéről a Csongrád Megyei Ügyészségi Nyomozó Hivatal második nyomozást megszüntető határozata ellen, és az eljárás újbóli megindítását indítványozták. A Csongrád Megyei Főügyészség érdemben megvizsgálta a panaszt, és azt elutasította.

A strasbourgi bíróság 4 szavazattal 3 ellenében megállapította, hogy az Egyezmény 3. Cikkét megsértették. *3 bíró³⁰⁵ külön véleményt csatolt az ítélethez, mert nem értettek egyet a Bíróság többségével abban, hogy a hazai hatóságok megsértették az Egyezmény 3. cikkét.*

A különvélemény lényege a következő volt: „A kollégák többsége helyesen mutatott rá arra, hogy a Bíróság jól megalapozott esetjoga szerint amennyiben egy személyt egészségesen vesznek őrizetbe, de szabadon bocsátásakor sérüléseket találnak rajta, akkor az államnak kell elfogadható magyarázattal szolgálnia a sérülések keletkezését illetően. Ha azonban ezt nem teszi meg, akkor az ügy egyértelműen a 3. cikk hatálya alá esik. Jelen ügyben azonban a körülmények teljesen mások: a kérelmező elhagyta a kapitányság épületét ahol állítólag bántalmazták. Az állítólagos incidens estéjén nem kért orvosi segítséget. Másnap sem.

³⁰⁵ Baka, Jungwiert és Butkevych bírák csatoltak külön véleményüket az ügghöz

Csak két nappal később ment orvoshoz. Nem a Kormánynak kell magyarázatot adni egy olyan sérülésre, amelyet a kérelmező a szabadon bocsátása és az orvoshoz való fordulása közötti időszakban bármikor elszenvedhetett. A kérelmezőnek szabadon bocsátását követően azonnal jelentenie kellett volna a hatóságoknak sérüléseit, és késedelem nélkül orvosi szakvéleményt kellett volna beszerezni. Ha valaki ezt elmulasztja vagy késedelmesen teszi meg, akkor el kell fogadni, hogy az ilyen személynek jelentősen csökken az esélye arra, hogy valószínűsítse fogvatartása alatt elkövetett bántalmazását, és nagyon nehezzé, sőt lehetetlenné teszi a független nyomozó hatóság számára, hogy felderítse a valós tényállást.³⁰⁶

Mint láthatjuk a három bíró különvéleményében a „nem azonnal történő” orvosi látlet beszerzése miatti kifogásra hivatkozott: a kérelmező véleményük szerint szabadon bocsátása után és orvoshoz való fordulása közötti időszakban bármikor elszenvedhette a rajta lévő sérüléseket. (Erre még kitérek a kényszervallatás bizonyítási nehézségei című részben.) Az áldozatnak a vele történt cselekményt „meg kell emésztienie”, gondolkodnia kell, ha soha nem történt még vele ilyen, erős megfontolás tárgyát képezi: tegyen-e feljelentést, hisznek-e majd neki, hogyan tudja bizonyítani az általa történeteket. Kétségtelenül igaz, hogy az orvosi látlet egy bizonyíték lenne, de ilyenkor a sérelem „átélése” és „túlélése” a reális gondolkodásnak útját állja.³⁰⁷

3.1.4 Csonka Magyarország elleni ügy³⁰⁸

Csonka Zsolt az EJEE 3. cikkében foglaltak miatt – megalázó bánásmód, valamint panasza alapos és hatékony vizsgálatának hiánya miatt indított eljárást a Magyar Állam ellen.

Csonka Zsoltot 2013. február 4. napján 11.00 órakor lakhelyéről, Szigetvár- Becefáról a Sellyei Rendőrőrsre állították elő falopásokkal kapcsolatban. Csonka Zsoltot először tanúként hallgatták ki, majd amikor a bűncselekményben való részvételét elismerte, került sor 12 óra 12 perces kezdettel gyanúsítottkénti kihallgatására, melynek során úgy nyilatkozott, hogy védő kirendelését nem kéri, és megnevezte a bűntársait, akikkel a bűncselekményt elkövetette.

³⁰⁶ A késedelmes orvoshoz fordulással kapcsolatban Balogh azt állította, hogy az incidenst megelőzően nem volt dolga rendőrséggel és más hatósággal sem, ezért nem tudta, hogy sérülései miatt fontos azonnal orvoshoz fordulni, bár sérülései azonnali orvosi ellátást igényeltek volna, megalázottságot és szégyent érzett az eset miatt.

³⁰⁷ Vesd össze: BAKONYI Mária: Kényszervallatások az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt. Magyar Rendészet 2016/1.11-24.o.

³⁰⁸ Case of Csonka v. Hungary

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22JUDGMENTS%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-192465%22%5D%7D> (Letöltés ideje:2019.08.16.)

Ezt követően a rendőrök a kérelmezőt hazavitték, mert a cipőjét le akarták foglalni, majd helyszíni kihallgatásra vitték, ahonnan visszaszállították a rendőrségre.

A Sellyei Rendőrőrsről 16.00 órakor a kérelmezőt szabadon bocsátották, miután aláírta, hogy a rendőri intézkedés ellen panaszja nincs és sérülései nem keletkeztek.

A rendőrségről való távozást követően Csonka Zsolt találkozott nagynénjével valamint egy falubeli férfival a rendőrség épülete előtt, akik őt valamint unokatestvérét várták, akit szintén gyanúsítottként vontak felelősségre, mint Csonka Zsolt büntársát.

2013. február 4. napján 16 óra 56 perckor a sellyei házi orvos megvizsgálta a kérelmezőt, akinek a bal arcfelén egy 8 cm átmérőjű hiperaemia (vérbőség) volt látható, szájüregében pedig egy kisebb seb volt, amely vérezett. A kérelmező mellkasának érzékenységét is szóvá tette. 2013. február 6. napján pécsi kórházban röntgen és ultrahangvizsgálatokat végeztek. Törés nem volt kimutatható, azonban a bordák között véraláfutás volt látható.

2013. február 6. napján a kérelmező feljelentést tett kényszervallatás büntette miatt, és vállalta a poligráfos vizsgálaton való részvételt az általa elmondottak valódiságának igazolására.

2013. március 28. napján a pécsi ügyészségen a kérelmező elmondta, hogy 2013. február 4. napján reggel előállítását követően 5 rendőr hallgatta ki. A kérelmező tagadta a bűncselekmény elkövetésében a részvételt, ezért az egyik rendőr kesztyűben mindkét arcfelére több pofont adott, miközben a másik rendőr felszólította, hogy álljon fel. Amikor a kérelmező felállt a székből a rendőr mellkason rúgta úgy, hogy a kérelmező visszaesett a székre, a harmadik rendőr pedig egyszer vagy kétszer pofon vágta, és egy alkalommal ököllel gyomorba vágta. A bántalmazó rendőrökről a kérelmező részletes személyleírást adott, és kihangsúlyozta, hogy a kihallgatást vezető rendőr őt nem bántalmazta.

2013. október 16. napján került sor a bántalmazó rendőr gyanúsítottkénti kihallgatására. A rendőr határozottan tagadta, hogy bántalmazta volna a kérelmezőt, sőt arról is tudomása volt, hogy a kérelmező szabadon bocsátását követően találkozott „valakivel”, aki a bűncselekmény elkövetésében vele együtt részt vett, és nagy valószínűséggel ennek a találkozásnak a következtében keletkeztek sérülései.

A rendőr vallomásában azt is előadta, hogy amikor 2013. február 4. napján a kora délutáni órákban a kérelmezőt hazavitték, ott találkozott az édesanyjával, akinek nem tett említést az őt ért bántalmazásról.

A nyomozó ügyészségen kihallgatták a kérelmező nagynénjét, aki a rendőrség épülete előtt várakozva az épületből kilépő kérelmezőn látta, hogy vérzik a szája. Tanúként hallgatták ki a nagynéni fiát (aki a kérelmező büntársa volt), és ő is a kérelmező száján található vérző sérülésről számolt be.

Az igazságügyi orvosszakértői vélemény szerint a kérelmező arcán a hiperaemia és a szájában lévő kis seb valószínűleg egy közepes erejű ütéstől keletkezett. A szájnyálkahártyán lévő seb pedig annak következtében alakult ki, hogy az ütés következtében a kérelmező ráharapott a nyálkahártyájára. A mellkas érzékenységét orvosszakértőileg – külsérelmi nyom hiányában – értékelni nem lehetett, az szubjektív panasz volt az orvosszakértő megállapítása szerint.

A kérelmező ellen folytatott büntetőügyben a nyomozás megszüntetésre került, egyrészt, mert a kérelmező beismerő vallomását visszavonta, másrészt testvére alibit biztosított neki.

A Bíróság nem osztotta a Magyar Állam által előterjesztett védekezést, mely szerint a kérelmező több ütésre illetve egy mellkasát ért rúgásról tett említést, holott az orvosszakértői vélemény egy erőbehatástól eredeztette a kérelmező arcán található sérüléseket illetve szájában lévő sebet, továbbá a rendőrség épületének elhagyását követően a kérelmező egy óra elteltével fordult orvoshoz. A magyar állam kifogásolta még azt is, hogy a kérelmező a rendőrökkel szemben meghozott nyomozást megszüntető határozat ellen panasszal nem élt, és azt is figyelemre méltó ténynek tekintette, hogy gyanúsítottkénti felelősségre vonása miatt sem terjesztett elő panaszt a kérelmező, valamint azt a dokumentációt is aláírta, hogy sérülésmentesen engedték el a rendőrségről.

A Bíróság ítéletében megállapította, hogy a felek nem vitatták, hogy kérelmező sérülésmentes volt az előállítását megelőzően, azonban fogvatartásából való szabadulása után legalább egy olyan sérülése volt, amely orvosszakértőileg bizonyított módon tompa erőbehatástól – közepes erejű ütéstől – származhatott, amely a Bíróság szerint eléri azt az előírt minimális súlyossági szintet, amely alapján megállapítható a 3. cikkben foglaltak megsértése. Ez akkor is így van, ha a kérelmező mellkasának újabb sérülését nem veszik figyelembe, tekintettel annak orvosszakértőileg nem bizonyítható voltára.

A Bíróság elismerte a kérelmező állítását, mely szerint vele szemben „megalázó bánásmód” tanúsítására a kihallgatás részeként, a rendőrségi fogvatartása során került sor. A Bíróság szerint a magyar állam nem nyújtott be olyan meggyőző vagy hiteles érvet, amely megalapozná a sérülés keletkezésének magyarázatát vagy igazolását. Az a magyarázat, hogy szabadon bocsátását követően röviddel a kérelmezőt egy ismerőse bántalmazta, semmilyen bizonyíték nem támasztja alá. Az a tény, hogy a kérelmező aláírta, hogy sérülésmentesen távozott a rendőrségről kevés jelentőséggel bír, ugyanis ez akkor történt, amikor a kérelmező még mindig a rendőrségen volt, és nagy valószínűséggel a kihallgatása alatt tapasztalt helyzet hatása alatt állt, továbbá a dokumentáció aláírásakor jelen voltak azok a rendőrök, akik őt bántalmazták.

A Bíróság kifejtette, hogy vonakodva tulajdonít bármilyen döntő jelentőséget annak, hogy a kérelmező őrizetből történő szabadon bocsátása és az orvosi ellátás igénybevétele közötti, rövid, egy órás késést, amelyet nem lehet úgy tekinteni, hogy aláássa az ügyét a 3. cikk alapján. Így mivel a kormány nem szolgáltatott kielégítő és meggyőző magyarázattal a kérelmező sérüléseiről, a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a kérelmezőt megalázó bánásmódnak vetették alá, és ennek következtében megsértették az Egyezmény 3. cikkét.

4. A hazai hatóságok által lefolytatandó eljárásokkal kapcsolatos EJEB elvárások

Az EJEB gazdag esetjoga egyértelmű sztenderdeket dolgozott ki a hatékony nyomozás fogalmával kapcsolatban.³⁰⁹

A nyomozás hatékonyságának feltétele, hogy azt az ügyben érintettektől független hatóságok folytassák le. Ez nemcsak a hierarchikus vagy intézményi kapcsolat hiányát jelenti, hanem gyakorlati függetlenséget is.

Az eljáró hatóságoknak mindig komoly kísérletet kell tenniük annak felderítésére, hogy mi történt, és nem hagyatkozhatnak elhamarkodott vagy megalapozatlan következtetésekre a nyomozás lezárása érdekében vagy egyéb döntéseik alapjaként.

³⁰⁹ SVANIDZE, Eric: Effective investigation of ill-treatment. Guidelines on European Standards Council Europe, 2009. Idézte: Magyar Helsinki Bizottság: A hivatalos személyek által elkövetett bántalmazások nyomozása Európában, Hét országban végzett kutatás alapján készült összehasonlító elemzés, 2017. 11 o.

Meg kell tenniük minden ésszerű intézkedést annak érdekében, hogy az esettel kapcsolatban összegyűjtsék a bizonyítékokat, beleértve a tanúvallomásokat és az igazságügyi szakértői véleményeket is. Az orvosi dokumentációt és jelentéseket mindig független orvosnak kell kiállítania.

A nyomozást megfelelő időben kell lefolytatni. A nyomozás hosszának összhangban kell lennie az eset komplexitásával, amelynek indokolatlan késedelme arra utal, hogy a hatékony nyomozással kapcsolatos szándék hiányzik.³¹⁰

Ha valaki hitelt érdemlő állítást tesz arra vonatkozóan, hogy egy hivatalos személy által elkövetett bántalmazás áldozata volt, a Bíróság meg fogja vizsgálni, hogy a nemzeti hatóságok hatékony nyomozást folytattak-e az ügyben.³¹¹

A rendőrök által elkövetett bűncselekmények nyomozása Magyarországon az ügyészség kizárólagos hatáskörébe tartozik. Az ügyészség funkcionálisan független mind a rendőrségtől, mind a büntetés-végrehajtástól. Azonban hozzá kell tenni, hogy az 1990-es megalapításuk idején az ügyészségi nyomozó hivatalok sok korábbi rendőrt alkalmaztak, akiknek aztán korábbi kollégáikkal szemben kellett nyomozniuk. Volt/van olyan vélemény is, hogy fennáll egyfajta összeférhetetlenség is, mert az ügyészségnek egyébként a nyomozások során a rendőrségre kell hagyatkoznia. [...] 2014. január elseje óta a katonai ügyészség kizárólagos hatáskörébe került a rendőrök által elkövetett cselekmények nyomozása, így azóta minden ilyen cselekmény kivizsgálására katonai büntetőeljárás keretében kerül sor.³¹²

A hazai hatóságok által lefolytatandó nyomozással kapcsolatos elvárások: egy hivatalos személy által elkövetett bántalmazás gyanúja miatti eljárásnak meg kell felelnie az alaposság kritériumának is. Az ilyen eljárásnak alkalmasnak kell lennie annak megállapítására, hogy az alkalmazott erőszak indokolt volt-e vagy sem az adott körülmények között, és az érintettek azonosítására, valamint indokolt esetben megbüntetésére is. [...] A nyomozást azonnal meg kell indítani és gyorsan le kell folytatni. A nyomozást folytató szerveknek rendelkezniük kell minden olyan hatáskörrel, amely a tényállás megállapításához, az elkövetők azonosításához és felelősségre vonásához szükséges [...] továbbá arra is hatáskörrel kell, hogy rendelkezzenek,

³¹⁰ Magyar Helsinki Bizottság (2017): i.m. 12. o.

³¹¹ Magyar Helsinki Bizottság (2017): i.m. 12. o.

³¹² Magyar Helsinki Bizottság (2017): i.m. 102-103. o. Tegyük hozzá az ügyészségi nyomozó hivatalok ma már nem léteznek a legújabb átszervezést követően. A volt katonai ügyészségek pedig mint a Központi nyomozó Főügyészség Regionális Főosztályai működnek.

hogy a szolgálat vagy konkrét feladatok/kötelesség alól felmentsék a nyomozással érintetteket. A bántalmazás bebizonyosodása esetén megfelelő büntetést kell kiszabni.³¹³

Tóth Mihály szerint a strasbourgi gyakorlat tükrében is elengedhetetlen, hogy a hazai hatóságok alaposan, részletesen és elfogulatlanul vizsgálják ki a hatóságokkal bármely okból konfrontációba kerülő személyek panaszait. Elmarasztalásaink ugyanis – amelynek gondolatmenete egyébként e körben számunkra némileg szokatlan – a kivizsgálás hiányosságai, vagy a nem kellően hatékony jogorvoslat biztosítása esetén magára az alapul szolgáló jogsértésre is kiterjednek. Az államot tehát *a kínzás tilalmának megsértése* miatt marasztalhatják el akkor is, ha a kínzást állító panaszt nem megfelelően vizsgálták ki.³¹⁴

4.1.Nemzetközi elvárások kontra valóság: bizonyítási nehézségek a kényszervallatás miatt indított ügyekben

Rendőrök és ügyészek között komoly nézeteltérés van a kényszervallatások miatti eljárásokat illetően. A rendőrök a felelősségük tisztázására irányuló eljárásokat sértőnek, megalázónak, és időpocsékolásnak tartják. Nehezen akarják tudomásul venni, hogy a hivatali bűncselekmények is társadalomra veszélyes tettek, amelyek feltárására a rendőrök által is alkalmazott felderítési technikák és eljárási módok használatosak.³¹⁵

Amikor ilyen váddal illetik a nyomozó hatóság tagjait bennünk, ügyet nyomozókban is felmerült konkrét kérdésként, hogy mennyi ennek a valóságalapja, és bármennyire is elítélendő, de megnéztük, *kinek* a szájából hangzik el a súlyos vád. A kényszervallatás miatt indult büntetőeljárásban a bekötött szemű Iustitia kezében lévő mérleg egyik serpenyőjében az egyik vallomás olyan személytől származik aki „hatalommal” rendelkezik, az igazságszolgáltatásban dolgozik, míg a másik serpenyőben található vallomás egy bűncselekmény gyanújával terhelt személy nyilatkozata vagy egy tanú vallomása.

A kényszervallatás hivatalból üldözendő, tehát ha bármely hatóság hivatalosan tudomást szerez róla, kötelessége feljelentést tenni. A gyakorlatban ez azonban úgy néz ki, hogy a sértettet tájékoztatják arról, hogy írásban saját maga tegyen a feljelentést.

³¹³ DIČIĆ KOSTIĆ, Nevena: Zabrana zlostavljanja i izveštavanje medija. Priručnik za novinare. Biblioteka Ljudska prava 24. Beograd, 2011. 25. o.

³¹⁴ TÓTH M. (2004 a): i.m. 289.o.

³¹⁵ NÉMETH Zs. (2000): i.m. 108. o.

Ilyenkor persze más az ügy indulása: egy olyan személy tesz feljelentést a rendőrök ellen, aki gyanúsított, és az ügyben tett beismerő vallomását negligálná ezzel, vagy tanú, aki a már megtett vallomását szeretné visszavonni. Ezért bennünk is kétely merült fel, akik az ügy nyomozását végeztük, hogy miért is teszi meg a feljelentést: azért, hogy meneküljön a büntetőjogi felelősségrevonás alól vagy azért, mert valóban kikényszerítették belőle a vallomást?

Amennyiben az elkövetett bűncselekmény súlyossága folytán, vagy a gyanúsított személyében (is) rejlő körülmények miatt személyi szabadság korlátozásával járó kényszerintézkedés elrendelésére került sor a gyanúsítottat a fogdába illetve a BV intézetbe való elhelyezése előtt orvos megvizsgálja. Nagy általánosságban elmondható, hogy az orvosi dokumentációban csak a kirívóan durva sérülést okozó erőszak alkalmazása esetén kerülnek rögzítésre a fogvatartott személy sérülései, de akkor sem mindig. Olyan is előfordult – mivel a fogvatartott személynek panasza nem volt –, hogy nem került sor „alapos”, tehát a teljes testet magában foglaló vizsgálatra.

A Magyar Helsinki Bizottság (a továbbiakban: MHB) 2015-ben *„Lejt a pálya - a hivatásosok által elkövetett bántalmazások”* címmel összefoglaló anyagot adott ki. Eszerint a CPT³¹⁶ 2009. évben Magyarországon tett látogatásáról szóló jelentésében már rámutatott: az orvosi vizsgálatok alatt *„minden esetben halló- és látótávolságon kívül kell, tartózkodjon a felügyeletet ellátó a rendőr, kivéve, ha az egészségügyi személyzet kifejezetten ennek ellenkezőjét kéri.”* Ennek ellenére rögzítették: *„a rendőrök gyakorlatilag valamennyi fogvatartott egészségügyi vizsgálatán jelen vannak, függetlenül attól, hogy azt rendőrségi fogdán vagy külső kórházban független szakértői vélemény beszerzése érdekében végzik”.*³¹⁷ Az ajánlások végrehajtására kiadott ORFK utasítás a felügyelet jelenlétében folytatott orvosi vizsgálatokat főszabályként, nem pedig kivételként határozta meg.³¹⁸

A fogvatartott, sérült személynek ilyen körülmények között nem igazán volt/van lehetősége elmondani az őt ért bántalmazást, hiszen a jelenlévő felügyeletet ellátók részéről ekkor még mindig retorzió érheti, mert akik a rendelőben a felügyeletét végzik, ugyanolyan

³¹⁶ Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottsága

³¹⁷ Magyar Helsinki Bizottság: *„Lejt a pálya - a hivatásosok által elkövetett bántalmazások”* 6. o. https://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_APT_kinzas_tanulmany_osszefoglalo_fin.pdf. 2015. (Letöltés ideje: 2016. március 6.)

³¹⁸ 22/2010(OT) ORFK utasítás

egyenruhások, illetve ugyanannak a rendvédelmi szervnek az alkalmazottjai, akiknek a tagjait a fogvatartott saját magával szemben agresszív fellépéssel „vádolja”.

A MHB által beszerzett információk szerint az orvosi vizsgálatok egyes esetekben a megpanaszolt rendőr jelenlétében zajlanak, és előfordult olyan is, hogy a bántalmazás az orvosi vizsgálat után is folytatódott.³¹⁹

Rendőrségi fogdán való elhelyezés előtt a fogvatartottat rendőrorvos vagy a rendőrséggel szerződéses viszonyban álló orvos vizsgálja meg, aki nem igazán tekinthető függetlennek a rendőrségtől, és így függetlenségük sokszor kritika tárgya. A MHB 2014-es kutatásában a bíróságon, ügyészségen, rendőrségen dolgozó szakemberek többsége úgy vélte, hogy *a függetlenség hiánya nincs hatással arra, hogy az orvosok miként rögzítik a sérüléseket, hogyan látják el szakmai feladataikat*. Ennek ellenére az MHB e tárgykörben készített kérdőíves felmérése mást mutatott.³²⁰

A saját választás szerinti orvoshoz való jogot a jogszabályok nem biztosítják, és nincs speciális igazságügyi ismeretekkel kapcsolatos elvárás sem a vizsgálatot végző orvosokkal szemben.

Az orvos köteles minden látható sérülést rögzíteni, és leírni azok keletkezési körülményeit, avagy a látható sérülések hiányát rögzíteni. [...] A gyakorlatban azonban a sérülés valószínű keletkezési körülményeivel kapcsolatban az orvosok semmilyen nyilatkozatot nem szoktak leírni, azzal érvelve, hogy a következtetések levonása igazságügyi orvosszakértő feladata, és hogy minden elfogultságot kizárjanak, az orvosnak nem szabad e tekintetben semmilyen megállapítást tennie.[...] Az orvosok szinte soha nem készítenek fotókat a sérülésekről, mivel nincs ilyen jogi kötelezettségük, sokszor fényképezőgépük sem.³²¹

Megjegyzem a mai okostelefonok világában ezt akár a megvizsgált személy mobiltelefonjával is megoldható lenne. Az orvosok az orvosi vizsgálat írásbeli dokumentációját a kísérést végző rendőröknek adták át, és ezáltal az orvosi adatok bizalmas kezelése nem volt biztosított, továbbá az orvosi láttelelet, ha utólag hivatalból kérte be az eljárást lefolytató nyomozó

³¹⁹ Ekkor már van orvosi dokumentáció, és innentől kezdve, “ami nincs a papíron, az a személyen sem volt” - elv működik.

³²⁰ Magyar Helsinki Bizottság (2015): i.m. 6. o.

³²¹ Magyar Helsinki Bizottság (2017): i.m. 104-105. o.

ügyesség, ingyenes volt, ha a sértett személy igényelte, akkor meghatározott díj fizetése ellenében adták ki.

Ami nagy problémát okozott, az volt, hogy a személy, akit vallomásának kikényszerítése céljából megverték és sérülései keletkeztek, majd szabadon bocsátására került sor, nem fordult *azonnal* orvoshoz. Volt, aki még szabadon bocsátásának órájában, vagy néhány óra múlva, de olyan is előfordult, aki bántalmazása másnapján fordult orvoshoz, ugyanakkor néhány nap elteltével kiállított orvosi láttelek is becsatolásra kerültek.

Ilyenkor a rendőrök részéről soha nem maradt el az az észrevétel, hogy a személyt a szabadon bocsátását követően mások is megverhették és saját maga is beverhette pl. a fejét és törhette el a pl. a bordáit, csak azért, hogy ellenük feljelentést tehesen. (És itt visszaköszönni látszik az EJEK különvéleményt megfogalmazó bírának álláspontja a Balogh-ügyben!)

Nem volt ritka az a magyarázat sem, hogy a terhelt agresszív magatartása, támadó magatartása adott okot arra, hogy vele szemben a rendőrségi törvényben meghatározott testi kényszer alkalmazására került sor elfogásakor – amely sérülést okozott –, majd ezt követően került sor gyanúsítottkénti kihallgatására, és a beismerő vallomás érdekében szintén némi „ráhatás” következményeképpen sérülése keletkezett. Elválasztani és elkülöníteni a két erőszak alkalmazást nem lehetett, és ha tanúk is voltak a terhelt támadó magatartásának tanúsítására, a vele szemben alkalmazott testi kényszer jogszerűnek minősülhetett, így ha a kihallgatás során bármi is történt nem lehetett bizonyítani.

Az orvosi láttelek alapján előterjesztett igazságügyi orvosszakértői véleményekkel csak abban az esetben tudtunk kezdeni „valamit”, amikor a nyomozás bizonyítottság hiányában történő megszüntetéséről döntöttünk. Az olyan kitételekkel, hogy orvosszakértői módszerekkel *„kétséget kizáróan nem lehetett megállapítani, hogy a feljelentő sérülése a rendőr bántalmazása következtében alakult-e ki”* nem volt kétséget kizáróan eldönthető az erőszak alkalmazása. Visszatérő megállapítás a szakvéleményekben, hogy *„a sérülések keletkeztek a rendőr által alkalmazott testi kényszer során is, de nem kizárt, hogy a sértett által előadott módon keletkeztek”*, vagy *„a feljelentő sérüléseiről nem lehetett megállapítani, hogy a kihallgatást megelőzően, a kihallgatás során, vagy azt követően”* jöttek létre. Így a legtöbb ügyben nem lehetett vádat emelni.

A fenyegetésekkel kapcsolatban általánosságban elmondható, hogy azok még annyira sem megfoghatóak, mint az erőszak alkalmazása. Ha a kihallgatás „normál” esetét vesszük alapul: volt egy kihallgató és volt egy kihallgatott. A későbbi eljárásban lesz egy állítás és lesz egy tagadás, ilyen körülmények között, nem igazán bizonyítható, hogy történt-e a presszió alkalmazása. A kihallgatás eléggé feszült hangulatú: a kihallgató beismerő vallomást szeretne hallani, a kihallgatott pedig hallgat vagy tagad. Feloldhatatlan ellentét.

Az általában „csendőrt pertuban” elhangzó fenyegetés “ha nem mondod el, hogy te követted el a bűncselekményt, őrizetbe veszek, és előzetes letartóztatásba kerülsz, ott aztán gondolkodhatsz”, vagy “elvesszük a gyerekedet, és állami gondozásba kerül, majd felneveli a magyar állam” hihetőségét a körülmények nagyban befolyásolják. Ez a fenyegetés a már korábban büntetőeljárás alatt állt személyekkel szemben nem szokott eredményre vezetni, fiataloknál, fiatal felnőtteknél, első bűntényeseknél inkább hatásos, mert nincsenek tisztában azzal, van-e az őrizetbe vételnek és az előzetes letartóztatásba helyezésnek reális esélye.

A hatóság őrizetébe került személlyel először a védője találkozik, továbbá a fogvatartottnak lehetősége van arra, hogy egy általa megjelölt hozzátartozót értesítsenek.

Az ezekkel kapcsolatos anomáliákat a következők voltak:

A régi Be. (1998. évi XIX. törvény) alapján a védelem kötelező jellege sem tette elengedhetlenné a védő jelenlétét az egyes nyomozati cselekményeken. [...] Az ORFK 2006-ban végzett, valamennyi megyei rendőr-főkapitányságra kiterjedő felmérése szerint az első gyanúsított-kihallgatásról a védőt csak igen röviddel a nyomozati cselekmény kezdetét megelőzően értesítették. az egyik megyében például az átlagos időtartam csupán harminc perc volt, ami nyilvánvalóan az esetek legtöbbszörében nem elegendő a védő megjelenéséhez. 16 megyében az értesítéseket átlagosan egy órával a gyanúsított meghallgatás előtt küldték ki a védőknek, ugyanakkor 11 megyéből azt jelezték, hogy a védő részvételre irányuló jelzése esetén a rendőrök készek voltak új időpontra tűzni a kihallgatást.³²²

³²² SZABÓ Zsolt-SZOMOR Sándor: Fegyveregyenlőség. Rendészeti Szemle, 2007/3. 35. o.

A jogsértő állapot kiküszöbölését jelentősen akadályozta, hogy az ügyészek és a bírók elzárkóztak a védő nélküli kihallgatások bizonyítékok közül való kirekesztéstől.³²³

Az Alkotmánybíróság 2013 márciusában hozta meg döntését,³²⁴ amely szerint „alkotmányos követelmény, hogy a büntetőeljárásban a terhelt érdekében kirendelt védőt a terhelti kihallgatás helyéről és időpontjáról igazolható módon, olyan időben értesítsék, hogy a kirendelt védőnek lehetősége legyen az eljárási törvényben foglalt jogait gyakorolni és a terhelti kihallgatáson részt venni. Az ilyen jellegű értesítés elmaradása esetén a terhelt vallomása a büntetőeljárás későbbi szakaszaiban bizonyítási eszközként nem értékelhető és nem vehető figyelembe.”

Az 1998. évi XIX. tv. szerint a nyomozati szakban a nyomozást folytató rendőr végezte a kirendelést. Ez két vonatkozásban is igen súlyos problémát jelentett: egyrészt a rendőrség nyilvánvalóan nem (volt) érdekelt a hatékony védelemben, másrészt néhány ügyvéd a kirendelésekre alapozza a praxisát, amelynek következtében anyagi függésbe kerülhetett a rendőrtől, aki a kirendeléseket végezte. A MHB közérdekű adatkérésére érkezett rendőrségi válasz szerint egyértelművé tette, hogy „házon belüli” védőkirendelés gyakorlata elterjedt [...].³²⁵

A Be. a kirendelt védőnek az illetékes területi ügyvédi kamara által működtetett információs rendszer kijelölés útján való „spontán” módon kiválasztása a „házon belüli” védőkirendelés gyakorlatát kizárta. A vádemelés előtt a nyomozó hatóságnak vagy az ügyészségnek helyettes védő kirendelésére a Be. 47. § (1) bekezdés a)-c) pontjaiban illetve a 49. § (1) bekezdés a)-d) pontjaiban meghatározott esetekben van lehetősége.

A terhelt jogait és kötelezettségeit tartalmazó Be. 39. § (1) bekezdésének b)³²⁶ és e)³²⁷ pontjaiban foglaltak tartalmát a Be. 39. § (6) bekezdése adja meg, mely szerint a fentiekben meghatározott jog gyakorlása érdekében a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság az eljárási cselekmény megkezdését vagy elvégzését legalább egy órára elhalasztja, ha a terheltnek a védekezésre való felkészülésre, vagy a védővel való tanácskozásra az eljárási

³²³ KÁDÁR András: Szabadságkorlátozások. Fundamentum, 2005/2. 55. o.

³²⁴ 8/2013 (III.1) AB. határozat

³²⁵ Magyar Helsinki Bizottság (2015): i.m. 5. o.

³²⁶ Be. 39. § (1) A terhelt jogosult arra, hogy b) a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság megfelelő időt és körülményeket biztosítson számára a védekezésre való felkészüléshez,

³²⁷ e) a védőjével ellenőrzés nélkül tanácskozzon,

cselekmény megkezdése előtt – a terhelt és a védő önhibáján kívüli okból – nem volt lehetősége.

A korábbi Be.³²⁸ a fogvatartott terhelt hozzátartozójának értesítésére 24 órát adott, az ezt megelőző 1973. évi I. törvényben meghatározott „késedelem nélküli” értesítési kötelezettség helyett. [...] A 2017. évi XC. törvény az értesítési kötelezettséget 8 órában állapítja meg: ez az 1998. évi törvényhez képest rövidebb időintervallumot jelent, és a „késedelem nélküli” – tulajdonképpen megfoghatatlan kategóriájú – meghatározás helyett. Az új Be. a büntetőeljárás eredményessége, vagy más személy életének, testi épségének biztosítása érdekében lehetővé teszi a terhelt által megjelölt hozzátartozó személy tájékoztatásának megtagadását. Ebben az esetben biztosítani kell, hogy más nagykorú hozzátartozót jelölhessen meg a terhelt, akit szintén nyolc órán belül kell tájékoztatni. Jogorvoslati lehetősége akkor a nyílik meg a védőnek és a terheltnek, ha a tájékoztatás 8 órán belül így sem biztosítható.³²⁹

A MHB Fogdamegfigyelő Programjának tapasztalatai szerint nem ritka, hogy a rendőrség csupán egyetlen alkalommal próbálta meg értesíteni a megjelölt hozzátartozót, ha azonban nem járt sikerrel, további kísérletek nem követték az elsőt. Noha a rendőrségi törvény elsődlegesen a fogvatartott személynek biztosítja a hozzátartozó értesítésének jogát, a gyakorlatban szinte mindig a rendőr telefonált a hozzátartozónak, ennek következtében a fogvatartottnak nem volt rálátása a rendőr által a családtagnak átadott információra, illetve a terhelt nem tudott támogatást (pl. ügyvédet) kérni a hozzátartozótól.³³⁰

Az értesítés időpontja és módja nincs mindig dokumentálva, ami támadásra okot adó körülmény lehet, és szükséges lenne azt is írásban indokolni, ha az értesítés meghiúsult.

A Be. szövegéből nem lehet egyértelműen arra következtetni, hogy a nagykorú hozzátartozóval a terheltnek lenne lehetősége felvenni a kapcsolatot.

Kényszervallatás esetében a bizonyíthatóság szempontjából jelentősége lehetne, ha az eljárási cselekményről – konkrétan a kihallgatásról – hangfelvétel vagy kép- és hangfelvétel készülne.

Hang-és képfelvételek készítését illetően a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényt (a továbbiakban: Rtv.) módosító 2014. évi LXXII. törvény 7. § (1) bekezdése iktatta be az Rtv.

³²⁸ 1998. évi XIX. törvény 128. § (1) bek.

³²⁹ Be. 275. § (1), (2), (3) és (4) bek.

³³⁰ Magyar Helsinki Bizottság (2015): i.m.3. o.

42. § (5c) bekezdését, mely szerint: „A rendőrség az előállító egység előterében és a rendőrségi fogda területén – a zárka, a WC és a tisztálkodásra szolgáló helyiség kivételével – a fogvatartás rendjének biztosítása, bűncselekmények, szabálysértések és fegyelmi vétségek megelőzése, továbbá a fogvatartott életének, testi épségének megóvása céljából elektronikus formában kép, hang vagy kép és hang együttes felvételére, továbbítására és rögzítésére alkalmas elektronikus megfigyelési eszközt helyezhet el, amellyel felvételt készíthet”, továbbá a Be. 361. § (3) bekezdése szerint az intézkedésről folyamatos hangfelvétel vagy kép- és hangfelvétel készíthető.

A büntetőeljárásban a Be. 85. § (1) bekezdés j) pontja alapján a különleges bánásmódot igénylő személy részvételét igénylő eljárási cselekményről kép- és hangfelvételt készíthető.³³¹

Az eljárási cselekményről készített felvétel szabályait a Be. 358. §-a rögzíti. Ennek lényege, hogy az ügyészség és a nyomozó hatóság a jogszabályban meghatározott eseteken kívül indítványra vagy hivatalból is elrendelheti az eljárási cselekményről egyidejűleg végzett jegyzőkönyvezés mellett folyamatos hangfelvétel vagy kép- és hangfelvétel készítését. A védő, a gyanúsított és a sértett indítványára – a költségek egyidejű megelőlegezése mellett – az eljárási cselekményről folyamatos hangfelvételt vagy kép- és hangfelvételt kell készíteni.

A eljárási cselekmény folyamatos hangfelvétellel illetve kép- és hangfelvétellel történő rögzítéséről az eljárási cselekményen jelenlévő személyeket tájékoztatni kell.

A hamis vád büntette miatti eljárás megindításának lehetősége szintén visszatartó erejű abban a vonatkozásban, hogy kényszervallatás büntette miatt feljelentést tegyenek az azt elszenvedő személyek. A MHB megállapítása szerint „az nem jellemző, hogy hamis vád miatt büntetőeljárás indulna olyan terhelt ellen, aki állítása szerint bántalmazás sértettje volt.” Ennek indoka, hogy ezen eljárások az esetek legnagyobb részében bizonyítottság hiányában kerülnek megszüntetésre, ezen eljárást megszüntető ok alapján pedig nincs lehetőség a hamis vád miatt történő eljárás megindításának.

Összefoglalva: Nem minden kényszervallatás miatt tettek/tesznek feljelentést a sértettek, a bűncselekménynek magas a látenciája, „kiegyenlítettlen erőviszonyok” vannak az ügyben,

³³¹ Be. 87. § (1) bek. a) pont: tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén a kép-és hangfelvétel készítése csak lehetőség, a Be. 88. § (1) bek. d) pontja viszont a tizennegyedik életévét be nem töltött személy esetében a kép-és hangfelvétel készítése kötelezővé teszi.

bizonyítékok – főleg tanúk – nem mindig állnak rendelkezésre, ha pedig vannak, vagy bűntársak, vagy hozzátartozók jönnek szóba, akiknek a vallomása nem tekinthető elfogulatlanak. Az orvosi látélet és az alapján készített igazságügyi orvosszakértői vélemény – az ismertetett előzmények tudatában – némileg aggályos.

5. A kényszervallatás okai és Janus-arcúsága³³²

A kényszervallatás is szükségszerűen olyasmi, amivel valaki jól jár. A kényszervallatás haszna azonban módfelett viszonylagos, az előny rendszerint rövidtávon is csak virtuális, de mindenképpen megalázza valamennyi résztvevőjét: elszenvédőjét és tanúsítóját, de még tanúját is, az akaratlanul részvevő kollégát. [...] Kollektíven soha nem süllyedhetünk le az egyes emberek aljasságának a színvonalára, a közösségnek jobbnak kell lennie a közösséget alkotó egyénekénél.³³³

Kérdésként merülhet fel, hogy miért történik mindez? Miért van szükség a kihallgatók által alkalmazott erőszak, fenyegetés és más hasonló módszer alkalmazására? Miért gondoljuk azt, hogy a gyanúsítottból nem törvényes módszerrel kicsikart beismerő vallomás, mint a „bizonyítékok királynője” megkönnyíti a helyzetünket a büntetőeljárásban? Több válasz is adható ezekre a kérdésekre, de értelmes, elfogadható magyarázat – szerintem – nincs. Nem mondhatom azt, hogy a büntetőeljárásban nem könnyíti meg a rendőrök, az ügyész és a bíróság munkáját az, ha a terhelt beismerő vallomása a rendelkezésre áll, mert ilyen esetekben mindenki kényelmesen hátradőlhet, és azt mondhatja: felesleges a többi bizonyítékot beszerezni, hiszen a terhelt beismerte a terhére rótt bűncselekmény elkövetését.

A kényszervallatást kettős megközelítésben is kriminológiai jelenségként tárgyaljuk. Mint büntetőjogilag tilalmazott magatartás, a bűnözés része, tehát van morfológiája, etiológiája és profilaxisa. Másfelől ismert, hogy a modern kriminológia érdeklődési körébe nem csupán a bűncselekmény, az elkövető és az áldozat, valamint az elkövetés körülményei tartoznak, hanem egyre inkább a büntető igazságszolgáltatás intézményrendszerének működése, a közösségnek a bűnözéssel szembeni ellenlépésekre intézményesített eljárásai és módszerei,

³³² ugyanezzel a címmel lásd: BAKONYI Mária: A kényszervallatás Janus-arcúsága. Büntetőjogi Szemle 2019/1. 3-14.o.

³³³ NÉMETH Zs. (2000): i.m.108. o.

illetve azok hatékonysága, ésszerűsége, beleértve az emberi jogi normáknak való megfelelést is.³³⁴

A nyomozó hatóságok tagjainak feladata többek között a bűncselekmények felderítése és azok elkövetőinek gyanúsítottként való felelősségre vonása a büntetőeljárás nyomozati szakában.

Amikor egy, a társadalmat felháborító bűncselekmény történik – pl. Pécssett a közelmúltban történt pszichológusnő sérelmére elkövetett emberölés, vagy a Kaposváron megölt gyermekkorú Szita Bence brutális meggyilkolása a nevelőanya és két hajléktalan által, vagy szintén Kaposváron a trafikban megölt 20 éves lány stb. – akkor mi, a társadalmat alkotó egyének elvárjuk, hogy azonnal találják meg az elkövetőket és példás büntetést hozzon a bíróság az ügyben. Sőt, ilyen esetekben majdnem mindig fellángolnak az indulatok, a halálbüntetés visszaállítását követelve; arra hivatkozunk, hogy ilyen és ehhez hasonló esetekben az elkövető nem érdemel semmifajta könyörületet, hiszen ő sem volt irgalmas áldozatához, és miért kellene még az állam pénzén etetni, legrosszabb esetben életfogytiglan.

Az említett esetekben *különösen nagy a társadalmi elvárás* a bűnüldöző szervek irányában. A bűnüldözés révén megvalósuló közbiztonság megteremtése az egyik, azonban nem a legfontosabb feladata az ügyekben eljáró hatóságoknak. Ezzel az elvárással szemben áll a büntetőeljárásban résztvevő személyek – különösen a terhelt – emberi jogainak, főképpen emberi méltóságának a tiszteletben tartása.

El kell azonban ismerni, hogy vannak a társadalmi elváráson kívül is olyan körülmények, amelyek lehetővé teszik e bűncselekmény elkövetését.

A rendőrök *hierarchikus szervezetben* dolgoznak, tehát *alá-fölé rendeltségi viszonyban*, és valamilyen szinten kompenzálniuk kell, hogy a munkahelyükön alárendeltek; valahol, valahogyan meg kell mutatniuk a „nagyságukat” és a „kegyetlenségüket”, például egy-egy kihallgatás során; hogy igenis van hatalmuk, hogy „mennyire kemények”.

Ezzel *az igazságosztó szerepében való tetszelgéssel, az omnipotenciát, a mindenhatóság-hitet* sugározzák magukból, már nyomozati szakban is hajlamosak az ítélkező szerepében tetszelegni, sőt a büntetést valamilyen formában előzetesen végre is hajtják.

³³⁴ NÉMETH Zs. (2000): i.m. 109. o.

Németh Zsolt megállapítja, hogy ilyen esetben „általános benyomás szerint az elkövető maga is sérült integritású, alávetett helyzetű. Alávetettsége nem a katonai hierarchiában elfoglalt helyéből fakad, hanem egzisztenciális fenyegetettségéből. A szerző Gönczöl Katalint idézi, aki szerint irreális elvárni a rendőrtől, akinek emberi jogait nem biztosítják a munkarendben, hogy ő másokét, az intézkedési körbe kerültekét tiszteletben tartsa.³³⁵

A *parancsnokok hozzáállásán* is sok múlik: ha a parancsnok elnéző ilyen esetben, sőt hallgatólagosan beleegyezik az ilyen módszerek alkalmazásába, ez bátorítólag hat a rendőrökre. Ha eljárás indul a rendőr ellen a „mundér becsülete” elv alapján kollégáik és főleg a parancsnok mellettük tesznek vallomást, és legközelebb ők ezt majd viszonozzák.

A *statisztikai szemlélet*, hogy minél több ismeretlen elkövető ellen indult eljárásban legyen meg az elkövető, szintén erre motiválja a rendőröket, néha erőteljesen negatívan (ami nem a „kis rendőr” kívánalma, hanem a felsőbb vezetése).

A kényszervallatások száma annak függvényében nő illetve csökken, hogy az állam – a jogalkalmazó – tétlen illetve megengedő magatartást tanúsít, vagy „keményebben” lép fel. Az én gyakorlatomban a kelleténél többször fordult elő, hogy bírósági tárgyaláson arra hivatkoztak a vádlottak, hogy „kihallgatás közben megverték azért, hogy gazdátlan, uratlan bűncselekmények elkövetését is ismerjem el”, tehát olyan bűncselekményeket, amelyeknek akkor még nem volt meg az elkövetőjük. Ezáltal kevesebb a lesz a felderítetlen bűncselekmények száma, és az emberek közbiztonság-érzete is jobb lesz. Ez pedig az állam intézményrendszerére, működési mechanizmusaira, és a teljesítménykényszerre vezethető vissza, amely sugalmazhatja, leplezetten szolgálhatja, elvárhatja, vagy csupán megtűri a kényszervallatást.

Természetesen a felsorolt okok a teljesség igénye nélkül kerültek megemlítésre, számtalan egyéb ok is van, többek között az ember személyiségében rejlő agresszivitásra, brutalitásra való hajlam, amelyet nem lehet kiszűrni az alkalmassági vizsgán, és így védekezni sem lehet az ellen, hogy ilyen személyiségjegű emberek felvételére kerüljön sor.

A magas látencia egyik lehetséges oka továbbá, hogy mind a tanúk, mind a gyanúsítottak számtalan alkalommal hivatkoznak arra: azért nem tettek feljelentést, mert „nem látták

³³⁵ NÉMETH Zs. (2000): i.m. 112. o.

értelmét.”³³⁶ Korábbi panaszai ugyanis rendre reakció nélkül maradtak, sőt esetleg számolniuk kellett a hamis vád miatti felelősségre vonással is. Ugyanakkor a megtorlástól való félelem sem elhanyagolható tényező ennél a bűncselekménynél.

A rendelkezésre álló statisztika csak azokat az ügyeket tartalmazza, amelyek miatt feljelentést tettek, azonban bírósági szakban, amikor arra a kérdésre „miért nem tartja fenn a nyomozás során tett vallomását,” a kihallgatott azt válaszolja – részletezve és sokszor valószínűsítve –, hogy meg nem engedett kihallgatási módszert alkalmaztak vele szemben a kihallgatása alkalmával, következtetni lehet arra, hogy a rendelkezésre álló statisztikai adatok csak a jéghegy csúcsát engedik láttatni.³³⁷

Amikor kiderül, hogy egy személyt kényszer hatására tett beismerő vallomása alapján ítélték el, akkor nyomban az emberi méltóság tiszteletben tartására a tisztességes eljárás elvére, az ártatlanság vélelmére, az ENSZ és az Európai Unió emberi jogi és kínzás, elleni egyezményeire, valamint a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteire hivatkozunk. Ilyenkor felvetődik azt is, hogy „Magyarország rendőrállam, elharapózott a rendőri brutalitás, az emberi jogokat lábbal tiporják” stb.

A kényszervallatás Janus-arcú, több szempontból is, ami a gyökereit jelenti a máig ható problémáknak is.

A deliktum Janus-arcúságának oka egyrészt az is, hogy nem múlt el nyomtalanul a terhelti beismerő vallomás primátusa: az ügyet nyomozó szervek/személyek a beismerő vallomás jegyzőkönyvbe foglalásával – látszólag teljesen jogosan – úgy vélik, hogy az ügyben immár felesleges a többi bizonyíték beszerzése, hiszen már mindent tudunk, elvégre a terhelt mindenre kiterjedő, őszinte beismerő vallomást tett. A kétségnek azonban mindig fenn kell állnia. E kétségeket ugyan gyakorta felülírja a magától értetődőnek tűnő válasz: a terhelt aláírta a jegyzőkönyvet, ezt a tényt elvitatni nem lehet! Ám lehet-e állítani, hogy mindez valóban olyan perdöntő tény, amellyel szemben ellenbizonyításnak, magyarázatnak nincs helye.

³³⁶ Magyar Helsinki Bizottság (2015): i.m. 9. o.

³³⁷ Magyar Helsinki Bizottság (2015): i.m.10.o.

A kényszervallatás Janus arcúságának okai – a teljesség igénye nélkül – a következők:

Egy folyamatban lévő büntetőügyben az igazságszolgáltatásban dolgozóknak – és a társadalomnak is – az az érdeke, hogy a bűncselekményt elkövető személy minél előbb elfogásra és felelősségre vonásra kerüljön. Az elkövető érdeke ezzel ellentétes: ne derüljön ki, hogy ő volt az adott bűncselekmény elkövetője. Ha egyedüli elkövetőről van szó, és nincs különösebb tárgyi és személyi bizonyíték, a kényszervallatás jellemzően „enyhébb formái” – mint „egyedüli üdvözítő” eszközök – gyakran felmerülnek. Az így nyert beismerő vallomás bírósági szakban visszavonható ugyan, ez azonban, mint láttuk, ritkán eredményes.

Ha az ügyben több elkövető van, még tágabb tér áll a kihallgatók rendelkezésére: eldönthetik, kit lehet a leginkább „megpuhítani” a törvényi tényállásban írt módszerekkel, majd felhasználni kikényszerített vallomását a tettestársak befolyásolására is. A jórészt jegyzőkönyvben rögzítetteken kívül történetek bizonyítása úgyszólván lehetetlen.

A jogalkalmazók – és itt különösen az ügyészekre és a bírákra gondolok – a kényszervallatás nyomozása, és az ügyek tárgyalása alkalmával „két ellentétes tábor” – a sértett és a hozzá kapcsolódó személyek (általában hozzátartozók vagy bűntársak), illetve a hivatalos személy elkövető köré csoportosuló kollégák, parancsnokok – vallomásait mérlegelik. Utóbbiak állításainak természetesen eleve több hitelt tulajdonítanak. Nem sokszor fordul elő, hogy konkrét tárgyi bizonyíték – videón, hangszalagon vagy CD-n rögzített kép-és/vagy hangfelvétel – áll a rendelkezésükre, vagy olyan orvosi látlelet, amely kétséget kizáróan – a sértett vallomásával egyezően – olyan sérüléseket dokumentál, amelyekről az igazságügyi orvosszakértő a keletkezési mechanizmust illetően is azt támasztja alá, amit a sértett következetesen, egyértelműen és mindig ugyanúgy mond el.

A bíróság az érdemi döntés során szintén mérlegeli a bizonyítékokat, és ennek során gyakran beéri azzal a következtetéssel, hogy „törvénysértő módszerek alkalmazása a nyomozóknak nem állt érdekében”.

A megoldást illetően azt javaslom, hogy a büntetőeljáráásban a törvények maradéktalan betartására kell(ene) törekedni, és jól felfogott érdekünkben is – hogy ne kerüljünk emberi jogok megsértése miatt a strasbourgi bíróság elé, és ne a „folyamatosan megbélyegzett” országok számát gyarapítsuk – a kényszervallatás büntetést valóban annak súlya szerint kell

megítélni, és bátrabban kellene vádat emelni valamint elmarasztaló ítéleteket hozni, amitől akkor talán a látencia is csökkenne.

Nem tehető különbség egy pofon, ököllel való ütés, rugdosás, vagy eszközzel, például gumibottal történő ütlegelés között. Egy fiatalokú gyanúsítottat már egy verbális fenyegetés is megtörhet, míg a „vagányabb bűnelkövetőnél” ez esetleg csak a folyamatos, súlyos bántalmazás hatására következhet be. Az alkalmazott eszközök testre szabott „relatív” alkalmasságának megítélése bonyolult feladat.

VII. Bizonyítás a büntetőeljáráásban

1. Általánosságban

A kényszervallatással nyert beismerő vallomást – mivel bűncselekmény útján beszerzettnek minősül – ki kell zárni a bizonyítékok köréből, ugyanakkor a más tiltott módon illetve a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával beszerzett bizonyítékok is ugyanerre a sorsra jutnak, a kérdés pedig az, hogy mi a megkülönböztetés alapja. Mi lesz a három különböző típusú bizonyítási tilalomba ütköző módon beszerzett beismerő vallomás illetve más jellegű bizonyíték sorsa a büntetőeljáráásban, azonkívül, hogy velük tulajdonképpen bizonyítani semmit nem lehet, mert olyan módszerrel jutottak hozzájuk, ami a tisztességes eljárást is megkérdőjelezi. További kérdést vet fel az a tény, hogy amennyiben az ily módon beszerzett bizonyítékok (például terhelt beismerése) további bizonyítékokat hoznak a felszínre (például az elkövetés eszközét, ami emberölés esetében például egy lőfegyver) azt a büntetőeljáráásban fel lehet-e használni, hiszen a büntető eljárási törvénybe ütköző, tilalmazott módszer útján került a hatóság látókörébe.

Azt, hogy a büntetőeljáráásban mit jelent a bizonyítás, mi a bizonyítás tárgya mindenféleképpen be kell mutatnom az értekezésben, hiszen a beismerő vallomás bizonyítási eszköz, amelyhez elméletileg törvényesen kellene eljutnunk, de megszerezhető a törvényben felsorolt bizonyítási tilalmak megszegése révén is, így különösen kényszervallatással, amely mint láthattuk nem igazán törvényes módja a bizonyítékszerzésnek. A bizonyítékok szabad értékelésének elve, – amely tulajdonképpen nem teljesen „szabad”, hiszen a már említett három tilalomfajta útját állja ennek. Végül a bizonyítási tilalmak témakörének bemutatása következik, mellyel kapcsolatban a mérgezett fa gyümölcse mérgező elvet ismertetem, amely nem a kontinentális, vegyes büntető eljárásjogi rendszer találmánya, hanem az angolszász - kifejezetten pedig az amerikai – akkuzatórius rendszeré, de az idők folyamán begyűrűzött eljárásjogunkba. Ezen elv alóli kivételeket szabályozta az ezüsttálca elve, amelyről a mai napig úgy beszélünk, mintha ma is élő része lenne az amerikai büntető eljárásjognak, azonban ahogy azt Gácsi Anett Erzsébet kifejtette, az elvet mindössze 46 évig alkalmazták, 1914 és 1960 között.³³⁸

³³⁸ GÁCSI Anett Erzsébet: A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljáráásban. PhD értekezés. Szegedi Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2015. 13. o. Szeged. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2738/1/Gacsi_Anett_Erzsebet_ertekezes.pdf (Letöltés ideje: 2019. augusztus 9.)

2. A bizonyítás fogalma a büntetőeljárásban

A bizonyítással kapcsolatban a szakirodalomban többnyire egységes a szerzők álláspontja.

Tóth Mihály szerint a büntető eljárásjogi bizonyítás az a processzuális folyamat, amelyben a bizonyítékok beszerzése és értékelése révén annak megállapítása vagy kizárása folyik, hogy e bizonyítékok alapján a feltárt „történeti tényállás” beleilleszthető-e valamely absztrakt törvényi tényállás keretei közé; a bizonyítékok alkalmasak és elegendőek-e arra, hogy a bíróság kimondhassa, hogy:

- meghatározott személy
- konkrét bűncselekmény tényállási elemeit
- bűnösen

megvalósította.³³⁹

Erdei Árpád definíciója alapján a bizonyítás az a tevékenység, amelynek során a büntetőeljárás tárgyául szolgáló emberi magatartást kitevő tények megállapítására kerül sor. Az eljárási bizonyítás sajátosságait éppen az határozza meg, hogy olyan múltbeli tények megismerését kell lehetővé tennie, amelyek megállapítása a büntetőjogi felelősség kérdésének helyes eldöntése érdekében szükséges. Ebben a bizonyításban mind az *érzéki*, mind a gondolkodás útján megvalósított *értelmi* elem jelen van.³⁴⁰

A büntetőeljárásban – mint minden emberi megismerő tevékenységben – a megismerés mindkét egymást követő és összefüggő fokozatának, az *érzékinék* és a *racionálisnak* is szerepe van. Minthogy a megismerés igényli az ember gondolkodását, gondolati tevékenységét, a logika szabályaival – a dedukciót, indukciót, hipotézist, analogikus következtetést is használva – össze kell vetnünk. A logika értelmében a bizonyítás gondolati művelet, amelyben valamely kijelentés igazságát más igaz kijelentésekkel igazolunk, illetve kijelentésekből új igaz kijelentéseket vezetünk le, állapítja meg *Király Tibor*.³⁴¹

³³⁹ TÓTH Mihály: Közvetett bizonyítás, prekonceptiók és előítéletek. In: A büntetőítélet igazságtartalma. Szerkesztő: ERDEI Árpád, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 74. o.

³⁴⁰ ERDEI Árpád: A bizonyítás. In: Büntetőeljárás jog VII. fejezet. Szerk.: HACK Péter, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 127. o.

³⁴¹ KIRÁLY T. (2003): i.m. 219. o.

A büntetőeljárásban a bizonyítás jellegzetesen a tényállás megállapításához kapcsolódik, ezért mint ténybizonyítást határozhatjuk meg – írja Tremmel Flórián.³⁴² *Tremmel Flórián* meghatározása is hasonló az előzőekhez. Szerinte a bizonyítás a büntetőeljárásban olyan megismerési folyamat, amely egyedi ügyben, büntetőjogilag releváns, túlnyomórészt múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végső soron a bíróság általi, a valósággal adekvát megállapítására, utólagos rekonstrukciójára irányul és a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik.³⁴³

A bizonyítékok a büntetőeljárásban olyan adatok,

- amelyek a büntetőjogilag *releváns* tényekre vonatkoznak (tartalmi oldal), és
- amelyeket *a törvény által megengedett forrásokból* szereznek be (formai oldal),
- éppen ezért összességükben és összefüggésükben felhasználhatóak, alkalmasak a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapítására.³⁴⁴

A büntetőeljárásban a bizonyítás a résztvevő hatóságok – a nyomozó hatóságok, az ügyészség, és a bíróság, – és más résztvevők megismerő tevékenysége, melynek során egy múltbeli eseményt próbálnak gondolatban rekonstruálni és az oksági összefüggések feltárásával az *objektív igazságot* kívánják megállapítani.

A múltbeli tények bizonyításának a lehetőségei azon tapasztalati felismerésen nyugszanak, hogy minden esemény vagy történés változásokat idéz elő, nyomokat hagy hátra a külvilágban. Az esemény, történés vagy cselekvés ebben az összefüggésben *ok*, s az előidézett változás, a hátrahagyott nyom az *okozat*. A nyomok akár tárgyi formában maradnak meg, akár az emberi tudat őrzi meg őket, tényeket testesítenek meg, amelyekből következtethetünk más tényekre: az őket előidéző okokra. Gyakori, hogy a hátrahagyott nyomokat megváltoztatják, a tapasztalatok szerint minél hosszabb a megismerendő esemény vagy történés és a megismerési tevékenység között eltelt idő, annál valószínűbb a nyomok torzulása vagy elhalványodása. Mindez a megismerést nehezíti, de nem teszi feltétlenül lehetetlenné.³⁴⁵

³⁴² TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006. 59. o.

³⁴³ TREMMEL F. (2006): i.m. 59. o.

³⁴⁴ HERKE Cs. (2014): i.m. 62. o.

³⁴⁵ ERDEI Á. (2014): i.m. 128. o.

A büntetőeljárás jog a bizonyítás körében több személy tevékenységéről szól, és ebből kifolyólag a bizonyítás *átfogó, többjelentésű kifejezés*.³⁴⁶

A bizonyítás a büntetőeljárásban annak alapvető tartalmi oldalát alkotó közvetett és komplex megismerési folyamat.³⁴⁷

Az eljárási bizonyítást a következők is jellemzik:

- a hatóság a bizonyítás útján *közvetett* ismereteket szerez,
- a büntetőügyben folyó bizonyítás *ténybizonyítás*, és
- egyben *jogi* bizonyítás is.³⁴⁸

A bizonyítás elvei a büntetőeljárás általános alapelveivel együttesen érvényesülnek az igazság megállapítására irányuló tevékenységben. A bizonyítás saját (*speciális*) elvei: a bizonyítás törvényessége, a bizonyítási kötelezettség, a bizonyítás szabadsága, a bizonyítékok szabad mérlegelése, az érintettek kímélete. A bizonyítás elveit az érvényesülésüket biztosító illetőleg korlátozó rendelkezések figyelembevételével kell értékelni. Érvényük ugyanis nem feltétlen, más elvek (elvi követelmények) érvényesülése megkívánhatja a korlátozásukat.³⁴⁹

3. A bizonyítás tárgya

A „bizonyítás tárgyát” a büntetőjogi felelősséget eldöntő alapvető bizonyítandó tények jelentik.³⁵⁰

A bizonyítás részben fizikai, részben gondolati jellegű tevékenység. Konkrét fizikai cselekvést igényel a tárgyi bizonyítási eszközök biztosítása, a szakértői vizsgálat, a vallomások rögzítése, míg a bizonyítékok értékelése, összehasonlítása logikai művelet.³⁵¹

³⁴⁶ KIRÁLY T. (2003): i.m. 220. o.

³⁴⁷ TREMMEL F. (2006): i.m. 59. o.

³⁴⁸ ERDEI Á. (2014): i.m. 128. o.

³⁴⁹ ERDEI Á. (2014): i.m. 139. o.

³⁵⁰ Tóth M. (2010): i.m. 74. o.

³⁵¹ MEGYERI Gábor (2018 b): XXVIII. Fejezet: A bizonyítás általános szabályai. Kommentár a büntetőeljárás törvényhez, Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 379. o.

A Be. 163. § (1) bekezdése szerint „A bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában *jelentősek*. A bizonyítás a büntetőeljárás járulékos kérdéseinek elbírálásban jelentős tényekre is kiterjedhet.

A törvényhozó az új Be. elfogadásakor szem előtt tartotta az „igazság megállapításának igényét”,³⁵² ezt fejezi ki az a követelmény, hogy a nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság a döntését *valóság-hű tényállásra* alapozza.³⁵³ Ez a norma lényegében az anyagi igazság (ami a valóságban történt) és az eljárási igazság (amit az eljárásban bizonyítani lehet) maximális közelítésének követelménye. Ugyanakkor az anyagi igazság is csak az eljárási igazság szabályain keresztül teljesezhet be, vagyis a kétséget kizáró módon nem bizonyítható tény akkor sem lehet bizonyítottnak tekinteni, ha az a nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság meggyőződése szerint beilleszthető a valóság-hű tényállásba, ugyanez vonatkozik a Be. alapján kizárt bizonyítékokra is.

Az 1998-as Be. a bizonyítás céljából a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására való törekvést írta elő. Az új. Be. a valóság-hű tényállás követelményével magasabbra tette a szakmai és erkölcsi mércét a nyomozó hatóság, ügyészség és a bíróság számára.³⁵⁴

Minden egyes ügy esetében a jogalkalmazónak kell meghatározni – a törvények által megszabott keretek között –, hogy az adott egyedi ügy eldöntése szempontjából mely tényeket tart jelentősnek, vagyis melyek az ügy bizonyítandó, releváns tényei. A releváns tények köre menetközben változhat, annak függvényében, hogy a tényállás felderítése milyen irányban halad. Ebből adódóan egyes – korábban releváns – tények háttérbe szorulhatnak és helyette más addig nem szereplő tények, illetve körülmények is előtérbe kerülhetnek.

A bizonyíték relevanciája nem függ attól, hogy a bizonyítandó tényhez fűződő kapcsolatát felismerjük-e. A valóságban a bizonyítandó tényhez szorosan kötődő tény csak akkor kaphat szerepet a bizonyításban, ha ezt a kapcsolatot (lehetséges kapcsolatot) a bizonyítás folytatója felfedezi (például a bűncselekmény elkövetője által eldobott használt papírzsebkendőt megtalálva felismeri, hogy a rajta lévő nyomok a terheltet a helyszínhez köthetik).

³⁵² 2017. évi XC. törvény Preambulum

³⁵³ Be.163. § (2) bek.

³⁵⁴ MEGYERI G. (2018 b): i.m. 381. o.

Amikor valamely bizonyítékot irrelevánsnak tartunk, azt elvetjük, minthogy az irrelevancia a bizonyításra alkalmasságát kizárja. A relevánsnak vélt bizonyítékról ugyancsak kiderülhet, hogy ténylegesen irreleváns. *A relevancia felismerése ennél fogva nem mindig tévedésmentes.* Különösen az eljárás kezdeti szakaszában nehéz eldönteni, hogy a rendelkezésre álló információkból később mi bizonyul relevánsnak, illetve irrelevánsnak. Többek között emiatt elkerülhetetlen olykor az irreleváns tények bizonyítása. A bizonyíték relevanciája és az általa hordozott tény igazsága függetlenek egymástól. Előfordulhat, hogy a releváns bizonyíték hamis, mégis relevánsnak minősül. (A terhelt alibijét igazoló tanúvallomás relevanciája kétségtelen akkor is, ha a vallomás hamis.)³⁵⁵

Összességében tehát az a tetszetős elméleti konstrukció, mely szerint a releváns bizonyítékok bizonyító erejének mérlegelése útján jutunk el a perbeli igazsághoz, gyakran önámítás: a folyamat voltaképpen fordított, a megállapított perbeli igazság minősíti a hozzá vezető bizonyítás és bizonyítékok relevanciáját.³⁵⁶

A releváns tények legáltalánosabb csoportosítás szerint egyrészt a *cselekményhez*, másrészt az *elkövetőhöz* vagy a *sértetthez* kötődhetnek.

Büntetőjogi szempontból jelentős tények lehetnek a valószínű elkövető személyére, a cselekmény tárgyi oldalára vonatkozóan (tevés vagy mulasztás, hely, idő, eszköz, módszer, eredmény okozati összefüggés), a cselekmény szubjektív oldalán (szándékosság, gondatlanság, motívum, célzat), a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó illetve irányadó (az elkövető személyisége stb.) tények.³⁵⁷ Eljárásjogi szempontból jelentősek például az előzetes letartóztatás elrendeléséhez, az illetékesség, a kizáró okok, a fellebbezési jogosultság, a perújítási ok eldöntéséhez illetve megállapításához szükséges tények.³⁵⁸

Egy másik csoportosítás szerint a büntetőjogi főkérdésekre vonatkozó bizonyítandó tényeket „*főtényeknek*” vagy „*elsődleges tényeknek*” szokás tekinteni, az e tényekkel kapcsolatba

³⁵⁵ ERDEI Á. (2014): i.m. 131. o.

³⁵⁶ TÓTH M. (2010): i.m. 76. o.

³⁵⁷ KIRÁLY T. (2003): i.m. 224. o.

³⁵⁸ KIRÁLY T. (2003): i.m. 225. o.

hozható további tényeket „*másodlagos*” vagy „*közvetítő*” tényeknek, ez azonban pusztán terminológiai kérdés, s csak a további kategorizálást segíti.³⁵⁹

A bizonyítás során beszerzett bizonyítékokat különféle szempontok szerint csoportosíthatjuk. Így megkülönböztethetjük:

- mi a bizonyíték *forrása* (személy, tárgy vagy eljárási cselekmény),
- milyen (akár áttételes) viszony mutatható ki valamely bizonyíték és a bizonyítás *aktuális tárgya* között (releváns-irreleváns bizonyíték),
- milyen kapcsolatban van a bizonyíték az „elsődleges” bizonyítandó tényekkel (közvetlen-közvetett bizonyíték),
- *eredeti mivoltában* vagy *áttételes formában* teremt-e kapcsolatot a bizonyíték a bizonyítandó ténnyel (eredeti- származékos bizonyíték),
- a *tárgyi*, illetve *alanyi* oldalt érinti-e a bizonyíték (objektív vagy szubjektív tényállási elemre vonatkozó bizonyíték),
- miként hat a bizonyíték a büntetőjogi felelősség tényére, formájára, mértékére (*terhelő* illetve *mentő* bizonyítékok).³⁶⁰

A beismerő vallomás egyike a bizonyítási eszközöknek, és mint ilyen rengeteg információ tudható meg a terhelt vallomásából, hiszen a bűncselekmény elkövetéséről ő tud(hat) a legtöbbet.

4. A bizonyítékok szabad értékelésének elve

A szabad bizonyítás egyébként, ha a „szabad” jelzőt a szó igazi (kötöttségektől mentes) értelmében fogjuk fel, törvényi szabályozottság esetén fogalmi képtelenség vagy félrevezető illúzió. [...] Ahol valamilyen tilalom van, abszolút szabadságról szó sem lehet (amit egyébként a bizonyítás szabadságának természetes korlátai, pl. az ésszerűség szabályai amúgy is kizárnának). Az pedig gyakorlatilag evidencia, hogy a bizonyítás szabadsága a magyar büntetőeljárás jogban a bizonyítékok mérlegelésének szabadságát jelenti. [...] A bizonyítás szempontjából (megkockáztatom: általában a büntetőeljárás szempontjából) alighanem értelmetlen, ha ugyan nem értelmetlen, az az egyébként anyagi értelemben helyes

³⁵⁹ TÓTH M. (2010): i.m. 74. o.

³⁶⁰ TÓTH M. (2010): i.m. 75. o.

szabály, hogy ami a törvény szerint nem tilos, az megengedett is. Az eljárási jog természetéből következik, hogy intézményeinek alkalmazása szabályozott (vagy olyannak kell lennie). Az eljárás nem „tűri” a szabályozatlanságot, ha tisztességesnek kíván legalább látszani.³⁶¹

Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról „bizonyítás” címszót nem tartalmazott, viszont külön volt meghatározva, hogy mi a nyomozás tárgya³⁶² illetve a vizsgálat³⁶³ célja.

Az 1951. évi III. törvény a II. Bp. az „alapvető elvek” között a 4. § (1) és (2) bekezdésében „bizonyítékok” címmel azt rögzítette, hogy „a büntető eljárás során eljáró hatóság alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához, vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve és szabadon felhasználhat minden bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet. A terhelt beismerése egymagában egyéb bizonyítási eszközök alkalmazását feleslegessé nem teszi. A II. Bp. a bizonyítási eszközök felsorolásánál az 53. §-ban tartalmazza a „különös” szót, és első helyen szerepelteti a „terhelt személyes nyilatkozatait”, mint a bizonyítás eszközét.

Az 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról I. Fejezet I. címében „*a büntetőeljárás alapelvei*” között az 5. §-ban, „*a tényállás felderítése és a bizonyítékok szabad értékelése*” címszó alatt az (1) bekezdésben szabályozta azt, hogy „*a hatóságok feladata, hogy az eljárás minden szakaszában a tényállást alaposan és hiánytalanul tisztázzák, a valóságnak megfelelően állapítsák meg, a terhelt és mentő, valamint a büntetőjogi felelősséget súlyosító és enyhítő körülményeket egyaránt figyelembe vegyék. Fel kell deríteni azokat az okokat és körülményeket is, amelyek a bűncselekmény elkövetését közvetlenül lehetővé tették. Majd a (2) és a (3) bekezdés a következőket írja: „Az eljárásban részt vevő személyek az e törvényben meghatározott esetekben és módon kötelesek és jogosultak a bizonyításban közreműködni.*”

³⁶¹ ERDEI Árpád: Tilalmak a bizonyításban. In: Tények és kilátások Tanulmányok Király Tibor tiszteletére. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1995. 50-51. o.

³⁶² Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról 83. §: A nyomozás tárgya: azoknak az adatoknak kipuhatólása és megállapítása, melyek a vád emelése vagy nem emelése kérdésében a vádló tájékoztatására szükségesek. A nyomozás e határon túl nem terjeszkedhet. Codex Hungaricus (1911): i.m. 281. o.

³⁶³ Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról 83. §: A nyomozás 102. § „A vizsgálat célja: azoknak az adatoknak bírői kiderítése és megállapítása, melyek alapján eldönthető, hogy van-e helye főtárgyalás elrendelésének, vagy hogy meg kell-e szüntetni a bünvádi eljárást. A vizsgálat e cél szabta határokon túl nem terjedhet.” Codex Hungaricus (1911): i.m. 286. o.

A büntetőeljárásban szabadon felhasználható minden olyan bizonyítási eszköz és bizonyíték, amely a tényállás megállapítására alkalmas lehet; a hatóságok ezeket egyenként és összességükben szabadon értékelik, és ezen alapuló meggyőződésük szerint bírálják el.”

Az 1973. évi I. törvény IV. fejezetében tartalmazott „Bizonyítás” című részt, amelyben „a bizonyítás általános szabályai” között a bizonyítás tárgyára, törvényességére és eszközeire nézve szerepeltek előírások.

Az 1998. évi XIX. törvény az alapvető rendelkezések között csak a „bizonyítási teher”-t VII. fejezetében szintén a „bizonyítás”-t szabályozza, így az I. címben „a bizonyítás általános szabályai” között a bizonyítás tárgyát, eszközeit, törvényességét és a bizonyítékok értékelését..

A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról – folytatva az 1973. évi I. törvény és az 1998. évi XIX. törvények által kialakított, immár már „hagyományosnak” mondható szabályozást, az Ötödik Részben a „bizonyítás”-t, azon belül is a XXVIII. fejezetében „a bizonyítás általános szabályai” között helyezte el a bizonyítás tárgyára, eszközeire, törvényessége és értékelésére vonatkozó előírásokat, ugyanakkor az „alapvető rendelkezések” tartalmaz egy „a bizonyítás alapvetései” című részt, mely szerint

- 7. § (1) A vád bizonyítására a vádló köteles.*
- (2) A terhelt nem kötelezhető az ártatlanságának bizonyítására.*
- (3) A büntetőeljárásban senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen vagy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.*
- (4) A kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére.*
- (5) Abban a kérdésben, hogy a terhelt követett-e el bűncselekményt, a bíróságot, az ügyészséget és a nyomozó hatóságot nem köti a polgári, a közigazgatási, a szabálysértési, a fegyelmi vagy más eljárásban hozott határozat, illetve az abban megállapított tényállás.*

A Be. „alapelvi szinten” tartalmazza a bizonyítékok szabad értékelésének elvét, mely szerint „a büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási cselekmény”,³⁶⁴ mely beszerzett

³⁶⁴ Be.167. § (1) bek. első mondat

bizonyítékoknak nincs a törvényben előre meghatározott bizonyító ereje.³⁶⁵ a törvény azonban elrendelheti az egyes bizonyítási eszközök igénybevételét.

A másik részletrendelkezés ugyancsak alapvető szintű fontos követelményt rögzít: „A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.”³⁶⁶

A jogalkotói megfogalmazásból egyértelműen következik: a büntetőeljárásban főszabály szerint nem kötelező egyes bizonyítási eszközök, s azokból nyerhető bizonyítékok beszerzése, ugyanakkor csak a Be. 165. §-ban rögzített, kimerítő felsorolásban szereplő bizonyítási eszközökből származhat törvényes bizonyíték. A szabad bizonyítás mind teljesebb érvényesülését hivatott szolgálni az a törvényi rendelkezés, mely szerint a büntetőeljárásban fel lehet használni azokat a tárgyi bizonyítási eszközöket is, amelyeket valamely hatóság jogszabályban meghatározott feladatai során a büntetőeljárás megindítása előtt, vagy azzal egyidejűleg készített, vagy szerzett be.³⁶⁷

A szabad bizonyítás talán legfontosabb jellemzőjének tekinthető, hogy a törvény értelmében *a bizonyítékoknak nincs előre meghatározott bizonyító erejük*. A bíróság, az ügyészség, és a nyomozó hatóság a beszerzett bizonyítékokat szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. Vagyis a jogalkalmazó az előtte lévő konkrét ügy egyedi bizonyítékait mérlegelve dönti el, hogy melyik bizonyíték „mennyit ér”, melyik az, amelyik végső soron meggyőzi a terhelt bűnösségéről, vagy éppen ártatlanságáról. Mindehhez hozzá kell tenni: a bizonyítékokat nemcsak egyenként kell értékelni, hanem összefüggésükben is. Ebből következően egy önmagában meggyőző bizonyíték sem feltétlenül elegendő arra, hogy a tényállás alapja legyen, szakszerű vizsgálattal kell tisztázni a bizonyítékok egymáshoz való viszonyát. (nem véletlenül rendelkezik a Be. 183. § (4) bekezdése arról, hogy – egyes kivételektől eltekintve – a terhelt beismerése esetén is be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat.)³⁶⁸

A bírói gyakorlat is számos döntésében hangsúlyozza, a bíróság szabad, de felelős mérlegelési jogát. Az, hogy egyes bizonyítékoknak nincs előre meghatározott bizonyító ereje,

³⁶⁵ Be. 167. § (3) bek.

³⁶⁶ Be. 167. § (4) bek.

³⁶⁷ MEGYERI G. (2018 b): i.m. 386. o.

³⁶⁸ MEGYERI G. (2018 b): i.m. 387. o.

értelemszerűen nem vezethet a bizonyítékok önkényes értékeléséhez, mérlegeléséhez. A bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét határok közé szorítja, többek között az *in dubio pro reo* elve, amely szerint a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére.³⁶⁹ Tehát a mérlegelés szabadsága sem abszolút, mert a bizonyítékok mérlegelésének logikai folyamatáról a bíróságnak a határozat indokolásában számot kell adnia.³⁷⁰ A teljeskörűen lefolytatott bizonyítási eljárást követően a mérlegelés körébe kell vonni valamennyi releváns bizonyítékot és azokat a logika szabályainak, valamint az *in dubio pro reo* elvének megfelelően kell mérlegelni, értékelni. Ebből következően a valószínűség szintjén megállapítható tények a terhelt terhére nem értékelhetők, ugyanis ítéleti bizonyossággal csak a kétséget kizáróan megállapítható tények rögzíthetők a vádlott terhére megállapított történeti tényállásban. (ÍH.2014.12)

A korábbi hatályban volt és a most hatályos büntetőeljárás törvény bizonyításra vonatkozó szabályainak részletes összehasonlításától eltekintettem, mert összefoglalóan az alábbiakban fejtem ki a bizonyítási tilalmakra vonatkozó tételeket, amelynek a téma szempontjából azért van jelentősége, mert a gyanúsított vallomása bizonyítási eszköz, és a beismerő vallomás – a törvényben felsorolt bizonyítási tilalmak felhasználásával való beszerzése – ennek keretei között értékelhető, és abból vonhatók le következtetések annak felhasználhatatlanságát illetően

5. A bizonyítás törvényessége és a bizonyítási tilalmak

Tremmel Flórián a jogellenes bizonyítékokkal kapcsolatban Benedict Jérôme-t idézte: „a bizonyításelmélet és a bizonyítási jog talán legkényesebb területe a jogellenes bizonyítékok keletkezése és felhasználása a bűnügyekben. Ez a jelenségkör végigkíséri a büntetőeljárás történetét és valószínűleg soha nem fog teljesen megszűnni, kiküszöbölődni, minthogy a bűnügyekre [...] nem a bizonyítékbőség, hanem sokkal inkább a bizonyítékínség a jellemző.”³⁷¹

Cséka Ervin szerint „örökzöldnek” számít a bizonyítás tanán belül és ma is kiemelkedő jelentőséggel bír a bizonyítási tilalmak témaköre.

³⁶⁹ TÓTH M. (2017 b): i.m. 154. o.

³⁷⁰ ERDEI Á. (1995): i.m. 51. o.

³⁷¹ TREMMEL F. (2006): i.m.152. o.

A bizonyítási tilalmakat (a bizonyítást kizáró szabályokat gyűjtő kategóriaként kell értelmezni, így a magyar büntetőeljárás jogban a bizonyítási tilalmak vonatkozhatnak a bizonyítás tárgyára (egyes tényekre, amelyekre bizonyítás nem folytatható) a bizonyítás eszközeire, valamint a bizonyítás módjára is.³⁷²

Egy Ernst Beling által 1902-ben tartott előadáson vált ismertté a „bizonyítási tilalmak” fogalma („Beweisverbote”),³⁷³ és azokra a bizonyítási módokra alkalmazta, amelyek az európai kultúrkörhöz tartozó országokban a XIX. században kristályosodtak ki, majd azokat a tételes jogszabályok átvették. Ezek a bizonyítási tilalmak annak ellenére megengedhetetlenek voltak – az immár kodifikált jogszabályok szerint (is) –, hogy egyébként a bűncselekmények felderítésében és a vád bizonyításában hasznosnak tűntek volna. Ilyennek minősítették a kényszervallatás tilalmát, vagy a terhelt közeli hozzátartozójának tanúvallomás – megtagadási jogát, amelynek nyomán tilos volt olyan bizonyítást kezdeményezni, illetve lefolytatni, amely e jog sérelmével jár. A bizonyítási tilalmak fogalma ezt követően nemcsak a német, hanem az egész kontinentális jogtudomány részévé vált. Az angolszász jogelmélet pedig hasonló tartalommal a bizonyítékokra vonatkozó „kizárási szabályokat” („exclusionary rules”) alkalmaz, azonban ezeket egy kicsit később ismertetem.

A bizonyítási tilalmak kérdését legalaposabban a német jogirodalom tárgyalja, ahol különbséget tesznek *bizonyítékszerzési* és *bizonyítékértékelési tilalmak* között.

A bizonyítékszerzési tilalmak közé sorolják a bizonyítási eszközök és módszerek tilalmát. A bizonyítékértékelési tilalmak közé sorolják azokat az önállónak nevezett eseteket, amelyeknél nem feltétel a hatóság jogellenes cselekedete, ugyanis különbséget tesznek az abszolút jellegű bizonyítékértékelési tilalmak és az önállótlan, azaz kifejezetten a hatóság jogellenes magatartását feltételező bizonyítékértékelési tilalmak között. Szintén komoly viták alakultak ki a körül, hogy milyen kritériumok vizsgálata mellett lehet helyesen eldönteni azt a kérdést, hogy adott bizonyíték felhasználható-e vagy nem, semmis vagy megengedett. Tehát az egyes számú probléma a jogellenes bizonyíték kizárásának módja, nevezetesen, hogy kógens jelleggel vagy diszpozitív jelleggel kell-e kizárni a bizonyítékot a bizonyítékok köréből.

³⁷² CSÉKA Ervin: A bizonyítást kizáró szabályok a büntetőeljárásban In: TÓTH Károly (szerk.): In memoriam Dr. Kovács István akadémikus, egyetemi tanár. Szeged, 1991. 76. o. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00051/00191/juridpol_040.pdf (Letöltés ideje: 2019. augusztus 9.)

³⁷³ BELING, Ernst: előadása 1903-ban jelent meg írásos formában: Die Beweisverbot als Grenzen der Wahrheitforschung in Strafprocess.(Strafrechtliche Abhandlungen Heft 46.) Breslau,1903. Unverraenderter Nachdruck: 1968-ban

Ha kógens jellegű a szabályozás, akkor a bizonyítás kizárása mellőzhetetlen a jogellenes bizonyíték esetében, míg ellenkező esetben, ha diszpozitív jellegű a szabályozás, akkor mellőzhető a bizonyíték semmisségének kimondása, a jogellenes bizonyíték kizárása.³⁷⁴

*A bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése, biztosítása és felhasználása során e törvény rendelkezései szerint kell eljárni. Jogszabály elrendelheti a bizonyítási cselekmények teljesítésének és lefolytatásának a bizonyítási eszközök megvizsgálásának és rögzítésének meghatározott módját*³⁷⁵ – a Be. ezen rendelkezése a törvényben előírt szabályok betartását követeli meg a jogalkalmazótól, illetve előírhatja – külön szabályok alkotásával – a további bizonyítékszerzési módozatokat.

A bizonyítás törvényessége kapcsán az 1973. évi I. törvény eredeti szövege – a bizonyítékok felderítésére, összegyűjtésére és biztosítására vonatkozó általános elvi jellegű szabályon túl³⁷⁶ – csak azt tartalmazta, hogy „erőszakkal, fenyegetéssel vagy más hasonló módon senkit sem szabad vallomásra kényszeríteni” [60. § (2) bek.]. A törvényjavaslat részletes indokolása szerint az állampolgári jogok fontos biztosítója, hogy a bizonyítás során kizárólag a Javaslat (későbbi törvény) rendelkezései szerint kell és lehet eljárni. A bizonyítás törvényessége nem ellentétes a bizonyítékok szabad értékelésének alapelveivel,³⁷⁷ hanem éppen annak gyakorlati érvényesülését, a tényállás valóságnak megfelelő megállapítását szolgálja. A (2) bekezdés kapcsán külön kiemeli, hogy a vallomásra kényszerítés a vallomástételre és a vallomás tartalmára egyaránt vonatkozik. Az idézett törvényhelyen [Be. 60. § (2) bek.] megfogalmazott tilalom gyakorlatilag a terhelt és a tanú vallomására vonatkozott.

A Be. 167. § (5) bekezdése szerint: „Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság illetve a (2)

³⁷⁴ TREMMEL F. (2006): i.m.159. o.

³⁷⁵ Be. 166. §

³⁷⁶ „A bizonyítékok felderítése, összegyűjtése és biztosítása során e törvény rendelkezései szerint kell eljárni. Jogszabály előírhatja a bizonyítási cselekmények elvégzésének, így különösen a bizonyítási eszközök rögzítésének és megvizsgálásának meghatározott módját.” 1973-as Be. 60. § (1) bek.

³⁷⁷ Az 1973-as Be. érdeme, hogy az alapelvek között helyezte el a szabad bizonyítás elvét. „A büntetőeljárásban szabadon felhasználható minden olyan bizonyítási eszköz és bizonyíték, amely a tényállás megállapítására alkalmas lehet; a hatóságok ezeket egyenként és összességükben szabadon értékelik, és ezen alapuló meggyőződésük szerint bírálják el.” [1973-as Be. 5. § (3) bek.] Vitathatatlan, hogy az elv kimondásra került az 1998-as Be. 78. § (1) bekezdésében – a bizonyítékok értékelése], indokolt lenne azonban azt újra alapelvi szinten rögzíteni. Ezt az indokot alátámasztja az is, hogy „a bizonyítás korlátaira vonatkozó rendelkezések egy része az Alapvető Rendelkezések között lett elhelyezve.

bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárási jogainak lényeges sérelmével szerzett meg”.³⁷⁸

A Be. 167. § (5) bekezdésének szövege – egy szó kivételével – megegyezik az 1998. évi XIX. törvény (4) bekezdésével: „nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak *lényeges sérelmével* szerzett meg”, tehát a „*korlátozásával*” szó helyett a „*sérelmével*” szó került a törvénybe.

Az e tilalmak megsértésével lefolytatott eljárás törvénysértő (jogellenes) bizonyítékokat eredményez, amelyeket az eljárás tisztességes voltának megőrzése végett ki kell zárni a bizonyítékok köréből.

A fentiekben idézett Be. 167. § (5) bekezdése szerint

- a) bűncselekmény útján,
- b) más tiltott módon, és
- c) a résztvevők büntetőeljárási jogainak lényeges sérelmével megszerzett bizonyíték kategóriába sorolja a bizonyítási tilalmakat.

A további „tartalmi” tilalmakat nem a törvény, hanem a büntető eljárásjog elmélete dolgozta ki. E szerint kizárt a bizonyítása az olyan tényeknek, melyek bizonyítása *megdönthetetlen vélelem megdöntésére irányulna*, (pl. annak bizonyítása, hogy az önhibából eredő ittasság kizárja a bűnösséget, a tudományos tételekkel ellentétes tényeknek (pl. „lopott autó nem eltulajdonítás révén, hanem földön kívüli lények akaratából került a terhelt garázsába”), amelynek *bizonyítását maga a törvény zárja ki* (pl. minősítés alól fel nem oldott minősített adat bizonyítékként történő felhasználhatósága). Korábban tiltott volt a személyiségi jogok sérelmével beszerzett bizonyíték (pl. a sértett által készített titkos hangfelvétel), ma már nem az.³⁷⁹

E szabályok és tilalmak egyaránt elvetik a bizonyítási eszközök törvénytelen, az igazságra veszélyes és az emberi jogokat sértő beszerzési módját. Teszik ezt azon a gyakorlati tapasztalati tényen alapuló felismerésből, hogy az igazság megállapítására csakis a törvényes,

³⁷⁸ Be. 167. § (5) bek.

³⁷⁹ vesd össze: BH2009.11.

szabályos, a formai követelményeknek is megfelelő eljárás vezethet. Teszik ezt továbbá abból a felismerésből, hogy nem létezhet olyan politikai vagy társadalmi helyzet, amely igazolhatná az alapvető emberi jogok megsértését.³⁸⁰

A tilalmazott módon beszerezett bizonyítási eszközből származó tény éppen ezért a büntetőeljárásban nem értékelhető bizonyítékként, a büntetőeljárásban a valóság megállapításához nem vezethet. *A bizonyítási tilalmak arra valók, hogy a bizonyítás más szabályaival együtt a tisztességes és átlátható eljárást biztosítsák. Általában a terhelt érdekét szolgálják, s a hatóságokat korlátozzák.* A fair eljárás szempontjából ez kedvező, ám problematikus is, mert ami kedvez a terheltnek, nem szükségképpen kedvez a bűnüldözés társadalmi érdekének. [...] ³⁸¹ A hatóságot megóvják a zsákutcáktól és a tévedéstől. Az ő és az egész társadalom érdekét is szolgálják.

A kérdés tehát az meddig kell elmennünk és meddig mehetünk el a tilalmakkal, hogy védelmezzük a terhelt jogait, de ne tegyük lehetetlenné az eljárást. Másképp fogalmazva: mi az a mérték, amelyen túl az érintettek egyéni állampolgári jogait tiszteletben kell tartani, akár egymás vagy az eljárás érdekeinek rovására. A válasz a kérdésekre nem könnyű, de a törvényhozónak meg kell találnia.³⁸² A jogellenes bizonyítékok kérdésköre a jogi szabályozás szintjén is kényes, Tremmelt idézve: „a túl szigorú és részletes bizonyítási jog a valóságban csödhöz (tortúrához stb.) vezetett. Ennek szükségszerű oka abban rejlik, hogy maga a megismerés érdemben jogilag nem szabályozható (így a bűnügyi bizonyítás keretében folyó közvetett és összetett megismerés sem.) Önmagában jogszabályok alkotásával és betartásával nem érhető el feltétlenül az igazság. s minél több bizonyítási szabályt s ezen belül tilalmat tartalmaz a büntető eljárásjog, tulajdonképpen annál több „igazságellenes tényező” (azaz végső soron megismerési korlát) érvényesül.”³⁸³

Az állampolgárok jogainak védelmét ezek pusztá deklarációja önmagában nem biztosíthatja, Szükség van olyan előírásokra, melyek a deklarált jogok megsértésének kívánják elejét venni. Közülük a legegyszerűbb a közvetlen tiltást kimondó szabályok vehetők fel a törvényekbe s tőlük már remélhető bizonyos védelmi hatás.

³⁸⁰ HERZOG, Roman: Az ember jogairól. Deutschland. 1997. évi 3. sz. 44. o.

³⁸¹ ERDEI Á. (1995): i.m. 61. o.

³⁸² ERDEI Á. (1995): i.m. 61. o.

³⁸³ TREMMEL F. (2006): i.m.153. o.

Ez azonban csak akkor jelentős, ha a tilalom nem marad *lex imperfecta*, s a szankció a bizonyítást folytató személyre vagy hatóságra kellő súlyú hátrányt jelent.³⁸⁴

Az eljárást lefolytató hatóság tagjai sok esetben úgy érzik, a tilalmak kezüket-lábukat megkötik, a bűnösök érdekeit szolgálják, és ellentmondásban állnak a bűnözők felelősségre vonásához fűződő társadalmi érdekekkel. Ám, mint ismert, a tilalmak éppen arra hivatottak, hogy az állampolgárok jogait védelmezzék, s ez ugyancsak társadalmi érdek. Erdei Árpád eszmefuttatását azzal folytatja, hogy: „Nem kell túl élénk fantázia annak elképzeléséhez, hogy pl. a tilalomba ütköző módon a terhelt bűnösségéről bizonyítékot szerzett nyomozó az eljárást kudarcra ítéelő káros szabálynak tekinti a jogellenes bizonyítás eredményét elutasító törvényi rendelkezést. Az ő szempontjából viszonylag alacsony értéket képvisel az az elv, amely szerint a büntetőeljárásban ugyan az igazságot kell megállapítani, de csupán a törvény rendelkezésének keretében és nem minden áron: számára az elkövető bűnösségének bizonyítása az elsődleges szempont.”³⁸⁵

Az is igaz – fejt ki Erdei – „aligha kételkedhetünk abban, hogy a bizonyítási tevékenységet folytatók kényelmesebbnek találnák az életet érvénytelenségi szankciók nélkül. Ugyanakkor a tilalmak létezése önmagában a jogsérelmek elkövetését viszonylag kis mértékben korlátozza. Törvényi deklarálásuk azonban könnyen kölcsönzi a tisztességes (fair) eljárás látszatát még megszegésükre előírt szankció nélkül.”

A bizonyítási tilalmak kétségtelenül a legjobb illusztrációt nyújtják az eljárásban érintettek jogainak tilalmakkal való védelmének és az ilyen védelem erényeinek és hibáinak a leírásához. Világosan mutatják, hogy a tilalom s a hozzá fűzött szankció valóban képes lehet bizonyos jogsértések megakadályozására (feltéve, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás komolyan veszi mind a kettőt).³⁸⁶

Valamennyi országban – régi és új jogállamban, vagy akár „rendőrállamban” egyaránt – fennforgó, kikerülhetetlen nehézség abban foglalható össze, hogy a bűnügyekben szükségszerűen bizonyítékínséggel állunk szemben, s csak rendkívül ritka esetben lehet szó bizonyítékéből. A nyilvánvaló bizonyítékínség következtében minden országban szükség van a nyomozásra, azaz a hatóság(ok) által végzett, a bűnpert előkészítő jellegű előzetes

³⁸⁴ ERDEI Á. (1995): i.m. 48. o.

³⁸⁵ ERDEI Á. (1995): i.m. 49. o.

³⁸⁶ ERDEI Á. (1995): i.m. 48-49. o.

bizonyítékgyűjtésre. a bizonyítékok gyűjtése többé-kevésbé „operatív”, azaz csupán felderítési adatok tömkelegéből való kiszűrése, azaz a bizonyítékok keletkezésével, felkutatásával, biztosításával, rögzítésével, ellenőrzésével, ideiglenes értékelésével kapcsolatos információk, apró részletek szelektálása útján megy végbe. Az általános bizonyítékínség miatti bizonyítékszerzési kényszer óhatatlanul azzal jár, hogy a nyomozó hatóság igyekszik a legtávolabbi gyanúkok tisztázására, ami könnyen keltheti a túl széles körben végzett „zaklató” jellegű nyomozás látszatát. Ez a szóban forgó bizonyítékszerzési kényszer a cél szentesíti az eszközt szemlélet erősödését, a bizonyítékok szinte „minden áron” való megszerzését helyezi előtérbe, ideértve a jogellenes bizonyítékok felhasználását is, ezen belül az emberi jogok sérelmével járó nem törvényes kényszerintézkedés, sőt bűncselekmény útján történő bizonyítékszerzést is.³⁸⁷

A németországi bírósági gyakorlatban és a büntetőeljárás szakirodalomban egyaránt felmerült és kibontakozott modell az úgynevezett *törvényes bizonyítékszerzési modell hipotézise*. Ezen az értendő, hogy ha az adott esetben nem vitásan jogellenes bizonyítékkal állunk szemben. Például házkutatási parancs nélkül kerül sor a házkutatásra illetve határozat nélkül kerül sor vérvételre ráadásul azt nem is orvos végezte. Ilyen esetben is van olyan elméleti álláspont, hogy mellőzhető a bizonyítékok köréből való kizárása azzal az indokkal, hogy az adott bizonyíték nagy valószínűséggel jogszerűen is beszerezhető lett volna.³⁸⁸

Király Tibor szerint éppen a törvény szerint kizárt bizonyítékok következetes bírósági kontrollja, érvényesítése teszi végső soron feleslegessé a jogellenes bizonyíték megszerzését. A kizárt bizonyíték háttérben háromféle bizonyítási tilalom állhat: a bizonyítás tárgyára vagy eszközére vagy módjára vonatkozó.³⁸⁹

Tremmel a bizonyítékok jogellenességének fokozatait az alábbiak szerint osztotta fel:

- a) perotechnikai jellegű, formális előírások, részletrendelkezések megszegése (szabálytalan idézés, értesítés elmulasztása)
- b) egyes eljárásjogi kellékek, biztosítékok elhagyása (például csak egy hatósági tanú volt kettő helyett, nem készült jegyzőkönyv a házkutatásról)

³⁸⁷TREMMEEL Flórián: Továbbfejleszthetők-e a bizonyításelmélet alapfogalmai? In: Büntető-eljárás olvasókönyv. Szerk.TÓTH Mihály, Osiris kiadó, Budapest, 2003. 197-198. o.

³⁸⁸ TREMMEEL F. (2006): i.m.159-160. o.

³⁸⁹ KIRÁLY T. (2003): i.m. 233-237. o.

- c) a tartalommal összefüggő hiányosságok vagy nem szabályos lépések (például összefüggően nem tehetett vallomást a kihallgatott, vagy nem került sor kérdésekre, szembesítésre)
- d) a Be-ben kifejezetten vagy burkoltan megfogalmazott bizonyítási tilalmak megszegése (például tanúzási akadályok figyelmen kívül hagyása, a terhelt Miranda-figyelmeztetésének elmaradása)
- e) a bizonyíték Alkotmányba vagy a Btk.-ba ütköző módon történt (ennek leggyakoribb eseteire a törvénytelen kényszerintézkedések kapcsán nyert bizonyítékok).³⁹⁰

Az Alkotmányba ütköző bizonyítékszerzés többnyire vagy bűncselekmény útján való bizonyítékszerzést jelent, vagy legalább a Be. alapelveibe is ütközött. Sajnálatos, hogy ezidáig az alkotmányértő bizonyítékszerzés kérdésével nem foglalkozott sem az Alkotmánybíróság, sem a Legfelsőbb Bíróság, sőt még alapelvekbe ütköző bizonyítékszerzéssel is csak érintőlegesen, alkalmyszerűen. Fejlett jogállamokban nagyszámú felsőbbbíróági állásfoglalás születik³⁹¹ s ezek igen nagymértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy minél inkább minden

³⁹⁰TREMMEL F. (2006): i.m. 155-156. o.

³⁹¹ Így német Bundesgerichtshof (német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság) 2005. augusztus 10. napján 1StR 140/05. számú ítéletében olyan személyiségi jogot sértő bizonyítási eszközzel foglalkozott, amelyre hivatkozva a vádlottat emberölés és tiltott fegyverbirtoklás büntette miatt halmazati büntetésként életfogytiglani tartó szabadságvesztésre ítélték.

Az ügy a következő volt: A sértett engedélyével, annak udvarán a terhelt testvére egy műhelyt üzemeltetett, amelybe egy idő után beköltözött a terhelt, amelyre a sértettől engedélyt nem kapott. A sértett a terheltet felszólította, hogy hagyja el területét, amelyre a terhelt agresszív, fenyegető módon reagált. Néhány nappal ezt követően a sértettet agyonverve találták meg. Bár a körülmények arra utaltak, hogy terhelt követte el a bűncselekményt, erre nem sikerült egyértelmű bizonyítékot találni. A nyomozás ideje alatt a terheltet munkahelyi baleset érte és a kórházba, a terhelt betegszobájába - bírósági engedéllyel - elektronikus lehallgató készüléket helyeztek el. Miután a terhelt egy telefonbeszélgetés során arról értesült, hogy a rendőrség többek között azért gyanakszik őrá, mert a gyilkosság módja közismerten az ő durva személyiségére vall, a telefon visszahelyezése után hangosan azt mormolta magában: „föbe kellett volna lőnom, föbe kellett volna lőnom”. A szövegösszefüggésből egyértelműnek tűnt, hogy a terhelt arra gondolt: ha nem agyonveri, hanem lelövi az áldozatot, akkor a gyilkosság módja nem terelte volna rá a gyanút.

Az elsőfokú bíróság a gyanút megalapozó, de a vád bizonyítására nem elégséges körülmények és információk figyelembevételével együtt ezt a hangfelvételt, mint döntő bizonyítékot vette figyelembe, és a terheltet emberölésért és jogtalan fegyvertartásért elítélte. Az immáron elítélt személy az ítélet ellen arra hivatkozva jelentett be fellebbezést, hogy a kérdéses hangfelvétel felhasználása sérti személyiségi jogait, s így az ügy a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság elé került.

A fellebbezés hátterét a személyiség abszolút védelmet igénylő „magterületé”-nek a „Kernbereich” német alkotmánybíróóság által bevezetett fogalma képezte.

A német Alkotmánybíróság a személyiségi jogok háromszféra elméletét rögzítette, mely szerint a formális-hivatalos szóbeli megnyilvánulásokban maga a személyiség - tartamát tekintve - háttérbe húzódik, ezért az ilyen megnyilvánulásokról készített engedély nélküli hangfelvételek felhasználhatóak. Ezt követi a köztes szféra, amelynek meghatározásába beletartozik néhány személy között folytatott nem nyilvános beszélgetés, és egy ilyen megbeszélés bizalmas jellegének ellenére is nyilvánvalóan a társadalmi élet üzleti-gazdasági forgalmának részét képezi, és így társadalmi-közösségi jellegűnek minősül. A személyiség legbensőbb szférája – magterülete – azonban az állammal szemben feltétlen védelmet élvez. Ide tartozik a szexuális és intimszféra, vagy a lelkiesszel folytatott bizalmas beszélgetés, és különösképpen a gyónás során elmondott szavak. A külső-hivatalos

szempontból törvényes bizonyítékokat használjanak fel a bűnügyekben, illetve a bűnügyekben elkövetett túlkapások elapadjanak.³⁹²

Alaptörvénybe ütköző bizonyítékszerzésről beszélhetünk – álláspontom szerint akkor – ha az Alaptörvény „szabadság és felelősség” című részében felsorolt emberi jogok megsértése kerülhet szóba. Így például – a teljesség igénye nélkül – az emberi méltóság tiszteletének, a kínzás, embertelen, megalázó vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának, szabadság és személyi biztonság, magán- családi élet, otthon, kapcsolattartás és jóhírnév védelmének stb. megsértése.

Ezeket a felsorolt jogokat – elméletileg – a Be. alapelvi szinten kell, hogy tiszteletben tartsa egy büntetőeljárás során. Megjegyzem ezek az emberi jogok nemzetközi szinten is védelmet élveznek, például a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányában vagy éppen a Római konvencióban. A kínzás, megalázó és embertelen bánásmód tilalmát illetően pedig az ezt nemzetközi szinten tiltó egyezményeket már az értekezésben ismertettem.

szférára olykor, mint a szociális szférára, a köztes területre mint magánszférára szokás hivatkozni, de ez nem szerepel a határozatban és nyilvánvalóan ellentmond a szférák tartalmának.

A határozat értelmében mind a magterületet, mind a köztes szférát alkotmányos jogvédelem illeti meg, s nemcsak azért, mert a kimondott szóhoz való jogot, mint személyiségi jogot védelmezni kell. Ha a szóbeli megnyilvánulásokról készült titkos hangfelvételek bizonyítási eszközként korlátozás nélkül felhasználásra kerülhetnének – érvel a határozat – ez azt is jelentené, hogy a személynek mindig ügyelnie kellene a szavaira, és ez nem csupán egyszerűen a személyiségi jogokat, hanem a személyiség szabad kibontakozásának és önmegvalósításának alkotmányos alapjogát sértené. Ennek ellenére a köztes szféra esetében a titkos hangfelvételek abban az esetben felhasználhatóak, ha ehhez jelentős közérdek fűződik.

A fentiekre figyelemmel a Szövetségi Bíróság a 2005-ös emberölési ügyben két fő kérdést vizsgált: törvényes volt-e a lehallgatás, illetve a hangfelvétel a személyiség magterületéhez tartozik-e. Az első kérdés szintén a magterület fogalmával volt kapcsolatos, ugyanis a német büntetőeljárás jog súlyos bűncselekmények esetén magánlakások, lakószobák esetében is lehetővé teszi a titkos lehallgatást, csupán azt tiltja, hogy az olyan helyiségekbe – például házastársi hálószobába – lehallgató készülékek kerüljenek, ahol nagy valószínűséggel a magterülethez tartozó olyan szóbeli megnyilvánulások, hangok hangozhatnak el és kerülhetnek rögzítésre, amelyeket magától értetődően nem a nyilvánosságnak szántak. A Szövetségi Bíróság – amellett, hogy az egyszemélyes és ebben az értelemben „intim” kórházi szoba lehallgathatósága tekintetében is kételyeket fogalmazott meg -, és azt az álláspontot foglalta el, hogy a magányosan, fennhangon folytatott privát beszéd a személyiség érinthetetlen, legbelsőbb szférájába tartozik, és ennek nyomán az erről készült hangfelvételek felhasználása akkor is bizonyítékértékelési tilalom alá tartozik, ha azok legálisan keletkeztek és lejátszásukba a terhelt beleegyezik. Ennek folyományaként a elsőfokú bíróság döntéséből csupán a jogtalan fegyvertartásra vonatkozó rész került helyben hagyásra, az emberölés tekintetében új, a hangfelvétel mérlegelését kizáró eljárás lefolytatását rendelte el.

³⁹² FALLON, Peter: *Crown Court practise, trial*, London: Butterworth, 1978. Keogh, Andrew, William: *Criminal appeals and review remedies for Magistrates' Court decisions*. London, Blackstone, 199. o. Idézte: TREMMEL F. (2006): i.m.155-156. o.

Egyetértek Tremmel Flórián felvetésével, nemcsak azért, mert ezidáig számos „fejlett jogállam” magas szintű igazságügyi szervei foglalkoztak már – egy-egy, a saját államuk területén felmerült –, a bizonyítási tilalom kérdéskörébe tartozó felmerült problémával, és adtak a jövőre nézve iránymutatást, hanem mert a nemzetközi szinten megkívánt követelményeknek való megfelelés – jelen pillanatban – elég foghíjasnak mutatkozik.

Szabó András alkotmányos büntetőjog definíciója: „a jogállamiság elvéből fakadnak nem csak a büntető anyagi jog garanciái, hanem az eljárásjogi garanciák is [...] törvényes büntetőjogi felelősségre vonási eljárás garantálja csak a jogállami igazságos büntetőhatalom gyakorlását [...]”.³⁹³

Ha ezt a fogalom meghatározást is figyelembe vesszük, valóban lenne létalapja az Alkotmányba ütköző bizonyítási tilalmak megszegés illetve bizonyítékszerzés kategóriát bevezetni.

5.1. A bűncselekmény útján megszerzett bizonyítékok

Figyelemmel arra, hogy a bűncselekmény elkövetői „nevesítve” vannak” – bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság ” – így a szóba jöhető bűncselekmények korlátozottak.

Ebbe a körbe tartozik a korábbiakban részletesen elemzett kényszervallatás (Btk. 303. §), a bántalmazás hivatalos eljárásban (Btk. 301. §), jogellenes fogvatartás (Btk.304. §), hivatali visszaélés (Btk. 305. §), jogosulatlan titkos információgyűjtés vagy leplezett eszköz jogosulatlan alkalmazása (Btk. 307. §). Ezek a bűncselekmények csak akkor tartoznak ebbe a kizárt bizonyítékot eredményező kategóriába, ha megállapítható, hogy *az adott ügyben a hatóság e bűncselekmény(ek) útján közvetlenül szerzett meg bizonyítékot.*

További – hivatalos személyek által elkövetett bűncselekmények is beletartozhatnak ebbe a körbe így pl. a hivatalos személy által elkövetett bűnpártolás (Btk. 282. § (3) bekezdés d) pont), illetve hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás (Btk. 343. §) hivatali vesztegetés (Btk. 293. §) valamint a hivatali vesztegetés elfogadása (Btk. 294. §).

Ami viszont problémát jelent, az az – Király Tibor álláspontja szerint – hogy a bíróságnak meg kell-e követelnie, hogy egy külön eljárásban állapítsák meg a hatóság tagja által

³⁹³ SZABÓ András: Jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása. Belügyi Szemle, 1999/10. 3-17. o.

elkövetett bűncselekmény elkövetésének tényét, vagy elegendő-e az, hogy a bizonyítékokat értékelve a bíróság külön eljárás nélkül maga jusson arra a következtetésre, hogy a bizonyítási eszközt bűncselekmény útján szerezték meg. Az alapügyben eljáró bíróság törvényes vád alapján arról dönt, hogy a vádlott a vádirati tényállásban meghatározott bűncselekményt elkövette-e, ami annyit jelent, hogy pl. a vádlott részéről kényszervallatásra való hivatkozás esetében – törvényes vád hiányában – nem kell bizonyítást lefolytatnia arra nézve, hogy az valóban megtörtént-e. Az alapügyben eljáró bíróságnak e téren egyébként is korlátozottak a lehetőségei, azonban az eljárásban rendelkezésre álló többi bizonyíték olyan szinten valószínűsítheti a kényszervallatás elkövetését, hogy a bíróság az adott bizonyítási eszközt kizárhatja a bizonyítékok köréből, de annak elkövetését kétséget kizáróan nem állapíthatja meg.³⁹⁴

A gondot az okozhatja, hogy a hatóság tagjainak bűnösségét a bíróságnak kell kimondania, a bizonyítékot pedig az adott ügyben kell értékelni. Az eljárások idő-dimenziói pedig szükségképpen eltolódnak.³⁹⁵

A perújításra – mint rendkívüli jogorvoslatra – sor kerülhet a Be. 637. § (1) bekezdés d) és e) pontjaiban meghatározott okokból, tehát ha „*az alapügyben hamis vagy hamisított bizonyítékot használtak fel*” vagy „*az alapügyben a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság tagja köteleességét a büntető törvénybe ütköző módon megszegte.*”

További feltétel az, hogy a perújítási okként megjelölt *bűncselekmény elkövetését jogerős ügydöntő határozat már megállapította*, vagy ilyen ügydöntő határozat meghozatalát nem a bizonyítottság hiánya zárta ki, és *e bűncselekmény a bíróság ügydöntő határozatát érdemben befolyásolta.*³⁹⁶

Tehát perújításnál feltétel, hogy egy jogerős ügydöntő határozat álljon a rendelkezésre arról, hogy a hamis vagy hamisított bizonyíték felhasználására került sor, illetve a hatóság tagja büntető törvénybe ütköző módon megszegte a köteleességét, a másik *konjunktív* feltétel pedig az, hogy az alapügyben hozott határozat meghozatalát ez érdemben befolyásolta.

³⁹⁴ KIRÁLY T. (2008): Büntetőeljárás jog, Negyedik kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 258-259. o. idézte: GÁCSI A. E. (2012): i.m. 174.o.

³⁹⁵ NYÍRI Sándor: A bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmak az új Büntetőeljárás törvényben. Magyar Jog, Budapest, 2001/4. sz. 205. o.

³⁹⁶ Be. 637. § (3) bek.

Ha nincs ilyen ítélet, vagy jogerős ügydöntő határozat és az alapügyben hozott határozatot ez érdeemben nem befolyásolta perújításra nem kerülhet sor.

5.2. Más tiltott módon megszerzett bizonyítékok

A fogalmat a törvényhozó konkrétan nem határozta meg, azonban a büntetőeljárás tudománya és a joggyakorlat eligazít minket ezen a területen. Ide tartozik a bizonyítás törvényességét kétségessé tevő eljárási szabálysértés, utasítás, szabályzat megszegése, amely *önmagában* bűncselekmény megállapításra nem alkalmas.

Varga Zoltán szerint „más tiltott módon megszerzett bizonyítéknak minősül az olyan eljárás, amely a kihallgatott személy tudatának befolyásolásával jár, pl. a fizikai tettlegességet el nem érő, de azt megközelítő vagy azzal egyenértékű kínzás jellegű fárasztás, dohányzás lehetőségének tartós megvonása, éheztetés, alvás megvonás stb.”³⁹⁷

Megjegyzem a kényszervallatás törvényi tényállásában megfogalmazott „más hasonló módon” módszer „hasonló” (álláspontom szerint teljesen egyező) magatartásformákat rendel büntetni. Így ez némileg aggályosnak mutatkozik, hiszen a más tiltott módon történő bizonyítékszerzés ilyen formában a bűncselekmény határát erősen súrolja, sőt konkrétan el is éri, ha a kényszervallatás törvényi tényállásában szereplő harmadik elkövetési formát vesszük alapul, és a joggyakorlat is ezt támasztja alá.

Speciális tilalmak jelennek meg egyes bizonyítási eszközöknél, ahol a törvényhozó azt rendeli, hogy amennyiben nem a Be. szabályainak megfelelően történt pl. a tanú mentességre történő figyelmeztetése, illetve a figyelmeztetés és az arra adott válasz jegyzőkönyvezése, abban az esetben a tanúvallomás bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe, szakértőkre vonatkozóan a kizárási szabályok – pl. az ügyben szaktanácsadóként eljáró személyt nem lehet szakértőként kirendelni.³⁹⁸

³⁹⁷ VARGA Zoltán: A bizonyítékok értékelése. In: JAKUCS Tamás (szerk.): A büntetőeljárás törvény magyarázata I. kötet. KJK Kerszöv. Budapest, 2004. 155. o.

³⁹⁸ Be. 191. § (1) bek. g) pont: Szakértőként nem járhat el, akit az ügyben szaktanácsadóként vettek igénybe. A szaktanácsadói vélemény nem bizonyítási eszköz, ekként nem is értékelhető, így rendszeresen felmerülnek kísérletek arra nézve, hogyan lehetne mégis kvázi bizonyítási eszközként kezelni. Elek Balázs, mint a Debreceni Ítéltábla bírójának egy ítéletből idézett tanulmányában: „Nem lehet a szakértőkre vonatkozó törvényi szabályokat megkerülni azzal, hogy az ügyben szaktanácsadóként eljáró főtörzs zászlóst a bíróság szaktanácsadóként meghallgatja. Lényegében a szakértői meghallgatás szabályai szerint hallgatta meg az első fokon eljáró bíróság a szaktanácsadót. A szaktanácsadói vélemény azonban nem törvényes bizonyítási eszköz a büntetőeljárásban”. Majd azzal folytatja Elek, hogy a másodfokon eljáró ítéltábla rámutatott arra, hogy a szaktanácsadói

A büntetőeljárásokban a bizonyítással összefüggésben rendszerint felmerülő kérdés a büntetőeljárást megelőzően lefolytatott közigazgatási és más, nem is hatósági eljárásokban beszerzett bizonyítékok felhasználhatósága³⁹⁹ – ezt azonban a Be. 167. § (2) bekezdése megfelelően szabályozta.

5.3. A résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével megszerzett bizonyítékok

Az ezen kategóriába tartozó bizonyítékok kizárása néha összemosódik a „más tiltott módon” megszerzett bizonyítékok kategóriával, akkor, ha a más tiltott módon történő bizonyítékszerzés elkövetési módozatait az egyes bizonyítási eszközöknél felsorolt speciális tilalmak be nem tartásához vagy elmaradáshoz fűz a jogalkotó kizárást keletkeztető következményt.

A résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével beszerzett bizonyítékok vizsgálatánál is a Be-t és az Emberi Jogi Egyezményt együtt kell lapozgatni.

A kérdést a bizonyítási eszközök és a bizonyítási eljárások szabályainak tükrében kell vizsgálni. A törvény ezekre nézve előír tartalmi és formai (technikai) elemeket. A tartalmi elemek korlátozása mindig lényeges jogsértés, a technikai elemek korlátozását pedig az eljárási szankció szempontjából külön-külön vizsgálni kell.

A törvény szövegében a „lényeges” szó használata kizárja annak lehetőségét, hogy az eljárási jogokat nem érintő jelentéktelen, technikai természetű eljárási hibák fontos bizonyítékok kizárását eredményezzék az eljárásban.

A résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozása lehet a védekezés jogának mellőzése vagy korlátozása. Ez vonatkozik a terheltre, a sértettre és a tanúra egyaránt.

A kötelező védelem esetén – 46. § – vagy, ha a terhelt ragaszkodik a védő jelenlétéhez, a védő részvétele nélkül megtartott terhelti kihallgatás lényeges korlátozásnak minősül.

meghallgatás sem törvényes bizonyítási eszköz, ilyen eljárást az eljárási törvény nem ismer. A hivatásos rendőr foglalkozású szaktanácsadót tanúként kellett volna kihallgatni, a tanúvallomásra vonatkozó szabályok szerint. Az elsőfokú bíróság által e körben felvett bizonyítás nem perrendszerű, a tényállás alapját nem képezheti, ami lényeges felderítetlenséget okoz. A szakkérdésben szakértőt kellett volna kirendelni, fokozta az eljárási szabálysértés súlyát, hogy az elsőfokú bíróság a szaktanácsadót szakértőként rendelte ki. ELEK Balázs (a): A „mérgezett fa gyümölcsének elve” a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében. Magyar Jog. 2018/2. 102. o.

³⁹⁹ ELEK B. (2018 a): i.m. 102. o.

Ugyancsak lényeges korlátozásnak számít, ha a terhelt nem kap megfelelő időt és lehetőséget a védekezésre való felkészülésre, vagy a fogva lévő terhelt védőjével nem veheti fel a kapcsolatot, s ennek ellenére hallgatják ki. Lényeges eljárási jogsértés lehet az is, ha a tanút akadályozzák a segítő – 80. §, 87. § (4) bekezdése – közreműködésében, vagy ha nyomozási cselekményt a törvény által lehetővé tevő személy jelenlétét akadályozva vagy kizárva tartják meg. Ilyen lehet a mentelmi jog [...] megsértésével beszerzett bizonyítási eszköz. Büntetőeljárási alapelv megsértését jelenti az anyanyelv használatának korlátozása.⁴⁰⁰

Így a bírói gyakorlat kizárta a bizonyítékok köréből a kábítószer vagy az alkohol hatása alatt tett gyanúsított vallomást,⁴⁰¹ a feljelentést, ha, anélkül olvasták fel, hogy tanúként kihallgatták volna a feljelentőt⁴⁰², a sértettnek a tárgyaláson kívül tett, de alá nem írt tanúvallomását.⁴⁰³

A nyomozás határidejének törvényi szinten való maximalizálása tulajdonképpen arra jó, hogy a bűncselekményt elkövető személy tisztában legyen azzal mennyi ideig folyhat ellene a büntetőeljárás, így az a törvényi előírás „a nyomozást a lehető legrövidebb időn belül le kell folytatni” garanciális jellegű. A nyomozás határideje a gyanúsított kihallgatásától számított két év.⁴⁰⁴ Nyíri megállapítja, hogy a törvény szerint a terheltnek alapvető, lényeges eljárási joga – emberileg és eljárásjogilag –, hogy a gyanúsítás közlésétől számított két év alatt ügyében a nyomozás befejeződjön. Erre lehet következtetni a törvény azon rendelkezéséből is, hogy az e címen megszüntetett nyomozás nem folytatható. A törvény e rendelkezését értelmezve a gyakorlatnak választ kell adni arra a kérdésre, hogy az említett határidő után beszerzett tény bizonyítékként értékelhető-e?⁴⁰⁵ A nem válasz arra sarkallhatja a nyomozó hatóságot, hogy e határidőn kívül további bizonyítékokat „nyugodtan beszerezhet”, mondván „ez csak olyan dekoráció a törvényben”, azonban – fejtette ki Nyíri – ő saját maga részéről az „igenre” voksol, tehát e határidő után történő bizonyítékok beszerzésének tilalmára, ami a határidőn túl beszerzett bizonyíték értékelésének kizárásához vezet.

⁴⁰⁰ NYÍRI S. (2001): i.m. 211. o. Nyíri Sándor cikkének megírásakor az 1998. évi XIX. törvény volt hatályban, ezért az eredeti hivatkozásokat meghagytam, a pontos idézés miatt.

⁴⁰¹ BH1996.353 és a BH1998.267

⁴⁰² BH1996.353

⁴⁰³ BH1998.418

⁴⁰⁴ Be. 351. § (1) és (3) bek. Ez a határidő a (4) bekezdésben meghatározottak szerint egy alkalommal, legfeljebb hat hónappal meghosszabbítható az ügyészség részéről. E határozat ellen nincs helye panasznak.

⁴⁰⁵ NYÍRI S. (2001): i.m. 211. o.

6. A „mérgezett fa gyümölcse mérgező” és az ezüstitálca elve

Lukács evangéliumában a következő példabeszédrészlet található: „mert nincsen jó fa, amely rossz gyümölcsöt terem, sem rossz fa, amely jó gyümölcsöt hoz. A fát a gyümölcseről lehet megismerni”. A bizonyítás „mérgezett fa gyümölcse mérgező” elve ebből a Bibliai idézetből eredeztethető.

A „mérgezett fa gyümölcse mérgező” elv azt jelenti, hogy mind a jogellenes bizonyíték, mindaz annak folyamányaként, azzal összefüggésben beszerzett bizonyíték ki van zárva a bizonyítékok köréből. Tremmel szerint a „mérgezett fa gyümölcse mérgező” elv megfelel ugyan a jogállamiságnak, az emberi jogok tiszteletben tartásának, de mégis túl szigorú, és ő csak megszorításokkal fogadja el megoldásként. Nem tartja helyesnek, hogy például a némi fenyegetés vagy ígéretés hatására beismerő terheltnek sem a vallomását, sem a vallomása kapcsán esetleg feltárt bűnjeleket ne lehessen bizonyítékként figyelembe venni. A lefoglalt bizonyítékok ugyanis milyenségüknél, elhelyezkedésüknél fogva a beismerő vallomás hiányában is önálló jelentőséggel bírnak. Így például felhasználhatóak a bizonyítékok, ha a bűnjelen megtalálható a terhelt ujjlenyomata, szagnyoma, vagy magánlevelét, személyes holmiját találják meg a kizárt vallomás kapcsán.

Az „ezüstitálca elve” korlátozza, illetve enyhíti a jogellenesen beszerzett bizonyíték továbbhatását, és lényegében azt mondja ki, hogy az eljárás korábbi szakaszában illetve az alárendelt szervek által szerzett jogellenes bizonyíték az adott eljárási szakaszban nem használható fel bizonyítékként, ugyanakkor azonban az eljárás későbbi szakaszában, illetve magasabb fórum közbelépése során mellőzni kell a törvénytörtő mozzanatokat, avagy pótolni kell a törvénytörtő mulasztásokat, és az így szerzett bizonyíték felhasználhatóvá válik.⁴⁰⁶ Ha a terhelt vallomásával kapcsolatban nem orvosolható, feltétlen eljárási szabálysértésre került sor, úgy az eljárási szabálysértéssel érintett bizonyíték nem használható fel, de az az egységes álláspont alakult ki a jogirodalomban, hogy az abból eredő más bizonyíték értékelésének nincs akadálya.⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ TREMMEL F. (2006): i.m. 25. o.

⁴⁰⁷ Lásd: GÁCSI Anett Erzsébet (2015 b): A mérgezett fa gyümölcse doktrína és az ezüstitálca elve. Magyar Jog. 2015/2. szám. 65-78.; Vesd össze: TÓTH Andrea Noémi-HÁGER Tamás: A terhelt vallomása a büntetőeljárás bírósági szakaszában, egyes eljárási szabálysértések megítélése. Miskolci Jogi Szemle 8., 2013/2. 79. o. Pl. ha a terheltet a hallgatás jogára nem figyelmeztetik, de ő vallomásában egy tárgyi bizonyítási eszköz feltalálási helyét közli, ahol azt le is foglalják, a terhelt vallomása nem használható fel a büntetőeljárásban, de a tárgyi bizonyítási eszköz igen.

Mind a „mérgezett fa gyümölcs mérgező” elv (fruit of the poisonous tree doctrine), mind pedig az ezüsttálca elve (silver platter doctrine) az Amerikai Egyesült Államok akkuzatórius rendszerének „terméke”, mely rendszer sportküzdelmekhez hasonlítja a büntetőeljárásokat, ugyanis a „fair play” szabályait mindkettőben érvényre kell juttatni.⁴⁰⁸ Az angolszász és a kontinentális büntetőeljárású rendszerek megkövetelik a tisztességes eljárást (fair trial), amelynek egyik jellegzetessége abban nyilvánul meg, hogy „a felhasznált bizonyítékok a törvény által megkívánt minőségűek legyenek”. Ez a bizonyos minőségi követelmény kétirányú: egyfelől követelmény, hogy a megszerzett bizonyíték valóságtartalma ne legyen megkérdőjelezhető, másfelől pedig az, hogy a bizonyíték a jog által szabályozott keretek között keletkezzen. A jelzett követelmények jelentőségét mutatja, hogy ezek valamelyikének megsértése a beszerzett bizonyíték jogellenessége címén a büntetőeljárásból való kirekesztéshez vezet. Azzal ugyanis, hogy az állam a (bűnügyi) hatóságai által maga is jogsértővé válik, elveszíti annak a morális alapját, hogy a jogsértő állampolgárait megbüntesse.⁴⁰⁹

Kétlépcsős vizsgálatot kell elvégezni a jogellenesen megszerzett bizonyíték értékelése során – Gácsi Anett Erzsébet szerint. Az első kérdés az, hogy felhasználható-e a büntetőeljárásokban a jogellenesen beszerzett bizonyíték – ez az ún. elsődleges kizárási szabályok alkalmazásának szintje. A második kérdés pedig az, hogy mi lesz a jogellenes bizonyítékkal összefüggésben (annak folyományaként) megszerzett további bizonyíték sorsa – ez az ún. másodlagos kizárási szabályok alkalmazásának szintje.⁴¹⁰

A doktrína főszabálya szerint kizárja a jogellenesen megszerzett bizonyíték továbbhatását.⁴¹¹ Ez azt jelenti, hogy a büntetőeljárásokban sem a jogellenesen megszerzett bizonyíték, sem az annak folyományaként megszerzett további bizonyíték nem használható fel a terhelttel szemben. Egy fiktív példával megvilágítva: Ha a nyomozó hatóság törvénysértő módon foganatosít házkutatást a terhelt otthonában és találnak egy naplót, amelyben a terhelt nem csak a bűncselekmény elkövetésének a részleteit, hanem azt is rögzíti, hogy volt egy szemtanúja a bűncselekménynek, a kérdés az, hogy mi lesz ezen bizonyítékok (egyfelől: a napló; másfelől pedig a napló alapján fellelt és a terheltre terhelő vallomást tevő tanú

⁴⁰⁸ POUND, Rouscote idézte FANTOLY Zsanett: A büntetőeljárású rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012. 88. o.

⁴⁰⁹ FARKAS Á. - RÓTH E. (2007): i.m. 117. o.

⁴¹⁰ GÁCSI A. E. (2015 b): i.m. 66. o.

⁴¹¹ A másodlagos kizárási szabályok kérdését a német szakirodalom a kizárt bizonyíték továbbhatása (az ún. Fernwirkung) intézményének nevezi. Idézi: TREMMEL F. (2006): i.m. 163. o.

vallomásának) sorsa. Az exclusionary rule (elsődleges kizárási szabály) alapján, a napló nem használható fel bizonyítékként a terhelttel szemben, mivel az a jogellenes házkutatás közvetlen terméke (ez a mérgezett fa). A szemtanú vallomása – mint a jogellenes házkutatásból származtatható bizonyíték – a mérgezett fa gyümölcse doktrína alapján szintén nem használható fel bizonyítékként, hiszen az valójában a mérgezett fának a gyümölcse lesz.⁴¹²

Az Amerikai Egyesült Államokban a joggyakorlat a „mérgezett fa gyümölcs mérgező” alóli kivételeket alkotott, melyek kétségbe vonási („impeachment”), kopogási- és bejelentési (knock-and-announce), a meggyengült kapcsolat elve („attenuated connection principle”), és a rendőrségi bűnösségi tényező (police culpability factor) kivételek. A kivételeket megalapozó jogesetek bemutatásától eltekintek, ezek részletes bemutatását Gácsi Anett Erzsébet doktori értekezésében kifejtette.

A két doktrína mellett azonban manapság további két elv van kibontakozóban, amelyek viszont a kontinentális jogban is létező problémát jelentettek.

Az egyik az ún. *féloldalasan kizárt bizonyítékok doktrínája*, amely azt jelenti, ha valamely bizonyítékot a terhelt büntetőeljárás jogainak megsértésével szerzett meg a hatóság, azt főszabály szerint ki kell zárni a bizonyítékok sorából, azonban, ha a védelem indítványozza (egy-egy tagállamokban elegendő a védelem hozzájárulása is), azt mégis fel lehet használni (a védelem javára) bizonyítékként.

A másik kialakulóban lévő doktrína a *szakértői burkolt kijátszás doktrínája*, amelynél a fő kérdés, hogy fel lehet-e használni azt a szakvéleményt bizonyítási eszközként, amelyet a szakértő (akár csak részben is) spontán nyilatkozatokat, szóbeszédet (hearsay evidence) felhasználva készített el. Megfordítva a kérdést: a szakvéleménnyel vissza lehet-e csempészni azokat a bizonyítékokat a büntetőeljárásba, amit egyszer a hatóság törvénysértő magatartása miatt (esetleg korábban már) kizártak, de arról valamilyen formában a szakértő tudomást szerzett és beépítette a szakvéleményébe? Az amerikai szakirodalom szerint a szakértői burkolt kijátszás doktrínájának tipikus esete a családon belüli erőszaknál a hozzátartozó spontán nyilatkozatának szakértői véleményben való felhasználása. Ilyenkor ugyanis kétféle „előszituáció” fordulhat elő.

⁴¹² GÁCSI A. E. (2015 b): i.m. 68. o.

Az egyik szerint azért szükséges a hozzátartozó spontán nyilatkozatának visszacsempészése, mert őt úgy hallgatta ki a hatóság tanúként, hogy nem figyelmeztette a mentességi jogára, holott az megillette volna, és e kihallgatása során mondott olyat, amellyel a terhelti pozícióban lévő hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolta. Ebben az esetben az eljáró hatóság jogellenesen jutott a hozzátartozó nyilatkozatához, így az nem vehető figyelembe bizonyítékként. Amennyiben a szakértő valamilyen formában tudomást szerez erről a nyilatkozatról és azt beépíti a szakvéleményébe: valódi bizonyíték visszacsempészésről van szó, hiszen az egyszer már kizárt bizonyíték újra visszakerülhet a büntetőeljárásba. A másik „előszituáció” szerint nem volt előzetes kihallgatás vagy az nem volt törvénysértő, ám a szakértő olyan adatokat is beépített a szakvéleményébe, amelyek mindössze szóbeszéd (hearsay evidence) alapultak, azokhoz tehát nem a jogszabály szerinti eljárása során jutott hozzá. Ez utóbbi inkább a bizonyíték büntetőeljárásba való becsempészése, mintsem visszacsempészése.

„A „mérgezett fa gyümölcse is mérgező” olyan bizonyítási tilalmat jelent az angolszász jogi kultúrák világában, hogy napjaink kontinentális hagyományokon alapuló hazai büntetőeljárásában is rendszeresen felbukkan a bírói határozatok érvrendszerében. A bizonyítási tilalmakkal kapcsolatos bírói gyakorlat csak akkor lehet egységes és következetes, ha az stabil elméleti, dogmatikai alapokon áll. Természetesen a hazai ügyekben a büntetőeljárásról szóló törvény szabályai alapján kell döntenie egy-egy bizonyítási eszköz felhasználhatóságáról, de ebben a „mérgezett fa gyümölcse” által megtestesített jogi metafora is segítségre lehet.⁴¹³

⁴¹³ ELEK B. (2018 a): i.m. 104. o.

6.1. A rendőri jelentésbe foglalt az intékezés helyszínén tartózkodó személyek „meghallgatásának” felidézése a rendőrök tanúkenti kihallgatása révén

A rendőri jelentésbe foglalt vallomások kapcsán rendszeresen felbukkan a tiltott módon megszerzett vallomás becsempészése a bizonyítási eljárásba. Gácsi azon a véleményen van, hogy a jelentések azon részét, amely a helyszínen tett tanú-megnyilatkozásokat tartalmazza (és később a tanú él valamely mentességi jogával), azért kell kizárni a bizonyítékok köréből, illetve a hivatalos személyt azért nem lehet kihallgatni erre nézve (vagy, ha már megtörtént a kihallgatása, akkor azért kell a vallomásának ezt a részét a bizonyítékok köréből kizárni), mert ezzel a törvény által biztosított mentességi jog megkerülésére teremtenék lehetőséget.⁴¹⁴

A bírói gyakorlat ennél valójában szigorúbb és semmilyen módon nem engedi a rendőri jelentésbe foglalt vallomásjellegű bizonyíték felhasználását, függetlenül attól, hogy a későbbiekben a tanú (vagy a terhelt) él-e a vallomásmegtagadási vagy hallgatási jogával. Erre példa a másodfokon eljáró ítélőtábla azon döntése, amely szerint a törvényszék az eljárási szabályok helytelen értelmezése miatt részben tévesen értékelte bizonyítékként a bűncselekmény helyszínén intézkedő rendőr tanúk vallomását. A nyomozó hatóság tagja az általa végzett nyomozási cselekményekről – ha az ügyész másként nem rendelkezik – jegyzőkönyv helyett jelentést készíthet.⁴¹⁵ A jelentésben a nyomozó hatóság tagja – rendszerint utólag – összegzi a történetek lényegét, anélkül azonban, hogy a résztvevők részéről bármiféle hitelesítés történhetne. Ezért a közokirat formájában testet öltő jelentés bizonyító ereje pusztán annak igazolására szorítkozik, hogy valamely eljárási cselekmény (előállítás, kényszerítő eszköz alkalmazása, adatgyűjtés stb.) adott helyen és időben, valamint – nem utolsósorban – az ott meghatározott személyi körben megtörtént. Ennél többre azonban már nem alkalmas, így nyilvánvalóan arra sem, hogy a büntetőeljárásban gyanúsítottként vagy tanúként szóba jöhető személyek nyilatkozatait közvetlenül értékelhető, felhasználható módon megjelenítse.⁴¹⁶

Az állandóan követett bírói gyakorlat szerint a jelentést készítő rendőrök tanúként tett vallomása sem értékelhető bizonyítékként arra nézve, hogy nekik a meghallgatott személyek milyen tartalmú „vallomást” tettek.

⁴¹⁴ GÁCSI A. E. (2015 a): i.m. 102-103. o.

⁴¹⁵ Be. 168. § (új Be. 361. §)

⁴¹⁶ Fővárosi Ítélőtábla 13. Bf.167/2016/44. számú ítélete (A Pécsi Ítélőtábla kirendelt tanácsa)

Ennek megfelelően a másodfokú bíróság a rendőr-tanúk vallomását és az általuk készített jelentést csak abban a körben találta értékelhetőnek, hogy a rendőri intézkedés során mit tapasztaltak, milyen benyomást szereztek.⁴¹⁷

A korábbi eljárási törvény idején kialakult joggyakorlat szerint a helyszíni szemlén a tanú és az ott tartózkodó bűnügyi technikus magánbeszélgetése nem a hivatalos eljárás része, így a bűnügyi technikus magánérdeklődésére adott válaszok törvényes bizonyítékként felhasználhatóak a bűnügyi technikus kihallgatásával. Más a helyzet a tanú és a nyomozó közötti kihallgatás előtti kötetlen beszélgetéssel, mert az, ha releváns tényre vonatkozik része a kihallgatásnak és a mentességet élvező tanú ezt is megtagadhatná.⁴¹⁸

Az informális beszélgetésre vonatkozó vallomás kirekesztésével maradéktalanul egyetértve, azt érdemes megjegyezni, hogy a döntésből kitűnően, ebben az esetben nem az adott bizonyítási eszköz létére (a terhelt vallomására) vonatkozó információ beszerzésére került sor törvénytől. A hatóság tagjával folytatott informális beszélgetésnek, mint törvénytől bizonyítási eszköznek a kirekesztésére került sor már az elsőfokú bíróság részéről.⁴¹⁹

Érdemes példaként megemlíteni azt a vádlott felmentésével végződött büntetőügyet is, amelyben az ítélet tábla rámutatott arra, hogy a nyomozás során készült jelentések azon része, amely a vádlott vallomását tartalmazza, a Be. 168. § alapján egyértelműen törvénytől beszerzett, fel nem használható bizonyíték. A jelentés fel nem használhatóságának indokai körében utalt arra is az ítélet tábla, hogy a jelentés még azt is tartalmazta, hogy milyen beszélgetés folyt a terhelt és később megjelent védője között, ami ugyancsak az eljárási jogok lényeges korlátozásának sérelmét okozza.⁴²⁰

A bírói gyakorlat következetes abban, hogy a tanú, illetve terhelt nyilatkozata (vallomásként) jelentésbe nem foglalható. A vádlottnak még a tettenérésekor rendőri jelentésbe foglalt nyilatkozata sem vehető figyelembe bizonyítékként, ugyanígy a rendőr azt megerősítő tanúvallomása sem. A vádlottnak csak az a nyilatkozata értékelhető, amely előtt figyelmeztették a hallgatás jogára, majd a vallomását jegyzőkönyvbe foglalták.⁴²¹

⁴¹⁷ Fővárosi Ítélet tábla 13.Bf. 189/2016/15. szám (A Pécsi Ítélet tábla kirendelt tanácsa)

⁴¹⁸ BH 2000.482 (Legf. Bir. Bf. III. 2449/1998. sz.) Idézte: ELEK B. (2018 a): i.m. 98. o.

⁴¹⁹ ELEK B. (2018 a): i.m. 98. o.

⁴²⁰ ELEK B. (2018 a) i.m. 99. o.

⁴²¹ ÍH 2015.48., ÍH 2005. 136.

Az ítélőtábla így maradéktalanul egyetértett a törvényszék azon álláspontjával, hogy a vádlott rendőri jelentésbe foglalt nyilatkozata bizonyítékként nem vehető figyelembe. A rendőri jelentés időpontjában a vádlott eljárási helyzete sem volt tisztázott, hogy tanúként vagy terheltként vesz-e majd részt az eljárásban. Helyes volt így a törvényszék döntése, amikor a nem törvényesen beszerzett bizonyítékot, a rendőri jelentésbe foglalt vádlotti nyilatkozatot kirekesztette a bizonyítékok sorából a Be. (1998. évi XIX. törvény) 78. § (4) bekezdését szem előtt tartva.⁴²² A bírói gyakorlat szerint nem csupán a jelentésbe foglalt tanúvallomás vagy terhelti vallomás nem használható fel, hanem alaki hiba folytán még az a jegyzőkönyv sem, amit ezen személyek nem írnak alá.⁴²³

A Be. 361. § (1) bekezdése szerint: „Az ügyész vagy a nyomozó hatóság tagja az intézkedéséről feljegyzést készíthet.” A további bekezdések a feljegyzés tartalmára⁴²⁴, folyamatos hangfelvétel vagy kép- és hangfelvétel készítésének lehetőségére⁴²⁵ nézve tartalmaznak szabályokat. A feljegyzést annak készítője írja alá, és szükség esetén azt kijavítja vagy kiegészíti, melyet vagy az eredeti feljegyzésen lehet eszközölni vagy új feljegyzést kell készíteni. A 361. § (6) bekezdése tartalmazza azt a téma szempontjából jelentős tényt, hogy *az ügyész vagy a nyomozó hatóság tagja jegyzőkönyv készítése helyett az eljárási cselekményről az (1)-(5) bekezdés alkalmazásával feljegyzést készíthet, ha az eljárási cselekményen terhelt, védő, tanú vagy vagyoni érdekelt nem volt jelen.*⁴²⁶

A Be. 267. §-a az adatgyűjtésre vonatkozó szabályokat tartalmazza. E szerint „az ügyészség, a nyomozó hatóság, a rendőrség belső bűnmegelőzési és bünfelderítési feladatokat ellátó szerve, valamint a rendőrség terrorizmust elhárító szerve adatgyűjtést végezhet a bűncselekmény gyanújának megállapítása céljából, illetve annak tisztázása érdekében, hogy vannak-e bizonyítási eszközök, és ezek hol találhatóak.”⁴²⁷ [...] „Az adatgyűjtésről készült *feljegyzésbe* foglalt közlés vallomásként akkor használható fel, ha azt az érintett terheltként vagy tanúként történő kihallgatása során fenntartja.”⁴²⁸

⁴²² Debreceni Ítélőtábla Bf.II.254/2015/17. sz., Kúria Bhar.III.2.003/2015/3. (A Kúria a másodfokú ítéletet annak helyes indokaira tekintettel helybenhagyta)

⁴²³ BH 1998. 418.

⁴²⁴ Be. 361. § (2) bek.

⁴²⁵ Be. 361. § (3) bek.

⁴²⁶ A 100/2018 (VI.8.) Kormányrendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól (a továbbiakban: Nyer.) II. fejezetében a jegyzőkönyv tartalmára, elkészítésére, formájára, kijavítására vagy kiegészítésére valamint a feljegyzésre vonatkozó előírásokat tartalmazza.

⁴²⁷ Be. 267. § (1) bek.

⁴²⁸ Be. 267. § (5) bek.

A „rendőri jelentés” elnevezés „feljegyzésre” módosult, és a mostani szabályozás alapján nem kétséges, hogy nem az adatgyűjtést folytató rendőrt kell kihallgatni a helyszínen tett nyilatkozatok tartalmára nézve, hanem a „meghallgatott” személyt (tanút, terheltet), és a rendőri jelentésbe foglalt „tartalom”-nak akkor van relevanciája, ha a későbbiekben tanúként vagy terheltként kihallgatott személy azt a törvényes figyelmeztetéseket követően ugyanolyan tartalommal megismétli.

6.2.A szakértői burkolt kijátszás doktrínája

Az 1998-as Be. 108. § (8) bekezdése szerint „a terheltnek, a tanúnak, illetőleg a sértettnek az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó, a szakvélemény (2) bekezdés a) pontja szerinti részét képező, a szakértő előtt tett nyilatkozata bizonyítási eszközként nem használható fel, amelyet a mostani Be. 196. § (3) bekezdésében változatlan tartalommal átvett. Így a terheltnek az orvos szakértő által a cselekmény elkövetésére vonatkozó kikérdezés (exploratio) során tett nyilatkozata a büntetőeljárásban bizonyítékként nem értékelhető.⁴²⁹ Mindebből az is következik, hogy ennek a nyilatkozatnak az ismertetésére és annak bizonyítékként történő figyelembevételére nincs törvényes alap.⁴³⁰ A szakértő ugyanis nem figyelmezteti az eljárás résztvevőjét perbeli jogaira, vagy a vallomás megtagadási jogára vagy mentességi jogára és a vallomás (nyilatkozat) esetleges jogkövetkezményeire sem. Ugyanezt állapította meg a Legfelsőbb Bíróság a pszichológus szakértői vélemény leíró részében rögzítettekkel kapcsolatban is. A szakértő előtt a szakvéleményhez szükséges kikérdezés (exploráció) alkalmával a vádlott által elmondottak, a vallomás formai és tartalmi elemeit nem merítik ki, és vallomásként nem értékelhetők.⁴³¹

Arra sincs lehetőség, hogy a szakértői véleményben rögzített terhelti, tanúi (sértetti) nyilatkozatot a bíróság felolvasás útján tárgyalás anyagává tegye és azt bármilyen formában bizonyítékként értékelje függetlenül attól, hogy azt szakértői vizsgálat keretében a terhelt, tanú (sértett) milyen körülmények között tette.⁴³²

⁴²⁹ Be. 108. § (8) bek. [új Be. 196. § (3) bek.]

⁴³⁰ BH 1995. 449.

⁴³¹ BH 1991. 463.

⁴³² BODOR Tibor - CSÁK Zsolt-SOMOGYI Gábor - SZEPESI Erzsébet - SZOKOLAY Gábor - VARGA Zoltán: Nagykomentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. Wolters Kluwer Kft., Budapest. 2015. elektronikus változat Idézte: ELEK B. (2018 a): i.m. 100. o.

Többször hangoztatott probléma volt, hogy a szakértői kikérdezés során adott válaszok akkor is befolyásolják a bírót, ha arra közvetlenül nem is hivatkoznak az indokolásban. Egy korábbi kutatás során megkérdezett bírók kivétel nélkül elmondták, hogy a „helyes” meggyőződésük kialakításához a büntetőperre történő felkészülés során alaposan átolvassák az exploratio során elmondottakat is, és esetenként a vallomáshoz képesti ellentmondás esetén arra rá is kérdeztek. Mindez azért helytelen gyakorlat, mert a Be 108. § (8) bekezdésében foglalt tilalom megkerülésére irányul azzal, hogy a bírósági tárgyaláson elhangzottak már felhasználhatóak legyenek bizonyítékként, továbbá nyilvánvalóan befolyásolhatják az önellentmondást elkerülni igyekvő személy vallomását.⁴³³

⁴³³ ELEK B. (2007): i.m.164. o.

VIII. A terhelt fogalma és kihallgatása

1. A terhelt fogalma – a törvény szerint

A terhelt fogalmát az alábbiak szerint határozták meg büntetőeljárás törvényeink:

A bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk 13. §-ában a terhelt fogalmát úgy határozta meg „*aki ellen bünvádi eljárás folyik, majd azzal folytatódik, hogy „a bűncselekménnyel gyanúsított az a terhelt, a ki ellen a vizsgálat elrendelése még indítványozva, vagy vádirat benyújtva nincs.” Vádlott pedig az a terhelt, a ki ellen vádhatározat van hozva, vagy e nélkül főtárgyalás van elrendelve.*⁴³⁴

A terhelt fogalmának hármas tagoltságát (gyanúsított, vádlott, elítélt) az 1951. évi III. törvény 47. § (1) bekezdése vezette be: „*Az akivel szemben büntetőeljárást folytatják: terhelt, mégpedig mind a nyomozás során (gyanúsított), mind a vádirat benyújtását követően (vádlott), úgyszintén a jogerős büntető ítélet meghozatala után (elítélt).*”

Az 1973. évi I. törvény 44. § (1) bekezdésében lényegében átveszi az 1951. évi III. törvény terhelt fogalmát,⁴³⁵ majd az 1998. évi XIX. törvény 43. § (1) bekezdése a terhelt gyanúsított és vádlott fogalmát változatlanul hagyva az elítélt fogalmát kissé cizelláltabban határozta meg.⁴³⁶

A most hatályos 2017. évi XC. törvény 38. § (1) és (2) bekezdése is tartalmazza a terhelt hármas tagoltságú elnevezését, mely ismét csak korábbi büntetőeljárás törvény *elítélt* fogalmán változtatott némileg, azzal, hogy „*jogerős ügydöntő határozattal történő kiszabása után*” tekinthető annak.⁴³⁷

A terhelt és a fogvalévő terhelt jogait és kötelezettségeit a most hatályos büntetőeljárás törvény a 39. §-ban sorolja fel.⁴³⁸

⁴³⁴1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról 13. §, Codex Hungaricus 1894-1896, 1911. 265. o.

⁴³⁵ Akivel szemben a büntetőeljárást folytatják (a terhelt) a nyomozás során gyanúsított, a bírósági eljárásban vádlott, a büntetés jogerős kiszabása után elítélt.

⁴³⁶ „a büntetés jogerős kiszabása, illetve a megrovás, próbára bocsátás, jóvátételi munka végzésének előírása vagy javítóintézeti nevelés jogerős alkalmazása után elítélt.

⁴³⁷ A terhelt az, akivel szemben büntetőeljárást folytatnak. (2) A terhelt a nyomozás során gyanúsított, a vádemelés után vádlott, a büntetés, a megrovás, a próbára bocsátás, a jóvátételi munka vagy a javítóintézeti nevelés jogerős ügydöntő határozattal történő kiszabása, illetve alkalmazása után elítélt.

⁴³⁸ Be. 39. § (1) A terhelt jogosult arra, hogy

1. 1. A terhelt, mint „ügyfél” és mint bizonyítási eszközt szolgáltató személy

A terhelt központi szereplője a büntetőeljárásnak, hiszen az ügyben eljáró hatóságoknak, bíróságoknak abban a kérdésben kell állást foglalniuk, hogy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény tekintetében megállapítható-e a büntetőjogi felelőssége.⁴³⁹

-
- a) megismerje a gyanúsítás és a vád tárgyát, továbbá ezek változását,
 - b) a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság megfelelő időt és körülményeket biztosítson számára a védekezésre való felkészüléshez,
 - c) a büntetőeljárás jogairól és kötelességeiről a bíróságtól, az ügyészségtől és a nyomozó hatóságtól felvilágosítást kapjon,
 - d) védelmének ellátására védőt hatalmazzon meg vagy védő kirendelését indítványozza,
 - e) a védőjével ellenőrzés nélkül tanácskozzon,
 - f) vallomást tegyen vagy a vallomástételt megtagadja,
 - g) bizonyítékot terjesszen elő, indítványt és észrevételt tegyen, az utolsó szó jogán felszólaljon,
 - h) a tárgyaláson és a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés tárgyában tartandó ülésen jelen legyen és az e törvényben meghatározottak szerint kérdéseket tegyen fel,
 - i) jogorvoslattal éljen,
 - j) az eljárás ügyiratait - az e törvényben meghatározott kivételekkel - teljes terjedelmében megismerje,
 - k) egyezség megkötését, illetve ügyészi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezését kezdeményezze.
- (2) A fogva lévő terhelt jogosult arra, hogy
- a) megismerje a fogva tartásának okát és ennek változását,
 - b) a fogva tartásáról egy általa választott személyt a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság tájékoztasson,
 - c) a védőjével, és ha külföldi állampolgár, az államának konzuli képviselőjével a kapcsolatot felvegye, vele személyesen, postai vagy elektronikus úton ellenőrzés nélkül érintkezzen,
 - d) az általa választott személlyel a vádemelés előtt az ügyészség, azután a bíróság rendelkezése szerint személyesen felügyelet mellett, továbbá postai vagy elektronikus úton ellenőrzés mellett érintkezzen.
- (3) A terhelt köteles
- a) az eljárási cselekményeken a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság rendelkezéseinek megfelelően az e törvényben meghatározottak szerint jelen lenni,
 - b) a lakcímét, értesítési címét, tényleges tartózkodási helyét, kézbesítési címét, valamint ezek megváltozását - a változást követő három munkanapon belül - az eljáró bírósággal, ügyészséggel vagy nyomozó hatósággal közölni.
- (4) A bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság a terheltet a büntetőeljárásban történő részvételének kezdetekor a jogairól tájékoztatja és a kötelezettségeire figyelmezteti. A tájékoztatás kiterjed a költségkezdmény indítványozásához való jogra és annak feltételeire, valamint az anyanyelv használatához való jogra is.
- (5) Ha a terhelt fogva van, az eljáró bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság a terheltet a jogairól írásban is tájékoztatja. A tájékoztatás kiterjed a fogva tartásnak az elrendeléséről szóló határozat szerinti, illetve a törvényben meghatározott lehetséges végső tartamára, a fogva tartás meghosszabbításának, fenntartásának és felülvizsgálatának szabályaira, valamint az e határozatokkal szembeni jogorvoslathoz, illetve a fogva tartás megszüntetése iránti indítvány benyújtásához való jogra is.
- (6) Az (1) bek. b) és e) pontja szerinti jog gyakorlása érdekében a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság az eljárási cselekmény megkezdését vagy elvégzését legalább egy órára elhalasztja, ha a terheltnek a védekezésre való felkészülésre, vagy a védővel való tanácskozásra az eljárási cselekmény megkezdése előtt - a terhelt és a védő önhibáján kívüli okból - nem volt lehetősége.
- (7) A (2) bek. d) pontja szerinti jog biztosítása során a bíróság vagy az ügyészség a hozzátartozóval való érintkezést kizárólag a büntetőeljárás eredményessége, vagy más személy életének, testi épségének védelme érdekében korlátozhatja vagy tilthatja meg. Az erről szóló határozat ellen a terhelt és a védő élhet jogorvoslattal.

⁴³⁹ BELOVICS Ervin: Az önvadra kötelezés tilalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga. Eljárásjogi Szemle, 2016/ 1. <https://eljarasjog.hu/2016-evfolyam/az-onvadra-kotelezes-tilalma-es-a-terhelti-vallomastetel-megtagadasanak-joga/> (Letöltés ideje: 2016. július 18.)

Rendkívül leegyszerűsítve a dolgot, ha a terhelt nem követte volna el a múltban a Btk. Különös Részében szereplő valamely törvényi tényállásba ütköző cselekményt, nem lenne büntetőeljárás, tehát elméletileg az ügynek ő az egyik (fő)szereplője. Ahhoz azonban, hogy eljussunk a terhelthez némely esetekben eléggé kacsaringós út vezet, amelynek során azért előfordulnak nehézségek, és a terhelt bűnösségének megállapításához vezető úton a meglévő akadályok legyőzésén keresztül kell átjutnunk.

A terhelt beismerő vallomása sem adott „általában” az ügyekben, és „aki ellen eljárás folyik, akit felelősségre vonnak, az az esetek zömében valamilyen védekezést előterjeszt. Ez a védekezés viszont sokszor megszabja, vagy legalábbis befolyásolja a védelem tevékenységének kereteit. Az is kézenfekvő, hogy a terhelt védekezését ellenőrizni, megerősíteni vagy cáfolni csak akkor lehetséges, ha az azt értékelő személyek pontosan felismerik, világosan látják, értik a védekezés lényegét. Aligha szorul bővebb magyarázatra, hogy ugyanabban az ügyben is teljesen másképpen alakul a bizonyítás, ha a terhelt például a tényeket tagadja, jogos védelemre hivatkozik, vagy terhelt-társa vádolása árán igyekszik mentesülni a felelősség alól. Gyakran nem felületességből, hanem a védekezés valódi tartalmának félreértése miatt jut időlegesen, vagy véglegesen vakvágányra a bizonyítás, vagy kerül sor idő-és energiarábló túlbizonyításra.”⁴⁴⁰

A terhelt a mai jogfelfogás szerint a büntetőeljárás egyik jogalánya, akit processzuális jogok illetnek meg, és ügyféli pozíció is megilleti. A terhelt vallomásával bizonyítási eszközt szolgáltat és a kényszerintézkedések passzív alanya. Ennek megfelelően a terhelt vallomásának is kettős szerepe van. Egyfelől tartalmazhatja a terhelt védekezését, másfelől bizonyítékot szolgáltat.⁴⁴¹

A terhelt „ügyféli” és bizonyítási eszközforráskénti minősége a gyakorlatban egymástól elválaszthatatlan egységben nyilvánul meg. A védekezés központi mozzanata a terhelt ténybeli állításainak alátámasztása és ezt a terhelt úgy valósíthatja meg legeredményesebben, ha vallomása révén olyan bizonyítékokat terjeszt elő, amelyeknek az eljáró hatóság bizonyító erőt tulajdoníthat. A vallomástételt megtagadó terhelt számára reális veszélyt körvonalaz – Katona Géza véleménye szerint – az eljárási törvény által meghatározott figyelmeztetés, amely szerint, ezáltal a terhelt saját magát fosztja meg a védekezés lehetőségétől.⁴⁴²

⁴⁴⁰ TÓTH M. (1982): i.m. 8. o.

⁴⁴¹ KIRÁLY T. (2003): i.m. 294. o.

⁴⁴² KATONA Géza: Valós vagy valótlan? KJK Budapest, 1990. 200. o.

Többen úgy vélik, a legideálisabb az lenne, ha a büntetőeljárás azt biztosítaná csupán, ha a terheltre, mint „ügyfélre” tekintenénk, aki az eljárásban valamennyi olyan jogi és ténybeli lehetőséggel rendelkezne, hogy önállóan védekezzen, és hogy valamennyi egyéb joga, amelyek azáltal élednek fel, hogy ő a büntetőeljárásba „belép” az ő „ügyféli” státusának lenne alárendelve. Ez azonban gyakorlatilag megvalósíthatatlan.⁴⁴³ Ugyanis, amint azt a történelmi előzmények mutatják, az állam nem tud lemondani a terhelt vallomásáról, mint a büntetőeljárásban beszerezhető bizonyítási eszközről, ami egyben egy egész sor problémát vet fel, hiszen a terhelt ebben az esetben nem csupán „ügyfél”, hanem egyben az a személy, akitől kihallgatása révén meg kell tudni, hogy bűnös-e vagy sem, ehhez pedig a vallomásra szükség lehet. Ezáltal a büntetőeljárásban résztvevő hatóságok számára a terhelt a büntetőeljárásban feltárandó tények információinak forrásává válik.⁴⁴⁴

Többek által is említésre került, hogy az állam talán le is mondhatna a terhelt vallomásáról, mint bizonyítási eszközről, erre azonban kizárólag abban az esetben kerülhetne sor, amikor a büntetőeljárásban eljáró szervek minden alkalommal, vagy legalábbis az esetek döntő többségében rendelkeznének elegendő egyéb bizonyítékkal, melyek segítségével kétséget kizáróan meg lehetne állapítani a büntetőeljárásban releváns tényeket. Csak és kizárólag ebben az esetben lehetne a büntetőeljárásban a terheltnek ügyféli pozíciója.⁴⁴⁵ A gyakorlatban ettől messze vagyunk, mert sok esetben a terhelt vallomása szinte az egyetlen bizonyítási eszköz, amely a büntetőeljárásban a rendelkezésre áll. A fentiekből egyértelműen megállapítható a terhelt vallomásának jelentősége a büntetőeljárásban.

A büntetőeljárás történelmi fejlődésére való visszapillantás azonban azt mutatja, hogy idővel, a megfelelő társadalmi-politikai változások következtében változott a terhelt helyzete. Ezzel összhangban, a történelem folyamán a terhelt büntetőeljárásban tett vallomásának is különböző jelentőséget tulajdonítottak, amelyet részben a disszertáció korábbi – kínvallatást bemutató – részében már ismertettem.

Az anyagi igazság és az eljárásbeli funkciók megosztása elvén alapuló akkuzatórius eljárásban a terhelt az eljárás alanya, eljárásbeli ügyfél, akit védekezési funkcióval láttak el.

⁴⁴³ BAYER, Vladimir: Opći problemi u vezi sa iskazom okrivljenika kao dokaznim sredstvom. Zbornik, Pravni Fakultet Zagreb, 1965/3.125. o.

⁴⁴⁴ DELIĆ, Nataša: Psihologija iskaza pojedinih učesnika u krivičnom postupku, Pravni fakultet Universiteta u Beogradu, Biblioteka Priručnici 13/2008. 90. o.

⁴⁴⁵ BAYER, V. (1965): i.m. 125. o.

Ebből adódóan egy egész sor garanciális joggal látták el, melyek azt hivatottak biztosítani, hogy személyiségi jogait tiszteletben tartsák. A terhelt helyzete az akkuzatórius eljárásban az „aktív alany” helyzetét jelenti, aki a részére „adott” törvényes eszközökkel harcol az ellene felhozott vádak ellen.

Ugyanakkor az inkvizitórius eljárásban a terhelt beismerést tartalmazó vallomása képezte az ügyben eljáró illetékes szervek eljárási cselekményeinek az alaptartalmát. A hatóságok minden tevékenysége a beismerő vallomás megszerzésére irányult, amely elegendő volt az elmarasztaló ítélet meghozatalához. Függetlenül az ilyen módon megszerzett vallomás objektív értékétől, ha beismerő vallomás volt az ügyben, akkor *regina probationem*-nek minősült, és központi helyet foglalt el az alaki bizonyítékok rendszerében. Abban az eljárásban a terhelt vallomása csak a bizonyítási eszköz szerepét töltötte be, attól függően, hogy beismerő volt-e vagy sem.

A védekezéshez való jog a terhelt alapvető szubjektív joga is egyben, amellyel választása szerint élhet. [...] A terheltnek a védekezéshez való joga azért lehetséges és szükséges, mert ezzel a jogával szemben áll a büntetőeljárásban résztvevő valamennyi eljáró szerv azon kötelezettsége, hogy a „valóság-hű tényállás” megállapítására törekedjen. Az „igazság” megállapítására vonatkozó kötelezettség a büntetőeljárás minden szakaszában jelen van, és ezáltal minden eljárásbeli cselekmény lefolytatásánál is, így a terhelt védekezési jogának biztosítása az ő „aktív szerepvállalása” nélkül is megvalósítható. A terhelt védekezési jogának ez az eljárásjogi helyzete pedig az ártatlanság vélelmének és a bizonyítás teher hatóságokat terhelő kötelezettségének elkerülhetetlen következménye. Ugyanis, ha abból indulunk ki, hogy minden, büntetőeljárás alá vont személy mindaddig ártatlannak tekintendő, amíg az ellenkezőjét jogerős ügydöntő határozatban meg nem állapítják⁴⁴⁶, mindeközben a vádhatóság kötelezettsége, hogy bizonyítékokat szerezzen be, amelyek a a terhelt bűnösségét bizonyítják, akkor ebből kétségtávolú az a következtetés vonható le, hogy a terhelt nem köteles aktívan részt venni saját védekezésében, illetve, hogy a védekezés elsősorban a terhelt *joga*, nem pedig *kötelezettsége*.⁴⁴⁷

⁴⁴⁶ JEKIC szerint: „Tehát, az ártatlanság vélelmét nem azért vezették be, mert az ellenkezőjét (a bűnösséget) alátámasztó bizonyítékok nem elegendőek, hanem hogy gátat szabjon és akadályt jelentsen a személyiségi jogok megsértésének, azaz hogy szavatolja a tisztességes eljárást. Az ártatlanság vélelmének eljárásjogi hatása abban nyilvánul meg, hogy e vélelem egy olyan eszközt jelent, amely elhárítja a bűncselekmény elkövetőjének az a priori bűnösségét.”

⁴⁴⁷ PETRIĆ, Branko: Odbrana okrivljenog u krivičnom postupku. Naša zakonitost, 1962/1-2. 39. o.

Tóth Mihály a fentieket a következőképpen fogalmazta meg: „A védekezés lehetősége ugyanis a törvényben nem, mint a terhelt alanyi joga, hanem mint a hatóságnak a terhelttel szembeni kötelezettsége jelentkezik, ráadásul e kötelezettség is olyan jogosultság biztosítására szolgál, amelynek tartalmát a jogszabály ígérete ellenére nem részletezi.”⁴⁴⁸

2. A terhelt kihallgatása

A 2017. évi XC. törvényben bizonyítási eszközök felsorolásában a terhelt vallomása a bizonyítási eszközök második helyén – a tanúvallomás után és a szakvélemény előtt – szerepel.

*A terhelt vallomásának minősül a terhelt minden olyan, a büntetőeljárársban a terhelti figyelmeztetés utáni, bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság előtt tett, illetve ezeknek címzett szóbeli vagy írásbeli közlése, amelyben a bizonyítás tárgyára vonatkozó tényt állít.*⁴⁴⁹

A Be. egyértelműen meghatározza, hogy a terhelt mely nyilatkozatai minősülnek vallomásnak, és ekként melyek értékelhetők bizonyítási eszközként.

A terhelt kihallgatása a hatóság kötelessége, az érdemi vallomás a terhelt joga, ami annyit jelent, hogy meg kell teremteni a vallomástétel lehetőségét és ezt bármikor biztosítani kell.

A Bp. és a most hatályos Be.⁴⁵⁰ is az első helyen említi, hogy a terhelt személyazonossága tisztázandó, ezért a terhelt kihallgatása a személyi adataira vonatkozó kérdésfeltevésekkel és azok ellenőrzésével kezdődik.

A Bp. a kihallgatás során alkalmazott tilalmazott módszereit a 135. §-ban rögzítette, amelyeket már az értekezés történeti részében ismerttettem.

A Bp. 139. §-a azt mondta ki, hogy a terhelt beismerésének megtörténte után is rendszerint meg kell szerezni a a terhelt bűnösségének egyéb bizonyítékait, „ha azonban a beismerés

⁴⁴⁸ TÓTH M. (1982): i.m. 7. o.

⁴⁴⁹ Be.183. § (1) bek.

⁴⁵⁰ 2017. évi XC. tv. 184. § (1) bek.

teljesen kimerítő és azt az eljárás egyéb adatai is támogatják, a további nyomozás és vizsgálat a vádló indítványától függ.⁴⁵¹

Finkey e megoldást a „nyomozó rendszer tévelygését” megszüntető „magasztos vezérelvek diadalának tekintette, amely kizárja a terhelt beismerésre kényszerítését és azt, hogy a terheltet egyedüli beismerése alapján ítélik el.⁴⁵²

Az I. Bp. a 134. §-ban szintén tartalmazza a hallgatás jogát, mégpedig a következő formában:

„Ha a terhelt védelmének előterjesztése végett hozzá intézett kérdésre kijelenti, hogy nem bűnös, de a vádra nézve nem kíván részletesebben nyilatkozni, további kérdések nem intézendők hozzá. Ekkor, valamint abban az esetben is, ha egyáltalán vagy bizonyos kérdésekre nem akar felelni, vagy siketnek, némának, tompaelméjűnek vagy elmebetegnek tettei magát és a hatóság a tettéről saját észlelete, tanuvallomások vagy szakértők véleménye alapján meggyőződik: arra kell figyelmeztetni, hogy viselkedése az eljárás folytatását nem akadályozza, és hogy esetleg a védelem eszközeitől fosztja meg magát.”

Balogh Jenőt idézve, aki a Bünvádi perrendtartás magyarázatában a következőket írta, és én teljes mértékben osztom a véleményét, azzal a kivétellel, hogy napjainkban – sajnos vagy szerencsére – a terheltnek nem csupán az „alsóbb néposztály” tagjaiból kerülnek ki, és (egyre inkább) tisztában vannak az őket megillető jogokkal valamint kötelezettségeikkel, ami a büntetőeljárás hatóságok munkáját segítheti vagy éppen hátráltatja, azonban ez a hatóságokat teljesen nem tehermentesít(he)ti attól, hogy a kapcsolattartás során egyszerűen és közérthetően fogalmazzanak, figyelembe vegyék a büntetőeljárásban részt vevő személy állapotát és személyes jellemzőit, meggyőződjenek arról, hogy a büntetőeljárásban résztvevő személyek a vele szóban közölteket megértették-e, ennek hiányában a közlést megmagyarázzák.⁴⁵³

„Némelyek a terheltnek a bizonyítási eljárás alatt tanúsított magatartásából, különösen abból, hogy a terhelt bizonyos irányban nem nyilatkozik, bizonyos dolgokat nem tagad, *természetes vélelmeket* vonnak le, és *hallgatólagos beismerést* állapítanak meg. Részemről ezt –

⁴⁵¹ ERDEI Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyításemélet szent tehene Magyar Jog, 1991. 210-211.

⁴⁵² FINKEY Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve. Politzer Zs. és fia, Budapest, 1903. 236. o. Idézte: ERDEI Á. (1991): i.m. 211. o.

⁴⁵³ Be.74. § (3) bek.

legalábbis mint általános tételt – határozottan kizártnak tartom, mert a terheltnek [...] legnagyobb része az *alsóbb néposztály* tagjaiból kerül ki, s legtöbbszörre sem elegendő értelmisége, sem elegendő belátási képessége, sem megfelelő lelki nyugodtsága nincs arra, hogy a reá nézve hátrányos körülményeket higgadtan mérlegelhesse és így nem tehető fel róla, hogy helyzetét és egész magatartásának teljes horderejét helyesen képes megítélni. Ennélfogva a terheltnek [...] a hallgatásából semmit sem lehet vélelmezni; hanem a bírónak kötelessége a tényállásnak minden lényeges mozzanatát hivatalból kideríteni, és ha terhelt [...] bizonyos irányban nem nyilatkozott, arra nézve kérdést kell intézni.”⁴⁵⁴

A terhelt vallomásának szabályait a Be. 183. §-a tartalmazza, a beismerő vallomást illetően a Be. 183. § (4) bekezdése pedig azt a szabályt rögzíti, hogy: „A terhelt beismerése esetén – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is.”

A terhelt kihallgatása több szakaszból áll:

- a személyazonosság tisztázása, elérhetőség megállapítása és ellenőrzése,⁴⁵⁵
- a figyelmeztetések közlése,⁴⁵⁶
- érdemi vallomás megtétele.⁴⁵⁷

⁴⁵⁴ BALOGH Jenő: A bizonyítási jog általános tanai a bünvádi eljárás szempontjából. A büntető perrendtartás magyarázata. III. kötet. Grill Kiadó, Budapest, 1899. 505. o.

⁴⁵⁵ Be.184. § (1) bek., a 184. § (2) bek. szerint a terheltnek részletesen az alábbiakról kell nyilatkoznia,akkor ha a terhelti figyelmeztetéseket követően a vallomástételét megtagadja:

- a) neve, születési neve,
- b) születési helye és ideje,
- c) anyja neve,
- d) állampolgársága,
- e) személyazonosító okmányának száma,
- f) lakcíme, értesítési címe, tényleges tartózkodási helye,
- g) kézbesítési címe, telefonos elérhetősége.

⁴⁵⁶ Be. 185. § (1) bek.

⁴⁵⁷ Be.186. § (2) bek.

A Be. bevezette a „*terhelti figyelmeztetés*” fogalmát, mely a törvényi szabályozást figyelembevételre négy részből áll:

- a vallomástétel megtagadásának jogára való figyelmeztetés, amely lehet teljes illetve csak az egyes kérdésekre vonatkozó, azonban tartalmazza azt a „meggondolási” formulát, hogy ezen döntését a terhelt bármikor megváltoztathatja és vallomást tehet,
- a terhelt vallomás megtagadási joga az eljárás folytatását nem akadályozza, és nem érinti a terhelt kérdezési, észrevételezési és indítványtételi jogát,
- amennyiben vallomást tesz terhelt, vallomása bizonyítékként felhasználható,
- vallomástétel esetében viszont a törvényhozó két „tilalmat” állapított meg: más bűncselekmény elkövetésével hamisan nem vádolhat és kegyeleti jogot hamis tényállítással nem sérthet meg.

A szabályok – a fentiekben részletesen kifejtett – önvádra kötelezés tilalmával – 7. § (2) bekezdés – vannak összhangban. A kötelező figyelmeztetések nem csupán a terhelti érdekeket erősítik, hanem a hatóságok munkáját is. Több előny származhat a megtett vallomások bizonyító erejének növekedéséből, mint amennyi hátránnyal járnak az elmaradt vallomások okozta bizonyítási nehézségek.⁴⁵⁸

A Be. 164. § (1) bekezdése rendelkezik arról, hogy a vád bizonyításához szükséges tények feltárása, az alátámasztásukra szolgáló bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása, illetve beszerzésének indítványozása a vádlót terheli –, továbbá a bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítékot indítvány alapján szerez be. Indítvány hiányában a bíróság bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására nem köteles.⁴⁵⁹

Az új Be. tankönyvben e szakaszokkal kapcsolatban Tóth Mihály megállapítja, hogy bár az (1) és (2) bekezdés közötti ellentmondás csak nehezen oldható fel, nem zárja ki, hogy a bíróság jogosult akár a vád bizonyítása körében bizonyítást elrendelni.⁴⁶⁰

⁴⁵⁸ TÓTH Mihály: A „magyar Miranda” első néhány éve. In: Tények és kilátások. Szerk. ERDEI Árpád. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995. 77. o.

⁴⁵⁹ Be 164. § (2) és (3) bek.

⁴⁶⁰ Az 1998. évi XIX. törvény hatályának időpontjában a Kúria 1/2007. Bkv. III. pontjának rendelkezése alapján a bíróságnak általában „hivatalból” is intézkednie kell a bizonyítási eszközök beszerzéséről, és a bizonyítási eszköz felkutatása, biztosítása vagy megvizsgálása érdekében, ha szükséges, az ügyészt megkeresheti. Ha az ügyész nem tesz eleget a megkeresésnek, a bíróság a Be. 267. §-a (1) bekezdésének k) pontja alapján megszünteti az eljárást. A sértett indítványára vagy hivatalból a bíróság elrendelheti eljárási cselekmények elvégzését. Következésképpen ez a szabály nem azt jelenti, hogy a bíróság a vádló indítványa hiányában terhelő bizonyítékot nem szerezhet be, illetve nem vizsgálhat meg, hanem csupán azt, hogy erre nem köteles. Ebből pedig az fakad, hogy erre nem is kötelezhető, tőle számon nem kérhető.⁴⁶⁰ Jelenleg az Alaptörvényben és a Be.

Ha ezt mégsem teszi, az ítélet esetleges megalapozatlanságának (a tényállás hiányosságának vagy felderítetlenségének) nem lehetnek az ítélet hatályon kívül helyezésében testet öltő eljárásjogi konzekvenciái. (Be. 593. § (4) bekezdés)⁴⁶¹

Összefoglalva a terhelt vallomástétellel kapcsolatos jogi helyzetét, az a következőket tartalmazza:

- jog a hallgatáshoz,
- jog az önvádolás alóli mentességhez,
- jog a vallomáshoz (akkor is, ha korábban megtagadta),
- jog a vallomás összefüggő előadásához,
- jog a vallomás saját kezű leírásához és az iratokhoz csatolásához,
- köteles a személyi adatokra válaszolni,
- mást (következmények nélkül) nem vádolhat hamisan.⁴⁶²

A terhelti figyelmeztetéseket illetve a terheltnek arra adott válaszát jegyzőkönyvben rögzíteni kell, amennyiben ez elmarad a terhelt vallomása – két kivétellel – bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

A kivételeket a törvény a következőképpen fogalmazta meg a Be. 185. § (4) bekezdésében: a terhelt közlése vallomásként akkor vehető figyelembe, ha a terhelt:

- a) *az eljárás során korábban terhelti figyelmeztetésben már részesült és a folytatólagos kihallgatása során védővel rendelkezik, vagy*
- b) *a terhelti figyelmeztetés után a közlését fenntartja.*

Tehát a figyelmeztetéseket követően a terhelt vallomástételt megtagadhatja, és vallomást tehet. Ha a terhelt vallomást tesz, akkor a terhére rótt bűncselekmény elkövetését tagadhatja, részben illetve teljesen beismerheti.

Érdemi vallomás megtétele esetén a terheltnek kihallgatás során a Be. 186. § (1) bekezdésében felsorolt adatokra (foglalkozás, iskolai végzettség, családi körülmények,

1. §-ban megfogalmazott funkciómegosztás nem érvényesül, mert a bíró is felelős a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök hivatalbóli beszerzésért.

⁴⁶¹ TÓTH M. (2017 b): i.m. 154. o.

⁴⁶² TÓTH M. (2017 b): i.m. 168. o.

egészségi állapot, jövedelmi és vagyoni viszonyok, katonai rendfokozat, címzetes rendfokozat és kitüntetések) nézve kell nyilatkoznia.

Érdemi vallomás hiányában – tehát ha a terhelt a terhelti figyelmeztetések elhangzását követően él a vallomástétel megtagadásának jogával, azaz az őt megillető „hallgatás” jogával, arra kell figyelmeztetni, hogy a vallomástétel megtagadása nem akadályozza az eljárás folytatását, továbbá annak sem, hogy a későbbiekben bármikor vallomást tegyen.⁴⁶³

A terhelt kihallgatására nézve – a korábbi Bp-k. és Be. szabályait is figyelembevéve – nem „újdonság”, hogy a terhelteket egyenként kell kihallgatni,⁴⁶⁴ ami egyébként a tanúk kihallgatására is irányadó szabály.

⁴⁶³ Be.185. § (1) bek. a) pont

⁴⁶⁴ Be. 183. § (3) bek. A Bibliából ennek jó példáját mutatja Zsuzsanna története: A történet szerint az igen szép és istenfélő Zsuzsanna, a gazdag Jojakim felesége volt. Férjének a háza szomszédságában gyümölcsöskertje is volt, a zsidók nála szoktak összejönni, lévén mindnyájuknál tekintélyesebb. Abban az esztendőben a nép két olyan vént tett meg bírónak, akik szemet vetettek Zsuzsannára, és „felgerjedt bennük iránta a vágy”. Mivel gyakran megfordultak Jojakim házában, tudták, hogy Zsuzsanna délidőben mindig a férje gyümölcsöskertjébe megy hűsölni, lesték hát a kedvező alkalmat. Az egyik napon, amikor nagy hőség volt, Zsuzsanna a gyümölcsöskertbe bement, majd két szolgálólányát elküldte azzal, hogy hozzanak neki olajat illetve kenőcsöt, és zárják be a kert kapuját, mert meg szeretne fürödni. Amikor a szolgáló eltávozott, a két vén kapva kapott az alkalmon, előbújtak rejtékelyükről, és közölték Zsuzsannával: „Lángol bennünk utánad a vágy. Érts hát egyet, és légy a miénk! Különböző tanúbizonyosságot teszünk ellened, hogy itt volt veled egy ifjú, azért küldted ki a lányokat.” Zsuzsanna elutasította az ajánlatukat, mondván: „Jobb nekem ártatlanul a kezetekbe esnem, mint az Úr ellen vétkezni”. Ezután Zsuzsanna sikoltozni kezdett, a vének pedig kiabáltak ellene, melyre a ház népe az egyik vén által szélesre tárt hátsó kapun berontott, hogy lássák mi történt. A vének elmondták vádjukat, majd másnap bosszút lihegve megjelentek Jojakim házában, és a lefátyolozott arcú Zsuzsannától követelték: tegye le a fátylát, hogy a szépségével jóllakhassanak. A két vén kezét Zsuzsanna fejére tette és a következőket adták elő: „Mialatt mi egyedül sétálgattunk a gyümölcsöskertben, ez bejött két szolgálójával, bezáratta a kert kapuját, majd elküldte a szolgálókat. Akkor odament hozzá egy ifjú, aki addig rejtőzködött és lefeküdt vele. Mi a kert szögletében tartózkodtunk, de megláttuk a törvényszegést, s odarohantunk hozzájuk. Tetten értük őket, de az ifjút nem tudtuk elfogni, mert erősebb volt nálunk. Kinyitotta a kaput és elmenekült. Ezt azonban elfogtuk és vallatóra fogtuk” azonban nem akarta elmondani ki volt az ifjú. Zsuzsanna tagadta a vádakot, mondván: „hazug módon megrágalmazták, és gonosz módon rá fogtak olyan dolgokat, amelyeket ő nem követett el”. A gyülekezet azonban hitelt adott a két vén szavainak, hiszen ők bírák is voltak és Zsuzsannát halálra ítélte. A halálos ítélet végrehajtása előtt Dániel megismételte az eljárást, és kérte, hogy először is a két vént jó messzire különítsék el egymástól. Ezután magához hívatta az egyiket és feltette neki azt a kérdést: „... ha csakugyan láttad, mondd meg milyen fa alatt láttad őket együtt?” A vén azt válaszolta: „A mézgafa alatt”. Dániel ezután félreállította, és hívatta a másikat, akinek ugyanezt a kérdést tette fel: „Milyen fa alatt kaptad rajta őket, hogy együtt voltak?” A másik vén pedig azt válaszolta: „Tölgyfa alatt.” Tehát az egymástól „jó messzire elkülönített” vén nem tudta meghatározni, hol is történt az eset így befekőjezés szerint: A gyülekezet tagjai ezek után a két vénre rontottak, és „úgy bántak el velük, ahogyan gonoszságukban ők akartak elbánni embertársukkal”: meg kellett halniuk. Az esetet feldolgoztam a “Régi és új dilemmák a hamis vád és a hatóság félrevezetése kapcsán” című tanulmányomban (Ügyészségi Szemle, 2018/4. 18-49. o.)

A terhelték egyenként történő kihallgatásának szabálya a büntetőeljárás egész tartalmára érvényes, de jelentősége talán a nyomozásban a legmeghatározóbb. Alapvető érdek ugyanis, hogy a még ki nem hallgatott terhelték ne értesüljenek a tettestársak által előadott vallomások tartalmáról. Nem célszerű és nem etikus tettestársakat egy időpontra idézni kihallgatás céljából, hogy „véletlenül összefussanak” a rendőrségen, az még inkább rossz taktika, hogy két egymással szemben lévő irodában, nyitott ajtó mellett történjen a kihallgatás. A terheltnek saját magának kell eldöntenie, hogyan védekezik, tesz-e vallomást, és ha igen milyen. Krimináltaktikai szempontból nagyon fontos, hogy a kihallgatás előtt/alatt a terhelt ne tudja meg azt, hogy társa milyen vallomást tett: beismerőt, tagadót vagy olyat, amelyben a bűncselekmény elkövetése miatti felelősséget teljes egészében másra hárította át. A későbbiekben kifejtendő krimináltaktikai blöff esetében célszerű operálni azzal, hogy tettestársak esetében ki legyen az első, akit először „megszólaltatnak”, eredményre vezethet-e az olyan szituáció megteremtése, hogy egymást megpillantsák a rendőrség folyosóján, tárgyi vagy személyi bizonyítékok megléte esetén azoknak a terhelt tudomásra juttatása nem fogja-e tönkre tenni nyomozás eredményességét.

A korábbi büntető eljárásjogi törvényeink is előírták, hogy „a terheltnek módot kell adni arra, hogy összefüggő vallomást tegyen, ezt követően pedig kérdések intézhetők hozzá.”⁴⁶⁵

A terhelt részére a Be. 186. § (3) bekezdése szerint nem tehető fel olyan kérdés, amely

- a) választ magában foglalja vagy feleltre útmutatást tartalmaz,
- b) a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmaz, vagy
- c) valótlan tény állítását foglalja magában.

Nóvumként említhető a Be. 187. § (1) és (2) bekezdésében foglalt részletszabály, amely eddig nem szerepelt egyik korábbi büntetőeljárásjogi törvényben sem: „A terheltnek az ügyben korábban, vagy más ügyben tanúként tett vallomása bizonyítási eszközként felhasználható, ha a tanúvallomásról készült jegyzőkönyvből a tanúzási figyelmeztetés és az arra adott válasz egyértelműen kitűnik. A terheltnek más ügyben tett vallomása bizonyítási eszközként akkor felhasználható fel, ha a vallomásról készült jegyzőkönyvből a terhelti figyelmeztetés és az arra adott válasz egyértelműen kitűnik.”

⁴⁶⁵ Be. 186. § (2) bek.

A fel nem használható terhelti vallomás bizonyítékkénti visszacsempészése eljárásba úgy merülhet fel, ha a bíróság (vagy korábban a nyomozó hatóság) az egyébként törvénytörő módon egyben a terhelt és a védő eljárási jogait lényegesen sértő jegyzőkönyvet ismerteti a terhelt vagy a tanú előtt, és arra nyilatkoztatja.⁴⁶⁶ Ezen fentiekben ismertetett szabály megalkotásával talán az ilyen esetek is megszűnnek.

A terhelt védekezési jogának része a vallomástétel, illetve annak megtagadása. Az ő választásának függvénye, hogy melyik lehetőséget választja: tesz vallomást vagy sem.

A szabad védekezés (anyagi védelem) jogából adódóan a terhelt – az előzőekben felsorolt törvényes korlátok között – nem köteles az igazságnak megfelelő vallomást tenni, vallomását az eljárás során belátása szerint módosíthatja.⁴⁶⁷ Abban az esetben, ha a terhelt vallomása korábbi vallomástól eltér, ennek okát tisztázni kell.⁴⁶⁸ Az eljárás minden szakaszában a törvény erejénél fogva kötelezően vagy saját döntései alapján a terhelt védő közreműködését veheti igénybe (alaki védelem).⁴⁶⁹

A gyanúsított kihallgatásánál nemcsak az erőszak és a fenyegetés megengedhetetlen, hanem a bizonyítékok meghamisításában és célzatos csoportosításában kifejezésre jutó szándékos megtévesztés is. Azt sem szabad a gyanúsítottnak ígérni, hogy igaz vallomás vagy akár vallomástétel esetén szabadon bocsátják, vagy látogatást, egyéb kedvezményt engedélyeznek a részére. A vallomás későbbi visszavonása esetén a gyanúsított kijelentheti, hogy csak azért tett vallomást, hogy a nyomozó teljesítse ígéretét. Nyilvánvaló, hogy az ilyen úton szerzett vallomás elveszti bizonyító erejét, és sérelmet szenved a törvényesség is.⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ Ezzel kapcsolatos a Kúria harmadfokú eljárásban az alábbiakat rögzítette: az Alkotmánybíróság által alkotmányos követelményként meghatározott elv a nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól szóló együttes miniszteri rendelet részletszabályaival [23/2003. (VI.24.) BM-IM együttes rendelet 9. § (3) bek.] nem helyettesíthető. A Kúria hangsúlyozta, hogy az Alkotmánybíróság határozata nem tett különbséget aszerint, hogy az alkotmányos követelmény ellenére beszerzett gyanúsítottai vallomást a későbbiekben miként kívánják felhasználni, ebből következően nem olvasható fel a gyanúsítottként tett vallomása sem akkor, ha a későbbiekben vádlottként hallgatják ki, sem akkor, ha később tanúként hallgatják ki. Ezért a Kúria úgy ítélte meg, hogy K.Z.-nek a nyomozás során gyanúsítottként tett vallomása sem a Be. 291. § (1) bek., sem a törvény 296. § (4) bek. alapján nem volt felolvasható, ekként bizonyítékként sem volt értékelhető.

⁴⁶⁷ KATONA G. (1990): i.m. 200. o.

⁴⁶⁸ Be.186. § (2) bek.

⁴⁶⁹ KATONA G. (1990): i.m. 200. o.

⁴⁷⁰ KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: A kihallgatás taktikája a nyomozás során. Magyar nyelvre átdolgozta: dr. FARAGÓ György r. alezredes, Kiadja: a BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest, 1960. 97. o.

Tisztességes eljárásban a terhelt kihallgatását két alapelvnek – az ártatlanság vélelmének és az önvádra kötelezés tilalmának – az eljárás kezdetétől érvényesülnie kell, és egy további nem alapelv szintű jogot – a hallgatás jogát – ismertetném részletesen, mert ezen terheltet megillető jogok garantálása és biztosítása magát a büntetőeljárást – végső soron pedig az adott állam büntető eljárási rendszerét is minősítik, ami a nemzetközi közösség előtti megítélés egyik mérföldkövének tekintendő.

3. Az ártatlanság vélelmének jogi természete

A terheltet a büntetőeljárásban megilleti az ártatlanság véelme, amely a büntetőeljárás egyik alapelve, egyben pedig a tisztességes eljárás egyik meghatározó eleme.

Az ártatlanság nem egy létező valami, olyasmi, ami fizikailag megfogható, érezhető vagy lemérhető, csakúgy, mint a bűnösség, de létezőnek kell tekinteni azokban az esetekben, amelyekben nem született bűnösséget megállapító ítélet.⁴⁷¹

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (2) bekezdése is deklarálja az ártatlanság vélelmét.⁴⁷²

Az 1973. évi I. törvény a büntetőeljárás alapelvei között 3. § (1) és (2) bekezdésében,⁴⁷³ az 1998. évi XIX. törvény az alapvető rendelkezések között, végül pedig a 2017. évi XC. törvény az „általános rendelkezések” között első helyen az ártatlanság vélelmét nevesíti, és a törvényben elfoglalt helyéből annak kiemelt fontosságára lehet következtetni-

„Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg bűnösségét a bíróság jogerős ügydöntő határozata meg nem állapítja.”⁴⁷⁴

⁴⁷¹ NOBLES, Richard-SCHIFF, David: Guilt and Innocence in the Criminal Justice System: a Comment on R (Mullen) v Secretary of the Home Department, The Modern Law Review, 2006/1. 91. o. Idézte: BUGARSKI, Tatjana: Predpostavka nevinosti (sadržina, obim i dejstvo u krivičnom postupku). Revija za kriminologiju i krivično pravo. Revija za kriminologiju i krivično pravo. Kiadó: Srpsko udruženje za krivičnopravno teoriju i praksu és Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, januar- april 2017. 53. o.

⁴⁷² Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.

⁴⁷³ Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg. (2) A bűnösség bizonyítása a büntetőügyekben eljáró hatóságokat terheli. A terhelt nem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására.

⁴⁷⁴ Be. 1. §

Az eredeti római jogi alaptételre a „praesumptio boni viri”⁴⁷⁵-re azaz a jó hírnév vélelmére vezetik vissza az ártatlanság vélelmét.

Az 1789. évi francia emberi jogi deklaráció is tartalmazta már ezen elvet, amely a XIX. század elején vált ismertté a magyar jogtudományban.

Vuchetich Mátyás 1819-ben latin nyelvű tankönyvében az ártatlanság vélelmét illetően a következőt hangsúlyozta ki: „minthogy minden ember a természeténél fogva veleszületett jó hírnévnek örvend, amelynél fogva mindaddig ártalannak tekintendő, amíg bűnössége be nem bizonyíttatik, ebből következik, hogy a bizonyítás terhe a bírón nyugszik.”⁴⁷⁶

Mind az 1966-ban elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya mind pedig a Magyarországon 1993-ban ratifikált Emberi Jogok Európai Egyezménye a tisztességes eljárás feltételeként – egymástól árnyalatnyi különbségekkel – rögzíti. A Római Egyezmény szövege szerint: „*Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.*”⁴⁷⁷

A tisztességes eljárás feltételeit rögzítő 6. Cikk 3. pontja szerint „minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy

- a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;
- b) rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;
- c) személyesen vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állanak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet.

Az Alkotmánybíróság az ártatlanság vélelmét az alkotmányos büntetőjog egyik alapintézményének tekinti, tehát nem képzelhető el vele szemben mérlegelhető más

⁴⁷⁵ Latinul: Quisquis praesumitur bonus, donec probetur contrarium. s ennek kiegészítése; in dubiis pro reo respondendum: mindenkint az ellenkezőnek bebizonyításáig jónak (büntelennek) kell tartani és kétség esetében a vádlott javára kell dönteni.

⁴⁷⁶ Idézte TÓTH Mihály: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntető eljárásjog, Harmadik aktualizált kiadás. Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 51. o.

⁴⁷⁷ Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikk 2. pont

alkotmányos jog vagy feladat, ugyanis a büntetőjogi garanciák már egy mérlegelés eredményét tartalmazzák. Az ártatlanság véelmét ezért nem lehet más alkotmányos jog miatt korlátozni.⁴⁷⁸

Az Alkotmánybíróság gyakorlata azt az elvet követi, hogy a büntetőeljárás szabályainak alkotmányos vizsgálatakor az ártatlanság véelmét *alkotmányos alapjoként* kell értékelni. Az ártatlanság véelme elsősorban a büntető felelősség elbírálása során a döntésre jogosított részéről az elfogulatlan, pártatlan megközelítés követelményét szolgálja, ehhez kapcsolódóan a megalapozott bizonyítás kötelezettségét, továbbá a prejudikáció tilalmát. Mindez egyben garanciális jelentőségű akadályát képezi annak, hogy az eljárás alá vont személy a felelősség megállapításával járó hátrányos jogkövetkezményeket a felelősségének a megállapítása nélkül szenvedje el. Az ártatlanság véelmének lényegéből következik végül az a következmény, hogy a terhelt büntetőjogi felelősségét (bűnösségét) csak akkor állapíthatja meg a jogerős bírói ítélet, ha az kétséget kizáróan bizonyítást nyert.⁴⁷⁹

Az ártatlanság véelmével kapcsolatban a vélelem jelentését tisztázni kell. Vélelmek nem ritkán fordulnak elő a jogi gondolkodásban és tételes jogban is. Az *egyszerű vélelemtől*⁴⁸⁰ megkülönböztetendő a *törvényes vélelem*, mely utóbbi olyan jogi tétel, amely a hatóságot arra kötelezi, hogy valamely tényt valószínűleg fogadjon el, ha egy másik tény bizonyított. Itt tehát két tény közötti kapcsolatot a törvény bizonyos célszerűségi okokból maga hoz létre.⁴⁸¹

Kétségtelen, hogy az ártatlanság véelme némileg „kilóg” az előbbieken említett törvényi vélelmek sorából, ugyanis nincs a vélelemben „klasszikus” vélelmező tény. (Az, hogy „nincs bűnösséget kimondó ítélet”, nem tekinthető vélelmező ténynek.) Mindenesetre Tóth Mihállyal egyet lehet érteni abban, hogy az aggályok formális, terminológiai jellegű kifogások, a lényeg az elv tartalma, amelyet a bizonyítást érintő járulékos elvek töltenek meg.

⁴⁷⁸ HOLÉ Katalin: Büntetőeljárás jog. I. Fejezet. In: ERDEI Árpád, HOLÉ Katalin, HACK Péter, KIRÁLY Eszter, MOHÁCSI Barbara, ELTE Jogi Kari Jegyzetek 14. , ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 60. o.

⁴⁷⁹ 39/1997. (VII.1.) AB határozat

⁴⁸⁰ Egyszerű vélelem például: Ha létezik „A”, akkor létezik „B” is.

⁴⁸¹ TÓTH Mihály (szerk.): A büntetőeljárás alapelvei. In: Büntető eljárásjog. Harmadik átdolgozott, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 45-46. o.

Ezek pedig

- *a bizonyítási teher elve* (onus probandi), mely szerint a terhelt bűnösségének bizonyítása a vádlót terheli,
- *az in dubio pro reo elve*, azaz a kétséget kizáróan nem bizonyított tény értékelése – senki sem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására, és ez az elv gyakorlatilag felfogható úgy is, hogy a kétséget kizáróan nem bizonyított tény a vádlott javára értékelendő,
- *önvádra kötelezés tilalma* – senki sem kötelezhető arra, hogy önmagára nézve terhelő vallomást tegyen és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.⁴⁸²

Valójában itt nem bizonyítási teherről, hanem „*bizonyítási kötelezettségről*” van szó. A bizonyítási teher lényege ugyanis abban van, hogy ki viselje az esetleges bizonyítatlanság jogkövetkezményeit. A büntetőeljárás jelenlegi gyakorlatában a sikertelen bizonyításnak az eljáró hatóságok, különösen a bűnüldöző hatóságok számára nincsenek súlyos, materiális jogkövetkezményei, azonban az officialitással, mint általános hatósági kötelezettséggel összhangban, egy jogállamban az eljáró hatóságokat indokolt bizonyításra kötelezni.⁴⁸³

Az ártatlanság véelme a büntető felelősség elbírálása során a döntésre jogosított részéről a megalapozott bizonyítás kötelezettségét is magában foglalja. Az ártatlanság véelmének a következménye, hogy a büntetőeljárásban a bizonyítási teher nem a terheltre, hanem a büntetőügyekben eljáró hatóságokra hárul.⁴⁸⁴

Az *in dubio pro reo* tétel vonatkozásában fontos leszögezni, hogy csak ténykérdésben alkalmazható, jogkérdésben nem, mert az ilyen kétségeket helyes jogértelmezéssel – akár a terhelt terhére, akár a javára – kell eloszlatni.⁴⁸⁵ Az *in dubio pro reo* csak jogerőre képes ügydöntő határozat meghozatalakor irányadó. Az *in dubio pro reo* („kétséget a javára”) egy favor defensionis intézmény, vagyis a védelem kedvezménye. Lényegében ez az elv azt jelenti, hogy amennyiben a bizonyítás összes lehetőségeinek kimerítése ellenére még kétség marad fenn a bizonyítás tárgyául szolgáló tényre nézve, e tényt a terhelt javára kell értékelni.

⁴⁸² TÓTH M. (2009): i.m. 46. o.

⁴⁸³ TREMMEL Flórián: Az egyes alapelvek. In: FENYVESI Csaba-HERKE Csongor-TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 80.

⁴⁸⁴ 3328/2017 (XII.8) AB határozat

⁴⁸⁵ HOLÉ K. (2014): i.m. 63. o.

„A védelem jogköre valahányszor a törvény nem intézkedik, a vádlott jól felfogott érdekében kiterjesztendő.”⁴⁸⁶ Ez az értékelés a Be. felmentő ítéletről szóló azon rendelkezéseiben ölt testet, mely szerint ha a bíróság a vádlottat a vád alól felmenti a bűncselekmény bizonyítottsága hiányából, vagy ha nem bizonyított, hogy a bűncselekményt a vádlott követte el. (Be.566. § (1) bekezdés c) pont). A történt-e bűncselekmény, illetve a terhelt bűnössége megállapítható-e, e kérdések vonatkozásában a kétségek továbbra is fennmaradnak.⁴⁸⁷

Az Alkotmánybíróság ezzel kapcsolatban a következőket rögzítette: Az in dubio pro reo elve az ártatlanság vélelmének a bizonyítási teherrel összefüggő aspektusából fakad. A Bíróság (EJEB) azonban jogosult annak megítélésére, hogy az eljárás a maga egészében tisztességes volt-e, a büntetőügyek esetén magában foglalja az ártatlanság véelme érvényesülésének vizsgálatát is. Ha a bizonyítás terhe a védelem oldalára csúszik át, akkor az ártatlanság véelme sérelmet szenved. A bizonyítékok értékelése kapcsán különös kiemelt jelentősége van annak, hogy a nemzeti bíróságok – a tisztességes eljáráshoz való jogból levezetett kötelezettségüknek eleget téve – a bizonyítás vonatkozásában is meggyőzően megindokolták-e a döntésüket. Az elégtelen indokolás szükségtelenné teheti annak vizsgálatát, hogy az ártatlanság véelme sérelmet szenvedett-e.⁴⁸⁸

A jogok jóhiszemű gyakorlása szintén az ártatlanság véelmének alapeleme, azonban ezzel szemben áll a gyakorlatban a hatóság körében tapasztalható – Farkas Ákos által találóan megfogalmazott – „*rejtett bűnösségi vélelem*” Ez legfőképpen abból adódik, hogy egyes szervezeti struktúrákon belül – a terheltével, annak ártatlanságával ellentétes érdekek működnek. Nevezetesen:

- a rendőrséget a felderítési mutatók javítása, növelése,
- az ügyészséget a minél nagyobb váderedményesség,
- a bíróságot pedig a minél több befejezett ügy és a minél kevesebb sikeres fellebbezés,
- a büntetés-végrehajtást a büntetés minél problémamentesebb kitöltése iránti törekvés vezérli.⁴⁸⁹

A „rejtett bűnösségi vélelem” elkerülése érdekében Kertész Imre szerint is „jobb lenne, ha a bíróság az ügyre vonatkozó előzetes ismeretek teljes hiányában kezdené meg a bizonyítékok

⁴⁸⁶ DOMBÓVÁRI SCHULHOF Géza (ifjabb) előadása. (1902) Idézte: ELEK B. (2018 a): i.m. 99. o.

⁴⁸⁷ MEGYERI G. (2018 a): A bizonyítás alapvetései, Kommentár a büntetőeljárás törvényhez, 1. kötet, Főszerkesztő: Polt Péter, Wolters Kluver Hungary Kft. 2018. 64-65. o.

⁴⁸⁸ 3258/2015.(XII.22.) AB határozat

⁴⁸⁹ FENYVESI Cs. (2003): i.m. 168. o.

értékelését. Ez azonban az esetek nagy részében el sem képzelhető, azonban a körülmények gondos számbavételével a sajtóközlemények esetleges prejudikáló hatása tudatosan semlegesíthető.”⁴⁹⁰

Fenyvesi Csaba Jerome H. Skolnicot idézi, aki kifejtette, hogy „az ártatlanság védelmével ellentétben, a rendőrség igyekszik egyfajta hivatali rutint tartani, amely tulajdonképpen a bűnösség védelme. Amikor a rendőrség valakit letartóztat és gyanúsít, úgy véli, hogy a gyanúsított elkövette a terhére rótt cselekményt. Azt hiszik, hogy mivel ők a bűnügyek szakemberei, meg tudják különböztetni a bűnösséget az ártatlanságtól. „Szemléletük középpontjában az áll, hogy egy rendőr „nem vádol ártatlanokat.” Ilyenformán „a rendőrség” úgy tekint önmagára mintha az igazságszolgáltatás irgalmas szolgálója is lenne egyben.”

Amikor az ártatlanság védelméről van szó, igen érdekes Whitman elmélete, amely szerint a büntetőjogi igazságszolgáltatás méltányos rendszerének megteremtése az *ártatlanság védelmén* alapszik, amely inkább az angolszász büntetőeljárásra jellemző, illetve a *kegyelem védelmén*, amely a büntetőeljárás vegyes típusának a jellemzője. A kegyelem védelme azon a védelmen alapszik, hogy a vizsgálati szervek és bíróságok megbízhatók és professzionálisak, továbbá feltételezhetően minden terhelt bűnös is annak a bűncselekménynek az elkövetésében, amivel vádolják. Ennek az a következménye, hogy a terhelt „gyengébb” védekezési joggal rendelkezik az eljárásban, ez azonban még nem jelenti azt, hogy meg is vonják tőle ezeket a jogokat. A kegyelmi modell kisebb jelentőséget tanúsít az ártatlanság védelmének, és nagyobb gondot fordít a bűnös(ség) védekezési lehetőségére. Ebben a rendszerben a legnagyobb veszélyt nem az jelenti, hogy ártatlan személyt ítélnék el, hanem az, hogy a bűnössel „embertelenül” fognak bánni. A kegyelem védelme nyomást gyakorol a rendszerre: jól gondolja meg és komolyan végezze a munkáját az eljáró hatóság mielőtt büntető szankciót szab ki.

Az ártatlanság védelme az ártatlan védelmét szolgálja, a nem bűnöst pedig a védekezésén keresztül abba a helyzetbe hozta a büntetőeljárásba, hogy hozzájárult egy különösen kegyetlen, büntetési kultúra kialakulásához, és a korszerű tudományos bizonyítás fejlődése pedig különösen megnehezítette a bizonyítási eljárást.

⁴⁹⁰ KERTÉSZ Imre: A bűnügyi tudósítás és a személyi jogok védelme. Belügyi Szemle, 1990/11. 14. o.

Az ártatlanság véelmének felépítése (szerkezete) olyan, hogy a tulajdonképpen az ártatlan személy megbüntetésének kockázatát elkerüli, a kegyelem véelmének célja viszont az, hogy elkerülje az embertelen bánásmódot azokkal szemben, akik tulajdonképpen valójában bűnösök.

Whitman véleménye szerint a két vélelem megkülönböztetése nemcsak technikai jellegű, hanem itt két nagy, jogi kulturális irányvonal közötti eltérésről van szó. Az ártatlanság véelme iránti kulturális lojalitás az amerikai a bírósági tárgyalóteremben a technikai szabályok felett helyezkedik el, és a bizonyítás terhét az államra hárítja. A kegyelem véelme iránti lojalitás szinte azonos módon a technikai szabályok felett helyezkedik el, és a büntetés enyhítését követeli. Ez a jóval szélesebb elv a kontinentális kulturális minta tartozéka, melynek forrása a hierarchikus és paternalista igazságszolgáltatási rendszerben található, mely szerint létezik az a mély meggyőződés, hogy az igazságszolgáltatási hatóságok kötelesek megvédeni a terheltet. Míg a vegyes eljárási típus az igazság megállapítására törekszik, az adverziális eljárásban elsőbbséget a bizonyítékok kizárása élvez, még annak árán is, hogy az eljárás az igazság megállapítása nélkül végződik. E két tradicionális vélelem közötti különbség abban mutatható ki, hogy az adverziális eljárásban a hangsúlyt az ártatlan személy védelmére, a vegyes eljárásban pedig a bűnös személy iránti együttérzésre helyezik.⁴⁹¹

Az ártatlanság véelmét egyetlen egy emberi jogi vagy alkotmányos rendszerben sem tartják abszolút jellegűnek. Léteznek bizonyos különbségek abban a vonatkozásban, hogy egyes alkotmányok vagy emberi jogi egyezmények milyen módon engedélyeznek valamilyen eltérést az előírásaiktól, de tény, hogy a Dél-Afrikai és az Európai Emberi Jogi Egyezmény megegyeznek abban, hogy előíranyoznak meghatározott korlátozásokat. A jogelméletben öt okot neveznek meg, amelyek esetében jóváhagyják a bizonyítás terhének a terheltre való átruházását, természetesen csak kivételes esetekben.

Ezek az alábbiak:

- 1.) a bűncselekmény súlya,⁴⁹²
- 2.) a bizonyítás könnyűsége,⁴⁹³

⁴⁹¹ Erről az elméletről lásd részletesebben: WHITMAN, J. Q.: *Presumption of Innocence or Presumption of Mercy? Weighing Two Western Modes of Justice*, Texas Law Review, 2016. 933-993. o. Idézte: BUGARSKI T. (2017): i.m. 56. o.

⁴⁹² A bűncselekmény súlya, különösen, ha terrorizmusról, szervezett bűnözésről vagy más hasonló bűncselekményekről van szó, amelyek a legszigorúbb büntetésekkel sújthatók, a büntetőeljárásban igazolt lehet a bizonyítás terhének a terheltre való áthárítása, mert az ő érdeke, hogy bebizonyítsa ártatlanságát és elkerülje a legszigorúbb büntetést.

- 3.) fontos tényekkel való rendelkezés,⁴⁹⁴
- 4.) az ésszerű összefüggés tesztje⁴⁹⁵ és
- 5.) a megnehezített bizonyítás következményeként jelentkező téves védelem veszélye.⁴⁹⁶

Az ártatlanság véelme tekintetében az EJEK-nek igen gazdag esetjoggal rendelkezik, abból kifolyólag, hogy ennek a véelemnek a megszegése, illetve tiszteletben tartása a legkülönbözőbb eljárásbeli helyzetekhez kapcsolódik.

3.1. Néhány eset EJEK gyakorlatából az ártatlanság véelmével kapcsolatban

A *Peers Görögország ellen* ügyben a kérelmező azt sérelmezte, hogy letartóztatását követően egy cellában volt elhelyezve egy elítélt személlyel együtt, ami sérti az EJEK 6. cikkének 2. bekezdését. Az EJEK ítéletében megállapította, hogy az Egyezmény nem tartalmaz olyan szakaszt, amely előírja a jogerősen el nem ítélt és a jogerősen elítélt személyek különválasztását, tehát az adott esetben nem került sor az ártatlanság véelmének a megszegésére.⁴⁹⁷

A *Telfner Ausztria elleni* ügyben a kérelmező azt állította, hogy az ellene folytatott büntetőeljárásban a bíróságok nem tartották tiszteletben az ártatlanság véelmét, ugyanis 1995. április 8-án a kora reggeli órákban baleset történt, amelyben K. személy megsérült. A megsérült személy bejelentette a rendőrségnél a balesetet, azonosította a jármű típusát és rendszámát, de nem volt abban a helyzetben, hogy azonosítsa a jármű vezetőjét is. A leparkolt járművet, amely a kérelmező édesanyjának a nevére szerepelt a nyilvántartásban, a rendőrség

⁴⁹³ A bizonyítás könnyűsége nem jelenti minden esetben azt, hogy ez hátrányos a terhelt számára, de felvetődik a kérdés, elfogadhatóbb-e az könnyített bizonyítás terhe, amikor kevésbé korlátozza azt az alapvető jogot, hogy a terheltet ne ítéljék el tévesen vagy igazságtalanul. Elvben ez erősebb érv, amely a téves elítélés kiküszöböléséhez való jog és a bizonyítási kötelezettség terheltre való áthárításának súlya közötti arányra vonatkozik.

⁴⁹⁴ Egyes esetekben, ha a terhelt rendelkezik a bűncselekménnyel kapcsolatos, a saját javára szolgáló fontos adatokkal, tényekkel, teljes mértékben indokolt lehet a bizonyítás terhének a terheltre való átruházása, ami az ártatlanság véelme alóli kivételt képez.

⁴⁹⁵ Az „ésszerű összefüggés” tesztje az alapvető tények és a feltételezett következtetés közötti nyilvánvaló kapcsolatot jelenti. Az Emberi Jogok Európai Bírósága ezzel kapcsolatban korlátot állított fel olyan esetben, amikor a terhelt hallgatással védekezik

⁴⁹⁶ A téves védekezéstől való veszély, amely a megnehezített bizonyítás következménye, szintén a bizonyítás terhének a terheltre való áthelyezése mellett szól. Ez rendszerint a beszámíthatósági véelem bizonyításához fűződik a Common Law rendszerben, olyan esetekben, amikor a terhelt ügyében felmentő ítélet születik, mivel a bűncselekmény elkövetésének idején nem volt beszámítható. Erről lásd részletesebben: ASHWORTH, Andrew: Four threats the presumption of innocence. The International Journal of evidence and proof, 2006/10. 257. o. illetve 260-268. o. Idézte: BUGARSKI T. (2017): i.m. 56. o.

⁴⁹⁷ Case of Peers vs. Greece Applikation no. 28524/95. (Letöltés ideje: 2019. augusztus 15.)
https://www.hrdp.org/files/2013/09/09/CASE_OF_PEERS_v._GREECE_.pdf

az előtt a ház előtt találta meg, amelyben a kérelmező lakott családjával. *Az ügy irataiban a rendőrség a kérelmezőt jelölte meg potenciális gyanúsítottként, mert a rendőrségi tisztviselők megfigyelései és jelentései alapján ő használta az autót legtöbbször.* A büntetőeljárás során a kérelmező úgy nyilatkozott, hogy nem ismeri el a bűncselekmény elkövetését, és kijelentette, hogy a kritikus időben nem ő vezette a gépkocsit, és élt a hallgatás jogával. A baleset sértettje megismételte a helyszínen tett nyilatkozatát a rendőrségen is, kiváltképpen azt, hogy nem tudta azonosítani a jármű vezetőjét, és azt sem tudta megállapítani, hogy az férfi volt vagy nő. A kérelmező édesanyja és leánytestvére éltek a mentességi jogukkal, és megtagadták a tanúvallomás tételét. A kerületi bíróság a kérelmezőt elítélte. A kérelmező által benyújtott fellebbezés alapján a másodfokú bíróság a bizonyítékok megtámadott értékelését következetesnek, teljesnek és meggyőzőnek találta, és helybenhagyta az első fokú ítéletet. A kérelmező állítása szerint a bíróság semmibe vette az Egyezmény 6. szakaszának 2. bekezdésében meghatározott ártatlanság védelmét, mivel annak ellenére, hogy a Büntetőeljárás törvény értelmében a bíróságnak joga van szabadon értékelni a bizonyítékokat, ebben az esetben azonban ők túllépték ezt azáltal, hogy a rendőrségi jelentésben előadottakra támaszkodtak, főként arra, hogy legtöbbször a terhelt használta a gépkocsit. Még ha a bíróság meg is állapította volna, hogy a gépjárművet legtöbbször a terhelt használta, ezt a tényt nem használhatta volna fel egy olyan egyértelmű következtetés levonására, hogy a terhelt volt a gépkocsi vezetője a baleset megtörténtének idején. Az ilyen következtetés önkényes és sérti az ártatlanság védelmét.

A Bíróság abból indult ki, hogy az EEJE 6. szakaszának 2. bekezdése értelmében a bíróságnak nem azzal az előre kialakított meggyőződéssel kell folytatnia az eljárást, hogy a terhelt követte el a bűncselekményt, a bizonyítás terhét az ügyészség (vádló) viseli, és hogy *minden kétség a terhelt javára szól.* Így az ártatlanság védelme ott sérül, *ahol a bizonyítás terhét a vád a védelemre hárítja át, ugyanis a terhelt élt a hallgatás jogával, és ebből vontak le negatív következtetést.* Ebben az ügyben mind a kerületi, mind pedig a regionális bíróság lényegében a helyi rendőrség jelentésére támaszkodott, mely szerint a panasztevő használta a legtöbbször a (balesetet okozó) gépjárművet, és nem volt otthon azon az éjszakán, amikor a baleset bekövetkezett. A Bíróság azonban a fentiekben meghatározottak ellenére az ügyiratok között nem tudott olyan bizonyítékokat találni, amelyeket a bíróság kontradiktórius eljárásában bizonyítékként értékelt.⁴⁹⁸

⁴⁹⁸ Case of Telfner v. Austria. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-59347&filename=001-59347.pdf> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 21.)

A *Béres és mások kontra Magyarország* ügyben 1956. és 1988. között született és Magyarországon élő 11 magyar állampolgár nyújtott be panaszt a Bírósághoz.

2011. december 23-án a kérelmezők, akik politikai aktivisták, a Lehet Más a Politika nevű politikai párt által szervezett tüntetésen vettek részt. A tüntetők egymást összeláncolva, és saját magukat a bejárat melletti betonoszlophoz láncolva elfoglalták a Parlament épülete melletti parkolót. Az eseményt követően a Budapesti Rendőr-főkapitányság a (rég) Bűntető Törvénykönyv 175. (1) szerinti személyi szabadság megsértése miatt büntetőeljárást indított 29 személy ellen, beleértve a kérelmezőket is.

A panasz tárgya arra a büntetőeljárásra vonatkozott, amely a panasztevők ellen folyt a budapesti Parlament épületének közelében tartott tiltakozáson való részvételt követően. Az ügy azonban 2012 márciusában befejeződött, még a tárgyalás előtti szakaszban, mert közkegyelemben részesültek, ugyanis 2012. március 9-én az Országgyűlés elfogadta a 2012. évi XII. törvényt („Közkegyelmi törvény”), amely 2012. március 10-én lépett hatályba.

2012. március 29-én a Budapesti Rendőr-főkapitányság a Be. 190. § (1) (e) és (2) bek. alapján arra hivatkozva szüntette meg a nyomozást a 29 gyanúsítottal szemben, hogy közkegyelmet kaptak. A kérelmezők a határozatot nem fellebbezték meg.

Hat kérelmező azonban ezt követően alkotmányjogi panaszt terjesztett elő, melyben a Közkegyelmi Törvény 1-2⁴⁹⁹ és 4. §-ai⁵⁰⁰ alkotmányellenességének megállapítását kérték az Alkotmánybíróságtól, arra hivatkozva, hogy sérti a jó hírnevüket, és sérti az ártatlanság vélelmét. Azt kifogásolták a Közkegyelmi törvény szövegében, hogy a 2011-es decemberi incidens vonatkozásában az „elkövetők” kifejezést használja, ami azt sugallja, hogy bűnösök a terhükre felrótt bűncselekményért. Az Alkotmánybíróság elfogadhatatlannak minősítette panaszukat,

⁴⁹⁹ 1. § Nem indítható, illetve nem folytatható büntetőeljárás a 2011. december 23-án az Országházat körülvevő elzárt terület egyes bejáratainak több személy egymáshoz, illetve a kapukhoz láncolásával megvalósított lezárásával összefüggésben elkövetett, a Bűntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) szerinti személyi szabadság megsértése miatt (Btk. 175. §).

2. § Mentésül a büntetés végrehajtása, valamint a büntetett előlélethez fűződő hátrányok alól az az e törvény hatálybalépése előtt jogerősen elítélt, akivel szemben kizárólag az 1. §-ban meghatározott és közkegyelem alá eső bűncselekmény miatt szabtak ki büntetést.

⁵⁰⁰ 4. § A közkegyelem kiterjed az e törvényben meghatározott bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használt dolgok elkobzására is [Btk. 77. § (1) bek. a) pontja].

Az EEJE 6. szakaszának 2. bekezdésére (az ártatlanság védelmére) való hivatkozással a kérelmezők a Bírósághoz fordultak, mert a Közkegyelmi törvény megkérdőjelezte ártatlanságukat, és ezzel csorbát ejtett a tekintélyükön.

A Bíróság esetjoga szerint az ártatlanság védelme sérül, ha egy adott személy tekintetében a hatóság az adott személy bűnösségére utaló nyilatkozatot tesz, hacsak a bűnösséget jogszabályban rögzített eljárásban nem bizonyították. A jogsértéshez az is elegendő, ha nincs ugyan formális határozat, de valamely érvelés során arra lehet következtetni, hogy a hatóság az adott személyt bűnösnek tekinti. Mi több, az ártatlanság védelmét nem csak bíró vagy bíróság, hanem más közhatalmi szerv is megsértheti. A Bíróság megjegyzi, hogy a kérelmezőkkel szembeni eljárást a nyomozó hatóságok a vádemelést megelőzően azon az alapon szüntették meg, hogy a kérelmezők a 2012. évi Közkegyelmi Törvény alapján közkegyelmet kaptak. A Bíróság ezért abban a kérdésben kellett, hogy döntsön, hogy a jelen ügyben a Közkegyelmi Törvény elfogadása és a kérelmezők ellen indított büntető eljárás megszüntetése kétségesse tette-e a kérelmezők ártatlanságát, annak ellenére, hogy bűnösségüket soha nem állapították meg.

Ami az ártatlanság védelmének megsértését illeti, a Bíróság megállapította, hogy a felek közötti vita lényege az, hogy a kifogásolt jogszabály – akár nyelvtanilag akár másképp – értelmezhető-e úgy, hogy a kérelmezők bűncselekményt követtek el, de közkegyelmet kaptak, vagy a jogszabály terminológiája csupán úgy értelmezhető, hogy a kérelmezők gyakorlatilag „egymáshoz, illetve a kapukhoz láncolták magukat”. A Bíróság álláspontja szerint, amennyiben a jogszabály a gyanúsítottak eljárását pontos tények leírásával ismerteti, a megfogalmazás önmagában nem tekinthető bűnösség megállapításának, vagyis, hogy a gyanúsítottak (jogellenesen, vagyis bűnös szándékkal) büntetendő cselekményt követtek volna el.

Abban a kérdésben, hogy a gyanúsítottak magatartásának tényszerű leírása mellett az „elkövették” szó is szerepelt a jogszabályban, és hogy ez bűncselekmény elkövetésére irányult-e, a Bíróság megállapítja, hogy egyes kérelmezők ezt a kérdést az Alkotmánybíróság előtt is felvetették. Az Alkotmánybíróság megvizsgálta a jogszabályt, és azt állapította meg, hogy annak szövege nem értelmezhető akképp, hogy a kérelmezők valóban elkövették azt a bűncselekményt, amellyel megvádolták őket

Ezzel a kapcsolatban a Bíróság megjegyzi, hogy esetjoga szerint az adott eljárás természetétől és kontextusától függően valamely szerencsétlen kifejezés sajnálatos alkalmazása nem szükségszerűen jelenti az ártatlanság vélelmének megsértését. A Bíróság úgy foglalt állást, hogy a törvény megfogalmazásában nem történt utalás sem a kérelmezőkre név szerint, sem arra, hogy a törvényben leírt cselekményt elkövették volna. Mindemellett, semmilyen más körülmény nem hagyott kétséget a kérelmezők ártatlansága felől és ebből kifolyólag nem került sor az ártatlanság vélelmének a megsértésére.⁵⁰¹

A *Kemal Coşkun Törökország elleni* ügyben a kérelmező török állampolgár és Antaliában él, aki az ártatlanság vélelmének állítólagos megsértése miatt fordult a Bírósághoz. Fegyelmi eljárásában a Legfelsőbb Fegyelmi Tanács megállapította, hogy Coşkun elkövette az erőszakos nemi közösülés kísérletét, a fegyveres támadást és a fenyegetés bűncselekményét, ezért elbocsátották a rendőrség kötelékéből. Az említett határozatot a közigazgatási bíróság is helybenhagyta. A büntetőeljárásban azonban a kérelmezőt felmentették a rablás és az erőszakos nemi közösülés kísérlet vádjá alól. A fegyelmi eljárásban ezt követően a kérelmező a közigazgatási bíróságnál az elbocsátása miatti határozat ellen nyújtott be fellebbezést, hivatkozva arra, hogy a büntetőeljárásban őt felmentették az összes vád alól, amelyek az elbocsátását indokolták. A kérelmező fellebbezését és egyéb jogorvoslatait is elvetették. Az EEJE 6. szakaszának 2. bekezdésére (az ártatlanság vélelmére) való hivatkozással Coşkun azt sérelmezte, hogy a fegyelmi és közigazgatási hatóságok megsértették azt a jogát, hogy a büntetőeljárásban meghozandó ítéletet megelőzően őt ártatlannak tekintsék, így elbocsátására került sor, annak ellenére, hogy később a büntetőeljárásban a bíróság felmentette az ellene emelt vádak alól. A Bíróság állásfoglalása szerint ebben az ügyben fennállt az ártatlanság vélelmének a megsértése.⁵⁰²

A *Turyev kontra Oroszország* ügyben a kérelmező azért fordult a Bírósághoz, mert a helyi ügyész a médiának adott egyik interjújában még a tárgyalás előtt megsértette a tisztességes eljáráshoz, különösen pedig az ártatlanság vélelméhez való jogát. A kérelmezőt 2000 áprilisában tartóztatták le emberölés és gyújtogatás vádjá miatt. Letartóztatását követően a helyi lapban megjelent az ügyész helyettessel a gyilkosságok arányának növekedéséről készített interjú. Az ügyész Turyevet utónevének kezdőbetűjével és teljes családnévvel

⁵⁰¹ Béres és mások kontra Magyarország <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei-A-B> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 21.)

⁵⁰² Case of Kemal Coşkun v Turkey. <https://www.fairtrials.org/ecthr-kemal%20A0co%20C5%9Fkun%20A0v%20A0turkey> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 21.)

említette az egyik áldozat „gyilkosaként” valamint egy másik áldozat „meggyilkolásának résztvevőjeként”. Turyev az eljárás alatt követelte az ügyész kizárását a büntetőeljárásból, mivel az interjúból ítélve neki az volt az előre kialakított meggyőződése, hogy a kérelmező a bűncselekmény elkövetője, a bíróság azonban a kérelmező elfogultsági kérelmét elutasította. Turyevet 2003 januárjában bűnösnek mondta ki a bíróság és 20 évig tartó börtönbüntetésre ítélte. A Bíróság kihangsúlyozta, hogy a hatalmi szervek tájékoztathatják a nyilvánosságot arról, hogy egy adott büntetőügyben vizsgálat folyik, így pl. a letartóztatásokról vagy a gyanúsítottokról, mindaddig, amíg ezt diszkrét és figyelmes módon teszik, azonban a tájékoztatás során különösen fontos a szavak megválogatása. A beperelt állam (Oroszország) álláspontja szerint az ügyészekről nem szabad megvonni a szólásszabadság jogát, mivel az ügyészek is az állam képviselői, és arra való tekintettel, hogy hallgatásuk tájékoztatási vákuumot teremthetne, amelyből adódóan a média megbízhatatlan információforrásokkal telhetne meg. A Bíróság leszögezte, hogy nem vitás, hogy az ügyész szavai valóban a hatóság részéről hangzottak el, és különösen meggyőzőek a nyilvánosság számára, de az ügyész kommentárja adott esetben nyilvánvalóan a kérelmező bűnösségéről szóló nyilatkozatot jelentett, amely egyrészt azt sugallta a nyilvánosság számára, hogy higgyenek a bűnösségében, másrészt előzetesen befolyásolta az illetékes igazságszolgáltatási hatóságot az elé kerülő tények (bizonyítékok) mérlegelésében. Ily módon ebben az esetben is sor került az ártatlanság vélelmének megsértésére⁵⁰³.

A Boddy és Marcello Lanni Spanyolország elleni ügyben azt sérelmezték a kérelmezők, hogy elutasították az alaptalan letartóztatás miatti kárpótlási kérelmüket, annak ellenére, hogy a büntetőeljárásban Buddy-t felmentették, Marcello Lanni ellen pedig a vádat pedig elejtették. A kérelmezők véleménye szerint ezáltal megszüntették az ártatlanság vélelmét, amit a Bíróság ítéletében meg is állapított.⁵⁰⁴

Az El Kaada kontra Németország ügyben a kérelmező a rendőrségen védője távollétében beismerte a terhére rótt rablás elkövetését, azonban a letartóztatása tárgyában megtartott bírósági tárgyaláson védője jelenlétében visszavonta a korábbi beismerő vallomását. A kérelmező vonatkozásában a letartóztatás elrendelésekor figyelembevették azt a tényt, hogy a kérelmező beismerte a rablás elkövetését, és ezért a vele szemben néhány évvel korábban

⁵⁰³ Case of Turyev v Russia [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-167087%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-167087%22]}) (Letöltés ideje: 2019. augusztus 16.)

⁵⁰⁴ Case of Vlieeland Boddy and Marcello Lanni v Spain, Demandas n: 534651 Y 9634/12 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-161488%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-161488%22]}) (Letöltés ideje: 2019. augusztus 16.)

kiszabott felfüggesztett büntetésének a végrehajtását utólagosan elrendelték, mivel megszegte a felfüggesztett büntetésben megállapított kötelezettségét. A terhelt megfellebbezte a bíróság határozatát, és azt kifogásolta, hogy megsértették az ártatlanság vélelmét, mert a rablás bűncselekménye miatt indított büntetőügyben ártatlannak kellett volna, hogy tekintsék, mindaddig, amíg bűnösségét nem állapítják meg jogerős ítéletben, és ezért a rendőrségen tett beismerése nem szolgálhatott volna a korábbi büntetőeljárásban felfüggesztett büntetés utólagos elrendelésének az alapjául. A fellebbviteli bíróság a fellebbezést elutasította, mert voltak olyan tanúk, kiknek vallomásából nyilvánvalóan következtetni lehetett arra, hogy a terhelt elkövette a terhére felrótt bűncselekményt, ezért a korábbi felfüggesztett börtönbüntetés végrehajtását elrendelték. A Bíróság úgy találta, hogy ebben az esetben is megsértették az ártatlanság vélelmét.⁵⁰⁵

4. Az önvádra kötelezés tilalma

Bár az ártatlanság elvéhez szorosan kötődő elv, fontossága és jelentősége miatt külön kell tárgyalni.

Az a felismerés, hogy senkitől sem várható el, hogy vesztét önmaga idézze elő a talmudi jogra nyúlik vissza.⁵⁰⁶

A bizonyítási teherrel ez az elv is szorosan összefügg, lényege, hogy az ártatlanság vélelmének megdöntése, azaz a vád bizonyítása mindig a vádló kötelezettsége, amint azt már a fentiekben vázoltam.

„Senki sem köteles önmagát bevádolni” (nemo tenetur se ipsum accusare) elvének római jogi gyökerei is vannak, hiszen már Justinianus császár is úgy fogalmazott a Digestákban, hogy „*A bizonyítás nem a tagadó, hanem az állító fél kötelessége*”.

Az önvádra kötelezés tilalma a Be. 7. § (3) bekezdésben ölt testet. E büntetőeljárásai rendelkezés Btk-beli leképződése szerint: meghatározott bűncselekmény (például Btk. 191.

⁵⁰⁵ Case of El Kaada v Germany https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806a80b0 (Letöltés ideje: 2019. augusztus 16.)

⁵⁰⁶ BÁRD Károly: A hallgatás ára. Fundamentum 2005/3. 5. o. http://real.mtak.hu/65792/1/A_hallgatas_ara2005_u.pdf (Letöltés ideje: 2015. március 18.)

§)⁵⁰⁷ feljelentésének az elmulasztása büntetendő ugyan, azonban a feljelentési kötelezettség nem vonatkozik a bűncselekmény elkövetőjére.⁵⁰⁸

Ez az alapelv a vallomástétel szabadságát és a bizonyítékok szolgáltatásában való közreműködés megtagadásának jogát hivatott biztosítani, azzal a Be-ben konkretizált szabállyal, hogy senki sem kötelezhető önmagát terhelő vallomás megtételére, vagy arra hogy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson a büntetőeljárásban.[...] *Az önvádra kötelezés tilalma kiterjed a vallomás kikényszerítésére is*, arra azonban nem, hogy a hatóság akár a terhelttől, akár a tanútól más módon bizonyítási eszközöket szerezzen meg, például kutatással, motozással, vagy lefoglalással. Az így megszerzett bizonyítási eszközök jogszerűen összegyűjtöttek minősülnek, és bizonyító erejük teljes. A terhelt akarata ellenére is végrehajthatók mindazok a bizonyítási cselekmények, amelyek akár a terhelt terhére, akár a javára bizonyítékul szolgálhatnak.⁵⁰⁹

Ez az alapelv kiegészíti azt a rendelkezést, hogy a terhelt nem köteles ártatlanságának bizonyítására, így a terhelt számára nem teszi kötelezővé a „mentő” vallomás megtételét sem. A terhelt nem köteles, de – ha erre lehetősége van – jogosult az ártatlanságát alátámasztó bizonyítékokat felkutatni, biztosítani és ezek vizsgálatát indítványozni. Amennyiben a terhelt nem él e jogosítványával, az eljárás során passzív marad, és meg sem próbálja cáfolni a terhelt bizonyítékokat, vagyis nem bizonyítja az ártatlanságát, ez a terhére sem az eljárás során, sem az eljárás befejezés kori döntésében nem róható fel.

A Be. új rendelkezése, amely a védői tevékenységhez szorosan kapcsolódik, hogy a védő kötelezettségévé teszi a terheltet terhelő bizonyítékokat esetlegesen megcáfolja, kétségbe vonja, akár a terhelt akaratától függetlenül is.⁵¹⁰

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikk 3. bekezdése szerint „az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékokra”, melynek g) pontja tartalmazza azt, hogy „ne lehessen kényszeríteni arra, hogy saját maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét.”

⁵⁰⁷ emberrablás feljelentésének elmulasztása

⁵⁰⁸ MEGYERI G. (2018 a): i.m. 65. o.

⁵⁰⁹ MEGYERI G. (2018 a): i.m. 65. o.

⁵¹⁰ MEGYERI G. (2018 a): i.m. 64-65. o.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményében ilyen tartalmú szabályozás nem található, ugyanakkor a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló Európai Parlament és Tanács a 2012. május 22.-i 2012/13/ EU irányelve előírja a hatóságoknak, hogy írásos „jogokról szóló tájékoztatót” biztosítsanak a letartóztatott, illetve fogvatartott személynek, amelyben szerepelnek az olyan alapvető jogok, mint a védőügyvédhez való jog, a vád ismerete, a hallgatás joga. Az irányelvet valamennyi tagállamnak 2014. június 2. napjáig kellett hazai jogába átültetnie, hazánkban azonban az önvádra kötelezés tilalma már korábban, az 1998-as Be.-ben is (8. §) megfogalmazásra került.

5. Jog a hallgatáshoz

A hallgatás joga a XX. század második felében született számos emberi jogi, sőt más tárgyú nemzetközi szerződésben is elismerést nyert. Biztosítja a hallgatáshoz való jogot a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, a regionális nemzetközi egyezmények közül az amerikai, továbbá a Nemzetközi Büntetőbíróság 1998. évi statútuma és a civilizált hadviselés szabályait rögzítő genfi egyezmények alapján megilleti ez a jog a háború áldozatait, akik az ellenség hatalmába kerültek.⁵¹¹

A hallgatás jogára való figyelmeztetés, avagy a „Miranda-elv” az 1989. évi XXVI. törvénnyel került az akkor hatályos büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény szabályai közé, annak ellenére, hogy a terheltnek a hallgatáshoz való joga biztosítva volt, sőt – e törvény helyes értelmé szerint – erre őt figyelmeztetni is kellett (volna).

A korabeli Be. 4. § (3) bekezdése ugyanis előírta a hatóságoknak azt a kötelességet, hogy az eljárás résztvevőit valamennyi őket megillető jogról tájékoztassák. Azt pedig józanésszel senki sem vonhatta kétségbe, hogy a terhelt résztvevő, (43. §) és a hallgatás pedig jog. (87. § (3) bekezdés).⁵¹²

Kiemelendő, hogy a Miranda-figyelmeztetéseknek úgy kell elhangozniuk, hogy *a gyanúsított világosan megérthesse, mit közöltek vele*, s ha nem kíván vallomást tenni, a kihallgatást meg kell szakítani. A vizsgálónak nincs joga a kihallgatottat befolyásolni arra, hogy mégis tegyen

⁵¹¹ BÁRD K. (2005): i.m. 5. o.

⁵¹² TÓTH M. (1995): i.m. 67. o.

vallomást, s azt sem gátolhatja meg semmilyen módon, hogy a kihallgatás védő jelenlétében folyják, ha az illető kinyilvánította, hogy ügyvéd segítségére tart igényt.⁵¹³

Tehát a Miranda-figyelmeztetés *pontos katalógus* egyrészt a *lehetőségek felsorolása* – a fentiekben már említettek szerint – (hallgatás joga, védőhöz való ragaszkodás joga), másrészt a *kötelességekről való tájékoztatás is* (ha azonban mégis vallomást tesz a terhelt, vallomása bizonyítékként felhasználható ellene). Ezen jogokról le lehet mondani, feltéve, hogy az azokról való lemondás tudatos és önkéntes. Ezen jogok bármikor feléledhetnek, a lemondás csak az adott pillanatban és az adott témakör kapcsán érvényes.⁵¹⁴

A korszak jogalkalmazói – a gyanúsított kihallgatását foganatosító nyomozók, vizsgálók – azonban a hallgatás jogának biztosítását amolyan „kerékkötőnek” tekintették, úgy vélték, amennyiben a gyanúsítottat a hallgatás jogára figyelmeztetik, akkor a nyomozás eredményessége szenved csorbát, továbbá a nyomozást hátráltatná és megnehezítené, ha a gyanúsított a figyelmeztetés hatására valóban élne is a hallgatás jogával.⁵¹⁵

⁵¹³ TÓTH M. (1995): i.m. 63. o.

⁵¹⁴ TÓTH M. (1995): i.m. 63. o.

⁵¹⁵ In: TÓTH M. (1995): i.m. 67. o

5.1. A Miranda ügy és a Miranda-elv

A Miranda-elv alapjául szolgáló jogeset⁵¹⁶ lényegét indokolt röviden felidézni:

1966-ben az USA Legfelsőbb Bírósága történelmi jelentőségű döntést hozott a *Miranda v. Arizona* néven ismertté vált ügy kapcsán, melynek az volt a lényege, hogy Louis Ann Jameson 1963. március 2.-án éjszaka, munkából hazafelé menet Phoenix városában nemi erőszak áldozata lett. Elmondása szerint a buszról szállt le, amikor egy mexikói kinézetű, tetovált szemüveges, rövid ujjú trikót viselő férfi lépett hozzá. Kezeit összekötözve egy autóba tuskolta, majd a város melletti sivatagba vitte, ahol megerőszakolta. A sértett nővérének bejelentésére, még aznap éjszaka kiment hozzájuk egy rendőr, aki meghallgatta Louis Annt, majd kórházba vitte vizsgálatra. A következő napokban a lányt kihallgatták a rendőrségen, és részt vett eredménytelenül – egy felismerésre bemutatáson, ahol öt személy közül nem ismerte fel támadóját. Vallomásában több ellentmondás is volt. Nem tudta például megmagyarázni, hogy állítólagos védekezése során miért nem keletkeztek horzsolások, zúzódások a testén. Az is kiderült, hogy kijelentéseivel ellentétben nem volt szűz.

Úgy tűnt, hogy a rendőrség által megkezdett eljárás nem vezet eredményre, amikor a sértett sógora a lány elbeszélése után felismerni vélte a támadó gépkocsiját. A rendszám alapján megtalálták és letartóztatták Ernesto Mirandát. A *tetovált, szemüveges, mexikói származású férfit* felismerésre bemutatásra vitték. A felismerésre bemutatás során három hasonló testfelépítésű mexikói férfi mellé állították, azonban egyedül ő volt tetovált, szemüveges és csak ő viselt rövid ujjú trikót. A sértett így sem ismerte fel, mindössze annyit tudott mondani, hogy Miranda hasonlít arra, aki megerőszakolta, és olyan kijelentést tett, „ha esetleg a hangját is hallhatná...” Ezt követően Ernesto Miranda a kihallgatásán beismerő vallomást tett, sőt további hasonló jellegű bűncselekményeket ismert el.⁵¹⁷ A kihallgatás után Louis Annt bekísérték a helyiségbe és megkérdezték a terheltet: „Ez az a lány?” Miranda igennel felelt.⁵¹⁸

A bíróságon Miranda módosította a vallomását és azzal védekezett, hogy a rendőrségi kihallgatás napján fáradt és kialvatlan volt, a rendőrök pedig olyan módon fenyegették, hogy amennyiben nem ismeri be az elkövetést, elintézik, hogy maximális büntetést kapjon, míg

⁵¹⁶ *Miranda of State Arizona* <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/384/436/>

illetve https://en.wikipedia.org/wiki/Miranda_v._Arizona (Letöltés ideje: 2019. június 5.)

⁵¹⁷ JUNG I Eszter: A „Miranda-figyelmeztetés”, avagy a hallgatás joga a magyar büntetőeljárásban. Jog, állam, politika. 2011/1. 49. o.

⁵¹⁸ SZIKINGER István: *Miranda ügy*. Belügyi Szemle, Budapest, 1990. 112. o.

együttműködés esetére támogatást ígértek. Az esküdtszék öt órás latolgatás után bűnösnek mondta ki Mirandát, akit a bíróság 20 évtől 30 évig terjedő szabadságvesztésre ítelt.⁵¹⁹ Ezt a döntést Arizona állam Legfelsőbb Bírósága helyben hagyta. A vádlott terhére szóló ítéleteket az USA Legfelsőbb Bírósága – három hasonló szellemű ítélettel - hatályon kívül helyezte, s egyúttal megfogalmazta azokat a garanciális szabályokat, amelyek, azóta a *Miranda-figyelmeztetés* gyűjtőfogalmába tartoznak.⁵²⁰

Az USA Legfelsőbb Bíróságának döntése értelmében bármely *a hatóság őrizetében lévő* vagy *személyi szabadságától más módon megfosztott személyt* kihallgatása megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy:

- *joga van hallgatni,*
- *ha e joga ismeretében mégis válaszol a hozzá intézett kérdésekre, válaszait bizonyítékként fel lehet ellene használni,*
- *joga van a rendőrségi kihallgatása előtt, illetve alatt bármikor ügyvéddel tanácskozni, és*
- *ha nincs pénze ügyvédre, díjmentesen gondoskodnak számára védő kirendeléséről.*⁵²¹

A döntésnek tehát két lényeges eleme van: egyrészt a *hallgatás joga*, melyről a terhelt önként lemondhat, másrészt a *védőhöz való jog*, amelyet akár kirendelés útján is biztosítani kell (nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy mindez eredetileg fogva lévő terheltekre és rendőrségi kihallgatásra vonatkozott. Később a Miranda-figyelmeztetés fogalma általános jellegűt öltött és ez a két ismérv lassan lekopott róla.)⁵²²

A Legfelsőbb Bíróság döntését Earl Warren főbíró indokolta. Kifejtette, hogy a legfőbb bírói testület már számos olyan esettel találkozott, amikor a rendőrség lelki, sőt brutális fizikai kényszert alkalmazott annak érdekében, hogy beismerő vallomást csikarjon ki a terheltektől. Nem egyedi, elszigetelt jelenségek voltak ezek – mutatott rá – Warren – amit bizonyít az is, hogy egyes rendőri kézikönyvek egyenesen követendő szabályként fogalmazzak meg olyan taktikai fogásokat, amelyek alkotmányossága igencsak kétes. Az ítélet indokolása szerint az önvád tilalma olyan alapvető előírás, amelynek eredete igen régi időkre nyúlik vissza. E jog érvényesülése azonban minden fogságban történő kihallgatás során veszélyben forog.

⁵¹⁹ SZIKINGER I. (1990): i.m. 112. o.

⁵²⁰ SZIKINGER I. (1990): i.m. 112. o.

⁵²¹ TÓTH M. (1995): i.m. 62. o.

⁵²² JUNGI E. (2011): i.m. 50. o.

Mindezek alapján szükség van a fogságban történő kihallgatások szigorú keretek közé szorítására.⁵²³

A döntés nem volt egyhangú, sőt minimális (egy fős) többséggel született.

A különvélemények a következőket tartalmazták: „a rendőri brutalitás hivatkozott példái ritka kivételek a törvényesen lefolytatott eljárások tömegéhez képest. A bűnözés visszaszorításáért küzdő rendőri erőket méltatlanul degradálja a Miranda-döntés. Merev szabályok felállítása helyett esetenként kellene a kihallgatások alkotmányosságát megítélni.” (Clark bíró különvéleménye)⁵²⁴

„Az ügy által felvetett alkotmányjogi problémák mellett a bíróság olyan eszközöktől fosztja meg a rendőrséget, amelyek kétségtelenül bizonyos nyomást és kellemetlenséget jelentenek a kihallgatott személyek számára. A társadalomnak azonban ezt az árat meg kell fizetnie az eredményes bűnüldözés érdekében.” (Harlan, Stewart és White bírák különvéleménye)⁵²⁵

Harlan a Miranda- esetet példaképpen említi, hogy a bíróság egy brutális bűncselekmény elkövetőjét engedi szabadon, pusztán azért mert az egyébként lelkiismeretesen dolgozó rendőrség bizonyos eljárási szabályokat nem tartott be. Az ilyen megközelítéseknek társadalmi következményei lehetnek.⁵²⁶

5.2. A Miranda-elv utóélete

Az USA Legfelsőbb Bíróságának ítélete ellen szinte azonnal támadást indítottak a konzervatív erők, és később ennek az irányvonalnak kedvezett a bíróság összetételének változása is,⁵²⁷ de az ítéletet a mai napig nem helyezték hatályon kívül. Tartalmának gyengítését célozta a Harris v. New York ügyben (1971), a Michigan v. Tucker ügyben (1974), a Michigan v. Mosley ügyben (1975) kihirdetett, majd azt követően hozott számos döntés is.⁵²⁸

⁵²³ SZIKINGER I. (1990): i.m. 112. o.

⁵²⁴ SZIKINGER I. (1990): i.m. 114. o.

⁵²⁵ SZIKINGER I. (1990): i.m. 114-115. o.

⁵²⁶ SZIKINGER I. (1990): i.m. 115. o.

⁵²⁷ A különösen konzervatívnak ítélt Burger bíró vezetésével az új összetételű Legfelsőbb Bíróság megkezdte a döntés óvatos, de módszeres aláásását. Lásd részletesebben: TÓTH M. (1995): i.m. 63. o.

⁵²⁸ TÓTH M. (1995): i.m. 62. o.

A Miranda-ellenes tábor fő erejét képező rendőri lobby gondolkodását világosan, szókimondóan fejezi ki Gerald Caplan. Szerinte a Miranda-döntés azzal ártott a legtöbbet, hogy megváltoztatta a hatóság és a gyanúsított kívánatos viszonyát. Cikkében felidézi a „régis szép időköt”, amikor a hatóságok a bűnügyek felderítésében fő eszközként használták a kihallgatásokat, a beismerő vallomás pedig az igazság feltárása mellett lelki fordulópontot jelentett a bűnös számára. Az önvád tette lehetővé, hogy az elkövető bűnös énjét megtagadva átálljon a jó oldalra. Ebben a gondolatmenetben a kínvallatás is pozitív megvilágítást kap, amennyiben az öntisztulás folyamatát segíti. Magától értetődik az is, hogy a hatóság a maga részéről úgy mozdíthatja elő a vallomás által megvalósuló erkölcsi felemelkedést, ha a beismerés előtt a törvénytisztelő állampolgárokhoz képest „valamivel alacsonyabb morális szinten” kezeli a terhelteket. „A Miranda-döntés egyszerűen megfordította a természetes értékrendet, amikor a bűnözőket védi a társadalom alapvető érdekeit képviselő rendőrséggel szemben”- véli Caplan. „Ebben a kérdésben nem lehetünk semlegesek: el kell döntenet, hogy az állam vagy a felforgatás oldalára állunk.”⁵²⁹

A hallgatás jogának értelmezése kapcsán hasonló korlátozó törekvések figyelhetők meg a kontinentális, elsősorban a német gyakorlatban.

[...] Az NSZK-ban a fellebbviteli bíróságok – és többségében a jogi irodalom is – hosszú időn keresztül (s szinte napjainkig) úgy vélekedtek, hogy a hallgatás jogára is kiterjedő kioktatási kötelezettség megértése semmissé teszi a vallomásban testet öltő bizonyítékokat.

Ebben a szellemben született pl. a Celle-i Tartományi Legfelsőbb Bíróság egyik ítélete, mely szerint a „rendőrök igen gyakran megsértik a kioktatási kötelezettséget, s az ilyen jogellenesség következménye csak a felhasználhatósági tilalom lehet.”⁵³⁰ E döntést éppen ezért még a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság jogerős határozata előtt számos kritika érte. Ezek lényege szerint a kihallgatás jogára vonatkozó kioktatás elmaradása automatikusan nem eredményezhet felhasználhatatlanságot; ilyen szigorú szabályt a német büntetőeljárásit törvény mérlegelést nem tűrően egyébként is csak a kikényszerített vallomás esetén ír elő.

⁵²⁹ WHITE, Welsh S.: Defending Miranda. Reply to professor Caplan Vanderbilt. Law Review 1986/1. 1-22.o. Idézte: SZIKINGER I. (1990): i.m. 116. o.

⁵³⁰ OLG-Celle Vorlagbeschluss v. 26.3. 0991 – 1 Ss 2/91.

A döntés bírálói tehát helyesnek látnák, ha a felhasználhatatlanság tilalmát komoly megszorításokkal értelmeznék.⁵³¹ Ezt a véleményt lényegében osztotta a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság is, hangsúlyozva, hogy a hallgatás jogára vonatkozó kioktatás elmaradásának hatását a körülmények döntenek el. A felhasználhatóságot semmi szín alatt nem zárja ki a hatóság mulasztása, „ha a gyanúsított egyébként ismeri a jogait, vagy védője jelenlétében nem kifogásolja a figyelmeztetés ellenére tett vallomás jegyzőkönyvezését”.⁵³²

Tovább korlátozta a hallgatás jogát egy másik elvi jelentőségű döntés,⁵³³ amely a „spontán beismerés” felhasználhatósága mellett érvelt. Ez kimondta, hogy „ha a terhelt önkéntes beismerése megelőzi voltaképpen szabályos kihallgatását, a hatóságoknak joguk van e beismerést tudomásul venniük, és később annak elhangzását tanúvallomásukkal is megerősítheti”. A döntés alapjául szolgáló tényeket: a gyanúsított – akit feleségének okozott életveszélyes sérülés miatt állítottak elő – vérvételre várokozóan közölte az őt kísérő rendőrrel, hogy „sajnálja a történeteket”. A rendőr kérdésére azután kiderült, voltaképpen azt sajnálja, hogy nem sikerült megölnie a feleségét. A gyanúsított formális kihallgatásához csak ekkor kezdtek, és csak ekkor közölték vele jogait. A vita tehát az említett „spontán” közlés felhasználhatósága körül folyt.”⁵³⁴

A terhelt hallgatásából levonható következtetések levonását illetően az EJEB nem teljesen következetes: A Murray Egyesült Királyság elleni ügyben (1994) hozott ítélet hangsúlyozta, hogy több ország jogrendszere a szabad bírói mérlegelés részének tekinti, ha a vádlott magatartásából – így az által gyakorolt védekezési módból is – következtetéseket vonnak le. Pusztán a hallgatás a bűnösségre levont következtetést nem teszi lehetővé, ám más bizonyítékok mellett latba eshet az is, ha a hallgatásából „egyszerű, józanésszel végiggondolt következtetés nyomán” az állapítható meg, hogy a vallomás mellőzésének észszerű magyarázata nincs. A kioktatásnak azonban teljes körűnek kell lennie, melynek során figyelembe kell venni a konkrét ügy sajátosságait, a bűncselekmény jellegét, a vádlottak kihallgatáskori állapotát stb. (Condron Egyesült Királyság elleni ügye).⁵³⁵

⁵³¹ BGH Beschluss v. 27.2.1991. – 5 Str. 190/1991. Az ítélet egyébként a német szaksajtóban meglehetősen nagy publicitást kapott. A „Kriminalistik” több szerkesztőségi cikkben fejezte ki fenntartásait (1992/3. 148. o., illetve 1992/7. 423. o.), s az ügyről rendhagyó módon terjedelmes cikket írt a Legfelsőbb Bíróság egyik, az ítélet meghozatalában közreműködő bírója (GRANDEWATH, Richard: Belehrungspflicht – Der Kriminalist, 1992/6. 189. o.) In: TÓTH M. (1995): i.m. 67. o.

⁵³² BGH Beschluss v. 27.2.1991. – 5 Str. 190/1991. In: TÓTH M. (1995): i.m. 67. o.

⁵³³ BGH Beschluss v. 27.9.1989. – 3 Str. 188/89 In: TÓTH M. (1995): i.m. 67. o.

⁵³⁴ TÓTH M. (1995): i.m. 67. o.

⁵³⁵ TÓTH M. (2009): i.m. 53. o.

5.3. Az önvádra kötelezés tilalma és a hallgatás joga

Napjainkban a gyanúsított jogait illetően többen vizsgálták az önvádra kötelezés tilalmának és a hallgatás jogának egymáshoz való viszonyát.

A XIX. században általánosan elfogadottá vált a kontinentális vegyes rendszerben, hogy a vádlott nem kényszeríthető nyilatkozatra és igazmondási kötelezettség sem terheli, de vallomása továbbra is önálló és jelentős erejű bizonyítási eszköz. A vallomás megszerzése érdekében a kontinentális jogok a hazugságot is tolerálják (holott a hazugság morálisan jóval szűkebb körben igazolható, mint a hallgatás), rendszerint nem írják elő az igazmondási kötelezettséget, ha a terhelt a megszólalást választja.⁵³⁶

A hallgatás joga széles körben elismert eljárási garancia, ennek ellenére szinte megszületésétől kezdve szkepszis övezi – amint azt a fentiekben részleteztem - és a viták nemcsak a jog terjedelméről és korlátairól folyik. Bentham⁵³⁷ óta, aki szerint „az ártatlanság a megszólalás, míg a bűnösség a hallgatás jogát igényli”, sokan magának a jognak a létjogosultságát is megkérdőjelezzik.⁵³⁸

Ugyanígy vélekedett Douglas Hurd is, aki 1987-ben annak a véleményének adott hangot, amely szerint *a hallgatáshoz való jog nem az ártatlanok érdekeit szolgálja, hanem a bűnelkövetőkét, mert aki ártatlan, az jobban jár, ha beszél, mint ha csendben marad.*⁵³⁹

Az Emberi Jogok Európai Bírósága az 1993-ban hozott *Funke ítéletével*⁵⁴⁰ a hallgatás jogát a tisztességes eljárás elemei közé emelte. A döntés várható volt, mert az Európa Tanács emberi jogi kérdésekkel foglalkozó szakértői bizottsága már 1973-ban úgy foglalt állást, hogy az önvádra kényszerítés tilalma a *fair* eljárás szükségképpen komponense.⁵⁴¹ A 6. cikkben⁵⁴² nevesített ártatlanság vélelmének egyik eleme, hogy a bűnösség bizonyítása a vádlót terheli.

⁵³⁶ BÁRD Károly: *Erkölc és büntető igazságszolgáltatás - a hallgatás joga*. 2008.

<http://real.mtak.hu/65763/1/Arpadfinal2009.pdf> (Letöltés ideje: 2016. október 3.)

⁵³⁷ BENTHAM, Jeremy (1748-1832) angol jogtudós, filozófus, az utilitarizmus más néven haszonelvűség „atyja”

⁵³⁸ BÁRD K. (2005): i.m. 5. o.

⁵³⁹ BELOVICS E. (2016): i.m. (Letöltés ideje: 2016. március 10.)

⁵⁴⁰ Case of Funke v. France <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57809%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2019. július 18.)

⁵⁴¹ BÁRD K. (2005): i.m. 7. o. Részletesebben lásd: Funke v. France 10828/84 A-256, az 1993. február 25.-én kelt ítélet 44. pontja

⁵⁴² Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke: A tisztességes tárgyaláshoz való jog

Ez a vádlott passzivitáshoz való jogának elismerését jelenti (...), ha pedig a vádlott nem kötelezhető arra, hogy az ártatlanságát bizonyítsa, úgy nyilván hallgathat.⁵⁴³

A hallgatás jogát a Funke ítéletben pusztán deklarálta a bíróság, annak tartalmát a Saunders ügy⁵⁴⁴ kapcsán fejtette ki. A Saunders ügyben az ítélet egyébként egymás szinonimájaként használja az önvádolás alóli mentességet és a hallgatás jogát, és rendszerint együtt is használja a kettőt.

Az ítélethez Martens bíró csatolt különvéleményt, mely szerint az önvádra kényszerítés tilalma (önvádolás alóli mentesség) és a hallgatás joga az *általános-különös* viszonyában áll egymással. A mentesség az együttműködés visszautasításához való jogot jelenti. Terjedelmét illetően az a kérdés: mennyiben kötelezhető a terhelt arra, hogy bármilyen módon együttműködjék a hatóságokkal, és ezzel önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson, illetve arra, hogy az ilyen bizonyítékok megszerzését elősegítse [...]. A hallgatás joga – a kifejezés köznapi értelmének megfelelően – arra ad jogot, hogy az érintett megtagadja a válaszadást.⁵⁴⁵

Az önvádolás alóli mentesség eszerint a szélesebb jog, amely magában foglalja a hallgatás jogát. Az önvádolás alóli mentesség az együttműködés visszautasításhoz való jogot jelenti, a hallgatás joga pedig arra ad lehetőséget, hogy az érintett megtagadja a válaszadást.⁵⁴⁶, ezáltal pedig egyértelműen megállapíthatóvá vált: az önvádra kötelezés tilalma tágabb, mint a negatív tartalmú hallgatás joga.

⁵⁴³ BÁRD K. (2005): i.m. 7. o.

⁵⁴⁴Case of Saunders v. United Kingdom [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58009%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58009%22]}) (Letöltés ideje: 2019. július 6.)

⁵⁴⁵ BELOVICS E. (2016): i.m. 13-14. o. (Letöltés ideje: 2016. március 10.)

⁵⁴⁶BÁRD K. (2008): <http://real.mtak.hu/65763/1/Arpadfinal2009.pdf>

IX. A gyanúsított kihallgatása

1. Általánosságban

A nyomozás során felelősségre vont gyanúsított a büntetőeljárás „főszereplője”, kihallgatásának mikéntje döntő jelentőségű, ugyanis az kihat a büntetőeljárás egészére.

Bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén a nyomozó hatóság a gyanúsítottként kihallgatandó személyt idézi. Az idézésből szerez tudomást a „terhelt”, hogy bűncselekmény megalapozott gyanúja miatt büntetőjogi felelősségre vonására kerül sor.

A mai kor szellemének megfelelő jogi terminológiájával meghatározva a terhelt akkor „válik” gyanúsítottá, ha vele az általa elkövetni vélt bűncselekmény megalapozott gyanúját a nyomozó hatóság illetve az ügyészség közli. Tóth Mihály szerint – ami a fentiekből kitűnően az én véleményemmel is egyezik - a büntetőeljárás keretei között kifejtett védekezés attól az időponttól kezdődik, amikor a nyomozó hatóság egyedileg meghatározott személyt az alapos gyanú közlése után felszólít, hogy nyilatkozzon a gyanúsításban foglaltakra. Más szóval a kihallgatás kezdete, tehát az alapos gyanú közlése⁵⁴⁷ és a jogokra történő kioktatás az a határvonal, amely a perenkívüli védekezést⁵⁴⁸ a perbeli védekezéstől elválasztja. A védekezés körét tehát a továbbiakban nem az elkövető, hanem a hatóság határozza meg, alapja már nem a tettes által elkövetett, hanem a gyanúsítottnak felrótt cselekmény lesz. Miután pedig az alapos gyanúban foglaltak nem mindig esnek egybe a ténylegesen megvalósított bűncselekménnyel, vagy cselekményekkel, a perbeli védekezés a korábbinál mind szűkebb, mind tágabb keretek között folyhat.[...] A perbeli védekezésnek kell tekintenünk Tóth Mihály szerint a teljes passzivitást is, a vallomás megtagadását.⁵⁴⁹

A Be. 385. § (1) bekezdése erről így rendelkezik: „Ha a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján meghatározott személy *megalapozottan gyanúsítható* bűncselekmény elkövetésével őt a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség a XXX. Fejezet szerint gyanúsítottként kihallgatja.

⁵⁴⁷ A tanulmány megírásakor az 1973. évi I. törvény volt hatályban

⁵⁴⁸ TÓTH Mihály peren kívüli védekezésnek tekinti a vélt vagy valódi bűncselekményt elkövető személynek azt a tevékenységét, amelyet a felderítés megghiúsítása érdekében fejt ki. A perenkívüli védekezés e fogalmát illetően általában nincs vita a jogirodalomban, azonban az még részletes kidolgozásra vár, hogy e tevékenységi körbe pontosan mely magatartások tartoznak. In: TÓTH M. (1982): i.m. 22-23. o.

⁵⁴⁹ TÓTH M. (1982): i.m. 25. o.

Órizet esetén a gyanúsítottat a fogva tartása kezdetétől számított huszonnégy órán belül ki kell hallgatni.⁵⁵⁰ Addig, amíg a megalapozott gyanú közlésére vele szemben nem kerül sor, arra van „csupán” joga, hogy a gyanúsított kihallgatással kapcsolatos büntetőeljárás jogairól felvilágosítást kapjon, védőt hatalmazzon meg vagy védő kirendelését kérje, továbbá, hogy védőjével ellenőrzés nélkül érintkezzen.

A védővel kapcsolatos jogok ismertetésétől eltekintek, mert azok egy külön értekezés témája lehetnek, jelenleg azonban a terhelt vallomástételével foglalkozom.

A terhelt védekezésének előterjesztése szempontjából alapvető, és szinte az összes többi jogosultság érvényülésüését és terjedelmét meghatározó jog, hogy a terhelt a kihallgatása előtt tudomást szerezzen az ellene felmerült megalapozott gyanúról, arról, hogy milyen tényeket rónak a terhére és hogy e tények milyen bűncselekmény megállapítására alkalmasak.

A gyanúsítás, amelyet a nyomozó hatóság valamint az ügyészség közöl a gyanúsítottal: egyrészt a gyanúsítás tárgyává tett tényállás és annak Btk. szerinti minősítése, amely ellen a gyanúsított és védője panaszt jelenthetnek be.⁵⁵¹

Bár a megalapozott gyanú témáját ezen értekezésben nem fejtem ki részleteiben, csupán arra kívánok utalni, hogy a megalapozott gyanú közlésekor csupán a legfontosabb – a bűncselekmény tárgyi és alanyi oldalát megvilágító – tényeket kell közölni.

Például: Ön 2018. december 18. napján 16 óra 38 perckor Budapesten a 6-os villamos Blaha Lujza téri megállójában Z. sértettet ököllel mellkason vágta, majd válláról letépte a táskáját, amelyben személyi iratai, bankkártyája, mobiltelefonja és 120.000,-Ft készpénz volt. Cselekményével 1 rb. a Btk. 365. § (1) bekezdés a) pontjába ütköző rablás büntetést követte el.

A minősítés szempontjából közömbös, vagy általában irreleváns körülmények ismertetése felesleges, például Ön zöld-fekete csíkos kapucnis kabátban, piros sálban, térdig érő fekete csizmában, bal kézzel, a sértett fekete színű, lakkbőrből készült, két fülű táskáját, amelyben 565656RA számú személyazonosító igazolványa, 989898 KA sorszámú lakcímkártyája,

⁵⁵⁰ Be. 385. § (2) bek.

⁵⁵¹ Nyer. 144. § (1), (2), (3) és (4) bek., valamint Nyer. 145. § (1), (2), (3) és (4) bek.

606606 számú TAJ kártyája, illetve a CIB Banknál vezetett 45454545-33333333-00000000 számú bankkártyája volt, letépte a válláról.

Ez néha taktikai hibát is eredményezhet, mert kiderülhet, hogy a terheltnek nincs is zöld-fekete csíkos kapucnis kabátja, vagy éppen jobb kezes, ezeket az eljárás során tisztázni kell, vagy úgy, hogy a gyanúsított vallomásában nyilatkozik ezekre nézve, vagy más adatok alapján kell ezeket kideríteni.

Amennyiben a vádiratban szereplő tényállás a gyanúsítás gerincét képező adatokkal megegyezik, akkor elmondható, hogy a gyanúsítás helyes volt.⁵⁵²

A gyanúsított kihallgatásának szabályait illetően a Be. visszautal a XXX. Fejezetben előírtakra (a terhelt vallomása).

Befolyásolható-e bármely módon a gyanúsított a vallomás megtételére vagy megtagadására vonatkozó döntésében? Tóth Mihály a saját maga által feltett kérdésre a következőket válaszolta: „Természetesen megengedhetetlen a terhelt szabad, szuverén döntésének akár közvetett módon történő befolyásolása is. Ha tehát *a figyelmeztetések után úgy nyilatkozik, hogy nem kíván vallomást tenni, további kérdések nem intézhetők hozzá.* Az ezt követő további kötelező figyelmeztetések azonban – megfelelő módon, mértéktartóan alkalmazva felvilágosíthatják a terheltet választása várható következményeiről. Annak közlése ugyanis, hogy hallgatásával megfosztja magát a védekezés legkézenfekvőbb és mással nem helyettesíthető módjától, ráébresztheti a gyanúsítottat a hallgatás értelmetlenségére és arra, hogy milyen esélyei vannak (sokszor egyáltalán nincsenek!) az előnyére szolgálható körülmények feltárására. Ez a közvetett ösztönzés azonban csak így, e figyelmeztetés kapcsán és keretei között történhet. Az önálló választás lehetőségét tehát a legcsekélyebb módon sem szabad közvetlen eszközökkel – akár valamely sejtelmes, burkolt fenyegetés vagy ígéret révén – befolyásolni.⁵⁵³

⁵⁵² TÓTH M. (1982): i.m. 31. o.

⁵⁵³ Érdeemes arra is felfigyelnünk, hogy a „Miranda-figyelmeztetések” filmélményeink révén is igazolhatóan már az USA-ban sokszor nem is garanciális mivoltukban jelentkeznek. Ugye ismerős a kép: három-négy civilruhás nyomozó leteperi a gyanúsítottat, hátracsavarják a kezeit, megbilincselik, s közben ordítva hadarják a fülébe a figyelmeztetéseket. Ez az eljárás már régen nem a védekezési jog kereteinek megismertetését szolgálja, inkább valamiféle formális „terheltté nyilvánítási aktussá” alakulhatott át.

2.A gyanúsított védekezési lehetőségei

2.1. A hallgatás, mint a védekezés egyik módja

A hallgatás jogára vonatkozó rendelkezés mind a vizsgálatban, mind pedig a terheltnek a tárgyaláson történő kihallgatása során is érvényes, de vonatkozik a gyanúsított kihallgatására is a vizsgálat megkezdése előtt.

Ha a terhelt kihallgatása során megtagadja a vallomástételt, ez nem vonhat maga után semmilyen káros jogi következményt, hiszen úgy tartják, hogy a védekezéshez való jogból - mint a terheltet megillető alapvető jogból - eredeztethető a terhelt hallgatáshoz való joga (is).

Nem vitás, hogy a törvényi rendelkezések elismerik a terheltnek ezt a jogát, azonban az elméletben a hallgatás jogi jellegét többféleképpen értelmezik.

Így Dragoljub Dimitrijevic véleménye szerint a terhelt hallgatása „nem fejez ki semmiféle védelmet”, ugyanakkor a terhelt hallgatása „nem is vádol”. V. Bayer úgy fogalmaz, hogy a terhelt hallgatáshoz való joga arra vonatkozik, hogy „ne terjesszen elő védekezést”. A szerzők többsége mégis úgy véli, hogy a terhelt hallgatáshoz való joga bizonyos értelemben a „védekezését” is jelenti. Így M. Zlatic nézete szerint a terhelt hallgatáshoz való joga a védekezési jogából, mint a terheltet megillető alapvető jogból ered. T. Vasiljevic kihangsúlyozza, hogy a terheltnek a védekezési jogából számára pozitív és negatív jogok is erednek, és a negatív jogok között a szerb jogász első helyen a terheltnek a hallgatáshoz való jogát említi, illetve azt, hogy „a terhelt nem köteles vallomást tenni”. S. Beljanski álláspontja szerint a terheltnek joga, hogy „előadja védelmét, vagy hallgatással védekezzen”.²⁷² D. Stanković kiemeli, hogy a terhelt hallgatása „a terhelt sikeres védekezési eszközül szolgálhatna, bizonyos feltételek teljesülése mellett”.⁵⁵⁴

A fentiek figyelembe vételével úgy tűnik, hogy a legelfogadhatóbb az a vélemény, amely szerint a terhelt hallgatása bizonyos értelemben a terhelt védekezési stratégiájának részét képezi.

⁵⁵⁴ A fenti szerzők véleményét idézi: SPASOJEVIĆ, Gligoriye: Odbrana okrivljenog prema unutrašnjem i međunarodnom pravu, Medija centar Odbrana, Beograd, 1998. 74. o.

A terhelt védekezéshez való joga ugyanis közvetlen kapcsolatban áll az ártatlanság vélelmével. Ennek következtében bizonyítási teher nem a terheltet kötelezi, hanem a vádlót. Ezáltal a terhelt úgy mérlegelhet, hogy adott esetben vallomástételével jelentős mértékben megnehezíthetné saját helyzetét, és ezért dönt úgy, hallgatással fog védekezni. Emellett szólnak a humánus okok is, hiszen semmiképpen sem lenne humánus valakit arra kényszeríteni, hogy akarata ellenére saját bűnösségéről nyilatkozzon, ezért a terhelt maga dönt a hallgatás mellett, amikor úgy véli, hogy a vallomástétel megtagadása számára kedvezőbb büntetőeljárás eredményhez vezet, mint amelyet a megszólalásával – vallomástételével – ér(het)ne el.⁵⁵⁵

Leszögezhetjük, hogy a terhelt hallgatáshoz való joga a büntetőeljárásban *favor defensionist* jelent, amelynek az a rendeltetése, hogy a terheltet a büntetőeljárásban a többi résztvevő személynél (például tanúnál) kedvezőbb helyzetbe hozza. Joga van hallgatni és megtagadni a válaszadást egyes kérdésekre, ugyanakkor ahhoz nem fér kétség, hogy ő soha nem fog élni ezzel a jogával, ha az a szándéka és az az érdeke, hogy kiderüljön a terhére rótt bűncselekményről az igazság.⁵⁵⁶

Végül, ahogy többen vélik, a terhelt hallgatáshoz való jogához szorosan fűződik a hamis vallomástétel lehetősége, ami Milica Zlatić véleménye szerint olyan „garanciát jelent, amely biztosítja a szabad védekezéshez való jogot.”⁵⁵⁷

Bárd Károly szerint a hallgatás joga – formáját tekintve – negatív jog kettős értelemben is: a közreműködés visszautasítására ad felhatalmazást és egyúttal a hatósági beavatkozásnak is útját állja: tiltja, hogy a nyilatkozat megszerzése érdekében kényszerrel alkalmazzanak. A hallgatás joga: az egyénnek választást engedünk és így tiszteletben tartjuk emberi méltóságát. Ő dönti el: beszél vagy hallgat. A hallgatás a védekezés egy lehetséges módja, de lehet a védekezésről való lemondás egyik módja. A hallgatás jogának biztosításával a terhelt autonómiáját, cselekvési szabadságát ismerjük el. Azonban Bárd Károly szerint a hallgatás joga nem abszolút, nem eleve elfogadhatatlan, ha gyakorlásához a jog negatív következményeket nem társít.⁵⁵⁸

⁵⁵⁵ SPASOJEVIĆ, G. (1998): i.m. 76. o

⁵⁵⁶ STEFANOVIĆ-ZLATIĆ, Milica: Privilegija nesvedočenja i privilegija ćutanja u krivičnom postupku. Glasnik AKV, 1975/4. 41. o.

⁵⁵⁷ STEFANOVIĆ-ZLATIĆ, M. (1975): i.m. 42. o.

⁵⁵⁸ BÁRD K. (2008): <http://real.mtak.hu/65763/1/Arpadfinal2009.pdf> (Letöltés ideje: 2016. október 3.)

Sokkal jobb-e a „beszélő” terhelt?- teszi fel a kérdést Tóth Mihály tanulmányában és azzal kezdi, hogy [...] „mindig voltak (s lesznek is) olyanok, akik a terhelt hallgatásától a bűnüldözés „eredményességét” féltik,”, majd statisztikai adatokkal támasztotta alá, hogy a vallomástételt megtagadó terhelt aránya azt követően, hogy a Miranda- figyelmeztetés begyűrűzött a Be. szabályai közé minimálisan – néhány százalékkal nőtt – azon ügyek száma, amelyekben a terhelt a vallomástételt megtagadta, mint korábban a Miranda-figyelmeztetés nélkül.⁵⁵⁹

A további téves értelmezések elkerülése végett nem árt nyomatékosan leszögezni, hogy a hallgatás jogára történő kioktatásoknak *bármely a cselekmény kapcsán megteendő és megtehető érdemi terhelti nyilatkozatot meg kell előznie*. Az persze ettől függetlenül is erősen kétségesnek látszik, hogy a gyanúban foglaltakra történő egyszerű rábólintás („bűnös vagyok”, „elkövettem”, stb.) a mi eljárási rendszerünkben – szemben az angolszász rendszerekkel – egyáltalán „beismerésnek” tekinthető-e.⁵⁶⁰

Ehhez jelenleg annyit fűznék hozzá, hogy a beismerésnek a Be. alapján kiemelt jelentősége van, azonban ezt részletesen az adott jogintézmények ismertetésénél fejtem ki az értekezés későbbi részében.

Az ártatlanság vélelme, valamint az önvádra kötelezés tilalma a terheltet megillető olyan garanciális alapelvek a büntetőeljárásban, amelyeket az eljáró hatóságoknak biztosítaniuk kell. A hallgatás joga – ami hangsúlyozom - nem büntető eljárásjogi alapelv, viszont az EJEB ítélkezési gyakorlata a fair eljárás elemei közé emelte, és alkalmazása szintén garanciális jellegű, és bár nem tekint vissza hosszú múltra, a mai napig vita folyik alkalmazhatóságának határaitól.

Itt jegyezném meg, hogy az 1973. évi I. törvény kártalanítást kizáró körülménynek tekintette azt az okot, ha a terhelt *„az eredményes felderítés megghiúsítása végett a hatóság megtévesztésére törekedett, vagy egyébként neki felróhatóan okot szolgáltatott arra, hogy a bűncselekmény gyanúja reá terelődjék”*⁵⁶¹,” továbbá nem volt helye kártalanításnak *„ha a*

⁵⁵⁹ TÓTH M. (1995): i.m. 69. o.

⁵⁶⁰ TÓTH M. (1995): i.m. 76. o.

⁵⁶¹ 1973. évi I. törvény 383. § (3) bek. b) pont

terhelt az alapügyben elhallgatta azokat a tényeket vagy bizonyítékokat, amelyeken a perújítás során hozott ítélet alapul".⁵⁶²

Ezekből a szabályokból pedig egyértelműen az a következtetés vonható le, ahogy ezt Bárd Károly találóan megfogalmazta: „a hallgatásnak ára van, azonban a hallgatás joga csak akkor töltheti be funkcióját, ha gyakorlásáért nem kell aránytalan árat fizetni.”⁵⁶³ Itt szó szerint az „ár megfizetéséről” volt szó.

A hallgatás jogával élő terhelt, vagy – másképpen megfogalmazva - a vallomást megtagadó terheltekre nézve az Alkotmánybíróság 41/2003 határozatában megállapította, hogy a Be. 383. § (3) bekezdés *b)* pontja alkotmányellenes⁵⁶⁴. A rendelkezés első fordulata szükségtelenül korlátozza a védekezéshez való jogot, amikor nem kellően differenciált szabályozással zárja ki a kártalanításból azt, aki az eredményes felderítés megghiúsítása végett a hatóság megtévesztésére törekedett. A személyes szabadsághoz való jog korlátozásának alkotmányosságához elengedhetetlenül hozzátartozó arányosságot sérti a rendelkezés második fordulatában annak a személynek a kizárása, aki neki felróhatóan okot szolgáltatott arra, hogy a bűncselekmény gyanúja reá terelődjék. A nem kellően differenciált szabályozás ugyanis kiüresíti a kártalanítás jogcímeit, így ellehetetleníti a személyes szabadság utóbb alaptalannak bizonyult elvonásából adódó sérelem utólagos orvoslását, ami egyben a jogállamiság sérelmét is jelenti. A Be. 383. § (1) bekezdésében megállapított kártalanítási jogcímeket és a 383. § (3) bekezdés *b)* pontjának első fordulatában meghatározott kizárási okot elemezve, megállapítható, hogy az utóbbi a terhelt olyan magatartásait is átfogja, amelyek a védekezési szabadsághoz tartoznak. A büntetőeljárás garanciális alapelveiből következően a terheltet megilleti a hallgatás joga, annak motívumától és célzatától függetlenül. A terhelt a vallomástételt a bűnösségétől függetlenül megtagadhatja, a vallomás megtagadásának okát nem köteles közölni [Be. 87. § (2)-(3) bekezdés]. A terhelt nem köteles az igazmondásra sem.

A szabályozás azzal a következménnyel jár, hogy amennyiben a bűncselekmény alapos gyanújának kialakulásában szándékos vagy gondatlan magatartásával maga a terhelt is szerepet játszik, úgy a kizárási ok megállapítható lesz szinte mindegyik kártalanítási jogcím esetében, márpedig a hallgatás jogával való élés ezt is eredményezheti.

⁵⁶² 1973. évi I. törvény 384. § (2) bek. a) pont

⁵⁶³ BÁRD K. (2005): i.m. 10. o.

⁵⁶⁴ Az AB határozat időpontjában az 1998. évi XIX. törvény volt hatályban

Ferdinand von Schirach, aki gyakorló ügyvéd, egy igen elgondolkodtató megtörtént esetet idézett fel,⁵⁶⁵ amely egyeseket akár téves következtetések levonására is vezethet, ugyanakkor a német jogirodalomban ismert „erster Angriff” (első csapás)⁵⁶⁶ elmulasztására is tökéletes példa:

A német kisváros fennállásának 600. évfordulóját ünnepelték egy forró augusztusi napon.

A helyi fúvószenekar tagjai fehér parókában ragasztott szakállal zenéltek a színpadon. Tisztes polgárok voltak: biztosítási ügynökök, autókereskedők, iparosok. Kevés kivétellel házasságban éltek, gyermekeik voltak, adót fizettek, hiteleket törlesztettek, és esténként a híradót nézték. Feleségeik fehér púderrel és rúzzsal festették ki őket. A polgármester azt mondta, hogy „ma mindennek méltóságteljesnek kell lennie a város tiszteletére”. A fúvószenekar tagjai azonban nem voltak azok: izzadtak, sok sört ittak, verejték valamint alkohol szagát árasztották, lábuknál üres poharak álltak. A számokat taps volt és friss sör követte.

A zenekar tagjai a szünetben a függöny mögött pihentek, miközben a rádiós műsorvezető lemezei a hangszóróból ontották a zenét, amelyre a színpadon táncoltak.

A pincérlány csinos volt és 17 éves, miközben felszolgált nevetett. Az egyik zenész kilépett a függöny elé, kezében egy üres söröspohárral, és odaintett a lánynak. A pincérlány átvágott a táncparketten és a színpadra vezető négy lépcsőn egyensúlyozott a nagy tálcával. A férfit a pincérlány mókásnak találta parókájával és a fehér arcával. A zenész félrehúzta a függönyt és beengedte a lányt a többi férfihoz. A lány fehér pólója egy pillanatra furcsán megvillant. Aztán elcsúszott. Hanyatt esett, nem ütötte meg magát, de a sör végigömlött rajta. A pólója átázott, átlátszó lett, alatta nem viselt melltartót. Kínosan érezte magát, ezért felnevetett, mielőtt a férfiakra nézett, akik hirtelen elnémultak, és őt bámulták. Egyikük feléje nyújtotta a kezét, így kezdődött az egész. A függönyt összehúzták, a hangszórókból egy Michael Jackson szám harsogott, a deszkákon táncolók ritmusából a férfiak ritmusa lett. A férfiak dolguk végeztével felemelték az egyik deszkát és bedobták a lányt a színpad alá. Levizelték, ahogy ott feküdt.

⁵⁶⁵ SCHIRACH von, Ferdinand: Ártatlan? A népünnepély. Partvonal Könyvkiadó, Budapest, 2011. 7-14. o.

⁵⁶⁶ erster Angriff a kriminalisztikában ismert kifejezés, amely a bűncselekmény elkövetése után az első, a magyarban halaszthatatlan nyomozati cselekményként ismert cselekményt jelenti.

A rendőrök későn érkeztek, nem akartak hinni annak a férfinak, aki a fürkéből telefonált nekik. Annyit mondott, hogy a zenekar tagja, a nevét nem árulta el. A rendőrök azt hitték valaki viccel velük. A legfiatalabb rendőr mégis úgy gondolta utána néz a történeteknek és gyalog elindult a búcsúba. A lányt a színpad alatt találták meg, ahová a férfiak lökték, meztelenül a sárban, spermától, vizelettől és vértől nedvesen. Nem tudott megszólalni és nem mozdult. Két bordája, a bal karja és az orrcsontja eltört, az üvegek szilánkjai összevagdosták a hátát és a karjait. Amikor a rendőrök kihúzták a lányt a mocsokból a fűvószenekar éppen egy polkát játszott.

A DNS-elemzéseket akkor még csak rövid ideje fogadták el. A lány ruháit egy műanyag szemetes zsákba gyömöszölték, betették a járőrököszi csomagtartójába, hogy majd elviszik az igazságügyi orvosszakértőhöz. A kocsit a napon állt hosszú-hosszú ideig, és a hőségben a műanyag fólia alatt gombák és baktériumok tenyésztek ki, amelyek megváltoztatták a DNS nyomokat, és értékelhetetlenné tették őket.

A sürgős orvosi kezelés során az erőszak biológiai nyomait kimosták. A rendőrök és a fővárosból érkezett igazságügyi orvos-szakértő jóval később megpróbálták megkeresni a műtőből származó hulladékot. Aztán feladták a keresést, hajnali háromkor fáradtan, és reménytelenül ültek a kórház folyosóján, és nem találtak magyarázatot.

A lány nem tudta megnevezni az elkövetőket, és nem tudta őket egymástól megkülönböztetni: kifestett arcukkal és parókájukkal mind egyformának tüntek. A felismerésre bemutatáskor nem akart rájuk nézni, és amikor mégis erőt vett magán, egyiküket sem ismerte fel.

Senki sem tudta, melyik férfi telefonált a rendőrségre, de egyértelmű volt, hogy közülük az egyik. Így aztán valamennyiükről feltételezni lehetett, hogy ő volt a telefonáló. Nyolc bűnös volt, de bármelyikük lehetett az egyetlen ártatlan is.

Az aktában a lány fényképei meggyalázott voltát kétséget kizáróan bizonyították, a vallomása azonban zavaros volt, nem állt össze a kép, és az akta minden oldalán érezni lehetett a dühöt: a rendőrök dühét, az ügyész dühét és az orvosok dühét.

A férfiak védelmét ellátó ügyvédek stratégiája az volt, hogy mindenki hallgasson. Ennél többet nem kell tenniük.

Az előzetes letartóztatás felülvizsgálata során a vizsgálóbíró egyenként hallgatta ki a férfiakat.

A bíró halkán, hangsúlytalanul megkérdezte meg tőlük valóban élni kívánnak-e a hallgatás jogával. Tudta, mi lesz a válasz, mégis feltette a kérdést, és ők mind a nyolcan éltek a hallgatás jogával. A bíró a nyolc férfi előzetes letartóztatását megszüntette, az indokolása az volt, hogy semmit nem lehet bizonyítani. Papírról olvasta fel a határozatot, noha az mindössze két mondatból állt. Utána csend volt.

A férfiakat szabadon engedték. Visszatértek feleségükhöz, a gyermekeikhez, az addigi életükhöz. Továbbra is befizették az adót, törlesztették hiteleiket, és erről a dologról egyikük sem beszélt soha. Csak a zenekar oszlott fel. Per soha nem indult.

A jóérzésű szemlélő minden tehetetlensége ellenére hiba lenne arra a következtetésre jutni, hogy ebben az ügyben az eljárás „eredménytelenségét” a terhelti jogok túl széles körű megvonása, biztosítása okozta. Súlyos kriminalisztikai hibák nem ellensúlyozhatóak alapvető terhelti jogok korlátozásával.

2.2.A vallomástételben rejlő védekezési lehetőségek

Stanislaw Waltos szerint: „Az emberiség történetének tragikus tapasztalatai a tortúrával és más, a vádlottat vallomás tételére készítő kényszerítő eszközökkel végül is azt eredményezték, hogy a civilizált világban nincs olyan büntető eljárás, amely ne hangsúlyozná a vádlott vallomás megtételével kapcsolatos szabadságát.”⁵⁶⁷

A vallomástételi jog valójában a vallomástétel szabadságát jelenti, vagyis [...] olyan terhelti jogosultságot testesít meg, amely alternatív cselekvésre ad lehetőséget. Ebből következően a nyomozó hatóságnak – ha a vallomástétel jogát helyesen értelmezi – nem a vallomás tényleges megtételét kell garantálnia, hanem azokat a megfelelő körülményeket, kereteket, amelyben a terhelt befolyásmentesen, szabadon előterjesztheti a vallomását.

A Be. a terhelt jogainak és kötelezettségeinek felsorolását tartalmazó 39. § (1) bekezdés f) pontja szerint a terhelt *jogosult* arra, hogy vallomást tegyen, vagy a *vallomástételét*

⁵⁶⁷ WALTOS, Stanislaw: A terhelt eljárási helyzete a Lengyel Népköztársaság büntető eljárásában Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle 1974/12. 737. o.

megtadja, továbbá a Be. 183. § (2) bekezdése szerint, ha a terhelt vallomást kíván tenni, a vallomástétel lehetőségét biztosítani kell.

2.2.1. Valós és valótlan vallomások

Abban az esetben, ha a terhelt vallomást tesz, akkor vallomása a jogelméletben meglévő felosztás szerint *tartalma* alapján lehet *valós* és *valótlan*. A valótlan vallomások lehetnek: akaratlanul (tudattalanul) valótlanok/pontatlanok/tévesek illetve lehetnek hamisak

Tekintettel arra, hogy valós az a vallomás, amely megegyezik az objektív valósággal, valótlan az lenne, amely a valóságtól való objektív eltérést jelenti. Ide tartozik a *pontatlan vallomás*.

Az akaratlanul pontatlan vallomás olyan hibák következménye, amelyek a vallomástétel egy vagy több szakaszában jelentkeznek, illetve olyan hibáké, amelyek a vallomás összetételébe kerülő egyes pszichikai folyamatok lezajlása során keletkeznek.

Így okozhatják a pontatlan vallomást az észlelési, emlékezési hibák vagy nyilatkozási hibák.

A fentieket részletesen nem fejtem ki, mert ezzel átmennék egy másik tudomány területére, csupán néhány megjegyzést tennék, mert a későbbiekben tárgyalandó téma szempontjából jelentősége van.

„A hibákra azért is sor kerülhet, mert az emlékezés bizonyára függ „el szeretném felejteni” kívánságtól is, amit Nietzsche eképpen magyaráz: „Az emlékezetem azt sugallja, hogy ezt én tettem, a büszkeségem azt mondja, hogy ezt nem én tettem, és végül az emlékezet enged(elmeskedik).”⁵⁶⁸

Az észlelés lehet pontos és jó az emlékezőképesség, mégis jelentkezhetnek hibák a vallomás megtétele, a közlés, nyilatkozattétel közben.

Egy egyén kifejezőmódja, ékesszólása, szókészlete, illetve lexikája jelentősen befolyásolják vallomásának a minőségét is, és ennek következtében megtörténhet, hogy az elmondottak nincsenek összhangban az eseménnyel, amelyre vonatkoznak.

⁵⁶⁸ Idézte: JASPERS, Karl: Opšta psihopatologija. Prosveta, Beograd, 1978. 166. o.

Mivel a beszéd jóval szegényebb a valóság gazdagságánál, néha lehetetlen pontosan kifejezni a tények egész sorát. Minden szóbeli megfogalmazás magában hordozza a valóság elferdítésének veszélyét. A pontos megfogalmazásnál a beszédben külön gondot jelent a tájszólás, az argó, a többértelmű szavak, az olyan szavak használata, melyek értelme a szöveggörnyezettől függ, az idegen szavak használata olyan személyek által, akik nem ismerik azok igazi értelmét, az archaikus szavak stb. Emellett gondot jelenthet maga az előadás módja is, mert beszéd közben sokan megzavarodnak, és tájékozatlanokká válnak az időre és térre vonatkozó adatok elmondása tekintetében.⁵⁶⁹

Az 1973. évi I. törvény 64. § (3) bekezdése szerint „a tanú vallomását első személyben és a szükséges részletességgel kell jegyzőkönyvbe foglalni. Emellett a tanú a vallomását saját kezűleg is leírhatja; a leírt vallomást az iratokhoz kell csatolni”, mely értelemszerűen a gyanúsított vallomására is vonatkozik.

A 1973-as Be. 115. § (3) bekezdése szerint: A jegyzőkönyvben röviden le kell írni az eljárási cselekmény menetét akként, hogy a jegyzőkönyv alapján az eljárási szabályok megtartását is ellenőrizni lehessen. A terhelt és a tanú vallomását, valamint a szakvéleményt a jegyzőkönyvnek a szükséges részletességgel, indokolt esetben szó szerint kell tartalmaznia.

Az 1998-as Be. 166. § (3) bekezdése a korábbi Be. első mondatát változatlanul hagyta, majd azzal folytatja a jegyzőkönyvvel kapcsolatos kívánalmakat, hogy „A gyanúsított és a tanú vallomását, valamint a nyomozási cselekmény során tett indítványokat és észrevételeket a jegyzőkönyvnek a szükséges részletességgel kell tartalmaznia. A kihallgatott indítványozhatja a vallomásának szó szerinti jegyzőkönyvbe foglalását.” Ezt azonban az ügyész vagy a nyomozó hatóság – ha az indítványt nem tartja indokoltnak – elutasítja, és egyidejűleg a kihallgatottat tájékoztatja a 85. § (5) és (6) bekezdésében foglaltakról,⁵⁷⁰ az indítvány elutasítását és a tájékoztatást jegyzőkönyvbe foglalja.

⁵⁶⁹ ROSO, Zvonimir: Informativni razgovor i intervju. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1995. 52. o.

⁵⁷⁰ írásbeli vallomás megtételének lehetősége

2.2.2. A gyanúsított ténybeli, jogi és vegyes ténybeli védekezése

A ténybeli mozzanat /NN. ezt tette x körülmények között - cselekménye Y bűncselekmény/ magában foglalja a felelősség mértékére kiható tényeket is, nemcsak azokat, amelyek a felelősségét megalapozzák, ezenkívül magában foglalja a jogalapot, vagyis azt a jogszabályt, amelynek értelmében az adott cselekmény bűncselekménynek minősül.

E kettősség folytán a felelősség elhárítása vagy csökkentése céljából a gyanúsított védekezése lehet tisztán ténybeli, jogi illetve a kettő kombinálása. A tények megcáfolására irányuló terhelti védekezés ténybeli, a jogi következtetés megcáfolása jogi védekezésnek minősül, mely utóbbi magában foglalja azt is, hogy a cselekmény miatti felelősségre vonás a büntető jogszabály helytelen értelmezéséből ered.

A tiszta ténybeli védekezéshez tartozik az a védekezési mód, melynek során kizárólag az elkövetési magatartás megvalósulását/megvalósítását vitatja a terhelt, tehát amikor a védekezés közvetve sem kapcsolódik a cselekmény értékeléséhez.

A jogi védekezés azon tények vitatását foglalja magában, amelyek a jogi következményektől elválaszthatatlanok, amelyek kétségbe vonása feltétlenül együtt jár a büntethetőség, valamely tényállási elem, minősítő körülmény, vagy bármely bűnösségre kiható egyéb körülmény vitatásával. Ezt a védekezési típust Tóth Mihály „vegyes ténybeli védekezésnek” nevezte, míg a tisztán jogi védekezés körébe azok a védekezési formákat sorolta, melyekben a védekezés csak arra korlátozódna, ha az elkövető a neki felrótt tények és körülmények elismerése mellett kizárólag azt vitatná, hogy a cselekmény bűncselekmény, vagy azt állítaná, hogy a felrótnál enyhébb megítélésű bűncselekmény.⁵⁷¹

Pl. ha a gyanúsítás szövege az, hogy: Ön megalapozottan gyanúsítható azzal, hogy 2018. augusztus 20. napján 22 óra 20 perc körüli időben Budapesten, a Lánchíd pesti hídfőjénél a tűzijáték ideje alatt Y.Z.-vel hangos szóváltásba keveredett, majd kölcsönös dulakodásuk során egy alkalommal, ököllel arcon ütötte, melynek eredményeképpen Y.Z. nyolc napon túl gyógyuló orrcsonttörést szenvedett. Cselekménye a Btk. 164. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés szerint minősülő súlyos testi sértés büntetnének megállapítására alkalmas.

⁵⁷¹ TÓTH M. (1982): i.m. 25-26. o.

Tegyük fel, hogy a gyanúsított azzal védekezik, hogy:

- a) hallgat, a vallomástételét megtagadja,
- b) a bűncselekmény elkövetésének időpontjában nem tartózkodott a helyszínen, őt összetévesztik valakivel, (ténybeli védekezés)
- c) „ő csak visszaütött”, és azért nincs rajta sérülés, mert neki sikerült az ütések elől elhajolnia, pedig az ellenérdekű Y.Z., folyamatosan támadt ökölbe szorított kézzel, (jogos védelem) (jogi védekezés)
- d) nem is ütötte meg ököllel Y.Z.-t, csak meglökte, amitől Y.Z. a földre esett, és beütötte az orrát, amely a földreesés következtében tört el. (vegyes ténybeli védekezés)

Ez utóbbi esetben – ha a gyanúsított vallomásán kívül más bizonyítékok is rendelkezésre állnak - megfontolás tárgyát képezi, hogy Y.Z. esetlegesen a Btk. 339. § (1) bekezdésébe ütköző garázdaság vétsége miatt kerüljön gyanúsítottként felelősségre vonásra.

Jogi védekezésnek minősül az, amikor a szabálysértési értékre, helyiséghez tartozó bekerített helyre a jogosult tudta és beleegyezése nélkül bemenne elkövetett lopás vétségével gyanúsított azt állítja, hogy a sértett háztartási üzletébe ment, nyitvatartási időben, a kerítés nyitva volt, és az udvarban határozta el, hogy amikor senki nem figyel rá, 3 db 2 literes fehér színű zománc festéket átdob a kerítésen, és este zárás után, feltűnés nélkül érte meg. Minősítő körülmény híján a cselekmény nem bűncselekmény, hanem szabálysértés.

2.2.3.A gyanúsított jogszerű és jogszerűtlen védekezése

További lehetséges felosztása a terhelt védekezésének, hogy az *jogszerű* (megengedett) vagy *jogszerűtlen* (a megengedett védekezés határát átlépő).

A védekezés addig jogszerű, ameddig a törvényben felsorolt eszközök keretei között zajlik, azon kívül nem.

A hamis tanúzás törvényi tényállásában a 268. § (2) bekezdés c) pontjában meghatározott cselekmény elkövetése miatt a büntetőügy terheltje nem büntethető.⁵⁷² A hamis tanúzásnak ez az elkövetési módja tilalmazza a hamis okirat vagy hamis tárgyi bizonyítási eszköz

⁵⁷² Btk. 268. § (3) bek.

szolgáltatását büntető – vagy polgári perben a törvény helyes értelmezése szerint. Ugyanakkor a törvényt kiterjesztően értelmezni hiba lenne: a terhelt nem mindenfajta hamis bizonyítékot használhat fel és nem mindig. Hamis tárgyi bizonyíték szolgáltatása esetén a terhelt valóban büntetlen maradhat, ám hamis vagy hamisított okirat felhasználása esetén - amennyiben az okirat valamely jog, vagy kötelezettség létezésének, megváltozásának vagy megszűnésének a bizonyítására szolgál – okirathamisítás büntetért vagy vétségéért a Btk.342. §(1) bekezdés b) pontja illetve a Btk. 345. §-a értelmében felelősséggel tartozik.

A hamis tárgyi bizonyíték szolgáltatása miatt terhelt egyéb esetekben is csak akkor nem büntethető, ha valóban a védekezése körében jár el, ha tehát a saját felelősségének korlátozását vagy kizárását célozza.⁵⁷³ Tóth Mihály kiemeli azt a tényt, hogy az „ilyen tevékenység lényegében azonos értékű a kihallgatás során előterjesztett hazugsággal, amellyel a terhelt nem vitásan élhet. Ám ugyanebből következik, hogy a hamis bizonyíték szolgáltatásával elkövetett hamis tanúzás – amennyiben okirat hamisításnak nem minősül – nem biztosít büntetlenséget az olyan terheltnek, aki az általa szolgáltatott koholt bizonyítékkal a hamis vád büntetettét követi el.”⁵⁷⁴

A hamis vád bűncselekmény törvényi tényállásának megalkotásával a törvényhozó azt kívánta megakadályozni, hogy ártatlan személyek ellen büntető – esetleg fegyelmi vagy szabálysértési – eljárást indítsanak és folytassanak le.⁵⁷⁵ A hazai jogirodalomban a hatóság félrevezetésének a jogtárgy sajátos megfogalmazásából adódó következtetéseket Angyal Pál vont le és a hamis önvádolást önálló deliktumként szabályzandónak tartotta, mivel a „*hamis önvádolás éppúgy sérti az igazságszolgáltatás érdekét, mint a hamis vád*”⁵⁷⁶ Angyal azonban a büntetetté nyilvánítás ellen szóló körülményként megemlíti azt, hogy „az ily cselekmény legtöbbször beteges agyrém szülte, mikor a büntetésnek nincs célja.”⁵⁷⁷ Földvári József 1965-ben megjelent monográfiájában Angyal ellenvetését nem tartotta helytállónak, amelyet egyébként a gyakorlati tapasztalatok is megdöntöttek.⁵⁷⁸

⁵⁷³ TÓTH M. (1982): i.m. 27-28. o.

⁵⁷⁴ TÓTH M. (1982): i.m. 28. o.

⁵⁷⁵ FÖLDVÁRI József: Az igazságszolgáltatás elleni büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 63. o.

⁵⁷⁶ ANGYAL Pál: Pénzhamisítás, hamis tanúzás és hamis eskü. Hamis vád. Attila Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1940. 240. o.

⁵⁷⁷ ANGYAL P. (1940): i.m. 240. o.

⁵⁷⁸ FÖLDVÁRI J. (1965): i.m. 161. o.

A Btk. 268. §-ában meghatározott hamis vád büntette két fajta magatartással valósítható meg, a hatóság előtt más bűncselekmény elkövetésével való hamis vádolással, vagy más ellen bűncselekményre vonatkozó koholt bizonyíték tudomásra hozásával.

A büntetőeljárás során előterjesztett jogi védekezés egyik típusú hamis vád megállapítására sem lehet alkalmas.

Ennek okai a következők:

Koholt bizonyíték a hamis vád megvalósítása szempontjából az olyan hamis vagy hamisított bizonyíték, amely nem létező bűncselekmény elkövetésének gyanúját kelti, vagy az olyan – akár valódi – bizonyítékot, amely megvalósított, illetve megkísérelt bűncselekmény elkövetésével ártatlan, vagy a ténylegesnél csekélyebb felelősségű személyt hoz kapcsolatba. E körben tehát csak tárgyi bizonyíték jöhet szóba, a személyi bizonyíték koholása nem hamis vád.⁵⁷⁹

Angyal Pál annak idején úgy vélte, hogy a koholás megvalósulhat személyi és tárgyi bizonyítékok vonatkozásában egyaránt, ezzel Földvári József „vitába szállt”, szerinte bizonyíték koholás csak tárgyi bizonyítékok vonatkozásában valósulhat meg. Angyal két példát hozott fel a személyi bizonyítékok koholására, mégpedig a tanúk illetve a szakértők megtévesztését.

A jogfejlődés során azonban tisztázódott: a megtévesztett tanú – ha a tévedése bizonyítást nyert – nem büntethető tévedés, mint büntethetőséget kizáró ok miatt, míg a tanút megtévesztő személy felbujtóként (vagy közvetett tettesként) vonandó felelősségre hamis tanúzás miatt, vagy hamis tanúzásra felhívás miatt (annak függvényében milyen ügyben lett a „hamis” tanú kihallgatva). Megtévesztett szakértő esetében pedig: ha az ügyben tárgyi bizonyíték kerül felhasználásra, akkor hamis vád, ha pedig tárgyi bizonyíték produkálása nélkül történik, akkor hamis tanúzás felbujtójaként vagy közvetett tettesként kerül a megtévesztő személy felelősségre vonásra, míg a szakértő – megtévesztése folytán – büntetlen marad.⁵⁸⁰

⁵⁷⁹ TÓTH M. (1982): i.m. 28. o.

⁵⁸⁰ BAKONYI Mária: Régi és új dilemmák a hamis vád és a hatóság félrevezetése kapcsán, Ügyészségi Szemle 2018/4. 33-35. o.

Földvári József szerint csak olyan bizonyítékok koholása valósítja meg a hamis vádat, amely bizonyítékok az ártatlan vádlott terhére szólnak. Erre utal a törvény tényállásban az „ellene” szó.⁵⁸¹

Lényegében kétféle módon lehet bizonyítékok koholásával megvalósítani a hamis vád büntettét: először, ha az elkövető a bűncselekménynél nem szerepelt tárgyat úgy állítja be, hogy az meghatározott személy ellen gyanút kelt, és másodsor, ha az elkövető egy bűncselekmény elkövetésével valóban összefüggő tárgyat meghatározott személlyel hoz olyan kapcsolatba, hogy ellene bizonyítékul szolgálhat.⁵⁸²

A fentiekre példák: ha valaki egy bűncselekmény színhelyén hagyja ártatlan személy holmiját, aminek alapján a gyanú ráterelődik. [...] Ha valamely bűncselekmény elkövetésére felhasznált olyan eszközt, amelynek alapján következtetni lehet a bűncselekmény elkövetésére, az elkövető más személynél rejt el.

Mindkét esetre tehát az jellemző – összegzi Földvári –, hogy az elkövető olyan összefüggést teremt, amelynek alapján meghatározott személy kerül bűncselekmény elkövetésének gyanújába.⁵⁸³

A terhelt védekezésének körét az ilyen magatartás csak akkor lépi túl, ha az elkövető olyan koholt bizonyítékot hoz a hatóság tudomására, amely kifejezetten felismerhető, egyedileg meghatározható személyre tereli a gyanút. A Csemegi kódex szóhasználatát kölcsönvéve a cselekményt „*tudva* hamisan vádol”-ással kell elkövetni, a „*tudva hamis*” azt jelenti Edvi Illés szerint, hogy rosszhiszemű, ebből következik, hogy a gondatlanság értelemszerűen itt nem jöhet számításba.

A hamis terhelő tényállítás egyik fajtája Tóth Mihály álláspontja szerint a cselekmény tagadásából is következhet. A tagadás azonban további tények állítása nélkül nem alapozza meg a hamis vád miatti felelősséget akkor sem, ha e tevékenység egyenértékű annak a közvetett állításával, hogy a tettet más – akár egyedileg meghatározott személy - követte el.

⁵⁸¹ FÖLDVÁRI J. (1965): i.m.70. o.

⁵⁸² TRAYTLER Endre: Néhány igazságszolgáltatási elleni büntettről. Magyar Jog, 1962. 402. o., Idézte: FÖLDVÁRI J. (1965): i.m. 92. o.

⁵⁸³ FÖLDVÁRI J. (1965): i.m. 92. o.

(Például: ha a körülmények folytán a bűncselekményt csak két szóbajöhető személy egyike követhette el, az egyik személy tagadása egyenértékű a másik vádolásával.) annak, hogy az ilyen cselekményt ki kell rekeszteni a hamis vád lehetséges elkövetési köréből, világos az indoka: a tagadás és a beismerés közötti választás joga a terheltet feltétl nélkül meg kell, hogy illesse, s ha a tagadáshoz – akár közvetve – a hamis vád ódiuma társulna, e választási jog nyilvánvalóan elenyészne, illetve arra korlátozódna, hogy a terhelt vagy önmagát, vagy más hamisan vádoljon.⁵⁸⁴

A tagadás határait túllépő tényállítás viszont, amikor tehát a terhelt nem csupán tagadja a cselekményt, hanem annak elkövetését másnak tulajdonítja, már megsértheti a védekezés megengedett határait. Az ilyen magatartás sem tekinthető azonban mindig hamis vádaskodásnak, csak akkor, ha a nyomozó hatóságnak e vádaskodás folytán a gyanú eredeti személyi és tárgyi köréből kilépve vizsgálnia kell további, az eljárásnál eddig nem szereplő, s utóbb ártatlannak bizonyuló személyek felelősségét, illetve olyan körülményeket, amelyeket a terhelt tényállítás hiányában nem vizsgált volna. Ha a hatóság a terhelt állításaitól függetlenül, hivatalból is kiterjesztette volna a gyanú körét, nem állapítható meg az okozati összefüggés a terhelt állítólagos hamis vádolása és a büntetőeljárás körének ártatlan személyek elleni vizsgálata között.

Ez az eszme-futtatás első pillantásra indokolatlanul széles teret enged a terhelt védekezésének, azonban csak látszólag. Bócz Endre érvelését idézve Tóth Mihály is annak a nézetének ad hangot, hogy a nyomozó hatóság más személyek felelősségének vizsgálatát önállóan (is) elvégzi a terhelt tagadásának tükrében, és ilyenkor nem tesz egyebet, mint a kötelességét teljesíti: „azok a „felesleges” eljárási cselekmények, melyeket a nyomozó hatóság végezni kényszerül, a védekezésnek nem a jogellenes részéhez kapcsolódnak.

Valójában ezekre talán nem lett volna szükség, ha az elkövető a tettet beismeri, de abban a teljesen jogszerű helyzetben, ha tagad, ám senkit nem igyekszik befeketíteni, ugyanúgy kellett volna eljárni”.⁵⁸⁵

Tehát a Be. alapelveire való hivatkozást is figyelembevéve, a tényállítás hiánytalan felderítésének kötelessége önmagában semmiképpen nem jelenti a terhelti vallomás kötelező

⁵⁸⁴ TÓTH M. (1982): i.m. 29. o.

⁵⁸⁵ BÓCZ Endre: A védekezési hazugság és vádolás. Jogtudományi Közlöny, 1971/3-4. 162. o. Idézte: TÓTH M. (1982): i.m. 29. o.

beszerzését. Hibás vélekedés, hogy a helyes és teljes tényállást csak a gyanúsított vallomás birtokában lehet megállapítani.⁵⁸⁶

A terheltnek tehát jogában áll tagadni és hazudni, ha e magatartásaival újabb bűncselekményt nem követ el. A tagadás és a hazugság között - azok eljárásjogi következményeit tekintve – a törvény nem tesz különbséget. Ez kétségtelenül helyes elv azonban még ma is gyakran vezet téves következtetésre. Okkal fogalmazta meg Traytler Endre, hogy „a tagadást a közhiedelem előszeretettel azonosítja a hazugsággal.” Szállóige, hogy a „vádolt szabadon hazudhat”. Ez a tévhit olykor a jogászokat is megkísérti. Holott a hazugság sohasem jog, hanem csak lehetőség. Viszont a tagadás jog, mert nem feltétlenül hazugság. Voltaképpen a tagadás is beismerés. Annak beismerése, hogy a terhelt nem tette, vagy nem azt és úgy tette, mint ahogy vádolják. Vagyis nem az a joga, hogy hazudjon, hanem hogy higgyjenek neki, míg az ellenkezőjét be nem bizonyítják. A beismerés nem teszi feleslegessé az egyéb bizonyítékok beszerzését, viszont a tagadás kötelez a bizonyítékok beszerzésére.⁵⁸⁷

A tagadást és a védekezési hazugságot azonban nem csupán összekeverni, azonosítani sem szabad, de lehetőség szerint világosan meg is kell különböztetni. Tagadás esetén sem közömbös ugyanis, hogy a terhelt vallomásai mellett következetesen kitartó, határozott személy benyomását kelti, vagy nyilatkozatait állandóan módosító, magával és másokkal lépten-nyomon ellentmondásokba bonyolódó, nyilvánvalóan képtelenségekhez folyamodó vádlottként áll a bíróság előtt. Míg a bebizonyított hazugság aláássa a szavahihetőséget, a következetes tagadás adott esetben megerősítheti azt, s a bizonyítékok értékelése során ennek nyilván jelentősége lehet.

A tagadás és a hazugság tehát csak formai kihatásaikat tekintve azonosak, tartalmi következményeikben már különbözhetnek. Ezért a védekezés jogával feltétlenül összefügg az a jog is, hogy a terhelt ne csupán előterjeszthesse a vallomást, de azt – akár beismerésről, akár tagadásról van szó – megfelelően ellenőrizték és értékeljék.⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ TÓTH M. (1982): i.m. 42. o.

⁵⁸⁷ BOLGÁR György-KÁRPÁTI László-TRAYTLER Endre: A bűnügyi védő munkája. KJK, Budapest, 1965. 240. o.

⁵⁸⁸ TÓTH M. (1982): i.m. 45. o.

3. A vallomásértékelés mércéi

Előfordul(hat), hogy a beismerő vallomás tulajdonképpen hamis. Ugyanakkor, egy beismerő vallomás is bizonyos körülmények között bizalmatlanságot válthat ki. A vallomásnak, mint hitelesnek a mérlegelése nem vonatkozik a nem szándékos hibákra. A hitelesség a hazugságokra vonatkozik, azaz a hatóságok szándékos, tudatos és motivált megtévesztésének kísérleteire - bizonyos eljárásokban. A vallomás hitelességéről alkotott vélemény azonban [...] nem tartozhat a „minden vagy semmi” kategóriába, és a hitelesség értékelését minden alkalommal egy meghatározott fokozattal kell kifejezni, habár valójában egy megmérhetetlen kategóriáról van szó. Ebből kifolyólag [...] a hitelességre úgy kell tekinteni, mint az eljáró szervnek arra a kialakított állásfoglalására, hogy egy adott vallomásnak mennyire lehet hinni. Ezek szerint a vallomásnak hihetőnek, a vallomást-tevőnek pedig bizalmat keltőnek kell lennie.⁵⁸⁹

Az elmondottak alapján leszögezhető, hogy hiteles az a vallomás, amelynél valószínű, hogy megfelel az igazságnak, illetve az a vallomás, amelynél objektív lehetőség van arra, hogy a feltételezés megegyezik a valós tényekkel. Ezt magára a vallomásra vonatkozó hitelességet az elméletben *különös hitelesség*nek nevezik.

A különös hitelesség mellett az elméletben az *általános hitelességről* is beszélnek, amely a vallomást-tevő terhelt hitelességére, valamint a személyiségére vonatkozik, amelyet a büntetőügyben eljáró hatóságok aszerint mérlegelnek, hogy a terheltnek mennyire lehet hinni, továbbá, hogy a terhelt az igazságnak megfelelő nyilatkozatokat tesz-e. Más szóval, hiteles az a vallomás és az a terhelt, amelyeknek/akiknek hinni lehet, és ahol a vallomás valószínűleg megfelel az igazságnak, a terhelt pedig valószínűleg igazat mond. Stone szerint a vallomástevő hitelességének elismerése arra utal, hogy a vallomást-tevő terhelt bizonyos jó tulajdonságokkal, konkrét hitelességi kvantummal rendelkezik, és ezzel tulajdonképpen meg is oldódna az említett kérdés. Egy ilyen megállapítás azonban eleve téves, mert az emberek régebbi, két szemben álló csoportjára, az igazságszeretőkre és a nem igazságszeretőkre való felosztásán alapszik, amely szerint egyesek megbízhatóak, mások pedig nem.

⁵⁸⁹ STONE, Marcus: Cross-Examination in criminal Trials. London, 1995. 48-51. o. Idézte: DELIĆ, Nataša: Psihologija Iskaza pojedinih učesnika u krivičnom postupku Kiadó: Pravni Fakultet Univeziteta u Beogradu, Centar za publikacije Beograd, 2008. A könyv 186-os lábjegyzete.

A különös hitelességet „a cselekményre vonatkozó hitelességként, az ügy tekintetében fennálló hitelességként vagy a vallomás valószínűségeként” határozzák meg.⁵⁹⁰

A vallomás különös hitelességének mérlegelése során nemcsak a vallomás összetétele, tartalma, fajtája, a vallomás megalkotása közben kialakul(hat)ó tévedések a jelentősek, hanem az eljárásban résztvevő terheltek tulajdonságai, motiváltságuk és egyebek.

Egyérelműnek tűnik tehát, hogy a különös hitelesség nem állapítható meg az általános hitelesség nélkül.

Ezek szerint, amikor a terhelt vallomása hitelességének a mérlegeléséről van szó, ez többnyire az alábbiak szerint történik:

- a vallomásnak a megállapított egyéb tényekkel való összehasonlításával,
- a vallomás tartalmának elemzésével,
- a vallomástevő általános hitelességének értékelésével.

A terhelt általános hitelességének az értékelését az alábbi mércék alapján kell elvégezni:

- a terhelt bizonyos személyi tulajdonságai,
- a terhelt motívumai, továbbá
- a terhelt magatartása/viselkedése/kinetikus testbeszéde

Az a vallomás hiteles, amely a megállapított egyéb tények és rendelkezésre álló bizonyítékok fényében eleget tesz az alábbi követelményeknek:

- nincs ellentmondásban a logikai, és tudományos elvekkel valamint törvényszerűségekkel,
- nem tagadja a rendelkezésre álló tényeket,
- összhangban van többi rendelkezésre álló (valószínű) ténnyel,
- az ügyben meglévő korábbi és későbbi bizonyítékok közötti ellentmondásokat megszünteti,
- a jelentős számú korábbi ügy megerősíti a vallomásban meglévő információkat,
- megmagyarázza, vagy átfogóbban megmagyarázza a korábban meg nem magyarázott, vagy eléggé meg nem magyarázott jelensége(ke)t,
- lehetővé teszi bizonyos jelenségek előrelátását.¹⁹⁰

⁵⁹⁰ Idézte: AĆIMOVIĆ, Mihajlo: Ocena i verodostojnosti iskaza. JRKKP, Beograd, 1982/1-2. 158. o.

A vallomás tartalmának elemzésével kapcsolatban a jogirodalomban két vallomásértékelési mérce ismert, mégpedig Trankell „realitási mércéje” és Undeutsch „az igazságnak megfelelő közlések jelzésének” mércéje.⁵⁹¹

Undeutsch⁵⁹² tizenöt kritériumot, azaz az igazságnak megfelelő közlésjelzést állított fel, melyek a tanúvallomások ellenőrzésénél jelentősek. Ezek ismertetésétől eltekintek.

Azok a feltételek, amelyeknek a vallomásnak meg kell felelnie, ahhoz, hogy reális vallomásnak tekintsek, Trankell realitási mércéknek nevezte el, és ezek egyrészt a vallomás strukturális elemzését, másrészt a vallomás tartalmának az elemzését ölelik fel.⁵⁹³

A realitási mércék alkalmazását követi az ellenőrzési mércék alkalmazása, amelyek egyrészt logikai alaki ellenőrzést, másrészt a tapasztalati hitelesség ellenőrzését ölelik fel.

A kortárs szerzők közül ezzel a kérdéssel Stone foglalkozott, és szerinte a vallomás különös hitelességének az értékelése az alábbi mércék alapján történik:

- a vallomás következetessége/következetlenségének hiánya,
- a vallomás reális/irreális volta, és
- a vallomás hihetősége/hihetetlensége.

A következetesség/következetlenség hiányának ebben az esetben jellegzetes értelme van, és magának a vallomásnak a belső ellentmondására, valamint a vallomás és a többi megállapított tény közötti ellentmondásra vonatkozik. De a vallomás következetességének a hiánya önmagában csak arra utal, hogy a vallomással „valami nincs rendben”, de arra nem, hogy miről van szó.

A vallomás reális/irreális voltát szintén magának a vallomásnak az elemzésével és a többi megállapított ténnyel való összehasonlítás alapján kell meghatározni.

⁵⁹¹ Idézte: AĆIMOVIĆ, Mihajlo: Psihologija zločina i suđenja. Savremena administracija, Beograd, 1987. 243-249. o.; AĆIMOVIĆ, Mihajlo: Uvod u psihologiju krivičnog postupka. Beograd, 1979. 68-72. o.; ROSO, Z. (1995): i.m. 53. o.

⁵⁹² Erről lásd bővebben: UNDEUTSCH, Udo: Beurteilung der Glaubhaftigkeit von Zeugaussagen. Handbuch der Psychologie. Göttingen, 1967. 76-181. o. Bár a pszichológiai kézikönyv a tanúkihallgatások során felállított közlésjelzések, azonban a szerző szerint a terhelti vallomások hitelességének ellenőrzésére is ugyanezek a módszerek használhatók. Idézte: AĆIMOVIĆ, M. (1987): i.m. 244-249. o.

⁵⁹³ Erről lásd bővebben: TRANKELL, Arne: Reliability of Evidence. Indian Law Institut, Stockholm, 1972.

A vallomás tipikusan irreális jellemzői az alábbiak:

- a tények részleteinek hiánya,
- az árnyalatok hiánya,
- a személyes állásfoglalás hiánya,
- egyirányú tendencia.

A tények részletei és az árnyalatok rendszerint azért maradnak el, mert a vallomást-tevő terhelt csak a központi témára összpontosít, ezért a valós vallomástól eltérően a hamis vallomás „csupasza” és nem tartalmaz elég részletet. Hasonló okokból a hamis vallomásban hiányzik a vallomást-tevő terhelt bármilyen *személyes kötődése*, míg az ellenkező esetben természetes lenne, hogy amikor egy személy a szóbanforgó eseményről tesz vallomást, a vallomásba belefoglalja a saját reakcióját is az adott történetről. Végül, a valós vallomások szabály szerint nem követnek folyamatosan csak egy irányvonalat, hanem némi gyanakvást, valamint az adott szöveggörnyezetben feleslegesnek tűnő tényeket is magukba foglalnak, és ellenkezőleg, az effajta tökéletlenségek és következtelenségek leginkább hiányoznak a kitalált mesékből, mert a vallomást-tevő közvetlenül és dogmatikusan igyekszik elrejtetni az igazságot azáltal, hogy kerüli a fő témától való mindennemű eltérést, és közben kihagyja mindazt, ami hozzájárul az általános benyomás kialakítására.

A vallomás hihetőségét/hihetetlenségét az egyszerű élettapasztalat alapján kell megállapítani, miközben döntő szerepet játszik a hihetőség/hihetetlenség mértéke, így azt a vallomást, amely meglehetősen hihetetlen tényeket tartalmaz, nem kell eleve hamis vallomásnak tekinteni, hanem ellenőrzésének céljából össze kell hasonlítani a többi megállapított ténnyel is, azonban valamilyen abszurd tény előadása szinte biztosan a vallomás hamisságára utal.

4. A terhelt hamis vallomása

A hamis vallomás fogalmának a meghatározása szorosan összefügg magának a hazugságnak a fogalmával.

A hazugság, először is, az igazsággal definiálható. Ilyen értelemben, a hazugság az igazsággal ellentétes állítás, amelyet egy másik személy megtévesztése céljából mond ki valaki. Ez az objektív tények és a saját gondolatok szándékos elferdítése. A hazugság azonban nem azonos az objektíve téves (valótlan) állítással, mert *differentia specificá*-ja a mások szándékos, és tudatos megtévesztése.⁵⁹⁴

A hazugság egy valótlan nyilatkozat tudatos és szándékos megtétele, melynek célja, hogy valakit megtéveessen bizonyos tények vagy egész események tekintetében. A hazugság lényegét a megtévesztési szándék, maga a megtévesztés és a tévhitben tartás képezi, melyről a „hazug ember” tudja, hogy valótlan, és a tudat a dolgok valódi állásáról.⁵⁹⁵

A hazugság olyan kijelentés vagy cselekmény, amelyet egy személy úgy tesz meg, hogy tudja róla, hogy tartalma nem igaz, és pedig olyan szándékkal, hogy másokkal elhitesse azt.

A hazugság lehet részleges és teljes. A teljes hazugság nem létező tényállítás kigondolásából és ennek közléséből áll.

A részleges hazugság az alábbiakban nyilvánul meg:

- az esemény egyes részeinek elhallgatásából, kizárásából,
- az eseményeknek és tényeknek kigondolt elemekkel való kiegészítéséből,
- az esemény olyan létező elemekkel való kitöltéséből, amelyek nem tartoznak az adott ténytípus szerkezetéhez,
- az esemény egyes részeinek kigondolt részletekkel való felcserélésével,
- az esemény egyes részeinek olyan valós részletekkel való felcserélésével, amelyek az adott esetben nem léteztek.⁵⁹⁶

Eközben a hazugság vonatkozhat az egyes tényekre, vagy a körülmények csoportjára.⁵⁹⁷

⁵⁹⁴ ROSO, Zvonimir: Poligraf u kriminalistici. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1987. 1. o.

⁵⁹⁵ SIMONOVIC, Branislav: Pribavljanje i ocena iskaza. Pravni Fakultet Kragujevac, 1997. 138. o.

⁵⁹⁶ SIMONOVIC, B: (1997): i.m. 138. o

Természeténél fogva a hazugság magas fokú intellektuális aktus, amely kiváló önellenőrzési képességet, képzelőerőt, emlékezetet és kombinálási képességet követel.⁵⁹⁸

Végül, Doszpulov szerint a hazugság tartalmának meghatározói a hazugság motívumai, az ember képességei, személyes tapasztalatai, de ugyanakkor a hazugság kialakítására felhasznált tényekről szerzett tájékozottság mértéke is. Ezek szerint „az eseményekről jobban tájékozott személynek jobbak a lehetőségei arra, hogy hazugságot gondoljon ki.”⁵⁹⁹

Figyelembe véve az eddigieket elmondhatjuk, hogy hamis az a vallomás, amely tudatosan közöl a dolgok objektív állásának, a valóságnak, az igaznak nem megfelelő valamit.

Azaz a hamis vallomás tudatosan és szándékosan közöl valótlanúságot, ez az a vallomás, amely nem egyezik meg a valósággal, és pedig olyan okokból, amelyek a vallomástevő tudatában és akaratában kereshetők, ez egy bizonyos alany megtévesztése céljából tett szándékosan valótlan azaz hamis vallomás.⁶⁰⁰

Végül, amikor a hamis vallomásról beszélünk, szem előtt kell tartani, hogy a lélektani szempontból maga a hamis vallomástétel egy igen összetett és sokrétű cselekedet.⁶⁰¹

Ratinov szerint a hazug embernek egyidejűleg több gondolati műveletet kell elvégeznie. Tudatában előhívja az események valóságnak megfelelő képét, és magában eldönti, hogy azt el fogja rejteni az őt kérdező elől. Ezt követően a tudatában ki kell alakítania egy fiktív, képzeletbeli képét, és közben mérlegelni annak meggyőző erejét. Ezek a műveletek nehezen egyeztethetők össze, ezért állandó feszültségben tartják a hazug embert. A bölcsek megállapították, hogy az eseményre vonatkozó valódi kép sokkal erőteljesebben ékelődik be a tudatba a kitalált valótlanál. Az utóbbit a hazug embernek folytonos felelevenítéssel kell őriznie a tudatában. Eközben a fakóbb hamis képzetet a konkurens, élesebb valós kép állandóan zavarja. Egyidejűleg harcra kerül sor a hazugsági szándék és az ember természetes igazságszeretete között (igazat mondani könnyebb, mint hazugságokat közölni).

⁵⁹⁷ VODINELIĆ, Vladimir.: Laž okrivljenog kao dokaz u krivičnom postupku, Pravni život, 1962/3. 139. o.

⁵⁹⁸ SIMONVIĆ, B: (1997): i.m. 145. o.

⁵⁹⁹ SIMONVIĆ, B: (1997): i.m. 138. o.

⁶⁰⁰ GRUBAČ, Momčilo: Krivično procesno pravo i opšti deo. Službeni Glasnik, Beograd, 2002. 327. o.; D. Stanković szerint ismeretszerzési értelemben a valótlanúság is ellentétben áll az igazsággal, de nem minősül hazugságnak, mert a hazugság a tények szándékosan történő téves bemutatása.

⁶⁰¹ ALTAVILLA, Enrico: „Suočenje”. Izbor, 1956/3. 182. o.

Az eseményről alkotott kigondolt kép szabad előadása közben a vallomástevő olyan helyzetbe is kerülhet, amelyben hazugságát nem tartja eléggé meggyőzőnek. Ezzel még bizonytalanabbá válik, és kérdéses számára, hogy sikerül-e megtevesztenie az őt kihallgató személyt. A hazug ember nehéz helyzete tovább bonyolódik, ha ő maga is észleli a vallomásban meglévő ellentmondásokat és azok összehangolatlanságát az egyéb tényekkel.⁶⁰²

Hamis vallomástétel módjai:

- aktív hazugság – az igazságnak nem megfelelő vallomás megtételével⁶⁰³
- passzív hazugsággal – bizonyos tények elhallgatásával⁶⁰⁴
- vak vallomással – amikor a vallomástevő maga sem tudja, hazudik-e vagy igazat mond, de erről nem szól semmit.⁶⁰⁵

Hasonlóan vélekedik Stone is, aki szerint a közölt hazugságok lehetnek:

- igenlő és tagadó hazugságok,
- elégtelen válaszok és kertelések,
- elhallgatások,
- hamis minősítések.⁶⁰⁶

Végül, az adott eset körülményeire való tekintettel a hamis vallomásnak az alakja az alábbi lehet, illetve ilyen alakban tehető:

- verbális/szóbeli
- írásos – írott szöveg, nyilatkozat
- ráutaló magatartás
- fordító vagy tolmács révén.⁶⁰⁷

Ha megnézzük az összehasonlító jog példáit, láthatjuk, hogy számos büntetőejárási törvénykönyv kimondottan nem szól arról a kérdéstről, hogy vajon a terhelt köteles-e igazat mondani.

⁶⁰² SIMONOVIC, B: (1997): i.m. 138. o

⁶⁰³ az aktív hazugság összetevői: annak kijelentése, hogy valami nem létezik, vagy annak tagadása, ami létezik, illetve bemutatása valami létezőnek, olyannak amilyen objektíve soha nem volt, egyszerűbben mondva annak állítása, hogy egy tény valós, valójában pedig nem létezik vagy fordítva egy tény létezésének tagadása, holott az egy meglévő tény. Idézte: SIMIC, I.: Davanje iskaza. Pravni život, 1991/5-7. 821. o.

⁶⁰⁴ elhallgatással

⁶⁰⁵ SIMONOVIC, B: (1997): i.m. 138. o

⁶⁰⁶ STONE, M. (1995): i.m. 46-50. o.

⁶⁰⁷ SIMONOVIC, B: (1997): i.m. 139. o.

Ugyanis, a törvénykönyvek rendszerint csak a büntetőeljárás szervek azon kötelezettségét irányozza elő, hogy a terheltet az első meghallgatása alkalmával figyelmeztessék a feltett kérdésekre való „határozott, értelmes és valós” válaszadási kötelezettségére.

Ilyen megoldást fogadtak el például az osztrák és egyes svájci kantonok eljárásjogi törvényhozásában. Ezzel kapcsolatban az osztrák szerzők állásfoglalása szerint a terhelt eljárásbeli helyzetével összeférhetetlen egy olyan rendelkezés, amely őt a feltett kérdésekre értelmes és való válaszadásra kötelezi. Selier véleménye szerint ez ellentétben áll a terhelt azon jogával, hogy miután figyelmeztették, hogy amit kijelent az felhasználható ellene, megtagadja a vallomástételt.⁶⁰⁸ Ezzel ellentétben, a svájci kantonok törvénykönyvei az említett kötelezettség be nem tartása esetén bizonyos szankciókat is előíranyoznak, pl. azt, hogy a vizsgálati költségeket a terhelt viseli, hogy a vizsgálati fogságban eltöltött időt nem tudják be a kirótt büntetésbe stb.⁶⁰⁹

A terhelt valóságnak megfelelő vallomástételi kötelezettségére vonatkozóan a jogelméletben teljesen eltérő, sőt egymással szembeszegülő vélemények is kialakultak.

Így a huszadik század elején Gross úgy vélte, hogy a terheltnek joga van hallgatni és akár hamis vallomást is tenni.⁶¹⁰

Peters szavai szerint a terheltet megilleti a hallgatáshoz való jog, de ha egyszer eldönti, hogy vallomást tesz, akkor köteles az igazat vallani, mert ez egy általános erkölcsi kötelezettség. Ellenkező esetben, az említett szerző szerint, a hazugsághoz való jog melletti kiállítás összeférhetetlen lenne a bíróság azon kötelezettségével, hogy a büntetőeljárásban az igazságot állapítsa meg, és emellett megkérdőjelezhetné a terhelt minden kijelentésének a hitelességét.⁶¹¹

Guarnieri álláspontja értelmében a terhelt hazugságánál nem személyes eljárásbeli jogról van szó, hanem egy specifikus jogi helyzetről.⁶¹²

⁶⁰⁸ Idézi: ŽARKOVIĆ Milan-ILIĆ Goran.: Dokazna vrednost priznanja okrivljenog. Pravni život, 2002/9. 463. o.

⁶⁰⁹ STEFANOVIĆ-ZLATIC, Milica: Dokazna vrednost priznanja okrivljenog. Anali, 1963/1-2. 63-64. o. és BAYER, V. (1965): i.m. 133. o.

⁶¹⁰ DAMAŠKA, Mirjan idézte: Okrivljenikov iskaz kao dokaz u suvremenom krivičnom procesu. Zagreb, 1962. 70. o.

⁶¹¹ DAMAŠKA, M. (1962): i.m. 70. o.

⁶¹² DAMAŠKA, M. (1962): i.m. 70. o.

Végül érdekes megemlíteni, hogy a korábbi szovjet irodalomban egy részről olyan véleményekkel találkozunk, melyek szerint a terheltnek joga van a terhére felhozott tényeket elhallgatni vagy hamisan előadni, mert az igazság elmondására való kötelezés a védekezési jogát és az eljárásban betöltött ügyféli státuszának a veszélyeztetését jelentené, ezért, ahogy hangsúlyozzák, a büntetőeljárás szervek az anyagi igazság és a bizonyítékok szabad értékelésének elvével összhangban kötelesek ellenőrizni és mérlegelni a terhelt vallomásának hitelességét, a terhelt pedig jogosult olyan nyilatkozatokat tenni, amelyeket célszerűnek tart.⁶¹³ Más részről a szovjet irodalomban olyan vélemény is megjelent, amely szerint a hamis vallomásért járó büntetőjogi felelősség célszerűtlen alkalmazásából még nem eredhet a hamis vallomástételhez való jog is.⁶¹⁴

Mint mondják, a terhelt büntetőjogi felelősségtől való mentességének a jogi értelme az, hogy nem célszerű büntetni a terheltet, amikor ő hamisan vallva, megkísérli elhárítani, vagy legalább enyhíteni felelősségét a terhére felrótt bűncselekmény elkövetéséért. Emellett, a terhelt hamis vallomástétel miatti büntetése még igazságtalanabb lenne abban az esetben, amikor nem is követte el a terhére felrótt bűncselekményt.⁶¹⁵

A fentieket összegezve tehát nem létezik egy olyan szabály, amely kimondottan feljogosítaná a terheltet hamis vallomás megtételére, ami egyébként ellentétben állna a valamennyi polgárra – így a terheltre is - vonatkozó erkölcsi kötelezettséggel, a terheltnek gyakorlatilag mégis megvan a joga a hamis vallomástétel lehetőségéhez. Más szóval, a terheltnek nincs jogi felhatalmazása, hogy hazudjon, de ugyanakkor nem köteles igazat sem mondani.⁶¹⁶

A hamis vallomás lehetőségének példájára Kertész Imre a következő esetet idézi fel:

Budapest külterületén, az egyik téglagyár közelében a munkások észrevettek egy eszméletlenül fekvő fiatalembert. Okmányaiból sikerült megállapítani a személyazonosságát, ő F.P. húszéves villanyszerelő volt. Kihallgatni azonban nem sikerült, mert a mentőautóban szállítás közben meghalt.

⁶¹³ LAZAREVIĆ, D.: Neka razmatranja o iskazu okrivljenog, Pravni život, 1962/1.29. o.

⁶¹⁴ DAMAŠKA, M. (1962): i.m. 70. o.

⁶¹⁵ LAZAREVIĆ, D. (1962): i.m. 29. o.

⁶¹⁶ Itt ki kell hangsúlyozni azt is, hogy habár teljesen egyértelmű dolog, hogy a terhelt nem vonható felelősségre a szerb Btk. 206. szakaszába foglalt hamis vallomástétel bűncselekmény elkövetéséért, hamis vallomástételi lehetőségei bizonyos mértékben mégis korlátozottak, mert a terheltnek nem lehet megengedni, hogy védekezési jogával visszaéljen és arra használja fel, hogy más személyek sérelmére bűncselekményeket kövessen el. A védekezési jog határvonalairól van itt szó, amelyeket oly módon kell meghatározni, hogy azok ne veszélyeztessék a terhelt védekezési jogát, de hogy ugyanakkor ne váljon lehetővé az ezen joggal való visszaélés sem.

A boncolás során megállapítást nyert, hogy a jobb halántékán 10 cm mély, szúrt seb van. Az igazságügyi orvosszakértői vizsgálat szerint a sértett halála előtt szexuális izgalom állapotában volt. V.K., 16 éves kislány, akinek a sértett udvarolt, és akivel a tanúk utoljára együtt látták, azt vallotta, hogy a F.P. megtalálása előtti estén együtt volt F.P.-vel, de utóbb eltávozott valami ismeretlen férfival, akinek nagyon széles karimájú kalapja és kis, hegyes szakála volt. A környék összes ilyen ismertetőjellel rendelkező férfiját személy felismerésre bemutatás keretében bemutatták V.K.-nak, az azonban nem vezetett eredményre, ezért vallomásától elállt és a következőket adta elő: F.P.-n kívül udvarolt neki még egy fiatalember, bizonyos N.P. is. Amikor F.P.-vel ült és beszélgetett, odajött hozzájuk motorkerékpáron N.P., leszúrta F.P.-t, őt pedig halállal fenyegette meg, ha bárkinek elmeri mondani a történeteket. N.P. a bíróság előtt sem ismerte be a bűnösségét. A nyomozás a következő tényeket tartotta terhelő bizonyítékoknak: V.K. tanúvallomását, a terhelt és a sértett között fennállott, bizonyítottan ellenséges viszonyt, a nadrágján talált kis vérfoltot, azt, hogy a gyilkosság elekövetésének idején a tetthelyszín közelében tartózkodott, ahol V.K.-t várta, akivel megbeszélte találkozóját, a terhelt nagy fizikai erejét, ugyanis a bűncselekmény elkövetési módja nagy fizikai erőt igényelt, és a sértett halála után tett néhány kijelentését. A bíróság kiszállt a helyszínre és kísérletet hajtott végre, megállapította, hogy a bűncselekmény helyszínét motorkerékpárral megközelíteni lehetetlen, sőt még a motorkerékpár odaviteléhez is legalább négy, erős fizikumú ember szükséges.

V.K. ezt követően számtalan elbeszéléssel gazdagította az ügyben eljáró nyomozót, így többek között az egyikben apját vádolta F.P. megölésével, a másikban az apját és egy rendőrhadnagyot, a harmadikban bizonyos B.-t. Mindezek a vallomások (elbeszélések) kitűntek logikus felépítésükkel, valószínű indokolásukkal, az egyes körülményeket alátámasztani tudó tanúk megnevezésével és megcáfolhatóságuk rendkívül nehéz voltával. Bennük mindig megtalálhatók voltak az igazság elemei is. Egyszer V.K. a következőket adta elő: F.P. meggyilkolása előtt 3 nappal együtt mentek el táncolni. Ott V.K. sok szeszes italt ivott, rosszul érezte magát. Amikor másnap otthon felébredt a tükörbe nézve homlokán egy nagy kék foltot vett észre, fehéreneműje pedig zöld volt a fütől és arra a következtetésre jutott, hogy F.P. kihasználva tehetetlen állapotát, megfosztotta őt szüzességétől. Ezért amikor F.P.-t felelősségre vonta, az először tagadott, de aztán beismerte az erőszakos nemi közönséget, sőt e körülmény megerősítése céljából részletesen leírta fehéreneműjét és testének bizonyos jellegzetességeit. Ezért elhatározta, hogy bosszút áll és megöli.

Mintegy látszólag beletörődve a kialakult helyzetbe és engedve a férfi újabb kérésének, elment a megbeszélte találkozóra és ott megölte F.P.-t, külön e célra magával vitt késsel.

Az újabb bírósági tárgyaláson a bíróság V.K. bűnösségét nem találta bizonyítottnak, ugyanis az igazságügyi orvosszakértői vélemény szerint egyrészt a lány szűzhártyája sértetlen volt, másrészt ahhoz, hogy a kés a koponyacsonton keresztülhatoljon, egy fiatal lány ereje nem elegendő. A bíróság valószínűtlennek tekintette a gyilkosság motivációját is.

A pótnyomozás során a terhelt teljesen elállt a korábban tett vallomásaitól, a többi között attól a bíróságon tett vallomásától is, amelyben elismerte a bűnösségét, és egyre újabb és újabb elbeszéléseket kezdett kitalálni F.P. meggyilkolásáról. A fiatal lány gazdag képzelete ontotta az események újabb és újabb magyarázatát. Újabb bizonyítékokat más forrásból beszerezni nem sikerült – a terhelt őszinte beismerő vallomása rendkívüli jelentőségűvé vált az újabb bizonyítékok beszerzése szempontjából. Az ezt követően alkalmazott taktika azt a pszichológiai jelenséget használta ki, hogy a képzelet alapján mindig valóságon átélt események állnak.

A nyomozó egyik alkalommal, miután ismertette V.K.-val a legutóbbi vallomását megcáfoló, újonnan szerzett bizonyítékokat, így szólt: „Nagyon tetszenek az elbeszélései. Olyan jó fantáziája van, hogy biztos nagyon jó író lett volna magából. Kérem, gondoljon ki minden napra egy-egy elbeszélést F.P. meggyilkolásáról, de úgy, hogy az valószínű legyen, és ne mondjon ellent a már ismert bizonyítékoknak.” A terheltnek tetszett a „játék”. Újabb és újabb elbeszéléseiben azonban egyre inkább megjelentek olyan elemek, amelyek már szerepeltek a bíróságon tett vallomásában. Az elbeszélések ilyen elemeinek gondos ellenőrzése újabb és újabb bizonyíték beszerzését tette lehetővé, s mikor azok már elegendőek voltak, a terhelt elé tárták őket. V.K. ezután őszinte beismerő vallomást tett: vélt sérelmét bosszulta meg F.P.-n.⁶¹⁷

Elek Balázs doktori értekezésében vizsgálata a hamis beismerő vallomás problematikáját. A hamis beismerő vallomásnak az ő elemzése szerint három fajtája van, mégpedig az önkéntes,⁶¹⁸ a kikényszerített és „szolgálatkész” vagy elsajátított vallomások⁶¹⁹.

⁶¹⁷ KERTÉSZ I. (1965): i.m. 229-231. o.

⁶¹⁸ ELEK B. (2007): i.m. 90-91. o.

⁶¹⁹ ELEK B. (2007): i.m. 91-95. o.

Az *önkéntes hamis vallomás* egy olyan önvádoló kijelentés, amely rendőrségi nyomozás nélkül, akaratlagosan történik. Ilyenkor az önkéntes vallomást adó terhelt tisztán látja, hogy mi történik, és azt is, hogy mik tettesteinek következményei. A lehetséges okok Elek Balázs szerint patológikus szükséglet a hírnév és elismertség felé, illetve egy barát vagy hozzátartozó „mentése” érdekében történnek, továbbá „egy tudatalatti szükséglet arra, hogy valamely korábbi kihágásért önsanyargatással bűnhődjék. Erdei Árpád példáit sorolja fel Elek, mely szerint „az irodalomban épületes példákat találunk, a gyermekét menteni vágyó atya bűnt átvállaló nyilatkozatától a börtönspiráns beismeréséig.⁶²⁰ Ismert olyan ügy is, melyben egy ártatlan férjet és feleséget fogvatartott a rendőrség, és a férfi hamisan vallott, hogy a nőt hazaengedjék a gyerekekhez.

Az önkéntes hamis vallomások száma a nagy nyilvánosságot kapó ügyekben riasztóan magas. Általában az önkéntes hamis beismerő vallomások spontán módon történnek, minden kényszer nélkül, valószínűleg a figyelem felkeltése céljából, de az is lehet, hogy valamilyen elmebetegség vagy lelki betegség áll a háttérben.

Még egy lehetséges esete lehet az önkéntes hamis beismerő vallomásnak: a terhelt össze akarja kuszálni a nyomozás szálait, vagy meg akarja menteni a bűntársait, illetve tapasztalabb bűnözőnél a gyanúsított taktikázás része lehet.⁶²¹

A kikényszerített és szolgálatkész hamis beismerő vallomásról akkor beszélünk, ha a gyanúsított a rendőri kihallgatás szélsőséges módszerei eredményeként beismerő vallomást tesz, annak ellenére, hogy tisztában van az ártatlanságával. Ilyenkor a fizikai vagy pszichikai kényszer, mint befolyásolási módszer a közvetlen oka a beismerő vallomás megtételének. Az ártatlanul tett beismerő vallomás azért születik meg, hogy véget vessen a gyanúsított testi-lelki megpróbáltatásainak, még ha tudja is, hogy nem követett el bűncselekményt.⁶²² Egyértelműen ebbe a kategóriába tartoznak a kínzással, kínvallatással megszerzett beismerő vallomások, így a középkorban a boszorkányperekben tett beismerő vallomások, vagy az 1951. évi III. törvény gyakorlata alapján lefolytatott koncepciós perek. Ezen perek teatralitásának egyik eleme a vádlottak önmarcangoló (és abnormális) „bűnbánó beismerése”.⁶²³

⁶²⁰ ERDEI Á. (1991): i.m. 212. o.

⁶²¹ ELEK B. (2007): i.m. 91. o.

⁶²² ELEK B. (2007): i.m. 91. o.

⁶²³ KAHLER Frigyes: Inkvizíció és boszorkányperek. Kossuth Kiadó, Budapest, 1961. 139. o.

Az „agymosás” az a technika, melyet gyakran alkalmaztak hadifoglyokon. A kínzás, embertelen és megalázó bánásmód kategóriájába tartozó cselekmények egyértelműen ebbe a kategóriába tartoznak.

A letartóztatás, a börtönbe kerülés számos aspektusból tekintve megrázkódtatást jelent, ami ugyancsak testi és lelki tüneteket válthat ki, amelyeket együttesen trauma okozta stressz rendellenességnek (post traumatic stress disorder PTSD) nevez a szakirodalom.⁶²⁴

A rémület érzése, a tökéletes tehetetlenség átélése ugyancsak befolyásolhatja az emlékezést. Még tökéletes emlékezés esetén is elvezethet a hamis beismerő vallomáshoz, ha pillanatnyi előnyök érdekében, a szabadulás reményében ismeri a bűncselekmény elkövetését.

A beismerő vallomások harmadik a fajtája az elsajátított hamis beismerő vallomások kategóriájába azok a beismerő vallomások tartoznak, amelyek a gyanúsítottak abból a téves meggyőződéséből származnak, hogy elkövették a kérdéses bűncselekményt: amikor az aggódó, kimerült, nyomás alatt álló vagy zavart ártatlan terheltet még magas szinten befolyásoló rendőri kihallgató módszereknek is kiteszik, és saját maguk is elhiszik, hogy elkövették a bűncselekményt. Ami ebben félelmetes, az az, hogy az ártatlan gyanúsított emlékezetét saját tetteiről teljesen megváltoztathatják „eredeti tartalmát valószínűleg visszaszerezhetetlenné torzítva.”⁶²⁵ Ennek megértéséhez a rendőrségi kihallgatási technikákat ismerni kell. Ha valaki figyelembe veszi ezt a tényt és továbbgondolja a kihallgatások során jelentkező helyzeti hatásokat (pl. személyek közti nyomás), könnyebben megértheti a hamis vallomások létrejöttének mechanizmusát. Egyes tanulmányok arra a következtetésre jutottak, hogy teljesen normális és ártatlan embereknél is el lehet érni pszichológiai módszerekkel a bűnösségre kiterjedő beismerő vallomást. Ezek a technikák pl. gyakran arra törekednek, hogy meggyőzzék a terheltet, hogy teljesen reménytelen a helyzetük, és az egyetlen remény, ha beismerik a bűncselekmény elkövetését.⁶²⁶

Jellemzően sebezhető a vádlott és könnyen alakítható a memóriája fiatal kora, személyes bizalma, naivitása, befolyásolhatósága, intelligenciájának hiánya okán, vagy stresszes, fáradt, alkoholos, esetleg kábítószeres állapota miatt.

⁶²⁴ CSETNEKY László: Pszichológiai munka az európai országok börtöneiben. *Belügyi Szemle* 2004/6. 106. o.

⁶²⁵ CONTI, Richard P.: The Psychology of false Confessions, *The Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology*, Vol. 2. No. 1, 14-36. In: ELEK B. (2007): i.m. 95. o.

⁶²⁶ ELEK B. (2007): i.m. 95. o.

Meggyőzhető saját bűnösségéről olyan hamis bizonyítékok felvonultatásával, mint egy szerkesztett fénykép vagy más vizsgálat eredménye, pl. vérnyomok, sperma, haj, ujjlenyomatok, állítólagos cinkosok által tett kijelentések, egy megrendezett szemtanú azonosítási jelenet, vagy annak valótlan állítása, hogy megbukott a hazugságvizsgáló teszten.⁶²⁷

5. A beismerő vallomás

A vallomásfelvétel egyértelműen emberek közötti kapcsolatot jelent. Ezért hordozza az interperszonális viszonyok összes pszichológiai törvényszerűségeit. Kölcsönös tevékenységről és információáramlásról van szó. A vallomástevő informálja a kihallgatót az általa észleletekről, míg a hatóság tagja pedig tájékoztatja a vallomástevőt a büntetőeljárás jogairól. Nem elegendő, ha a kihallgató felteszi a kérdéseit és közli utasításait, előírásait, hanem olyan kapcsolatot kell kialakítani, olyan pszichés hatást kell elérni, hogy a megfelelő eredményt érje el. Más és más a kapcsolat természete egy nyomozás során lefolytatott kihallgatásnak és a bírósági eljárás kikérdezésének. Az utóbbiban nem alkalmazhatóak pl. azok a javaslatok, amelyek a kihallgató öltözködésére adnak útmutatásokat, vagy a különböző „barátkozási praktikák” sem.⁶²⁸

A hamis vallomás meghatározásánál is az igazság fogalmából indultam ki, így a valós vallomás fogalmának meghatározása szorosan összefügg az igazság fogalmával.

Az igazságot általános és különös alakjában lehet megvizsgálni.

Általános fogalomként az igazság filozófiai vizsgálódások tárgyát képezi, és a valóság hű tükörképére vonatkozik⁶²⁹. A jogelméletben az igazság számtalan meghatározásával találkozunk.

Így például az igazságot egy állításnak és a valósággal való egyezőséggel definiálják.⁶³⁰ Ezek szerint az igazság nem egy tény, nem tárgy, állapot vagy esemény, hanem egy vélemény vagy

⁶²⁷ ELEK B. (2007): i.m. 96. o.

⁶²⁸ ELEK B. (2007): i.m. 146. o.

⁶²⁹ JEKIĆ, Zagorka: Istina i dokazi. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1989. 65. o.

⁶³⁰ ĐORĐEVIĆ, Andra: Teorija građanskog sudskog postupka. Izdavač: Geca Kon, Knjiga II, Beograd, 1923. 5. o.

vallomás, amelynek meghatározott jellege van. Az igazság tehát csak a tényekről kialakított helyes pszichológiai vélemény vagy pontos vallomás. Az igazság részben objektív, mert az objektív valóságról alkotott szubjektív tükörképet jelenti.⁶³¹

Az elmondottak alapján azt mondhatjuk, hogy egy vallomás akkor valós, ha megfelel az objektív valóságnak, illetve ha megfelelő módon tükrözi a valódi, létező állapotot, amely megegyezik vele.

Valós az a vallomás lenne, amely valamilyen, az objektív állapotoknak megfelelő közlést tartalmaz.

Valós az a vallomás, amely az észleltekre és megjegyzettekre vonatkozó közlést, vagy a véleményt tartalmaz, amely összhangban van az objektív valósággal. Az igazság közlésével a nyilatkozattevő közli a saját pontos véleményét, illetve az olyan véleményét, amely az objektív valóság pontos szubjektív tükörképét képezi.⁶³²

Tehát, a valós vallomás egyben pontos vallomás is.

A beismerő vallomás csupán egyike a bizonyítékoknak, és nem azok „királynője”, és – fejtette ki Erdei – „ma úgyszólván szentségtörés számba megy minden olyan állítás, mely szerint a terhelt beismerése az eljárásban nagyobb súlyban esik latba, mint a többi bizonyíték bármelyike. Elvben a beismerés csupán egy a többi bizonyíték között. Igaz a tények ismeretében kevesen mernék azt mondani, hogy gyakorlatilag ez így is van. Ismert, hogy a büntető eljárás gyakorlatában a hatóságok fokozott erőfeszítéseket tesznek a beismerő vallomás megszerzésére.”⁶³³

⁶³¹ AĆIMOVIĆ, Mihajlo: Postizanje istinitosti presuda. JRKKP, Beograd 1971/2. 233. o.

⁶³² AĆIMOVIĆ, Mihajlo: Psihologija zločina i suđenja. Savremena administracija, Beograd, 1987. 238. o.

⁶³³ ERDEI Á. (1991): i.m. 210. o.

X. A gyanúsított kihallgatása- a hatóság oldaláról

1. A gyanúsított kihallgatásának törvényes taktikai fogásai és a neuralgikus pontok

Ha a gyanúsított vallomást tesz és ebben igazolja a gyanúra okot adó már ismert adatokat, a nyomozó sok fáradságot, időt (és költséget) takaríthat meg, a terhelt a vallomásában tudatosan is megjelölhet további bizonyítékokat, de ilyenek létre, hollétére akaratlanul is adhat támpontokat és ezzel megerősítheti a bizonyítást, végül pedig a beismerő vallomásból származó ismeret mindenképpen megbízhatóbbnak, s így megnyugtatóbbnak hat, mint az amit egy tagadással szemben lehet az egyéb bizonyítékokból nyerni. Ezért tehát nem lehet azon csodálkozni – írja Bócz Endre –, hogy minden nyomozóban mindig élt – és ma is él – az a törekvés, hogy a kihallgatás során beismerő vallomáshoz jusson.

Nem önmagában ez a törekvés kifogásolható, hanem az, ha elfogadhatatlan eszközöket és módszereket állítanak a szolgálatába.⁶³⁴

Kihallgatás közben a gyanúsítottnak döntenie kell arról, hogy elismeri-e vagy tagadja a bűncselekmény elkövetését. Ebben számos tényező befolyásolja, nem utolsósorban az, hogy elkövette-e vagy sem azt a cselekményt, amire nézve kihallgatják. A kihallgató feladata annak mérlegelése, hogy a gyanúsított igazat mond-e vagy sem. Ha úgy értékeli, hogy hazudik, akkor meg kell győznie arról, hogy az igazat mondja.⁶³⁵

A krimináltaktika lényege, hogy megoldást nyújtson a „mit” és „hogyan” kérdésekre, tehát arra, hogy a nyomozás során a jogi előírások keretei között *mit kell és/vagy lehet tenni*, továbbá a feladatot *hogyan* lehet hatékonyan és célszerűen végrehajtani (módszerek). Ezért beszélhetünk szabályok helyett inkább *elvekről* és *ajánlásokról*.⁶³⁶

A kihallgatási taktika olyan műfogások rendszere, amelyeket a tudományos munkaszervezés, a logika, a pszichológia és a vizsgálati gyakorlat általánosítása alapján a büntetőeljárás

⁶³⁴ BÓCZ Endre: A gyanúsított kihallgatásának amerikai taktikájáról. *Belügyi Szemle*, 2001/2. 22. o.

⁶³⁵ WALKLEY, John: A gyanúsított gondolkodásmódjának megváltoztatása. *Belügyi Szemle*, 1986/2. 114. o. (kivonatos közlés a *Police Review* 1985. március 1.-jei számából)

⁶³⁶ LAKATOS János (2004 b): A krimináltaktika elméleti kérdései. In: ANTI-BARTA-BÓCZ-KRISPÁN-LAKATOS-ROMASZ: *Krimináltaktika I.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 12-13. o.

törvény rendelkezéseivel összhangban dolgoztak ki a bűncselekmények eredményes felderítése érdekében.⁶³⁷

A napjainkban is tartó folyamatot a terhelti jogok fokozatos bővülése és a törvényes kihallgatási eszközök pontos kidolgozása jellemzi. Tóth Mihály szerint a krimináltaktikán belül pedig erősödik az igény a kihallgatási taktika szabályainak rendszerezésére, az egyes módszerek jogszerűségének és célszerűségének részletes vizsgálatára is.⁶³⁸

A kihallgatási taktika szakirodalmának jelentékeny hányada azt taglalja, miként lehet egy vallomást logikai eszközökkel – általában további (kiegészítő, részletező, pontosító és ellenőrző) kérdésekkel a már meglévő és az esetleg további, még beszerezhető bizonyítékokkal – ellenőrizni.⁶³⁹

A kihallgatásra fel kell készülni, a felteendő kérdések az ügy és a terhelt személyiségének ismeretét feltételezi, azonban vannak olyan kérdések, amelyek feltevése nem célszerű és taktikailag elhibázott lehet, ezeket tekintem át – a teljesség igénye nélkül.

Ugyanakkor a krimináltaktikai blöff létjogosultsága – törvényi szabályozás hiányában – kérdéses. Ezt a kérdéskört is körbejárom, előtte azonban néhány szót ejtek a leplezett eszközök alkalmazása során alkalmazható „dezinformációról” (valótlan vagy megtévesztő információk), amelyek egyébként a leplezett eszközök kategóriájában speciálisnak tekinthetők. A leplezett eszközök során alkalmazandó dezinformáció határait a Be. szabályozza a Be. 215. § (7) és (8) bekezdésében. Ezt az adott téma tárgyalásakor részletesen kifejtem.

⁶³⁷ LISZENKOV: Nyekatorije oszobennosztyi doprossza podozrevájemovo és BELIGKIN: Taktycseszkij prijom jevo priroda szvojsztva című tanulmányaiban. In: TÓTH Mihály: A taktikai blöff alkalmazása. Belügyi Szemle 1980/5. 14. o.

⁶³⁸ TÓTH Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma és konfliktusai, különösen a nyomozásban. Kandidátusi értekezés, Budapest, 1988. 177. o.

⁶³⁹ BÓCZ E. (2013): i.m. 24. o.

1.1. A kihallgatásra való felkészülés

Lakatos János szerint a kihallgatásra való felkészülés során a következőket célszerű figyelembe venni:

- be kell szerezni az *előéletre vonatkozó adatokat* (ezeket fel lehet használni a gyanúsított személyiségének megismeréséhez, valamint a helyes taktika kialakításához). Ha a gyanúsított visszaeső bűnöző, érdemes felvenni a kapcsolatot a korábbi ügyeit feldolgozó nyomozókkal és – ha volt ilyen – a büntetés végrehajtó intézetben dolgozókkal, ahol korábbi büntetését töltötte, mert ilyen módon sokkal több információ birtokába juthatunk, mint ha csak iratokból tájékozódnánk.
- tájékozódhatunk a *lakó- és munkahelyi környezetében* a róla kialakult véleményekről,
- az ügyben rendelkezésre álló bűnügyi iratok tanulmányozása során értékelni kell az *enyhítő és súlyosító körülményeket*, ennek alapján megtervezhetők a kihallgatás során feltett kérdések,
- ha szükséges, *írásos tervet* kell készíteni, melyet célszerű néhány tapasztalt kollégával megbeszélni. A tervben érdemes kitérni a kihallgatás fő céljaira, az alkalmazandó taktikai fogások, a kérdések és a bizonyítékok bemutatásának sorrendjére.⁶⁴⁰

A gyanúsított kihallgatásakor a kihallgatásra való megfelelő felkészülés a legnagyobb fontossággal bíró elem. Nemcsak a kihallgatott személyisége, hanem

- a *bűncselekményhez fűződő viszonya* (első bűnözés, gondatlanságból elkövetés, vagy aktív bűnöző életmódot folytató terhelt)
- a bűncselekmény *indítékai* (emberileg méltányolható indulatok, vagy haszonszerzés)
- a bűncselekmény miatt érzett *felelősség* és *más összetevők* határozzák meg, hogy a gyanúsított hogyan követte el a bűncselekményt, és miként viselkedik a nyomozás során.

A kihallgatás eredményessége szempontjából különös jelentősége van az alkalmazott taktikai fogásoknak, melyeket Tóth Mihály formai és tartalmi szempontból csoportosított:

⁶⁴⁰ LAKATOS János (2004 a): A gyanúsított kihallgatása. In: ANTI-BARTA-BÓCZ-KRISPÁN-LAKATOS-ROMASZ: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 199. o.

Leginkább formai kérdések:

- a kihallgatás időpontjának megfelelő kiválasztása: a terhelt kihallgatásának az eljárás menetébe történő megfelelő beillesztése,
- több terhelt kihallgatásai sorrendjének célszerű megválasztása,
- a kihallgatás során tisztázandó kérdések sorrendjének célszerű kiválasztása,
- az eljárási cselekmények megfelelő rögzítése.

Tartalmi kérdések köre:

- a kihallgatásra való megfelelő felkészülés,
- a helyes kontaktus megteremtése,
- a kihallgatás során tanúsított magatartás megválasztása,
- a helyes kérdésfeltevések és
- a vizsgáló rendelkezésére álló információk optimális feltárása.⁶⁴¹

A kihallgatás időpontjának meghatározása szintén jelentőséggel bír, ugyanis a kihallgatás sikeres lefolytatása nagymértékben függ időpontjának helyes megválasztásától. A gyakorlat azt mutatja, hogy mind az *idő előtti*, mind a *késedelmes kihallgatás* hátrányosan hat a gyanúsított felelősségre vonására. Minél több bizonyítékkal rendelkezik a nyomozó a kihallgatás időpontjában, annál eredményesebb lehet a kihallgatás.⁶⁴²

Több gyanúsított esetén felmerül a kérdés, kit hallgassanak ki először. Az első gyanúsított sikeres kihallgatása olyan bizonyítékokat, információkat szolgáltat, amelyeket a többi gyanúsított kihallgatásánál fel lehet használni. Azt az elkövetőt kell tehát először kihallgatni, akitől a leginkább várható a szavahihető vallomás. A szovjet jogtudósoktól idézett könyv szerint „feltehető, hogy a bűncselekményt először elkövető és a múltban pozitív módon jellemzett gyanúsított szavahihetőbb vallomást tesz, mint a visszaeső, vagy a szokásos bűnöző. Könnyebb igaz vallomást kapni attól a terheltől, akinek bűnösségével kapcsolatban megdönthetetlen bizonyítékok állnak rendelkezésre. A kihallgatás során figyelembe kell venni a terhelték közötti viszonyt is. Az a terhelt, aki a bűntársak befolyása alatt követett el bűncselekményt, vagy az ellopott holmiból nem kapta meg a részét, rendszerint hajlamosabb őszinte vallomást tenni, mint a büntett szervezője vagy az, aki nagyobb részt kapott.”⁶⁴³

⁶⁴¹ TÓTH M. (1982): i.m. 177-178. o.

⁶⁴² KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: (1960): i.m. 100. o.

⁶⁴³ KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: (1960): i.m. 100. o.

Bonyolult ügyben részletes kihallgatási terv elkészítése is indokolt lehet. Fontos, hogy a kihallgatás során az ügy releváns tényállási elemeire nézve legyen tisztában a nyomozó hatóság tagja azzal, hogy mi a cél, mit akar elérni a gyanúsítottnál.

A kihallgatás *párbeszéd* a kihallgató és a kihallgatott között. Törvényesen szabályozott kényszerű és sajtóságos kapcsolat, amelyben a *célirányos kommunikáció* játssza a fő szerepet. Ez a kapcsolat egyrészt *ellentétes*, másrészt *egybeeső* érdekeken alapul.⁶⁴⁴ Elek Balázs idézett művéhez Farkas Ákos professzor ajánlásában a következők olvashatók: „A vallomások a személyi bizonyítási eszközök sorába tartoznak. Ennek megfelelően a kihallgatást végző és a kihallgatott személy közötti kapcsolat termékei. Ezt a kapcsolatot sok tényező határozza meg. Ezek közé tartoznak egyebek mellett a kihallgatónak az ügyről, a kihallgatott személy szerepéről, szavahihetőségéről, az általa birtokolt információk halmazáról kialakított elképzelése, a kihallgatás körülményei, a kihallgatónak a kihallgatott személyhez fűződő ösztönösen vagy tudatosan kiépített pszichológiai viszony, kooperatív vagy autokratív magatartása, modora, a kihallgatott személy együttműködési készsége, a hatóságoktól a jogkövetkezményektől való félelem, közlékenysége. [...] A kihallgatónak a bűnfelderítésben játszott szerepe, a vele szemben támasztott elvárások kényszerítő ereje, a felderítés időszerűségéhez, a büntetőjogi felelősség érvényesítéséhez fűződő sokszor fokozott elvárások, a kihallgató esetleges hiányos kapcsolatteremtő készsége, prekoncepciója, a kihallgatáshoz szükséges hiteles előzetes információk csekély volta vagy hiánya, a kihallgatott konfabulálása stb. komoly hibaforrásokat jelentenek. Ennek eredményeként a vallomás hitelt érdemlősége megrendülhet, vagy akár el is veszhet.”

A kihallgató ismeretekkel rendelkezik az elkövetett bűncselekményről, szakértelme van a kihallgatáshoz. A bűncselekményről az elkövető tudja a legtöbbet, és olyan tényeket is ismer, amelyeket a kihallgató csak tőle tudhat meg. Mindkét félnek vannak tehát fegyverei, de a párharc végső kimenetele sok más tényezően is múlik. Az *ellentétes érdekek* a gyanúsított vonatkozásában abban kulmináltak, hogy a kihallgatás alatt feltáruló adatok, bizonyítékok joghátrányokat eredményezhetnek a számára.

A gyakorlat ismeretében állítható – írja Magasházy Géza –, hogy az első kihallgatásokat általában nem konkrétan kidolgozott taktika szerint végezzük,(...) amellyel nem értek egyet.

⁶⁴⁴ MAGASHÁZY Géza: A gyanúsítottak kihallgatásáról. Belügyi Szemle, 1980/12. 47. o.

Ez alól csak a legnagyobb súlyú bűnügyek kivételek – a rendőr szerző szerint – amelyeknél már első alkalommal sem szabad konkrét kihallgatási taktika nélkül dolgozni.⁶⁴⁵

Ezzel kapcsolatban az én véleményem az, hogy valóban nem lehet egyenlőségjelet tenni egy emberölés vagy zsarolás büntette és egy szabálysértési értékre, helyiségbe a jogosult tudta és beleegyezése nélkül bemenne elkövetett lopás vétsége között, de az egyszerűbb ügyeknek is lehetnek buktatói, amelyek esetlegesen az „ügy halálát” okozhatják. Felkészülés és koncepció nélkül az első gyanúsított ki hallgatást sem célszerű lefolytatni, arra hivatkozással, hogy annak során csupán a gyanúsított személyiségének a felmérését végezzük el, hogy annak függvényében aztán a folytatólagos kihallgatás a várt eredményt hozza.

A kihallgatás taktikájának meghatározásánál a gyanúsított korát, a nemét, a műveltségét, a szakképzettségét és a terhelt érdeklődési körét figyelembe kell venni.⁶⁴⁶ Megjegyzem a bűncselekmény elkövetésének a bűnözési térképen való elhelyezkedése sem közömbös: fővárosban, megyeszékhelyen, kisebb városban vagy faluban követték-e el, tehát, milyen az elkövetőnek a szocializációja.

A gyanúsított számára a szellemi színvonalának megfelelő érthetőségi szinten kell a kérdéseket feltenni, tehát a műveltségnek, a szakképzettségnek és az érdeklődési körnek jelentősége van, nagyban befolyásolja, hogy milyen kifejezéseket használhat a kihallgató.

A kihallgatást biztosan és nyugodtan kell vezetni. A hangnem ne legyen fölényes, ellenséges vagy bizalmaskodó. A nyomozó ne mutassa, hogy siet és nincs ideje figyelmesen meghallgatni a terheltet. Nem szabad elfogultságot és bizalmatlanságot tanúsítani mindazzal szemben, amit a terhelt mond. Pszichológiailag erősebb benyomást tesz a terheltre az a nyomozó, aki nyugodtan végighallgatja őt, aztán pontról-pontra megdönti a vallomását. A nyomozónak, amikor olyan eszközökhöz nyúl, mint a humor, az irónia, a csípős gúny, figyelnie kell, hogy a megjegyzéseinek ne legyen sértő jellege, ne váltsa ki a terhelt ellenséges érzését. Ugyanakkor a tréfás, ironikus megjegyzés (...) néha pozitívan befolyásolja a kihallgatás eredményét, csökkenti a terhelt feszültségét és zárkózottságát.⁶⁴⁷

1.2. Kérdésfeltevés módja

⁶⁴⁵ MAGASHÁZY G. (1980): i.m. 48. o.

⁶⁴⁶ KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: (1960): i.m. 108. o.

⁶⁴⁷ KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: (1960): i.m. 108-109. o.

Vuchetich Mátyás (1767-1824) *Institutiones Iuris Criminalis Hungarici* – A magyar büntetőjog rendszere – című latin nyelvű két kötetes könyvében a terhelt kihallgatásának szabályait illetően több, a mai büntető eljárásjogban is hasznosítható – azonban rég ködbe veszett, vagy legalábbis némileg elfeledett – előírást rögzít.

A könyv VII. fejezete a terhelt vizsgálatáról szól. Eszerint a terhelt vizsgálata kétirányú: egyrészt az elkövető személyiségét, másrészt magát az ügyet vizsgálja.

A vizsgálati kérdések a bűncselekményre kell, hogy irányuljanak, amelyek felölelik egyrészt a *terhelt személyére* – általános rész – másrészt *a bűncselekményre és annak körülményeire* – különös rész – vonatkozó részt. Ha a kihallgatott a válaszával alkalmat ad új kérdések megfogalmazására, a bíró nincs kötve a meghatározott kihallgatási részekhez, hanem jogosult új kérdéseket megfogalmazni és azokat a korábbiakhoz hozzátenni. Ez alapján alakul ki az *elsőrendű* – eredetileg is felteendő – és *járulékos* – a vizsgálat során a szükségességtől indítva feltett – kérdések rendszere.⁶⁴⁸

A szerző a tartalom, illetőleg cél szempontjából különféle kérdéseket különböztet meg. A *ravasz kérdések*, azok a kérdések, amelyek *csalárd szándékot, ravaszságot* vagy *furfangot* tartalmaznak. A ravasz kérdéseknél a kérdezés módszere, a kérdező csalárd és rosszindulatú szándéka követhető nyomon. Ilyen pl. ha a bíró a kérdésébe hamis feltételezést belefoglal és erre alapozva a kihallgatott által szívósan tagadott lopásról a vallomás érdekében gyorsan kérdez: *vajon az elkövetés idejében nem piros ruhában voltál-e felöltözve?*, és ha a terhelt ezután a vallomásával az előbbi feltételezést erősíti, ezzel a bírónak lehetővé teszi a kérdezésnek másféle módját. Avagy ha a gyorsan feltett kérdéssel a választ szájról-szájra adja.

A ravasz kérdések, minthogy önmagukban rossz szándékúak és csalárdak, és minthogy a kihallgatott személyt olyanoknak a kimondására vezetik, amiknek a következményeit át nem látja, s minthogy végülis kétféle és kettős értelmük van, a terhelt feleleteiből a bíró egészen más következtetést vonhat le. *A csalárdság becsteleníti a bírót*, és azt a törvényhozás semmi módon nem tűrheti. A csalárd kérdésekből legnagyobb veszély hárul felénk és egyszerű személyekre, akik az ítélőképesség fogyatékosága miatt olyasmit vallanak, amiről nem is álmodtak. Kisebb veszély fenyegeti az ártatlant vagy az éles eszűt, aki a bíró szándékait

⁶⁴⁸ VUCHETICH Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere II. könyv. Gyakorlati büntetőjog. (Ford. KIRÁLY Tibor), Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Lajosmizse, 2007. 100. o.

nyomban felismeri, és vagy hallgatással, vagy tagadással kijátssza, a csalárd kérdések veszélyének nagysága a kihallgatott személy individuális jellemétől és képességeitől függ.⁶⁴⁹

A *sugalló kérdéseknél* a kérdések tartalma a sugalmazó. Pl. ha a kihallgatott vallomást tett, ami szerint a bűncselekmény elkövetésének idején ébren volt, s ha ezt a hamisságot a bíró felismeri, azonnal kérdezi: *vajon ha bárkit láttál volna odaérkezni, nem dobtad volna el a dolgokat?* Végül azonban nem kell figyelmen kívül hagyni, hogy ugyanaz a kérdés lehet mind sugalló, mind pedig csalárd, ravasz: *Caius, a te szomszédod vajon nem volt-e a lopásban társad?* A tettestárs személyében ez a kérdés sugalló, és ravasz a kérdés feltevését illetően.⁶⁵⁰

Ügyre nem tartozó kérdések közé tartoznak a *szükségtelen, fölösleges, alkalmatlan* vagy a *kihallgatottat sértő vagy rágalmozó kérdéseket* tartalmaz. Az ilyen kérdések elárulják a bíró nyilvánvaló alkalmatlanságát arra, hogy a kihallgatást rendesen, megfelelően és szabályszerűen vezesse le. Hibás kérdés pl. ha egy közismert kéjnéőtől megkérdezik „*mennyi és milyen nemű gyermekeid vannak?*”, e kérdéssel ugyan nem sértetik meg, de ő szemérmes méltatlankodással az arcát elfordítja.⁶⁵¹

Mindazonáltal a jog nem engedheti meg, hogy a sugalmazó kérdések a büntetőeljárás semmisségét okozzák, minthogy a sugalmazás a tapasztalat szerint a belső vagy saját hibáin kívül olyan előnyökkel is összefügg, amelyek a büntetőeljárás céljainak megfelelnek, valamint, hogy a sugalmazástól tartózkodni majdhogynem lehetetlen, és a sugalmazás hibáját mindig konkrét esetben kell megállapítani, és emiatt nem akarjuk állítani, hogy a sugalmazás abszolút semmisséggel jár. Ha ugyanis a semmisség elve a büntetőeljárásban általánosan elfogadottá lenne, a büntetőeljárás sohasem érne véget, minthogy senki nincs, aki ez alapon nem volna támadható.⁶⁵² Az effajta kérdések egy rendezett jogszolgáltatásban ama veszély miatt, hogy a személyek jogbiztonságát veszélyeztetik, nem tarthatók fenn, és emiatt a törvények a bírák számára meghatározzák a büntetővizsgálat lefolytatásának szabályait.

A beismerő vallomás sem erőszakkal, sem félelemkeltéssel, sem csalárdsággal nem szerezhető meg, ugyanis a vallomás tulajdonságai közé sorolják, hogy az ne legyen sem erőszakkal, sem félelemkeltéssel, sem csalárdsággal megszerzett. A vallomásnak a bíró nem hihet, ha a terheltet félelemkeltéssel vagy erőszakkal bírták a vallomásra, ha inkább akarja beismerni az

⁶⁴⁹ VUCHETICH M.: i.m. 100-101. o.

⁶⁵⁰ VUCHETICH M. (2007): i.m. 102-104. o.

⁶⁵¹ VUCHETICH M. (2007): i.m. 139. o.

⁶⁵² VUCHETICH M. (2007): i.m. 139.

el nem követett bűncselekményt, mint elviselni a fenyegető testi fájdalmakat: ez a vallomás tehát nem szabad, hanem *kikényszerített*, amelyet az erőszak vagy a félelemkeltés volt képes kicsalni, az *nem igaz tartalmú*, hanem *kétséges és gyanús*, amikor *is nem tudható, hogy a beismerés vajon saját elhatározásának a következménye-e vagy pedig erőszak és félelemkeltés következménye.*

Ennek ellenére mégis az ilyen körülmények között szerzett vallomás *abszolút semmisségéről vallott felfogás olyan volna, mintha a teljes büntetlenséget pártolnánk*: ha pedig igazolható, hogy a beismerés nem kényszerítésnek volt a következménye semmi elegendő ok nem szól az ellen, hogy az ilyen vallomásnak hitelt adjunk. Ami bekövetkezik, ha a terhelt ezután, amikor már nincs semmi kényszerítés erőszakkal vagy félelemkeltéssel, a korábbi vallomással megerősített körülmények más, már feltárt körülményekkel teljesen egyeznek oly módon, hogy azokat csak a bűncselekmény igazi elkövetője ismerhette, akkor már a vallomás, amelyet korábban kikényszerítettnek tartottunk szabad vallomásnak számít.⁶⁵³

Vuchetich Mátyás után ugorjunk egy kicsit az Amerikai Egyesült Államokba: Bócz Endre tanulmányában Richard A. Leo tapasztalatait osztotta meg, aki szerint az amerikai rendőrök által *gyakori* a gyanúsított kihallgatása során az arra való hivatkozás, mint pl. a tagadásba vetett hit „aláaknázása”, a vallomásbeli ellentmondások kimutatása, a hatóságokkal való együttműködés fontosságára utalás, erkölcsi mentségek vagy pszichológiai magyarázatok ajánlása, koholt terhelő bizonyítékra hivatkozás, hízelgés, elismerő szavak, hivatkozás a detektív hozzáértésére, szakértelmére, tapasztalatára hivatkozás a gyanúsított lelkiismeretére, a tett erkölcsi súlyának lekicsinylése, ugyanakkor *ritkák* a terhelt „barátságos” kezelése („bratyizás”) a „bűnösség” helyett képletes kifejezések használata, a tett tényeinek vagy természetének lekicsinylése, a bűnösség látható jeleire való hivatkozás, a tett tényeinek vagy természetének eltúlzása, ordítózás a gyanúsítottal, a terhelt vádolása más bűnökkel is, kísérlet arra, hogy a terheltet összezavarják, a kihallgatás céljának vagy jelentőségének lekicsinylése, a „jó zsaru - rossz zsaru” technika, illetve a terhelt barátságatlan módon való kezelése⁶⁵⁴

A fentiekben felsoroltak közül a legeredményesebbek: hivatkozás a gyanúsított lelkiismeretére, a vallomásbeli ellentmondások kimutatása, elismerő szavak, hízelgés, erkölcsi mentségek vagy pszichológiai magyarázatok ajánlása.

⁶⁵³ VUCHETICH M. (2007): i.m. 138-139. o.

⁶⁵⁴ BÓCZ Endre: A gyanúsított kihallgatásának amerikai taktikájáról, Belügyi Szemle 2001/2. 27. o.

Az amerikai gyanúsított kihallgatásáról ezeknek az adatoknak a tükrében tehát az a kép rajzolódik ki Richard A. Leonál, hogy a rendőrök *két fajta ösztönzést* alkalmaznak, *egy negatív* olyan fogásokkal, amelyek azt sugallják, hogy nincs más járható út, mint a beismerés és *egy pozitív*, ami azt sejteti, hogy beismerés esetén a gyanúsított megkönnyebbül, vagy valami módon jobban jár. Richard A. Leo tapasztalatai szerint a detektívek tipikusan azzal szokták kezdeni, hogy a gyanúsított tudomására hoznak valamiféle terhelő bizonyítékot – az esetek 85%-ban valódit, 30%-ban koholtat – s aztán (az esetek 43%-ban) megpróbálják „aláaknázni” a tagadását azzal, hogy kimutatják a vallomásában vagy alibi-jében mutatkozó ellentmondásokat. (Ez történt az ügyek 42%-ban)

John Walkley négy befolyásolási technikát tart célravezetőnek a gyanúsított gondolkodásmódjának megváltoztatására a beismerő vallomás elnyerés érdekében. Két technika a tagadással kapcsolatos, két technika pedig a beismeréssel kapcsolatos, így:

- csökkentik a tagadás nyilvánvaló előnyeit,
- azt érzékeltetik, hogy a tagadás bizonyos hátrányokkal jár,
- arról győzik meg, hogy a beismerés bizonyos előnyökkel járhat,
- érzékeltetik a gyanúsítottal, hogy a beismeréssel járó hátrányok nem olyan mértékűek, mint ahogy azt gondolja.⁶⁵⁵

Lényegében John Walkley taktikai fogásait visszatükrözi a Richárd A. Leo által felsoroltak..

A kérdésfeltevések XIX. századi magyarországi és XX. századi amerikai áttekintése után nézzük, milyen kérdések feltevése indokolt illetve nem „helyes”, a Be. 186. § (3) bekezdésében foglalt tilalmakat alapulvéve.

A kérdő mondatot a tudás bizonytalansága és kielégítésének vágya hozza létre, de van benne felszólító mozzanat is, mert feleletadásra hívja fel a másik személyt.⁶⁵⁶ „Több kevesebb érzelem is kíséri, elsősorban a kíváncsiság logikai érzelmé. Így lelki indítékait tekintve a kérdő mondat a legbonyolultabb mondatfajta.”⁶⁵⁷ A vallomástevő részéről az a rendeltetése, hogy kielégítse a kérdező tudásvágyát, azaz feleletet adjon. [...] A kihallgatás folyamatában

⁶⁵⁵ WALKLEY, J. (1986): i.m. 114. o.

⁶⁵⁶ ELEK B. (2007): i.m. 146. o.

⁶⁵⁷ TOMPA József (szerk.): A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan II. kötet. Mondattan. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962. 37. o.

meghatározó szerepet játszanak a kérdés különböző módjai, hiszen azok az egész vallomást befolyásolhatják. Jelentős különbséget eredményez az, ha olyan kérdés hangzik-e el, amelyre a kihallgatott csak a megjelölt választási lehetőségek közül választhat, vagy felkínálja a kérdező, hogy magától válaszoljon.

A kérdéseket különböző kategóriák alapján lehet megkülönböztetni, így megkülönböztethető az eldöntendő, a választó, a kiegészítendő, és a nyitott kérdés.

Az *eldöntendő kérdés* esetén a kérdező valamire vonatkozólag egy határozott feltevésből indul ki, ez azonban kétségesnek látszik előre, és a felelettől várja álláspontjának megerősítését vagy elvetését: „*ugye ön ütötte meg?*”. A válaszolónak két lehetőség közül kell választania. Az eldöntendő kérdés az állítás és a tagadás között van, állító vagy tagadó feleletet lehet rá adni. Olykor a beszélő álláspontja a teljes bizonytalanságtól eltér valamelyik irányba, és mintegy szuggerálja az igenlő vagy tagadó feleletet. Azt is kifejezheti a kérdő mondat, hogy a kérdező méltatlannak találná álláspontja elvetését: „*csak nem tagadja le az aláírását?*”.

Olykor nem a kérdéssé tett mondatrész érvényének megerősítését várja a kérdező, hanem kételyét fejezi ki, tehát azt, hogy inkább elutasító feleletet vár. „*Hát csakugyan a gyermeke volt az, aki betört a szomszéd házába?*”⁶⁵⁸

A *választó kérdés* is egyfajta eldöntendő kérdés. [...] Sem az eldöntendő, sem a választó kérdésben nincs kérdőszó. A választó kérdéseknél a vallomástevőnek csak egy feleletet kell kiválasztania az előre megadottak vagy jelzettek közül. Jellemző tulajdonsága a kérdésnek a „*vagy*” kötőszó jelenléte. A választó kérdés – ellentétben az eldöntendő kérdéstől – nem lehet irányított, és az elvárt válasz fogalma nem játszik szerepet. Példák: „*Szorosan fogta a táskáját vagy csak lazán lógott a karján?*”, „*A kocsi színe piros volt vagy sárga?*”, „*Volt-e ütéstől származó elszíneződés (monokli) az ismeretlen férfi arcán?*” Ezek a kérdések az emlékezés szempontjából kettős veszéllyel járnak, mert eleve befolyásolják a kikérdezett személyt, és úgy érezheti, hogy látnia kellett a monoklit, és könnyen az a képzelet támadhat benne, hogy azt látta is.⁶⁵⁹

⁶⁵⁸ ELEK B. (2007): i.m. 148. o.

⁶⁵⁹ ELEK B. (2007): i.m. 148. o.

Kiegészítendő kérdést akkor kell használni a kihallgatás során, ha a kihallgatott személynek egy komplex tényállásról szabad megfogalmazásban, összefüggően kell nyilatkoznia, és emellett részletesen, pontosan és helyesen kell meghatározni a választ. A válaszalmaz itt már nem kétértelmű, és nem is áll kijelentésekből. A válaszalmaz bár potenciálisan végtelen, azonban a konkrét beszédhelyzetben általában meghatározott számú elemeket tartalmaz. Példa az eldöntendő kérdésre: „*Hová ment tegnap éjszaka?*” Ezek a kérdések szuggesziómentesek és nem tartalmaznak előre adott korlátokat. A kérdező valamit nem tud, és ez iránt érdeklődik kérdő névmással vagy határozószóval.⁶⁶⁰

Nyitott kérdések is kiegészítendő kérdések a bennük található kérdőszó miatt. A nyitott kérdések jellemző tulajdonsága, hogy bennük vagy a „*miért?*” kérdőszó szerepel, vagy a „*mi?*”, „*milyen?*”, „*hogyan?*” kérdőszavak egyike. Az utóbbi esetben azonban a kérdő mondat nyitott voltához a kérdő mondat szerkezete is hozzájárul.

A nyitott kérdések teret hagynak a válasz megformálásához, és egész szöveggel válaszolhatunk rá. Például: „*Mit tud Kovács Gézáról?*” A nyitott kérdések az önálló leírásokra vonatkozó kérdések., ahelyett, hogy azt kérdeznék: „*Tegnap este otthon volt?* az okra, szándéokra irányuló kérdéseke (például: *Miért volt tegnap este a Kossuth utcában?*”, „*Mi okból csinálta ezt vagy azt?*”) a további válaszok iránti kérdések („*Mi jut még az eszébe?*”), részletekre pontosabb leírásokra irányuló kérdések (pl. („*mit értsek ez alatt?*”)⁶⁶¹

Rávezető kérdés az, amely kijelöli azt a választ, amit adni kell. A rávezető kérdések gyakran helytelen válaszhoz vezetnek, és ugyanarra a körülményre nézve eltérő vallomást ad a kihallgatott attól függően, hogy ki tette fel a kérdést. A rávezető kérdésekkel kapcsolatos befolyásolás nagyon sokféle lehet. Lényeges lehet még a más kérdések között elfoglalt helye, a kérdésfeltevés módja, a hangsúlyozás, de szerepe van a kihallgatott egyéniségnek is.⁶⁶²

A rávezető kérdésnél a kérdező számára a kívánatos válasz tartalmát ismeri fel a válaszoló, és e kérdés befolyásoló hatása idézi elő olyan tartalomnak a vélt újraélesztését, ami emlékezetéből valójában hiányzik.

⁶⁶⁰ TOMPA J. (1962): i.m. 39. o.

⁶⁶¹ ELEK B. (2007): i.m.148. o.

⁶⁶² ELEK B. (2007): i.m. 149. o.

A rávezető kérdés *megengedhőségét* vagy *meg nem engedhetőségét* különböző kriminalisták különbözőképpen fogják fel. Olyan szerzők, mint Schneickert⁶⁶³ vagy Hellwig⁶⁶⁴ nem tiltakoznak alkalmazásuk ellen. Glaser úgy véli, hogy” a rávezető kérdés – rossz, de nélküle megenni nem lehet.⁶⁶⁵

A kriminálpszichológiai irodalomban számos kísérlet történt a *rávezető kérdések* rendszerezésére és válfajaik megállapítására, a bennük rejlő befolyásolás foka alapján.

Stern a kérdéseket a *közömböstől az erőszakosig* terjedő befolyásolás fokától, valamint formájuktól és tartalmuktól függően hat részre osztotta fel kísérletét követően, melyek képek megtekintésével kapcsolatban végzett el.

- 1.) A befolyásolástól leginkább mentes egyszerű kérdés, amelyik a ki? melyik? hol? miért? stb. szavakkal kezdődik, pl. Milyen színű a ruha?
- 2.) A választó kérdések: Igen vagy nem lehet a válasz: Volt-e kutya a képen?
- 3.) Elkülönítő kérdése: Kék vagy sárga volt-e a ruha?
- 4.) Meghatározott választ igénylő kérdés: „Tehát, a képen nem volt szekrény?”
- 5.) Bizonyos feltételezést magában foglaló kérdés: „Milyen színű ruhája volt a nőnek?”
Ha a tanú még nem tett említést a nőről, a feltételezés az, hogy a tanú tud a nő létezéséről.
- 6.) Következményes kérdés: „Volt-e a képen szekrény?” Aki ennek a kérdésnek a csapdájába esik, köteles lesz felelni a helyére, a színére stb.⁶⁶⁶

Szuggesztívnek hangzanak a kérdő hangsúllyal tett kijelentések is. Ezek a kérdések grammatikailag kijelentések, megállapítások, csak a hangsúlyozás által válnak kérdéssé. A leggyakrabban ez a kérdéstípus, ami a választ magába foglalja, és nem lenne feltehető sem a tanú, sem a terhelt részére.⁶⁶⁷

Szuggesztív kérdéseknek általában az olyan kérdések nevezhetők, amelyek megszövegezése már bizonyos állásfoglalás következménye. Van olyan vélemény, hogy alkalmazható. Az

⁶⁶³ SCHNEICKERT, Hans: Tajna presztyupnika i putyi k jejo raszkrütijü. Moszkva, 1926. 25. o. Idézte: KERTÉSZ I. (1965): i.m. 263. o.

⁶⁶⁴ HELLVIG: Szovremannaja kriminalisztika. Moszkva, 1978. 78. o. Idézte: KERTÉSZ I. (1965): i.m. 263. o.

⁶⁶⁵ GLASER: Rukovodstvo po ugovnomu processzu. Moszkva, 1927. 176-178. o. Idézte: KERTÉSZ I. (1965): i.m. 263. o.

⁶⁶⁶ KERTÉSZ I. (1965): i.m. 263-264. o.

⁶⁶⁷ ELEK B. (2007): i.m. 151. o.

ilyen jellegű kérdéssel magának a tanúvallomásnak a hitelt érdemlőségét kell a konkrét esetben ellenőrizni, tehát azt, hogy a tanút mennyire lehet esetleg kérdésekkel is befolyásolni. Az ezzel ellentétes álláspont szerint a szuggesztív jellegű kérdések bármilyen formában való feltevése megengedhetetlen.⁶⁶⁸

A *feltételező kérdések* olyan kérdések, amelyekkel bizonyos jelenség felől kérdeznek, és egyben bizonyosként feltételeznek olyan másik jelenséget, amely az előbbinek a megállapítására szorulna. A feltételező kérdés valamely jelenséget úgy állít be, mintha az a kérdezett személy emlékezetében élne, holott erről még nem győződhetett meg. Az a kérdés, hogy „*Friss volt-e a sebhely a férfi arcán?*” feltételezi, hogy a tanú megfigyelt egy sebet a férfi arcán, holott ez a körülmény még nem volt tisztázva.⁶⁶⁹

Ugyancsak szuggesztív a *várakozó vagy elváró kérdés* is, amely meghatározott választ készít elő. Például az a kérdés, hogy „*Esetleg bizonyára visszaemlékszik, hogy a tettesnek szőke haja volt?*”. Az „*esetleg őrzött kép*” helyébe rendszerint más képet rak. Hasonlóan szuggesztív a kérdés: „*Ugye be volt kötözve a támadója jobb keze?*” A tanú, akit erről kérdeznek, az szinte látni véli azt a kötést, amit lehet, hogy nem is látott.

A *retorikai kérdések* a kérdő mondat formájában elhangzó mondatok, amelyek felháborodást, közlést, tiltakozást, és magyarázatot is tartalmazhatnak. Itt a kérdésfunkció csorbul, formális kérdéssé válik, és egy érzelmileg telített közlés lesz belőle. Két típusa van, az egyikben a kérdező nem igényel választ, míg a másikban a kérdő választ vár, de ez a kérdés formális, mert kérdéssel egy kifejezett felszólítás történik.⁶⁷⁰

Terelő kérdések a kihallgatást egy meghatározott irányba terelik anélkül, hogy a közvetlen válaszok a tényállás bizonyítását tartalmazzák. Ha a vallomást tevő jelentősen elkanyarodik az előző tényállástól, vagy a kihallgatás alatt hirtelen nem kívánatos módon emocionálisan reagál, meg lehet kísérelni ezektől az érzésektől elterelni. Ezek, mint kontrollkérdések is megfogalmazhatók.⁶⁷¹

⁶⁶⁸ ELEK B. (2007): i.m. 152. o.

⁶⁶⁹ ELEK B. (2007): i.m. 152. o.

⁶⁷⁰ ELEK B. (2007): i.m. 153. o.

⁶⁷¹ ELEK B. (2007): i.m. 153. o.

Tesztkérdések a kontrollkérdésekhez tartoznak, amelyek segítségével többek között a valóságot, a szuggesztióra való hajlamosságot és a vallomás alaposságát lehet felülvizsgálni. Az ilyen kérdések lehetséges meghatározott képességeket, mint pl. távolság, időtartam és sebesség megsaccolását is teszteli. Az ilyen kérdések által a *személyes beállítottság* és az *előítélet* is láthatóvá válik. Ha az ilyen kérdéseket hamisan, vagy előítélettel válaszolják meg, akkor a többi vallomás valóságtartalmát is óvatosan kell megítélni. Példák: „*Mit gondol a kormány mögött ülő nőkről?*”, „*mekkorának gondolja a távolságot innen az utca szemközti oldalán lévő házig?*”⁶⁷²

Fogós kérdés az olyan kérdés, amely kizökkenti a kihallgatott személyt, és a kérdés provokatív jellege folytán megválaszolást igényel. Példa: „*ismeri Ön a Kossuth utca sarkán lévő ékszerüzletet? Nézte már meg valaha a kirakatát vagy járt az üzletben?*” Ezzel a kérdéssel a nyomozás során a terhelt hazugságra lehet ösztönözve, miszerint nem ismeri az üzletet, vagy még nem járt ott, majd később elé tárják a tőle származó ujjlenyomatot, amelyet a kirakat betörése után rögzítettek.

Elek szerint összezavarásra, a logikai tévedés előkészítésére irányulnak általában a fogós kérdések. Példa lehet erre a kérdésre, amelyet a terheltnek, miután beismerte az óralopást a következő formában tesznek fel: „*tehát a kabáton és az órán kívül mást nem lopott?*”

Ha a kihallgatott nem veszi észre a cselt és az adott lelki állapotában, esetleg a gondolkodás logikai törvényeinek gyenge ismerete esetén igennel felel, úgy tekinthető, mintha beismerte volna a kabát ellopását. Ez a következtetés természetesen nem megalapozott, de ezt a terhelt megint csak nem biztos, hogy észreveszi, és azt gondolhatja, hogyha már úgylis tudják a kabát lopást beismeri, még akkor is, ha a valóságban nem követte el. *Nem szabad még be nem bizonyított tényt bizonyítottnak tekinteni, és végzetes hibához vezet, ha a nyomozó a terheltet így akarja meggyőzni bűnössége bizonyítottságáról*

Szelektív kérdezés, amikor a kihallgatás csupán egy, vagy néhány kérdés köré szerveződik, és egyéb kapcsolódó témákban nem hangzik el kérdés.⁶⁷³

Az ellenőrző kérdések helyes feltevésénél segítség lehet a kihallgatott egyénisége szempontjából jelentős tények megállapítása. Ha azt kell leellenőrizni, hogy a kihallgatott

⁶⁷² ELEK B. (2007): i.m. 154. o.

⁶⁷³ ELEK B. (2007): i.m. 154. o.

bizonyos helyen pl. szerződés megkötése időpontjában jelen volt-e, az ellenőrző kérdéseknek olyan tényekre kell irányulniuk, amelyek a kihallgatott szempontjából bizonyos jelentőséggel bírnak. Ha az adott lakás vagy iroda berendezésére vagy találkozó körülményeire olyan részleteket érintő kérdéseket tesznek fel, amely a kihallgatott szempontjából nem fontos, és nem tud válaszolni ezekre a kérdésekre, akkor ez még nem cáfolja az adott helyen létrejött találkozáson történt részvételére vonatkozó vallomását. Az ellenőrző kérdések a tényállás tárgyával közvetlen kapcsolatban nincsenek, de szükségesek a kihallgatandó vallomásainak az ellenőrzéséhez és értékeléséhez.⁶⁷⁴

Következtetésre irányuló kérdések, amikor bizonyos tények birtokában a kihallgatáson egyenesen úgy teszik fel a kérdést, hogy a válaszban a kihallgatott kifejtse a következtetéseit. Amikor olyan kérdést tesznek fel: „*Az Ön véleménye szerint mi lehetett a baleset oka? „, Mivel tudja Ön megmagyarázni , hogyan kerülhettek ujjenyomatai a tett színhelyére?*”, stb. akkor arra számít, hogy ezen az úton el tud jutni egy tényhez. Ez a kihallgatás útja akkor is, amikor a nyomozó a terhelt kihallgatása előtt bemutatja az összegyűjtött terhelő bizonyítékokat, vagy említést tesz azokról és a kihallgatást azzal a kérdéssel kezdi, hogy helyes-e a következtetés, amelyet az illető bűnösségére a nyomozás a felsorolt tények alapján levont.⁶⁷⁵

A kérdéstípusok bemutatása nem teljes. Lényeg az, hogy a kérdések megfogalmazása, hangsúlya, és a kihallgató egyénisége befolyásolni tudja. Rövid, egyértelmű kérdések teszik lehetővé a precíz, világos és befolyásmentes válaszadást.

A gyanúsított vallomása az ügyben bizonyítékul, az ellene közölt gyanúval szemben pedig védekezésének eszközéül szolgálhat. A gyanúsított kihallgatása az egyik legfontosabb és legfelelősségteljesebb nyomozati tevékenység. A gyanúsított, ha valóban elkövette a bűncselekményt, ismeri annak valamennyi részletét, törvényellenes tettének indítékait és célját. Gyakran csak a gyanúsított mutathatja meg, hogy hol rejtette el például az ellopott értékeket, a bűncselekmény elkövetésének eszközeit stb. A szakszerű kihallgatás az ilyen esetekben fontos új bizonyítékok beszerzéséhez vezethet.⁶⁷⁶ A gyanúsított kihallgatás egyik célja a feltételezett elkövető nyilatkozatának (a beismerő vallomásnak) a megszerzése.

⁶⁷⁴ ELEK B. (2007): i.m. 155. o.

⁶⁷⁵ ELEK B. (2007): i.m. 148. o.

⁶⁷⁶ KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: (1960): i.m. 93. o.

Nem szabad azonban a gyanúsítottnak csupán azokat a vallomásait igaznak tartani, amelyek megfelelnek a nyomozó elképzelésének, s az ennek meg nem felelő vallomásokat pedig – hamisaknak. Mint bármely más nyomozati tevékenység, a gyanúsított kihallgatása sem lehet sikeres, ha azt a nyomozó meggondolatlanul, nem helyes taktikai módszerekkel végzi.

2. Dezinformáció alkalmazása a leplezett eszközök alkalmazása során

A leplezett eszközök alkalmazása során használandó taktikai blöfföt a teljesség igénye nélkül érintőlegesen ismertetném, mert az értekezés tárgya a terhelt kihallgatása során alkalmazandó módszerek a tárgya, és az így szerzett vallomás, ezért ez a téma szempontjából némileg kiesik, viszont a későbbiekben tárgyalandó kihallgatás során alkalmazható krimináltaktikai blöff ismertetése miatt fontos.

A kriminalisztikában a valótlan vagy megtévesztő információkat szokták dezinformációként, fedőtörténetként, legendaként vagy taktikai blöffként emlegetni. Vannak leplezett eszközök, amelyek alkalmazásának szükségszerű eszköze a valótlan vagy megtévesztő információ közlése.

A bűncselekmény megszakítását célozza az az eset, amikor a nyomozó hatóság tagja a sértettet helyettesítendő, a sértett rokonának adja ki magát. A bűncselekmény elkövetőjének azonosítását, illetve a bizonyítást szolgálhatja az a félrevezető információ, hogy a hatóság információval rendelkezik az elrejtett bizonyítási eszköz hollétéről, majd rejtett figyelés keretében ellenőrzik, megpróbálja-e az elkövető azt magához venni és máshová elrejtteni.

A valótlan vagy megtévesztő információ alkalmazásának céljait és törvényi korlátait a Be. 215. § (7) és (8) bekezdése tartalmazza: „A leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv a bűncselekmény megszakítása, a bűncselekmény elkövetőjének azonosítása, illetve a bizonyítás érdekében az információ forrásának leplezésével a leplezett eszköz alkalmazásával érintett személlyel valótlan vagy megtévesztő információt közölhet. Az információ továbbításához a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv titkosan együttműködő személyt is igénybe vehet.”

A (7) bekezdésben meghatározott leplezett eszköz

- a) terhelt vagy tanú kihallgatása, illetve bizonyítási cselekmény során nem alkalmazható,
- b) nem tartalmazhat a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet, és
- c) nem valósíthat meg fenyegetést vagy felbujtást, továbbá nem terelheti az érintett személyt annál súlyosabb bűncselekmény elkövetése felé, mint amelyet eredetileg elkövetni tervezett.

A fentiekben felsoroltakon kívül nem valósíthat meg fenyegetést vagy felbujtást, és nem terelheti az érintett személyt annál súlyosabb bűncselekmény elkövetése felé, mint amelyet eredetileg elkövetni tervezett. Fontos hangsúlyozni, hogy ezen leplezett eszköz alkalmazójának nincsen felhatalmazása bűncselekmény elkövetésére, így valótlan vagy megtévesztő információ közlésével nem valósíthat meg bűncselekményt, például rágalmozást becsületsértést. A dezinformáció alkalmazásánál figyelemmel kell lenni arra is, hogy az általa kiváltott ténybeli tévedés büntethetőséget kizáró ok lehet. Amennyiben a valótlan vagy megtévesztő információ alkalmazásához fedőokirat szükséges, ehhez ügyészi engedélyt kell szerezni.⁶⁷⁷

A puhatolást⁶⁷⁸ végző személy például megtévesztő információkkal tudja leplezni az információszerzés valódi célját. A kriminalisztika puhatolásnak nevezi azt a leplezett eszközt, amely által az alkalmazására feljogosított szerv tagja az eljárás valódi céljának titokban tartásával a bűncselekményre vonatkozó információt gyűjt, ellenőriz. [...] A puhatolás lényegében előzetes adatgyűjtési módszer, amely az előzetes eljárásban, illetve a felderítési szakban főleg a nyomozás taktikájának meghatározását szolgálja. A teljesség igénye nélkül puhatolással lehet felderíteni bizonyítási eszközök hollétét [...], fel lehet térképezni egy lehetséges tanú habitusát, a terület bűnügyi helyzetét. A puhatolás történhet úgy is, hogy a puhatolást végző azt is titkolja, hogy ő maga a hatóság tagja, de történhet úgy is, hogy bár a hatóság tagjaként lép föl, csak az eljárás valódi célját leplezi. [...] A bírói gyakorlat szerint a puhatolás során magától az elkövetőtől szerzett információ törvényes figyelmeztetés hiányában nem használható fel bizonyítékként. Nem lehet kijátszani puhatolással a tanúkihallgatás akadályait sem.⁶⁷⁹

⁶⁷⁷ ELEK Balázs (2018 b): Bírói és ügyészi engedélyhez nem kötött leplezett eszközök. Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez, 1. kötet. Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018. 487-488. o.

⁶⁷⁸ Be. 215. § (2) bek.

⁶⁷⁹ ELEK B. (2018 b): i.m. 484. o.

A Be. a 221. §-ában az ügyészség engedélyéhez kötött álvásárlás szabályait részletezi. Az álvásárlás lényegét tekintve ebben a formájában egy színlelt szerződés, ami a mostani szabályozás szerint magában foglalja a korábbi bűnüldözési célú rendszet által korábban mintavásárlás, bizalmi vásárlás és álvásárlás néven ismert eszközöket. Ennek a leplezett eszköznek a lényege színlelt megállapodás megkötése, esetleg teljesítése. A megállapodás tárgya valamely bűncselekménnyel feltehetően összefüggésbe hozható, vagy bűncselekményre vonatkozó tárgyi bizonyítási eszközt eredményező dolog vagy szolgáltatás. A megállapodás színlelt mivolta elsősorban a hatóság körében merül fel, mivel a másik oldal szándéka valós, a dolog eladására, illetve a szolgáltatás nyújtására irányul. Tehát az álvásárlásnál ügyészi engedéllyel a bűncselekmény elkövetésére való felhatalmazásról van szó, például, akkor, ha a vásárlás lőfegyver vagy kábítószer megszerzésére irányul.[...] Az álvásárlás magában foglalja az engedélyhez nem kötött leplezett eszközt, a valótlan vagy megtévesztő információ közlését, azonban ahhoz képest speciális eszköz. Az álvásárlás önmagában nem minősül bűncselekményre való tiltott rábírásnak, de a tisztességes eljárás követelményét sérti, ha az álvásárlás tárgyáért kínált ellenszolgáltatás túlzott mértékű. Vannak szolgáltatások, amelyekkel kapcsolatban színlelt megállapodás még köthető, de a szolgáltatás igénybevétele nem állja ki az arányosság próbáját, ilyenek pl. egyes szexuális bűncselekmények.⁶⁸⁰ A 100/2018. (VI.8.) Kormányrendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól (a továbbiakban: Nyer.) 196. §-a tartalmazza, hogy álvásárlás esetében az alkalmazási terv mit tartalmazzon.

Fedett nyomozót nemcsak a diktatúrák titkos rendőrségei, de fejlett demokratikus államok is alkalmaznak. Elnevezésük változó, van ahol titkos ügynöknek nevezik őket, van ahol hazánkkal egyezően fedett nyomozónak. Fontos elhatárolni a fedett nyomozót a titkosan együttműködő személytől, illetve attól az esettől, amikor a leplezett eszköz alkalmazására feljogosított szerv tagja végez puhatolást. A fedett nyomozó tulajdonképpen hivatalos szolgálati viszonyban áll a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szervvel, az együttműködő személy pedig nem szolgálati viszony keretében végzi a munkáját. A fedett nyomozó élettörténetét legendákkal építik fel, a szervhez való tartozását és kilétét tartósan leplezik, és titokban tartják azt a célt, amelynek kiderítésére alkalmazzák.⁶⁸¹

⁶⁸⁰ ELEK Balázs (2018 c): Ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök. Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez, 1. kötet., Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018. 500. o.

⁶⁸¹ ELEK B. (2018 c): i.m. 500. o.

Tehát a fedett nyomozónál egy az egyben lényegében – a személy, a feladatának célja stb - minden dezinformáció, mert ő nem az akinek mondja magát, élettörténete nem az amit elmesél vagy ami éppenséggel leellenőrizhető, és nem azért épül be pl. a bünszervezetbe, mert tegyük fel apja meggyilkolását, gyermeke elrablását stb. akarja megbosszulni. A további alkalmazás lehetőségeit nem részletezem, mert a téma szempontjából nem releváns.

Fedett nyomozó alkalmazási szabályainak megalkotásánál a törvényhozó lényegében a nemzetközi büntetőjog által a tisztességes eljárás körében kimunkált jogelveket implikálta a Be.-be annak a szabálynak a beiktatásával, mely szerint a fedett nyomozó mást bűncselekmény elkövetésére nem bírhat rá, és nem terelheti súlyosabb bűncselekmény elkövetése felé, mint amelyet eredetileg elkövetni szándékozott. A rábírás lényegében felbujtói magatartás, olyan személy esetében áll fenn, akiben a bűncselekmény elkövetésére irányuló szándéka kifejezetten a fedett nyomozó magatartására alakul ki, ezzel kapcsolatban a gyakorlat a „provokáció” kifejezést szokta alkalmazni.⁶⁸²

Fedőokiratot, fedőintézményt, fedőadatot bármelyik leplezett eszköz támogatásra fel lehet használni az ügyész engedélyével, a gyakorlatban a fedett nyomozónál, a rejtett figyelésnél, az álvásárlásnál, a titkos kutatásnál, és a hely titkos megfigyelésénél van kiemelt jelentősége.

A fedőokirat, a fedőintézmény, és a fedőadat, mint leplezett eszköz olyan támogató jellegű leplezett eszköz, amely elsődlegesen más leplezett eszközök védelmét, infrastrukturális háttérét szolgálja, másodlagosan pedig a bűncselekmény felderítését és a bizonyítást. Az ilyen eszköz törvényi felhatalmazás nélküli alkalmazása hamis magánokirat felhasználásnak vétségét (Btk. 345. §), közokirat-hamisítás büntetettét (Btk. 342. §) a hivatalos személy által elkövetett közokira-hamisítás büntetettét (Btk.343. §) vagy más bűncselekményt valósítana meg.⁶⁸³

A rendőrségről szóló 1994. XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) 64. §-a sorolja fel azokat az okokat, amelyek esetében a rendőrség titkos információgyűjtést folytathat.

Így például a megbízhatósági vizsgálat célja annak megállapítása, hogy az azzal érintett eleget tesz-e a jogszabályban előírt hivatali, illetve jogszabályban, kollektív szerződésben, üzemi

⁶⁸² ELEK B. (2018 c): i.m. 509. o.

⁶⁸³ ELEK B. (2018 c): i.m. 510. o.

megállapodásban, valamint munkaszerződésben előírt munkaköri kötelezettségének. Ennek megállapítása érdekében a megbízhatósági vizsgálatot végző szerv a munkakör ellátása során a valóságban is előforduló vagy feltételezhető élethelyzeteket hoz mesterségesen létre.⁶⁸⁴ Tehát itt egyértelműen olyan élethelyzet létrehozásáról van szó, amely – ha nem rendelték volna el a megbízhatósági vizsgálatot – előfordulhatna az életben, de jelen helyzetben nagyon durván és profán módon kifejezve „provokálásról” van szó, ugyanúgy mint fedett nyomozó alkalmazásánál.

A fentiekben ismertetett valótlan vagy megtévesztő információ kísértetiesen hasonlít a szakirodalomban felvetett „taktikai blöffel”. Előfordul, hogy ezt a módszert is a kihallgatás során alkalmazott megtévesztő információk körébe vonják, és tilalmazott módszerként kezelik.

Ez azonban a taktikai blöff fogalmának, tartalmának téves felfogásából adódik.⁶⁸⁵

3. A megtévesztés tilalma, avagy a krimináltaktikai blöff alkalmazása a gyanúsított kihallgatásánál⁶⁸⁶

A taktikai blöfföt az esetek többségében a gyanúsított kihallgatásakor alkalmazzák, tekintettel arra, hogy a tanú köteles a legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat vallani, azonban alkalmazható adatgyűjtés (pl. puhatolás) során is.⁶⁸⁷

A jogszabály nem rendelkezik a taktikai blöffről, nem határozza meg a fogalmát, illetve azt sem, mikor lehet használni. A Be. közvetetten rendelkezik, hogy nem tehető fel olyan kérdés,

⁶⁸⁴ 1994. évi XXXIV. tv. 7/A. § (1) bek.

⁶⁸⁵ TÓTH Mihály (2017 c): Leplezett eszközök a büntetőeljárásban. In: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntetőeljárásjog. Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. Harmadik aktualizált kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 183. o. A leplezett eszközökkel kapcsolatban lásd részletesebben: BAKONYI Mária: A leplezett eszközök új büntetőeljárás szabályozásának néhány kérdése. Magyar Jog 2018/7-8. 418-424.o. és BAKONYI Mária: A leplezett eszközök megítélése az EJEJ joggyakorlatában. Ügyészek lapja 2019/1.87-97.o.

⁶⁸⁶ Vesd össze: BAKONYI Mária: A kihallgatási taktika örök kérdései – a törvényesség határán húzódo módszerek. Magyar Jog, 2019/6.345-370. o.

⁶⁸⁷ <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/nyitrai-endre/nyitrai-endre-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltés ideje: 2019. június 20.)

amely a választ magában foglalja vagy feleletre útmutatást tartalmaz, a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmaz, vagy valótlan tény állítását foglalja magában.⁶⁸⁸

A gyanúsított kihallgatásának jogi előfeltételei és formái országoként eltérőek ugyan, de minden civilizált államban követelmény a gyanúsítás tárgyának közlése és tilos a kényszervallatás – amiből az is következik, hogy a gyanúsított nem kötelezhető vallomástételre. Az emberi jogok és alapvető szabadságok európai egyezségokmánya is rögzíti ezeket a szabályokat (3. cikkely, 6. cikkely (3) bekezdés a.) pont) az ezzel kapcsolatos hatósági kioktatás kötelezettség, valamint a gyanúsított hallgatásának megítélése, továbbá a tett nyilatkozatok felhasználhatósága azonban sok változást mutat.⁶⁸⁹

A terhelt kihallgatásának alapvető taktikája, hogy a gyanúsítottat bizonytalanságban kell tartani abban a kérdésben, hogy a nyomozó hatóság milyen bizonyítékokkal rendelkezik, ebből következik, hogy a megalapozott gyanú közlésekor nem kerül sor a terhére rótt cselekmény részletezésre és az megalapozott gyanút alátámasztó bizonyítékok közlésére.

A kihallgatás-taktika hozzájárulhat a bűncselekmény eredményes felderítéséhez. A gyanúsítottal a bizonyítékok ismertetése nélkül közölni kell a terhére rótt bűncselekményt megvalósító magatartásának lényegét, és Btk. szerinti minősítését.

A terheltnek módot kell adni arra, hogy vallomását összefüggően előadhassa.⁶⁹⁰ A taktikai követelmény, hogy a kihallgatónak a vallomástétel közben szenvtelenül, türelmesen, fegyelmezetten kell viselkedni. Fel kell térképeznie, hogy a terhelt a vallomás során milyen körülményeket hangsúlyoz, miről nem beszél szívesen, mit részletez, mit titkol el.

A részletező kérdések irányulhatnak:

- a terhelt védekezésének megértésére, ellenőrzésére,
- a hézagos, homályos bizonytalan körülmények tisztázására,
- a vallomásban mutatkozó tévedések, hazugságok leleplezésére, cáfolására,
- közvetett bizonyítékok megerősítésére.

⁶⁸⁸ BAKONYI Mária: A kihallgatási taktika örök kérdései – a törvényesség határán húzódó módszerek, Magyar Jog 2019/6. 345. o.

⁶⁸⁹ Bócz E. (2001): i.m. 22. o.

⁶⁹⁰ Be. 186. § (2) bek.

Ha a vallomás során konfliktusos helyzet alakul ki (a terhelt hamis vallomást tesz) szükséges a helyzet feloldása. Az értelmi ráhatás érvei a felderített adatok, bizonyítékok, amelyek láncolata elegendő lehet a terhelt hazugságainak leplezésére.

A gyanúsítottak azonban elmondható, hogy a beismerő vallomását a bíróság enyhítő körülményként értékelheti.

Lehet-e tehát helye krimináltaktikai blöffnek a büntetőeljárásban, ha igen, mik az alkalmazhatóságának a feltételei, akadályai, hol van az a határ, amelyen túl a felhasználhatósága megkérdőjeleződik, és ennek következtében a segítségével beszerzett gyanúsítottai beismerő vallomás bizonyítási eszközként már nem is vehető figyelembe.

Az Egyesült Államokban nem minden ígéret tilos. A határvonal az, hogy az ígéret alkalmas-e egy hamis beismerést kiváltani. Az olyan „ígéret”, hogy: „Ha beismeri, amit elkövetett, megkönnyebbül a lelkiismerete, és jobban érzi majd magát, de ne ismerjen be semmi olyat, amit nem követett el”- nem tilos. Tilosak azok az ígéretek, amelyek azt helyezik kilátásba, hogy ilyen vagy olyan vallomás esetén a gyanúsított megmenekülhet a büntetéstől, vagy enyhébb büntetésre számíthat, szabadlábra helyezik, vagy megszüntetik ellene az eljárást, elejtik a vádat, avagy kegyelmet kap. Azt ígérni, hogy ha egy bűncselekményt vagy egyes bűncselekményeket beismer, a másik vagy a többi miatt nem emelnek vádat, ugyancsak tilos, még abban a formában is, hogy a kihallgató az eredményt nem ígéri biztosra, csak azt mondja, hogy ennek érdekében „minden tőle telhetőt megtesz.”⁶⁹¹

Magyarországon a bizonyítási tilalmak megsértése azzal jár, hogy a bizonyítási cselekmény semmissé válik. A semmis cselekménnyel beszerzett bizonyíték pedig nem bizonyíték.⁶⁹² Ilyen például, ha a bizonyíték megszerzése az Alkotmányba, vagy a Btk.-ba ütköző módon történt (ennek leggyakoribb esete a törvénytelen kényszerintézkedések kapcsán nyert bizonyíték.)⁶⁹³

Ha a bizonyíték keletkezésénél a megszerzésére vonatkozóan vannak részletes előírások, akkor azok közül bármelyik megsértése felveti a részleges jogellenesség kérdését.⁶⁹⁴ Mind a

⁶⁹¹ BÓCZ E. (2013): i.m. 26. o.

⁶⁹² ELEK B. (2007): i.m. 111-112. o.

⁶⁹³ TREMMEL F. (2006): i.m. 155-156. o.

⁶⁹⁴ TREMMEL F. (2006): i.m. 156. o.

hazai, mind pedig a külföldi szakirodalomban tudományos vita bontakozott ki arról, hogy a hatóság megtévesztheti-e a vallomástétel érdekében a kihallgatottat. Ezzel összefüggésben a Be. 186. § (3) bekezdésének c) pontja tiltja valótlan állítást tartalmazó kérdés feltevését.

Nem létezik azonban olyan törvényi előírás, hogy a vizsgálónak mindig, minden felmerülő adatot teljes egészében a gyanúsított elé kellene tárnia. A terhelt előtt annak elhallgatása, hogy milyen ellene, vagy mellette szóló bizonyítékok állnak a hatóság rendelkezésére, nem kifogásolható, sőt ennek az ellenkezője lehet a kifogás tárgya. A gyanúsítottban bizonyos információk révén téves képzetek kiváltása, amennyiben ez nem párosul fizikai vagy pszichikai kényszerrel, és nem hat ki a vele szemben felvetett gyanú és az iratok megismerésének jogára, a törvény nem tiltja.⁶⁹⁵

Kertész Imre szerint a nyomozónak becsületesen kell viselkednie, nem szabad kockáztatnia a hatóság tekintélyét. Azonban megengedhetőnek tartja bizonyos „harci cselek” igénybe vételét. A terhelt egyéni képzeletére építve lehet létrehozni olyan körülményeket, melyekből ő maga arra a következtetésre jut, hogy a nyomozó olyan bizonyítékokkal rendelkezik, melyek bizonyítására a valóságban még nem került sor.⁶⁹⁶

Ami a tekintélyfeltést illeti, Tóth Mihály helyesen állapítja meg, hogy a vizsgálat célja mindig is a (valóban) bűnös gyanúsított leleplezése és nem az ügyetlen nyomozó lelepleződésének megakadályozása.⁶⁹⁷

Ahhoz, hogy a „törvényesség határát súroló” kihallgatási módszerek körét be tudjuk határolni, előbb tisztáznunk kell a kifejezetten törvénytelen eszközök fogalmát. Erre nézve a kényszervallatás büntettének törvényi tényállásában meghatározott elkövetési magatartások adnak iránymutatást.

⁶⁹⁵ TÓTH Mihály (2004 b): Kihallgatási műfogások az igaz vallomás érdekében. A taktikai blöff. In: BÓCZ Endre (szerk.): Kriminálisztika I-II. kötet., BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004. 875. o.

⁶⁹⁶ Kertész I. (1965): i.m. 234. o. Az ügyetlen nyomozó példájára Kertész Imre a következő esetet ismertette: Az egyik nyomozó például az aranyüzérkedésért felelősségre vont V.L. kihallgatásánál kijelentette, hogy tudomására jutott, hol őrizi a gyanúsított az elrejtett aranyat. Ezután elmondta, hogy V.L. háza pincéjében a szénrakás alatt vannak az eldugott értékek. A gyanúsított tudta, hogy nem oda rejtette az aranytárgyakat és ki tudta használni ezt a helyzetet a maga hasznára. Egy másik esetben B.K., ugyancsak üzérkedéssel gyanúsított terhelt kihallgatása közben bejött a szobába egy másik nyomozó, letett az asztalra egy gondosan elkészített kis csomagot és jelentette, hogy ebben arany van, amelyet V.K.-nál, a terhelt barátjánál tartott házkutatáson találtak. A nyomozó azt hitte, hogy ez a fogás feltétlenül besimerítéshez vezet. A terheltnél tartott házkutatás ugyanis eredménytelen volt és ebből azt a következtetést vonta le, hogy az értékek csak a terhelt legjobb barátjánál lehetnek. Azonban tévedett. A terhelt tudta, hogy V.K.-tól nem hozhatták be a keresett holmikát. Ez az ügyetlen és durva fogás nem vezetett eredményre, sőt sok nehézséget okozott a további nyomozásnál.

⁶⁹⁷ TÓTH M. (2004 b): i.m. 871. o.

A kényszervallatásnál az *erőszak, a fenyegetés és a más hasonló módszer alkalmazása a lényeg*, nem a vallomás, nyilatkozat stb. kikényszerítése, ugyanis ez a cél.⁶⁹⁸

Az elkövetési magatartás *a kényszerítés*, amely a büntetőjogban mindig *valamilyen magatartás megtételére* való kötelezést jelent. A kényszervallatásnál ez a vallomás vagy nyilatkozat megtételének – vagy éppen ellenkezőleg a vallomás meg nem tételének – kikényszerítése, és a törvény szövege *részleges taxációval* határozza meg az elkövetési magatartásokat így *az erőszakot, a fenyegetést vagy más hasonló módszert*.

További érv, hogy ellentétben a kényszerrel és a fenyegetéssel, a megtévesztés általában csak arra alkalmas, hogy formálja, alakítsa a megtévesztett személy akaratát, arra azonban nem, hogy kizárja azt. Más szóval, amíg a kényszer vagy fenyegetés hatása alatt a gyanúsított általában olyan vallomást tesz, amelyet a vizsgáló kíván, a megtévesztett maga dönti el, hogy mit tegyen. Tehát a gyanúsított téves információkkal való ellátását – amennyiben nem párosul fizikai vagy pszichikai kényszerrel – a törvény nem tiltja. Ez azonban nem jelenti azt, hogy alkalmazása előtt nincs semmiféle korlát, ugyanis a vizsgáló munkáját az etikai normák is megszabják, amelyek jóval szigorúbbak, mint a jogiak.⁶⁹⁹

„Más hasonló módszer” lehet a kihallgatás meg-megszakítása, majd újbóli fogamatba vétele, ami a terhelt – némely esetben a tanú – kifárasztására irányul. Ugyanazon kérdésekre mindig egyformán válaszolni még egy következetesen igazat mondó személyt is nehéz helyzetbe hoz, belekeveredhet a válaszokba, és önellentmondásba kerülhet, ami a nyomozás szempontjából a későbbiekben hátrányos is lehet.

Álláspontom szerint, ha tehát „törvényesség határát súroló módszereket” keresünk, a kényszervallatás törvényi tényállásában meghatározott „fenyegetés” és a „más hasonló módszer” kategóriája lehet ennek forrása. A „más hasonló módszer” fogalmát a bírói gyakorlat némileg körülbástyázta, a határ azonban a „*még jogszerű lehet*” és a „*na, ez már viszont biztosan nem jogszerű*” között elég „síkos”, el lehet rajta csúszni.

⁶⁹⁸ KÖHALMI L. (2013): i.m. 218. o.

⁶⁹⁹ TÓTH Mihály: A taktikai blöff alkalmazása. Belügyi Szemle, Budapest, 1980/5. 16. o

Ha történetesen a kihallgató azt közli a gyanúsítottal, hogy őrizetbe veszi és később az előzetes letartóztatására is sor kerülhet, amire – akár a gyanúsított személyében rejlő körülmények, akár a bűncselekmény súlyossága folytán – valóban reális az esély, ezt a közlést nem lehet a törvény értelmében tett fenyegetésként értékelni, holott a gyanúsított ezt kétségkívül annak fogja megélni. Ha azonban a személyi szabadságtól való megfosztásnak kilátásba helyezése pusztán azért kerül sor, hogy a gyanúsítottban félelmet keltsen – miközben nincs reális lehetőség még az őrizetbe vételre sem –, ez már tekinthető olyan hátrány kilátásba helyezésének, amely alkalmas arra, hogy a gyanúsítottban komoly félelmet keltsen.

Herke Csongor szerint a törvényes letartóztatási okok mellett léteznek ún. apokrif letartóztatási okok is, amelyek a döntéshozó bírót befolyásolhatják a letartóztatás elrendelésekor, azonban ezekre a határozatot alapozni nem lehet (mivel ezek az okok a törvényben nem szerepelnek). Ilyen lehet pl. a beismerés kicsikarása, a terhelt pszichikai befolyásolása, a végrehajtás veszélye, a letartóztatás előrehozott büntetésként való alkalmazása az eljárás megkönnyítése, a terhelt rendelkezésre állásának biztosítása, a nyilvánosság megnyugtatója, nevelési célzat.⁷⁰⁰

A kérdés ezek után az, hogy meg akarjuk-e azt a konkrét határt húzni, amely feketén-fehéren megmutatná, meddig lehet elmenni. Az alább kifejtendő két módszer nagyon erősen felveti határmezsgye széles voltát, és abba akár bele is férhet, de ki is lóghat.

3.1. A blöff és a krimináltaktikai-blöff fogalma, vélemények az alkalmazhatóságával kapcsolatban

A krimináltaktikai blöff megértéséhez először a „blöff” szó értelmét kell megvilágítani. A blöff szó köznapi jelentéstartalma képlékeny, s az értelmezésben sem az Idegen Szavak Értelmező Szótára szerinti „*dicsekvés, felvágás porhintés, színlelés*” meghatározás, sem az Etimológiai Szótár „*durva megtévesztés megfélemlítési kísérlet pókerben vagy más társasjátékban az ellenfeleket megtévesztő hamis bemondás*” magyarázata sem segít rajtunk.

⁷⁰⁰ HERKE Csongor: Az előzetes letartóztatás elrendelése a terhelt várható magatartása alapján, Jogtudományi Közöny, 2002. január. 13-14. o.

Az amerikai angolból eredő szó – „*bluff*” – az eredete, valószínűleg Németalföldről (Hollandiából) származik, igei alakja – „*bluffen*” – („*fejbe ver*”) illetve a „*fríz bluffen*” – zajt csap, kérkedik.

A blöffölés pedig *felvágást, hencegést, megtévesztést vagy beugratást jelent*. Ezen kívül a blöff *nagyzolás, nagyotmondás, tudatos félrevezetés, valóságos tartalmat nélkülöző kijelentés az elképzelt tartalom elhitetésének szándékával*.

A „blöff” szónak a köznapi beszédben kifejezetten pejoratív értelme van, valami olyasmit jelent, ami miatt úgy érezzük, hogy becsapnak minket, a szemünkbe hazudnak.

A szó hallatán az amerikai filmekben szereplő képek jutnak az ember eszébe: a pókerezők értéktelen lapokkal a kezükben „szemrebbenés” nélkül, a feszültséget egyre fokozva, a végtelenségig emelik a tétet, így becsapva játékos-társaikat, képesek milliókat nyerni.

Feszültség persze a kihallgatás során is érezhető, és tétje annak is van: sikerül-e a gyanúsítottra rábizonyítani a bűncselekmény elkövetését?

A kihallgatás során ennek érdekében alkalmazott módszerre azonban nem illik a blöff és blöffölés mindennapi jelentéstartalma, és nincs helyette olyan megfelelő kifejezés, amely a szó „igazi”, általunk használni kívánt tartalmú „árnyalt” jelentését is magában foglalná. Szíjártó Eszter szerint az eljárás során alkalmazott blöff fogalomhoz legközelebb a *benyomáskeltés* kifejezés áll.⁷⁰¹

Én a krimináltaktikai blöff megfogalmazást használva igyekszem megkülönböztetni a szó köznapi jelentéstartalmától azt a módszert, amelyet a büntetőeljárás során alkalmaznak.

Az ilyen jelentéstartalmú blöffölés a jog és a pszichológia tudományok határán helyezkedik el, mert mindkét tudományág más-más nézőpontból az *emberi viselkedéssel* foglalkozik. A pszichológia inkább megérteni, leírni akarja, a jog pedig döntően befolyásolni kívánja azt.

Hans Eysenck neves személyiségkutató elméletéből⁷⁰² leszűrhető, hogy bizonyos személyiségű és tulajdonságú ártatlan gyanúsítottak hajlamosabbak a befolyásolhatóságra, így

⁷⁰¹ SZÍJÁRTÓ Eszter: A krimináltaktikai blöff. Belügyi Szemle 2013/5. 48. o.

⁷⁰²lásd pl. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412b2/2013.0002_pszichologia_es_szemelyiseg-fejlesztes_i/tananyag/JEGYZET-10-2.1._Szemelyisegelmletek.scorml (Letöltés ideje: 2019. február 13.)

valószínűbb, hogy hamis kijelentéseket tesznek és bevallanak olyan bűnöket, melyeket nem követtek el. Lényeges kérdés ebből a szempontból az is, hogy az egyén befelé forduló (introvertált), vagy inkább kifelé forduló (extrovertált) személyiség típus. A befelé forduló emberek viselkedését könnyebb szabályozni, mint az extrovertáltakét. Míg az introvertált személyiség inkább megfontolt, tünődő, nem keresi a külső kapcsolatot – így kevesebb viszonya van a realitással – valamint szorongásra hajlamos, addig az extrovertált emberek általában vidámak, tettere készek, gyorsan reagálnak mindenre (ez teszi lehetővé a kaméleon-szerű hatékony alkalmazkodásukat a környezethez, mely mindenképpen sikeres bűnözői tulajdonság).

Mivel a legtöbb bűnöző extrovertált, a velük szemben hatékonyan alkalmazott kihallgatási módszerek megsemmisítő erővel hathatnak egy könnyebben befolyásolható személyre. A kihallgatás során alkalmazott blöff és egyéb módszerek esetén szükséges szem előtt tartani azt, hogy egy bizonyos mennyiségű stressz egy átlagos személyből segíthet kihúzni az igazságot, de ha túlzott mennyiségűnek tesznek ki egy pszichológiailag alkalmatlan személyt, az eredmény könnyen hamis vallomáshoz vezethet.⁷⁰³

Tóth Mihály definíciója alapján: *A taktikai blöff bizonyíték szerzését célzó eljárás. Célja az igaznak hitt feltételezések tudatos felhasználásával olyan helyzet kialakítása, amelyben a vizsgálónak a rendelkezésére álló adatok pontos köréről és tartalmáról tájékozatlan gyanúsított – a blöff sikere esetén – bizonyítékot szolgáltat maga ellen.*⁷⁰⁴

A szerző szerint a taktikai blöff a vizsgálat során a gyanúsítottal szemben alkalmazott tudatos, tervezett, aktív tevékenység, melynek során *bizonyos részben vagy egészben feltételezéseken alapuló tényeknek illetve körülményeknek az interakció során történő felhasználásával kívánják elérni, hogy a gyanúsított önmaga szolgáltatson bizonyítékot bűnösségére*⁷⁰⁵

Az 1970-es évek elején parázs vita bontakozott ki a Belügyi Szemle hasábjain a taktikai blöff alkalmazhatóságáról a gyanúsított kihallgatása során.

Mayer Béla megengedhetőnek tartotta a taktikai blöfföt, mert „minden olyan, a pontos igazságot nem is fedő közlés megengedett, amely olyan terhelt beismerését eredményezheti, akinek a büntette a beismerés nélkül is bizonyított.”⁷⁰⁶

⁷⁰³ ELEK Balázs (2007): i.m. 95-96. o.

⁷⁰⁴ TÓTH M. (1980): i.m. 15. o.

⁷⁰⁵ TÓTH M. (1980): i.m. 16. o.

⁷⁰⁶ MAYER Béla: Gondolatok a kihallgatás etikájáról. Belügyi Szemle 1971/2. 55. o.

Dr. Szabó István Mayer Béla tanulmányára reagálva, egyetértett vele abban, hogy a fogás alkalmazható, azonban vitatta Mayernek fentiekben idézett megállapítását, mert szerinte a gyanúsított kihallgatásánál elsősorban akkor kell taktikai fogásokat alkalmazni, *amikor a büntett elkövetéséről még nagyon keveset ismerünk*. Ha ugyanis a büntett elkövetése a terhelt beismerése nélkül is bizonyított nincs szükség „blöffölésre”. Dr. Szabó István szerint „blöffölni” akkor lehet, ha *legalább egy megcáfolhatatlan bizonyíték van* az ügyben, továbbá a „blöffölés” legcélszerűbb módja az, amikor nem állítás, hanem kérdés formájában „blöfföl” a kihallgató.⁷⁰⁷

Dr. Koncz János nem tartotta megengedhetőnek a taktikai blöfföt, ennek oka pedig a szerző kedvezőtlen tapasztalata volt: egy emberöléssel megvádolt személy ügye szerinte e taktikai fogás miatt végződött felmentéssel. A gyanúsítottal a kihallgatói azt közölték, hogy a bűncselekmény elkövetésének estéjén látta őt egy hatéves gyerek. A nyomozók ezen közlése feltehetően blöff lehetett, azonban ez a cikkből egyértelműen nem derült ki. A terhelt beismerő vallomást tett, azonban emlékezetkiesésére tekintettel semmiféle részletet nem közölt bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban. Beismerése a bíróság előtt nem bizonyult meggyőzőnek.⁷⁰⁸ Kérdés persze, hogy a módszer valóban „blöffnek” volt-e tekinthető.

Kónya Lajos Mayer Béla cikkére reflektálva úgy gondolta, hogy a taktikai blöff valóban hamis közlés, de a terhelt figyelmeztetését arra, hogy őszinte beismerését, feltáró jellegű vallomástételét a büntetőeljárásban enyhítő körülményként értékelik, hamis közlésként való értékelésnek minősíteni eleve hibás. Azzal azonban egyetért, hogy a kihallgatás taktikája nem más, mint pszichikai feszültség fokozásának módja. (...) A gyakorlati kihallgató rendelkezik azzal a készséggel, hogy képes felmérni a kihallgatott pszichés feszültségi fokát. Ennek a feszültségi foknak a növelése, szerinte különösebb etikai szabálysértés mellőzésével is kivitelezhető.⁷⁰⁹

Szobonya József Mayerral egyetértve kifejtette, hogy „szükség van arra, hogy a terheltet egy nem várt fordulattal az előre felépített, hazug elemekkel tarkított vallomásából kizökkentsük”.

⁷⁰⁷ SZABÓ István: A „blöffölés” mint kihallgatási taktika. *Belügyi Szemle* 1971/6. 57-58. o.

⁷⁰⁸ KONCZ János: Gondolatok a gyanúsított rendőrségi kihallgatásáról - egy bírói ítélet tükrében. *Belügyi Szemle* 1979/ 2. 81. o.

⁷⁰⁹ KÓNYA Lajos: Még egyszer a kihallgatás etikájáról. *Belügyi Szemle* 1971/11. 56-57. o.

Használatához azonban – a cikkben említett – körültekintésre, kellő óvatosságra van szükség.⁷¹⁰

Horváth Ferenc még 1979-ben azt írta, hogy „a rendszeres bűnelkövetők körének növekedésével azok száma is gyarapszik, akik fokozottan érdeklődnek a rendőri nyomozói módszerek iránt, és igyekeznek azokat jól megismerni. Közülük többen tisztában vannak például a rejtetten végzett rendőri adatgyűjtések egy részével is. Ezért önellenőrzést végeznek, hogy az esetleges figyelőt, követőt lerázzák: állandóan kutatják környezetükben a „megbízhatatlan” személyeket, a „besúgókat” és óvakodnak tőlük: körültekintőek a lopott tárgyak értékesítésekor, egymás hibáiból okulnak, a házkutatások, a felismertetések, a kihallgatások és szembesítések gyakorlatát és taktikáját ismerik, tisztában vannak azzal is, hogy a helyszíneken a nyomozók milyen nyomok után kutatnak, honnan indítanak nyomozókutyát stb. Szerinte blöffölni csak nívós, széles körű adatgyűjtés után, nyomozói furfanggal, a bűnözőt megtévesztő, félrevezető fogásokkal és jó pszichológiai felkészültséggel lehet.”⁷¹¹

A hivatkozott szerzők valamennyien a gyanúsított beismerő vallomásának megszerzése érdekében alkalmazott blöffről értekeztek, de mindegyikük hangsúlyozta, hogy önmagában a beismerő vallomást nem lehet a „bizonyítékok királynőjének” tekinteni, ha nem törekszünk a további a gyanúsított bűnösségét alátámasztó bizonyítékok beszerzésére és nincs legalább egy megcáfolhatatlan bizonyítékunk. Ehhez hozzá teszem – Tóth Mihály megállapításával egyetértve -, hogy a krimináltaktikai blöff megengedhetetlen, ha jellegénél, természeténél vagy tartalmánál fogva ártatlan személy bűnösségéhez (is) bizonyítékot szolgáltathat.

3.2. A krimináltaktikai blöff fajtái

A kérdés újabban is időről-időre felmerül. Szíjártó Eszter korábban már idézett tanulmányában a taktikai *blöff címzettje* alapján megkülönböztet:

- *közvetlen blöfföt*: amikor közvetlenül a gyanúsított jelenlétében tesznek olyan kijelentéseket, vagy teremtenek olyan helyzetet, amiből a terhelt tévesen következtet a nyomozás felderítettségének állapotára.

⁷¹⁰ SZOBONYA József: A kihallgatás etikájához. *Belügyi Szemle* 1971/11. 62. o.

⁷¹¹ HORVÁTH Ferenc: Adatgyűjtés és blöffölés. *Belügyi Szemle* 1979/7. 71. o.

- *közvetett blöfföt*: amikor egy másik személyen keresztül juttatnak el a célszemélyhez olyan információkat, amelyek alkalmasak arra, hogy az benne olyan téves képzetet „táplál”, amely a bűnügy felderítettségének látszatát kelti. Külön kategóriaként említhetjük még a
- „*kontra blöfföt*”⁷¹²: ha a terhelt oldaláról szemléljük a dolgokat, előfordulhat, hogy a gyanúsított – aki azt sejtí, hogy vele szemben blöfföt alkalmaznak, és határozott állítások mögé rejti a nyomozó bizonyítékainak hiányosságait – az általa felfedezni vélt blöff után a gyanúsított saját maga is egy látszat-szituációt hoz létre, hogy ezzel a nyomozók trükközését leleplezze.

⁷¹² A kifejezés FENYVESI Csabától származik

További csoportosítás a blöffölés *módja* alapján:

- *verbális*: a nyomozó olyan tényeket közöl, vagy megjegyzéseket tesz, melyekkel olyan helyzetet igyekszik teremteni, amely a gyanúsítottat addig feltáratlan bizonyíték szolgáltatására ösztönzi,⁷¹³
- *írásos*: a nyomozó valamilyen írásbeli formát használ,⁷¹⁴ illetve
- *szituatív*: a nyomozó nem tények közlésével, vagy bizonyítatlan valóságtartalmú adatokat tartalmazó kérdések feltevésével, hanem egy olyan szituáció keltésével igyekszik elérni a kívánt hatást, amelyhez nem kell hazudni, a gyanúsított magától von le téves következtetéseket a nyomozás felderítettségét vagy más kérdéseket illetően.⁷¹⁵

⁷¹³ NYITRAI Endre doktori értekezésében a következő példával világította ezt meg: Titkos információgyűjtés keretében a hatóság tudomására jutott, hogy a célszemély (későbbiekben gyanúsított) társaival hamis okiratokat készített megrendelésre. A titkos információgyűjtés során kb. 100 fő került beazonosításra, akik hamis okmányt rendeltek. A nyomozó hatóság megtudta, hogy a titkos információgyűjtést megelőző években is hamis okiratokat készített a gyanúsított a társaival, azonban ezekről a megrendelőkről nem rendelkezett adattal. A gyanúsított a kihallgatáson feltárási jellegű vallomást tett, azonban a nyomozó hatóság teljes körűen fel kívánta deríteni a bűncselekményt, és az összes elkövetőt be akarta azonosítani, illetve eljárás alá akarta vonni, ezért döntött úgy, hogy olyan kérdést tesz fel, illetve szituációt hoz létre, melynek jelentőségét, célját nem fogja felismerni az elkövető. A feltételezés valóságos adatokon alapult, hiszen a lefoglalt dolgok (bűnjelek), illetve a lehallgatási hanganyagok valóban erre utaltak. Ezt követően a kihallgató megkérdezte a gyanúsítottat, hogy az elmúlt években hány darab hamis iratot készített, aki a válaszában nem gondolkodott, mert nem ismerte fel a szituáció (kérdés) jelentőségét, célját, mert folyamatosan a bűnjelekre gondolt. A kérdésre a gyanúsított közölte, hogy pár száz okmányt hamisítottak a társaival és nem több ezret, ha jól emlékszik kb. 563 alkalommal, majd ezt követően hozzátette, hogy listát vezetett egy pendrive-on, mely a lakásán az asztalfiókjában található. A nyomozó helyesen tette fel a kérdést, mivel számokat nem említett, így nem befolyásolta a válaszában, csupán a kérdés tévesztette meg a gyanúsítottat. A bűnjelek és hamis okiratra irányuló kérdés, illetve a szituáció azt a képzetet keltette a gyanúsítottban, hogy a kihallgató érdemleges információval rendelkezik, tudhat valamit, amire neki válaszolni kell, továbbá a gyanúsított készletét érezte arra, hogy elmondja az igazságot.

⁷¹⁴ Egy közért vezetője és nyolc alkalmazottja ellen elrendelt nyomozás során csak a pénztárosnő tett beismerő vallomást. Fontos lett volna az üzletvezetőt szóra bírni. A nyomozó megkérdezte az üzletvezetőtől, hogy miért tagad, úgyszólván minden ki fog derülni, vallomásaival saját sorsán könnyítene, majd feltette a kérdést: „Lehet, hogy inkább bevallaná a tettét, ha szembesíteném valamelyik munkatársával?” Ezek után fogott 8 papírdarabot és egyenként ráírt valamit a papírokra, majd megkérdezte az üzletvezetőtől, hogy melyik beosztással kívánja először a szembesítést. Az üzletvezető rámutatott az egyikre, melynek a hátoldalán a pénztárosnő neve állt. A szembesítés után őszinte beismerő vallomást tett. Nem is gondolta, hogy az összes papír hátoldalán a pénztárosnő neve volt feltüntetve. In: KERTÉSZ Imre (1965): i.m.: 239.o.

⁷¹⁵ SZIJÁRTÓ E. (2013): i.m. 58. o. KERTÉSZ Imre példájával illusztrálva: A pénzverdében történt aranylopás ügyében volt őrizetben L.S. tagadta bűnösségét, a lakásán tartott házkutatás eredményre nem vezetett. Volt feleségét is kihallgatták, aki elmondta, hogy L.S. legközelebbi és bizalmas jó barátja, G.J. szintén a pénzverde dolgozója. Valószínűnek tartja, hogy nála vannak elrejtve az értékek. G.J. kihallgatásán hallani sem akart az aranyról, mindent tagadott. A nála megtartott házkutatás sem vezetett eredményre. Időközben más adatok is felmerültek G.J.-re vonatkozóan, s ezért a nyomozó újabb fogáshoz folyamodott. Beidézte G.J.-t és közben felvezetette kihallgatásra L.S.-t. A két barát beszélgetni nem tudott egymással, de „véletlenül” meglátták egymást. A következő kihallgatáson L.S. csak egy kérdést kapott: „Mikor és mennyi aranyat adott át G.-J.-nek?” A terhelt ebből azt a következtetést vonta le, hogy G.J. elárulta s további vallomásait megpróbálta őszintének feltüntetni. Kísérletet tett azonban arra is, hogy „mentse a menthetőt”. Így elmondta, hogy értékeit valóban átadta G.J.-nek egy vaskezetében, de hogy az hol van most, megmondani nem tudja. A G.J.-nél tartott ismételt házkutatás megkezdése előtt feltették a kérdést „Hol van L.S. fekete vaskazettája?” G.J. a kérdést meghallva úgy gondolta, hogy barátja már úgyszólván beismerő vallomást tett és vonakodás nélkül elővette rejtékéből a keresett értéktárgyakat.

Az esetek többségében a beszerzett bizonyítékokat a gyanúsított alapos kihallgatása után célszerű bemutatni, illetve taktikai szempontból ajánlott a bizonyítékok bemutatási idejének meghatározása. Egyes esetekben célra vezethet, ha bizonytalanságban tartjuk a kihallgatottat afelől, hogy mit tudunk, továbbá a bizonyítékok bemutatása eredetben általában jobban hat a kihallgatott személyre.⁷¹⁶

A kihallgatónak, aki a taktikai blöfföt használja, megfelelő tudással, kreativitással, valamint fantáziával kell rendelkeznie, ami a kriminalisztikai gondolkodás egyik alapvető eleme is egyben. Továbbá fontos a kihallgató személye, mert hatással lehet a vallomástevőre (például jobban megnyílik), valamint befolyásolhatja a kihallgatási szituációt is, mely lehet bizonytalan, részben vagy egészben konfliktusmentes, konfliktusos.⁷¹⁷

3.3. Szabad-e megtéveszteni a gyanúsítottat a kihallgatás során?

De mi a helyzet a gyanúsított megtévesztésével?

Olyan törvényi előírás, amely szerint a nyomozó a gyanúsítottnak a kihallgatása során kizárólag csakis az igazat mondhatja, illuzórikus helyzetet teremtene: a jogalkotó azt várná el a nyomozótól, hogy az ügy minden lényeges kérdésében már a gyanúsított kihallgatása előtt tudja az igazat. Olyan követelmény sincs, amely azt írná elő a kihallgatónak, hogy mindig, minden bizonyítékot, adatot, információt teljes egészében, a maga teljes terjedelmében és rögtön a felmerülésekor a gyanúsított elé kell tárni. *A vizsgálótól ugyanis soha nem vitatták el azt a jogot, hogy egyes felmerülő bizonyítékokat időlegesen elhallgasson.* Az alapos gyanú közlése nyilvánvalóan nem is tartalmazhatja az összes adatot.⁷¹⁸

A taktikai blöffel el lehet téríteni a gyanúsítottat az általa „mesterségesen” felépített, betanult vallomásától, és reagálhat rá. A taktikai blöff célját a gyanúsított nem ismeri, vagy félreérti, ezért nem megfelelő következtetéseket von le, és ennek megfelelően fog cselekedni.

⁷¹⁶ LAKATOS János (a): A gyanúsított kihallgatása. In: LAKATOS J. (Szerk.) Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 199. o.

⁷¹⁷ LAKATOS J. (2004a): i.m. 204-207. o. A kihallgatási szituációk három tipikus válfaja: kihallgatás konfliktusmentes helyzetben (pl. a nyomozó meg van győződve a kihallgatott személy őszinteségéről, a vallomás tartalmát igaznak tartja); kihallgatás konfliktushelyzetben (pl. a hamis vagy a nyomozó által hamisnak vélt vallomás tételekor); kihallgatás bizonytalan szituációban (pl. nyomozó nem tudja eldönteni, hogy hitelt adhat-e a vallomásnak vagy sem)

⁷¹⁸ TÓTH M. (1980): i.m.16. o.

A taktikai blöff során a gyanúsítottban nem tudatosul, hogy a nyomozó a szituáció teremtésével „csapdát” állít neki.⁷¹⁹

A gyanúsított a feltett kérdésre adott válasszal az őt fenyegető veszélyt (lelepleződést) kívánja elhárítani, azonban nem tud minden kérdésre előre felkészülni, így korábban betanult (valóságos elemeket nem vagy részben tartalmazó) vallomásától eltér. A vallomásában szereplő ellentmondások tisztázása során a gyanúsított rádöbbenhet arra, hogy az ellentmondásokkal lelepleződött és beismerő vallomást tehet.⁷²⁰

Fontos szempont, hogy a gyanúsított nemcsak önmagára nézve szolgálat terhelő bizonyítékot a taktikai blöff hatására, hanem ennek következtében olyan információk is felmerülhetnek, melyek alapján megállapítható, hogy nem a gyanúsított követte el a bűncselekményt, ő ártatlan. Felmerülhet, hogy a gyanúsított kényszer, fenyegetés hatására tett beismerő vallomást.

A gyanúsított kihallgatáson a kérdések feltevésekor figyelembe kell venni, hogy a gyanúsított és az elkövető személye nem biztos, hogy ugyanaz a személy, ezért nem szabad „védett adatot” közölni a kihallgatottal. [...] A „védett adat” olyan adat, „*amelyről csak az ügy szereplői és a nyomozás közvetlen résztvevői tudhatnak.*”⁷²¹ Továbbá a védett adatot az ártatlan személy beépítheti a vallomásába, így a nyilatkozata ellenőrizhetetlenné válik. Tipikus eset, amikor X.Y. beismerő vallomást tesz, de mástól értesül a bűncselekmény részleteiről, és kevés információt tud az idő hiánya miatt az elkövetés módjáról. Például amikor egy fiú haza érve a nevelőapját vérbe fagyva holtan találja, és az édesanyja csak annyit közöl, hogy „megöltém a nevelőapádat”. A fiú röviden tájékoztatást kap a bűncselekményről, majd a kiérkező rendőröknek magát tünteti fel elkövetőként, hogy az

⁷¹⁹ Tóth Mihály példája: Egy csaló hamis nyugta adásával bizonyította pénz átvételét éveken keresztül. A nyomozás során összesen három személyt sikerült tanúként kihallgatni, akik a nyugtákat át is adták. A vizsgáló először az egyik nyugtát tárta a tagadó gyanúsított elé, majd később a másodikat, aztán a harmadik nyugtát, végül egy csomó papírt helyezett a valódi nyugták alá, azt a látszatot keltve, hogy minimum 10–15 elismervénnyel rendelkezik, mely a sértettek számára is utalt. A gyanúsított látva a köteget olyan sértettek neveit is közölte, akiről a vizsgáló nem tudott. A taktikai blöfföt a vizsgáló a bizonyítékok fokozatos feltárásával összhangban alkalmazta, mely hozzájárult a módszer sikeréhez. A vizsgáló nem állította, hogy az asztalon található számlákat a gyanúsított adta a sértetteknek. A gyanúsított csak sejtette, hogy ő állította ki, ezért olyan számlaadásokról is beszámolt, melyekről a hatóságnak nem volt információja.

⁷²⁰ NYITRAI Endre: A szervezett bűnözés elleni küzdelem büntetőjogi és kriminalisztikai eszközei PhD értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2017 <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/nyitrai-endre/nyitrai-endre-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltés ideje: 2019. június 20.)

⁷²¹ NYITRAI Endre (2017): <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/nyitrai-endre/nyitrai-endre-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltés ideje: 2019. június 20.)

édesanyját megkímélje a börtöntől. [...] A halottszemle keretében megállapították, hogy a holtan talált férfit többször szíven szúrták. [...] A kihallgatáson feltett kérdésre, hogy hogyan történt a bűncselekmény elkövetése, azt válaszolta, hogy többször lábon szúrta a nevelőapját, aki ennek következtében vérzett el. A fiú (gyanúsított) téves következtetést vont le a helyszínen. Ha úgy tette volna fel a kérdést a kihallgató, hogy hány alkalommal szúrta szíven a nevelőapját, akkor már védett adatot közölt volna [...]. A gyanúsított ebben az esetben már nagy valószínűséggel nem azt nyilatkozta volna, hogy többször lábon szúrta a sértettet, hanem azt, hogy szíven szúrta, de nem emlékszik, hogy hányszor, mert ideges volt. A kihallgató nem így tette fel a kérdést, a gyanúsított ellentmondásba került, és kiderült a vallomás során, hogy az elkövetési mód tekintetében mást állított, mely a kételkedésre adott alapot. Az ellentmondások feltárását követően elismerte, hogy az édesanyját kívánta megkímélni a börtöntől, mert olyan sokat szenvedett már az életében.

A blöff célja, hogy a terhelt önmagára terhelő, valamint az tényállás (és végső soron az ítélet) tisztázását elősegítő bizonyítékot szolgáltatson. Maga a blöff sohasem bizonyít, legfeljebb bizonyítékul szolgáló vagy bizonyítékhoz vezető megnyilvánulást vált ki.⁷²²

Ezek után ki kell térni egy esetleges blöff alapján szerzett bizonyíték jogellenességének kérdésére és fel kell tenni azt a kérdést is, hogy hol van a blöff határa? Meddig jogszerű, és honnantól „jogellenes” ez a taktikai csel?⁷²³

A törvényben felsorolt valamennyi bizonyítási eszköz, ha nem megfelelő feltételek mellett alkalmazzák, maga után vonhat az igazság eltorzításával járó következményeket. Mégsem mondunk le róluk. Ezt kellene tenni a blöffel kapcsolatban is, meg kell keresnünk, milyen feltételek mellett és hogyan alkalmazhatjuk annak érdekében, hogy összhangban álljon a terhelt védekezési szabadságával, és segítse az igazság kiderítését.⁷²⁴

A blöff megfelelő alkalmazása számos szempont figyelembevételét igényli. A blöff lehetséges káros következménye lehet az, hogy az ártatlan személy hamis beismerő vallomást tesz, vagy a terhelt a blöfföt felismeri. Ennek megakadályozása érdekében el kell kerülni a kiismerhető, könnyen ellenőrizhető, átlátszó cselt. Szükséges felállítani támpontokat, melyek mentén ez megvalósítható:

⁷²² TÓTH M. (2004 b): i.m. 869. o.

⁷²³ SZÍJÁRTÓ E. (2013): i.m.53.

⁷²⁴ TÓTH M. (2004 b): i.m. 875-876. o.

- csak akkor folyamodjunk blöffhöz, ha a nyomozás adott szakaszában biztosak vagyunk benne, hogy más eszközzel nem tudunk továbblépni,
- akkor van létjogosultsága, ha az információszerzés minden hagyományos lehetőségét kimerítettük.

A helyes határok felismerése kapcsán magam is fontosnak tartom, hogy:

- a módszer ne ütközzék jogi előírásba;
- alkalmas legyen az igazság kiderítését eredményező bizonyíték beszerzésére;
- ne legyenek olyan lehetséges következményei, „mellékhatásai”, amelyek gátolhatják a helyes tényállás megállapítását;
- feleljen meg a vizsgálati munka etikai normáinak.⁷²⁵

Összefoglaló jelleggel még az alábbiakat kell hangsúlyozni:

Mivel a taktikai fogások alkalmazhatósága erősen szituációfüggő, ezért a blöff megtervezésekor olyan körülmények megteremtésére kell törekedni, melyek a lehető legkisebbre csökkentik, vagy kizárják a lelepleződés veszélyét. Ennek érdekében célszerű olyan forrásokra hivatkozni, melyek nem ellenőrizhetők le azonnal és lehetőleg később sem. Fontos, hogy a blöff az addigi vizsgálat valamennyi reális adatára és körülményére épüljön, de a rendelkezésre álló különböző forrásból származó adatok közül nem érdemes mindegyiket beépíteni a blöffbe.⁷²⁶

Összegzésként megállapítható, hogy a taktikai blöffnek a rendelkezésre álló adatokra kell épülnie, a feltételezéseket alá kell támasztani, de nem szabad minden adatot felhasználni, mert a blöffölés sikertelensége esetén a gyanúsított tájékozódhat, és tévútra vezetheti a nyomozást. Ha nem használunk fel minden adatot, akkor a sikertelenség esetén is alkalmazhatunk más taktikai fogást.

Sikeres taktikai blöff alkalmazása során is ellenőrzést kell folytatni, továbbá kételkedni kell, hogy a beismerő vallomás valóban megfelel-e az igazságnak, vagy a beszerzett adat alkalmas-e további bizonyítékforrás megállapítására.

⁷²⁵ TÓTH M. (2004 b): i.m. 873. o.

⁷²⁶ Mint tudjuk, minden hazugságnak van valami valóságalapja és amint azt a titkosszolgálatok állítják a „legenda” legalább egy valóságos „dologra” kell, hogy épüljön, és ezzel azt már hihetővé és valóságossá lehet „varázsolni”.

Ha tehetjük, a blöfföt más taktikai fogásokkal vegyesen alkalmazzuk, mert ez megnöveli sikerességét. Pontosán le kell fektetni előre, mit akarunk a blöffölés révén elérni. Mindent pontosan dokumentálni kell.⁷²⁷

A blöff alkalmazásának veszélye – álláspontom szerint – abban rejlik, hogy egyes pszichikálisan gyengén terhelhető személyek olyan bűncselekmény(ek) elkövetését vállalhatják magukra, melyet nem követtek el. Ez azonban inkább a szocializálódási hiányosságra, hibára vezethető vissza, mint arra, hogy a blöff nem etikus. Véleményem szerint minden egészséges pszichikummal rendelkező személyiségnek rendelkeznie kell azzal a képességgel, hogy az általa el nem követett bűncselekményért való felelősségre vonást elutasítsa, vagyis ne ismerjen be olyan cselekményt, amit nem követett el.

A következő bibliai történet kérdéseket vethet fel a témával kapcsolatban: „...Elment a királyhoz két szajha. Eléje járultak, s az egyik asszony azt mondta: „Engedj meg, Uram! Én és ez az asszony itt ugyanabban a házban lakunk. Szültem a jelenlétében a házban. Három nappal a lebetegedésem után ez az asszony is szült. Együtt voltunk, nem volt senki idegen a házban, csak mi ketten voltunk a házban. Aztán éjszaka ennek az asszonynak meghalt a fia, mert agyonnyomta. Erre éjnek idején fölkeltem, s míg szolgálód aludt, elvette mellőlem fiamat és saját keblére fektette, az ő halott fiát meg az én keblemre tette. Amikor fölkeltem, hogy megszoptassam, lám halott volt a fiam. De virradatkor jobban megnéztem, s kiderült, hogy nem az én fiam volt, akit szültem.” A másik asszony azonban ellene vetette: „Nem igaz, a te fiad a halott, s az enyém az élő.” Az tovább állította: „Nem úgy van, a te fiad a halott, az enyém az élő.” Így vitakoztak a király előtt. Erre a király azt mondta: „Ez azt állítja: Az én fiam ott, mármint az élő, s a te fiad a halott. Az meg kijelentette: Nem igaz, a te fiad a halott, az enyém az élő.” Aztán megparancsolta a király: Hozzatok ide egy kardot!” Odavittek a királynak egy kardot. S a király így szólt: „Vágjátok ketté az élő gyermeket, s adjátok az egyik felét az egyiknek, a másik felét a másiknak!” Akkor az az asszony, akinek a gyermek a sajátja volt – mivel fölébredt benne a fia iránti szeretet -, azt mondta a királynak: „Engedelmeddel, uram, adjátok neki a gyermeket, ne öljétek meg!” A másik ellenben így kiabált:” Ne legyen se az enyém, se a tied, vágd ketté!” Most a király vette át a szót s azt mondta: „Annak adjátok oda a gyermeket, ne öljétek meg! Mert az az anyja.”

⁷²⁷ TÓTH M. (2004 b): i.m. 880-881. o.

Egész Izrael hallott a király ítéletéről, és nagy tiszteletre ébredt a király iránt, mert látták: isteni bölcsesség tölti el, hogy igazságot szolgáltatson.⁷²⁸

Gondoljuk végig: Salamon király magatartása „krimináltaktikai szempontból” minek minősül? Valóban képes lett volna egy ártatlan gyermeket kettévágnival a karddal vagy az igazság kiderítése érdekében „blöffölni”? Esetleg a kényszervallatás törvényi tényállásában meghatározott fenyegetéssel vagy „más hasonló módszerrel” élt?

⁷²⁸ Királyok I. könyve 3,16-3,28. In: Biblia Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1976. 340. o.

XI. A beismerő vallomás az új Be. középpontjában

1. Általánosságban

A terhelt beismerő vallomása megkönnyítette (és ez jelen időben is igaz: megkönnyíti) az eljáró hatóság munkáját, és úgymond lerövidítette a bizonyítási eljárást: ha rendelkezésre állt egy beismerő vallomás, a többi bizonyítási eszköz beszerzéséről az eljáró hatóság „nagyvonalúan” eltekintett, akkor is, ha a terhelt beismerő vallomása minden egyéb – releváns - ténnyel ellentétben állt. A beismerő vallomás kikényszerítésének - mint láthattuk - a középkorban megvoltak a „speciális” eszközei és módszerei és ebből adódóan a terhelt beismerő vallomását mindig kétkedéssel lehetett elfogadni. Mindig ott motoszkált bennünk: a beismerő vallomás valóban önkéntes volt, valóban a terhelt saját, önálló döntése következtében tette azt meg? Nem állt-e háttérében befolyásolás?

Auer György még 1933-ban azt fejtette ki, hogy minden, még a megengedett eszközökben megnyilvánuló törekvés is a beismerő vallomás megszerzésére, az igazságszolgáltatás gyengeségét, bizonytalanságát jelenti. Azt a látszatot kelti, hogy a bíró a saját ítéletében csak akkor fog megbízni teljesen, ha azt a vádlott is ellátja az igazság bélyegével.⁷²⁹

Tanulmánya megírásának időpontjában – 1991-ben – Erdei értetlenül állt azon tény előtt, hogy „a változatlanság avagy a beismerés kiemelt jelentőségének ily merevvé váló tagadása nem egészen érthető.” A „trónfosztott királynőt” éri ugyanis a legtöbb támadás, holott az inkvizitórius rendszerből a mai vegyes rendszerben számos intézmény „él és virul”. Ha a támadás indoka az, hogy az inkvizitórius rendszer egyik legrémisztőbb vonásának, a vallomás kikényszerítésének végérvényes felszámolását akarjuk elérni, akkor még az indíttatás helyeselhető is. Mi teszi lehetetlenné az önkéntes és aggálytalan tartalmú beismerés kiemelt jelentőségének legalább elvi elismerését?- tette fel a kérdést Erdei.

A legalitás elvét a Btk. rendelkezéseiből vezethetjük le, mert hiszen annak különös része mondja ki külön-külön minden bűncselekményről, hogy a tettesét büntetni kell. Minden olyan egyéb engedmény, amely szerint valamilyen okból a büntetést lehet mellőzni, elhalasztani stb.

⁷²⁹ AUER György: A terheltnek kihallgatása és vallomása. In: HELLER E.-MOÓR Gy.-RÁCZ Gy. (szerk.): Büntetőjogi tanulmányok Angyal Pál születése 60-ik és jogtanári működése 35-ik évfordulójának emlékére. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása, Budapest, 1933. 248-257. o.

a legalitás elve ellen hat és valamilyen célszerűségi elemet iktat a büntető igazságszolgáltatás gépezetébe. [...] A célszerűsége, opportunitásra nemcsak a büntető (anyagi) törvények intézményeiből következtethetünk, hanem az nyíltan megjelenhet, megjelent a büntetőeljárás jog normái között. Az Európa Tanács 1981-ben hirdette meg az opportunitás befogadását célzó ajánlását, és már az előtt is és az után is különböző országokban szép számmal születtek a célszerűséget, a pergazdaságosságot, a diverzifikálást szolgáló intézmények.

Gyakorlati okokkal és elméleti érvekkel indokolják az intézmények bevezetését és alkalmazását. Kétségtelen, még ha itt-ott tagadják is: a növekvő bűnözés és az igazságszolgáltatás ellehetetlenülésétől való félelem az egyik alapok. Ez pedig azt diktálja, hogy az igazságszolgáltatást ne terheljük túl a tárgyalás más módon is elintézhető ügyekkel, ha a közérdek sérelme nélkül megtehető. (Mondhatjuk tehát vulgárisan, hogy nem érdemes ágyúval verebekre löni.)

Az intézmények elméleti megalapozásainak érvei között előkelő helyet foglal el az a felfogás, amely a büntetőeljárásban nemcsak ellenérdekű ellenfeleket láttat, hanem együttműködésre és megbékélésre kész partnereket. Ebből a felfogásból táplálkoznak azok a javaslatok (és másutt már kodifikált normák), amelyek szerint megengedhető az egyezség: az elkövető önként teljesít valamilyen jóvátételt, a vádló eltekint a büntetőigény érvényesítésétől. [...] A magyar jogtól sem idegen az opportunitás befogadása. A tevőleges megbánásnak a bűnüldözés, a büntetés mellőzésére okot adó elismerése, a fiatalok ügyében a vádemelés elhalasztásának intézményesítése – a már említettekkel együtt – az opportunitás alkalmazásának körébe sorolódnak.

A legalitás elméletileg a törvény előtti egyenlőség tükörképe: a törvény mindenkire egyformán vonatkozik (a törvény előtt mindenki egyenlően áll). Az opportunitás az elvének azt az értelmét csak akkor sekélyesítené el, oldaná fel, ha nem ügyek, hanem személyek szerint történne a válogatás.⁷³⁰

A Király Tibor akadémikus írtak azért vártak magukra, mert nem az írást követően hatályba lépő 1998. évi XIX. törvényben került szabályozásra az egyezség, hanem a 2017. évi XC. törvényben.

⁷³⁰ KIRÁLY Tibor: Bizonyítás a készülő büntetőeljárás kódexben. Kriminológiai Közlemények 54. szám, Magyar Kriminológiai Társaság kiadása, Budapest, 1996. 102-103. o.

A terhelt beismerő vallomásának jelentőségét a Be. most „újraszabta”, ahogy azt az 1998. évi XIX. törvény megalkotása előtt Erdei Árpád (is) „elvárta” volna. Az elképzelés akkor még korai volt, mára azonban már megérett, ehhez azonban sok minden kellett.

A szemléletváltozástól kezdve az Európai Unió tagságunk, az Európa Tanács 87/18. számú, 1987. szeptember 17.-én elfogadott ajánlása, III/A/7-8. pontjában megfogalmazottak, amelyek a beismeréses eljárások bevezetését szorgalmazza, ha azt az alkotmányos és jogi tradíciók megengedik. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága ajánlásában részletesen foglalkozik az eljárások gyorsításának módozataival oly módon, hogy a garanciális elemek sértetlenek maradnak. Az ajánlás kiemeli: „a büntető igazságszolgáltatás késedelmét nem csupán különleges források biztosításával és ezek megfelelő felhasználásával lehet orvosolni, hanem a büntetőpolitika megvalósításában a forma és a tartalom tekintetében a hangsúlyok világosabb meghatározásával, a következőkön keresztül:

- a diszkrecionális vádelvhez folyamodva,
- a kisebb és tömeges bűncselekmények intézésénél az alábbiak igénybevételével:
 1. az ügynevezett sommás eljárás,
 2. a büntetőeljárás lehetséges alternatívájaként a büntetőügyekben illetékes hatóságok és más eljáró hatóságok által létrehozott bíróságon kívüli megegyezés (kiegyezés),
 3. az ügynevezett egyszerűsített eljárások,
 4. a hagyományos bírósági eljárás egyszerűsítése.”

Az Európai Unió tanácsának 2001. március 15. napján kelt 2001/220/Ib számú kerethatározatát – mivel nagyszámú és lényeges módosítást kellett elvégezni – felváltotta az Európai Parlament és Tanács 2012/29/EU irányelve.

Erdi Árpád a beismerő vallomást „trónfosztott királynőnek” nevezte, azonban a „királynő” nemcsak a trónon ülés miatt tekinthető annak, ugyanis a királynő fejére ismét a felkerült korona – ami szintén a királynői mivolt egyik kelléke.

A büntetőeljárás törvényhez fűzött indokolás a következőt tartalmazza: A törvény kiemelt hangsúlyt fektet a terhelti együttműködésre. Az időszerűség és a pergazdaságosság elveinek megfelelően az európai államok többsége eljutott annak felismerésére, hogy pragmatikus szempontok alapján érdemes eltérően kezelni azokat az ügyeket, amelyekben a terhelt

beismer, azokkal az eljárásokkal szemben, amelyekben a tagadó terhelt bűnösségét kell bizonyítani. A beismerés egyben lehetőséget teremt a terhelttel való együttműködésre, melyben valamennyi fél és a társadalom egésze érdekelt, hiszen az a hatóságok oldalán idő- és költségmegtakarítást, a terhelt oldalán enyhébb szankcionálást, a sértett oldalán biztos jóvátételt eredményez, egyben azt az üzenetet közvetíti, hogy a bűncselekmény elkövetőjét valóban felelősségre vonják. Ezzel rövid időn belüli, lényeges gyorsítás és hatékonyságnövelés várható. Az új eljárási törvényben a beismerés és a terhelt együttműködési szándéka kétféle megegyezéshez vezethet. Az első esetben az ügyész, a terhelt és a védő a nyomozási szakban a bíróságtól függetlenül formális egyezséget köthet a bűnösség beismeréséről. A bíróság ekkor az egyezés törvényességét az egyszerűbb elbírálást lehetővé tevő külön eljárás keretein belül vizsgálhatja, annak tartalmát nem változtathatja meg, az egyezséget jóváhagyja, vagy elutasítja. A másik eset a vádemelést követően kialakuló egyezés, amely valójában nem eredményez formális megállapodást, inkább a terhelt jóváhagyását, belenyugvását igényli. Közös eleme az egyezés két válfajának, hogy a tényállás és a jogi minősítés nem lehet megállapodás tárgya, azt az ügyész közli a felekkel, kizárólag a joghátrányról és a járulékos kérdésekről lehet egyeztetni.

Belovics Ervin a miniszteri indokolást idézi az új, 2017. évi büntetőeljárási törvény tankönyvében: „A törvény a terhelti együttműködéssel kapcsolatos intézményrendszerének kiindulópontja annak a megteremtése, hogy az ügyészség és a terhelt kapcsolatba léphessen egymással az eljárás időszerű és kiszámítható befejezésének elősegítése érdekében. A terhelti együttműködés bevezetésével a törvény nem törekszik a terheltekkel történő alkudozás lehetőségének megteremtésére. Az ügyészség által kilátásba helyezhető intézkedések és határozatok tartalmát nem az eljárás résztvevői, hanem az eljárási törvénynek az egyes intézményeket szabályozó rendelkezései határozzák meg. Az együttműködés kezdeményezése ezért nem eredményezhet a büntetőeljárás céljával ellentétes megállapodásra törekvést.”

2.A beismerő vallomás jelentősége az új Be-ben a nyomozás során

A gyanúsított kihallgatása után kezdődik a nyomozás vizsgálati szakasza, és az ügyészség irányítási jogkörét is ezt követően gyakorolhatja.

A gyanúsított jogállás a nyomozó hatóság illetve az ügyészség által létrehozott kapcsolat azzal a személlyel, aki a gyanúsítás közlése és a kihallgatást követően terheltből gyanúsítottá válik. A gyanúsított ekkor ismeri meg, milyen tények alapján, milyen bűncselekmény megalapozot gyanúja miatt folytatnak vele szemben eljárást, és mivel szemben kell védekezést előterjesztenie.

A Be. nem zárja ki, hogy az ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésére a gyanúsítás közlését követően, de még a terhelti vallomás megtétele előtt sor kerüljön. A terhelt ebben az esetben már az ügyészség tájékoztatásának tudatában tehet érdemi vallomást.⁷³¹

A védelem formai kényszer nélkül kezdeményezheti az ügyészségi intézkedés, határozat kilátásba helyezését. A védelem oldaláról érkezett kezdeményezés elutasítása sem formához kötött, az elutasító döntés ellen nincs helye jogorvoslatnak. a kilátásba helyezett intézkedés vagy határozat elutasítása azonban írásbeli formához kötött, amely a gyanúsított kihallgatásról készített jegyzőkönyvbe is foglalható.⁷³²

Az ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezés az egyezség megkötéséhez hasonlóan előzetes megállapodáshoz kötött, egyszerűbb formai kötöttségekkel, ugyanakkor bizonyos értelemben kevésbé kiszámítható eredménnyel.[...] a terhelti együttműködés alapja minden esetben a bizonyítás 163. § (4) bekezdés c) pontjában meghatározott szabálya, amely szerint a vádló, a terhelt és a védő által valósnak elfogadott tényeket nem kell bizonyítani.⁷³³

⁷³¹ Legfőbb Ügyészség LFNIGA//142/2019. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 404. §

⁷³² Legfőbb Ügyészség LFNIGA//142/2019. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 405. §

⁷³³ BÉKÉS Ádám (a): Ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése. Kommentár a büntetőeljárás törvényhez, 1. kötet. Főszerk: POLT Péter, Wolters Kluver Hungary, Budapest, 2018. 793. o.

2.1. Ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése – az általános feltételek

Az ügyészség a nyomozás során bármikor közölheti a gyanúsítottal, hogy milyen intézkedés alkalmazására illetve határozat meghozatalára lát lehetőséget abban az esetben, ha a gyanúsított a bűncselekmény elkövetését beismeri.⁷³⁴ Ennek ellenkező oldalát a Be. 406. § (4) bekezdése tartalmazza: a gyanúsított és a védő a nyomozás során bármikor közölheti az ügyészséggel vagy a nyomozó hatósággal, hogy a Be. 404. § (2) bekezdésében meghatározott intézkedés alkalmazása vagy határozat meghozatala érdekében a gyanúsított a bűncselekmény elkövetését beismeri. Az intézkedések illetve határozatok felsorolását a Be. 404. § (2) bekezdés a), b), c), és d) pontjai tartalmazzák⁷³⁵, mely felsorolás nem jelent rangsort. Az ügyészségi tájékoztatásnak tartalmaznia kell, hogy a tervezett intézkedésnek illetve a határozatnak mi az érdemi tartalma és - a bűncselekmény elkövetésének beismerésén kívül – mik annak a további feltételei.⁷³⁶ Ilyenek lehetnek pl. a Be.404. § (2) bekezdés a), b) és d) pontjai esetében az ügy, illetve más büntetőügy felderítésében, bizonyításában történő együttműködés⁷³⁷, Be. 404. § (2) bekezdés c) és d) pontjai esetében a sértett által érvényesíteni kívánt polgári jogi igény kielégítése⁷³⁸, továbbá a Be. 404. § (2) bekezdés b) pontja kivételével a feltételes ügyészi felfüggesztés keretében előírható egyéb kötelezettség teljesítése⁷³⁹

Ha a gyanúsított nyilatkozatának megtétele előtt védő kirendelését indítványozza a Be. 406. § (1) bekezdése szerint az ügyészség illetve a nyomozó hatóság számára védőt rendel ki. E jogra való figyelmeztetés a hatóság feladata.

⁷³⁴ Be. 404. § (1) bek.

⁷³⁵ Az ügyészség

a) közvetítői eljárás céljából az eljárás felfüggesztését, illetve a közvetítői eljárás eredményéhez képest az eljárás megszüntetését,

b) feltételes ügyészi felfüggesztés alkalmazását és annak eredményéhez képest az eljárás megszüntetését,

c) a gyanúsított együttműködésére tekintettel - a 399. § (1) bekezdésében meghatározott okból - az eljárás megszüntetését, illetve - a 382. § (1) bekezdésében meghatározott okból - a feljelentés elutasítását, illetve

d) vádemelés esetén a XCVIII. és C. Fejezetben meghatározott külön eljárás érdekében szükséges intézkedések megtételét helyezheti kilátásba, ha a felsorolt intézkedések vagy határozatok e törvényben meghatározott - a bűncselekmény elkövetésének beismerésén, illetve az együttműködésen kívüli - feltételei fennállnak.

⁷³⁶ Be. 405. § (1) bek.

⁷³⁷ Be. 404. § (3) bek. a) pont

⁷³⁸ Be. 404. § (3) bek. b) pont

⁷³⁹ Be. 404. § (3) bek. c) pont

A Be. 406. § (2) bekezdése szerint: „a gyanúsítottak az (1) bekezdésben foglaltakra tekintettel tett *vallomása és az annak alapján megszerzett bizonyítási eszköz bizonyítékként nem használható fel, ha*

- a) a gyanúsított a vállalt feltételeket maradéktalanul teljesíti, azonban az ügyészség intézkedése vagy határozata a kilátásba helyezett intézkedéstől vagy határozattól eltér, vagy a
- b) az ügyészség intézkedésének vagy határozatának kilátásba helyezése törvénysértő volt.

A másik oldal pedig: „Az ügyészség nem köteles a kilátásba helyezett és a gyanúsított által elfogadott intézkedést megtenni, vagy határozatot meghozni, ha a *gyanúsított a vállalt feltételeket nem teljesíti vagy valótlan vallomást tesz*. Ebben az esetben a gyanúsítottak az (1) bekezdésben foglaltakra tekintettel tett *vallomása bizonyítási eszközként felhasználható.*⁷⁴⁰

A gyanúsított beismerő vallomása az elsőként ismertetett esetben azért nem vehető figyelembe, mert a hatóság „megtévesztette” a gyanúsítottat, mégpedig azzal, hogy meghatározott intézkedést vagy határozatot helyezett kilátásba, azonban az „ígéretét nem tartotta be”, a b) pontban pedig törvénysértő volt az ajánlat megtétele.

Abban az esetben, ha a gyanúsított valótlan vallomása révén kívánt kedvezőbb helyzetbe jutni, a beismerés bizonyítékként felhasználható.

Ha az intézkedés alkalmazását vagy határozat meghozatalát a gyanúsított vagy védője kezdeményezi, beismerő vallomás megtételét kilátásba helyezve, azonban a kezdeményezéssel az ügyészség nem ért egyet, a gyanúsított és védőjének kezdeményezése bizonyítékként nem vehető figyelembe, további fontos szabály pedig az, hogy ügyészség arról nem tájékoztathatja a bíróságot és az ezzel összefüggésben keletkezett ügyiratokat sem nyújthatja be a bírósághoz.

A nyomozás során alkalmazható fentiekben érintett jogintézmények közül általánosságban csak a közvetítői eljárással, és a feltételes ügyészi felfüggesztéssel foglalkozom, különös tekintettel az ezen eljárásokban megkövetelt beismerő vallomással, és annak felhasználhatóságával. Figyelemmel arra, hogy az egyezség egy új jogintézmény a beismerő vallomás jelentőségét és az eljárást magát részletesen megvizsgálom.

⁷⁴⁰ Be. 406. § (3) bek.

2.2. A bíróság elé állítás és a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás beismeréshez kötött esetei

Ez a két bíróság előtt befejeződő jogintézmény annak függvényében konkurrál egymással, hogy a gyanúsított kihallgatásától számított 30 nap eltelt-e vagy sem, illetve az eljárás tárgyát képező bűncselekménynek milyen a törvényi fenyegettsége. A különbségeket az alábbiakban fejtem ki.

2.2.1. Bíróság elé állítás

A bíróság elé állítás beismeréshez kötött esete (amikor nincs tettenérés) illetve a büntetővégzés meghozatalára irányuló ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmények esetében az eljárás a bíróság előtt fejeződik be, a bíróság hoz döntést az ügyben, és ott eleve feltétel a gyanúsított beismerő vallomása.

A bíróság elé állítás beismerő vallomáshoz kötött esetében a terheltet a gyanúsítottként történő kihallgatástól számított egy hónapon belül kell bíróság elé állítani:

- ha a Be.723. § a)-c) pontjában meghatározott feltételek⁷⁴¹ fennállnak,
- a terhelt a bűncselekmény elkövetését beismerte.⁷⁴²

Őrizet bíróság elé állítás céljából is elrendelhető⁷⁴³, továbbá a bíróság elé állítás előtt elrendelt személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés a bíróság elé állítás napján tartott tárgyalás befejezéséig tart.⁷⁴⁴

Az ügyészség közli a gyanúsítottal, ha őt bíróság elé kívánja állítani, és a gyanúsított részére védőt rendel ki, ha a gyanúsított nem kíván védőt meghatalmazni.

Bíróság elé állítás esetében az ügyészség feljegyzést nyújt be a bírósághoz, melyet legkésőbb a tárgyalás megkezdésekor kézbesít a gyanúsítottnak és védőjének.

⁷⁴¹ Be. 723. § a) a bűncselekményre a törvény tízévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendel, b) az ügy megítélése egyszerű, c) a bizonyítékok rendelkezésre állnak kivéve a d) pontot (a terheltet a bűncselekmény elkövetésén tetten érték), mert ennek a helyére lép a beismerés.

⁷⁴² Be.724.§

⁷⁴³ Be.725. § (1) bek.

⁷⁴⁴ Be.725. § (2) bek.

A bíróság az ügyészség tájékoztatását követően nyomban kitűzi a tárgyalást, és az ügyészség feladata, hogy a gyanúsítottat a tárgyalás időpontjára bíróság elé állítsa, és egyidejűleg a védőt is idézi. Az ügyészség gondoskodik arról, hogy a bizonyítási eszközök a tárgyaláson rendelkezésre álljanak.

A tárgyaláson a vád előterjesztése után a bíróság az ügyiratokat visszaküldi az ügyészségnek, ha a gyanúsított kihallgatásától számított több, mint egy hónap eltelt, a bűncselekményre a törvény több, mint tízévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést rendel, illetve a bizonyítási eszközök nem állnak a rendelkezésre.

A bíróságnak lehetősége van egy alkalommal, legfeljebb 15 napra elnapolni a tárgyalást.

Abban az esetben, ha a tárgyaláson felvett bizonyítás eredményéhez képest további bizonyítási eszközök felkutatása szükséges, és ezért a tárgyalás tizenöt napon belül vagy újabb elnapolás nélkül nem folytatható, a bíróság az ügyiratait visszaküldi az ügyészségnek.

Az ügyészség a vádat akkor módosíthatja, ha a bíróság elé állítás feltételei a módosított vád szerinti bűncselekményre is fennállnak, egyébként ebben az esetben is visszaküldi a bíróság az iratokat az ügyészségnek.

2.2.2. Büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás

A büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás csekélyebb tárgyi súlyú, egyszerűbb megítélésű ügyek hatékony elintézésére⁷⁴⁵ biztosít lehetőséget. Ennek a külön eljárásnak a szabályai kizárólag a bíróságra vonatkozóan tartalmazznak speciális rendelkezéseket, azaz a nyomozásra az általános rendelkezések az irányadók, akkor is ha az ügyészség büntetővégzés meghozatalát kezdeményezi, vagy ha hivatalból dönt a külön eljárás lefolytatásáról. További sajátossága a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásnak, hogy amennyiben az arra jogosult tárgyalás tartását nem kéri, a bíróság tárgyaláson kívül hoz ügyszóhatározatot, amelyre az ítéletre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.⁷⁴⁶

⁷⁴⁵ Be. 740. § (1) A bíróság az ügyészség indítványára vagy hivatalból háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény esetén tárgyalás mellőzésével, az ügyiratok alapján büntetővégzést hoz, ha a) az ügy megítélése egyszerű, b) a vádlott szabadlábon van vagy más ügyben tartják fogva, és c) a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető. Továbbá (3) A bíróság az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény esetén is büntetővégzést hoz, ha a) az (1) bek. a)-c) pontjában írt feltételek fennállnak és b) a vádlott a bűncselekmény elkövetését beismerte.

⁷⁴⁶ BELOVICS Ervin (2017 b): A külön eljárások. Büntető eljárásjog. Harmadik aktualizált kiadás. Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 587. o.

A bíróság a büntetővégzést az ügy érkezését követő egy hónapon belül hozza meg.

A büntetővégzés ellen nincs helye felebbezésnek, azonban az ügyész, a vádlott, a védő, a magánfél⁷⁴⁷, a vagyoni érdekelt és az egyéb érdekelt⁷⁴⁸ a büntetővégzés kézbesítésétől számított nyolc napon belül tárgyalás tartását kérheti. A tárgyalás tartását indítványozó személynek a bíróság előkészítő ülésén való jelenléte kötelező. Ha az előkészítő ülésen nem jelenik meg és magát alapos okkal, előzetesen, haladéktalanul nem menti ki, úgy kell tekinteni, mint aki az indítványt visszavonta. A tárgyalás tartására irányuló indítványt az indítványozó az előkészítő ülés megkezdéséig visszavonhatja.⁷⁴⁹

A bírósági tárgyalás szabályainak ismertetésétől eltekintek, mert a téma szempontjából nem releváns.

A bírósági szakban befejeződő, beismerő vallomást igénylő két fajta eljárás között az a különbség, hogy egyrészt bíróság elé állításnál adott, hogy a gyanúsított kihallgatásától számított egy hónapon belül kell a gyanúsítottat bíróság elé állítani, míg ilyen időbeli megkötés nincs a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásban nincs. Másrészt amíg a bíróság elé állítható elkövető cselekménye maximum tízévi szabadságvesztéssel fenyegetett lehet, addig a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásban a cselekmény büntetethősége három illetve ötévi szabadságvesztés.

A kiszabható szankciók tekintetében is van különbség, így büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásban a bíróság végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést, közérdekű munkát, pénzbüntetést, foglalkozástól eltiltást, járművezetéstől eltiltást, kitiltást, sportrendezvények látogatásától való eltiltást, kiutasítást szabhat ki, katonával szemben lefokozást, szolgálati viszony megszüntetését, rendfokozatban visszavetést és a várakozási idő meghosszabbítását is kiszabhat, illetve jóvátételi munkát, próbára bocsátást vagy megrovást alkalmazhat. Ilyen megkötés bíróság elé állításnál nincs. Amint azt már ismertettem védő részvétele bíróság elé állításnál kötelező, míg a másik eljárás szabályai ezt nem követelik meg.

⁷⁴⁷ a polgári jogi igényrel kapcsolatban kérheti tárgyalás tartását

⁷⁴⁸ a büntetővégzés rá vonatkozó rendelkezésével kapcsolatban kérheti tárgyalás tartását

⁷⁴⁹ Be. 744. § (1) bek.

Megjegyzem abban az esetben, ha a bíróság elé állítás és büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás egymással konkurrálnak – tehát lehetőség van mindkettő alkalmazására – akkor a speciálprevenció dönti el, melyikkel él az ügyészség: ha az elkövető vonatkozásában a speciálprevenziós hatás jobban érvényesül azáltal, hogy a bíróság előtti megjelenés a jövőben a bűncselekmény elkövetésétől a terheltet visszatartja, akkor egyértelműen a bíróság elé állítást kell választani.

A bírósági szakaszban az előkészítő ülés szintén egy nívum, ezért az értekezésben ezt is ismertetni fogom.

2.3. A közvetítói eljárás

Az Európai Unió tanácsának 2001. március 15. napján kelt 2001/220/Ib. számú kerethatározatát - mivel nagyszámú és lényeges módosítást kellett elvégezni – felváltotta az Európai Parlament és Tanács 2012/29/EU irányelve, „a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról” amelyet a tagállamoknak 2015. november 15. napjáig kellett saját nemzeti jogukba átültetniük. Az irányelv 46. pontja szerint a „helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatások – köztük például az áldozat és az elkövető közötti közvetítés, a családi csoportkonferenciák és az ítélkező körök – jelentős előnnyel járhatnak az áldozatok számára [...]ezért az ilyen szolgáltatásoknál az áldozat érdekeit és igényeit kell elsődlegesen szem előtt tartani, orvosolva az áldozatnak okozott kárt, és elkerülve a további károkozást. [...] A helyreállító igazságszolgáltatási eljárásnak fő szabály szerint bizalmasnak kell lennie, kivéve, ha a felek ettől eltérően állapodnak meg, vagy ha jelentős közérdek miatt a nemzeti jog így rendelkezik.

A közvetítói eljárás célja kettős egyrészt a bűncselekmény következményeinek a jóvátétele, másrészt annak elősegítése, hogy a gyanúsított a jövőben jogkövető magatartást tanúsítson. Eljárásjogi feltétele, hogy a közvetítói eljárást a sértett és a gyanúsított indítványozza, vagy ahhoz önkéntesen hozzájáruljanak, ugyanis a mediáció alapelve a felek önkéntessége, akaratuk, valamint méltóságuk tiszteletben tartása.

A tevékeny megbánást eredményező közvetítói eljárás céljából az háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő élet, testi épség és egészség elleni (Btk. XV. fejezet) emberi szabadság elleni (Btk. XVIII. Fejezet), az emberi méltóság és egyes

alapvető jogok elleni (Btk. XXI. fejezet), közlekedési (Btk. XXII. Fejezet), vagyon elleni (Btk. XXXVI. Fejezet) illetve szellemi tulajdonjog elleni (Btk. XXXVII: Fejezet ha a bűncselekmény elkövetését terhelt a vádemelésig beismerte és a közvetítői eljárás keretében - vagy azt megelőzően, de a közvetítői eljárás keretében született megállapodásban jóváhagyva – a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.⁷⁵⁰

Ennél a kategóriánál az ügyésznek azt kell mérlegelnie, hogy a sértettnek adott jóvátétel önmagában elősegíti-e azt, hogy a gyanúsított a jövőben jogkövető magatartást tanúsítson, míg a Btk. 29. § (2) bekezdésében meghatározott ötévi szabadságvesztéssel nem súlyosabban fenyegetett bűncselekmény esetében megfontolás és mérlegelés tárgya az, hogy a bűncselekmény jellege, vagy annak elkövetési módja nem zárja-e ki a közvetítői eljárás céljából történő felfüggesztést.

A közvetítői eljárás feltételeit tartalmazó 412. § (2) bekezdés b) pontja úgy rendelkezik, hogy az ügyész a közvetítői eljárás lefolytatása céljából felfüggeszti az eljárást, ha a gyanúsított a *vádemelésig beismerő vallomást tesz*. Ha az ügyben nincs beismerő vallomás, a közvetítői eljárást határozattal meg kell tagadni.

Általában a felsorolt jellegű bűncselekmények *természetes személy* sértettjei esetében van lehetőség a közvetítői eljárás lefolytatására, nem kizárt azonban nem természetes személy sértett (jogi személy, más szerv) esetében sem.

Nincs helye közvetítői eljárásnak, ha nem következett be jóvátételt igénylő esemény, akár azért, mert a bűncselekmény előkészületi vagy kísérleti szakban maradt, vagy ha például vagyon elleni bűncselekmény esetében a kár lefoglalással megtérült, és a sértettnek ezen túlmenően nincs jóvátételi igénye.

Eredményes közvetítői eljárás esetében az eljárás tevékeny megbánás miatt megszüntetésre kerül, azonban, ha ez nem következik be a Be. 414. § (3) bekezdése tartalmaz egy kógens szabályt: „A gyanúsítottnak és a sértettnek a közvetítői eljárás során tett nyilatkozata az ügyben bizonyítékként nem használható fel. A közvetítői eljárás eredményét nem lehet a gyanúsított terhére értékelni.”

⁷⁵⁰ Btk. 29. § (1) bek.

Mindebből az is következik, hogy a közvetítői eljárásban, a vád tárgyává tett cselekményre nézve tett nyilatkozatot nem lehet a bírósági eljárásban a tárgyalás anyagává tenni, arra sem a terhelt, sem a tanúk nem nyilatkozhatnak, és az így tett nyilatkozatokra sem alapítható az ítéleti tényállás.⁷⁵¹

2.4. A feltételes ügyészi felfüggesztés

A Be. 416. § (1) bekezdése szerint az ügyészség határozattal felfüggesztheti az eljárást, ha a gyanúsított jövőbeni magatartására tekintettel az eljárás megszüntetése várható.

A feltételes ügyészi felfüggesztés feltételei⁷⁵² között nem szerepel a terhelti beismerő vallomás, azonban mivel azt a Be. 404. § (1) bekezdése feltételként tartalmazza, egyértelműnek tűnik, hogy ezen intézkedés illetve határozat meghozatala is beismerő vallomáshoz kötött, legalábbis amikor ezen határozat meghozatalának lehetőségét az ügyészség kilátásba helyezi vagy azt a gyanúsított és a védő kezdeményezi. A főszabály a feltételes ügyészi felfüggesztésnél az, hogy a gyanúsított jövőbeni magatartására tekintettel az eljárás megszüntetése várható, ami beismerő vallomás hiányában is a feltételes ügyészi felfüggesztés lehetőségére utal.

Az ügyészség feltételes ügyészi felfüggesztéssel kapcsolatos döntése, illetőleg a feltételes felfüggesztést követően hozott döntése *a nyomozás része*, azonban szükséges kihangsúlyozni, hogy ez a jogintézmény nem a megrovás alternatívája, hanem a vádemelésé. Akkor célszerű az eljárás feltételes ügyészi felfüggesztése, amikor a bírósági eljárásban az ügyészség próbára bocsátást indítványozna, de remélhető, hogy az elkövető jövőbeni magatartása, bírósági eljárás nélkül is kedvezően megváltozik.⁷⁵³

Ugyanúgy mint a közvetítői eljárásnál háromévi illetve különös méltánylást érdemlő esetben öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmények esetében van helye, a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a feltételes ügyészi felfüggesztéstől gyanúsított magatartásának kedvező változása várható.⁷⁵⁴

⁷⁵¹ ELEK B. (2018 a): i.m. 102.

⁷⁵² Be. 416. § (1), (2) és (3) bek.

⁷⁵³ Legfőbb Ügyészség LFNIGA//142/2019. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 416. §

⁷⁵⁴ Be. 416. § (2) bek.

Kizárt a feltételes ügyészi felfüggesztés a Be. 416. § (3) bekezdésében meghatározott eseteiben, melyek egyrészt az elkövető korábbi előéletével (többszörös visszaeső, felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje, próbárabocsátás ideje alatt stb.), illetve a bűncselekmény elkövetési körülményeivel (bűnszervezetben történő elkövetés, halált okozó bűncselekmény) kapcsolatosak.

A feltételes ügyészi felfüggesztés idejére magatartási szabály vagy kötelezettség előírása is lehetséges, ezekkel kapcsolatban pártfogó felügyelői vélemény beszerzése elrendelhető.

A feltételes ügyészi felfüggesztés idejére a gyanúsított pártfogó felügyeletét is elrendelheti az ügyészség.

Az eljárás folytatására kerül sor a Be. 420. § (2) bekezdésében továbbá a Be. 417. §-a alapján elrendelt feltételes ügyészi felfüggesztés esetében a Be. 420. § (4) bekezdése alapján.

A Be. 420. § (2) bekezdés b) pontjában írt kógens előírás okán, amennyiben a gyanúsítottat a feltételes ügyészi felfüggesztés tartama alatt elkövetett szándékos bűncselekmény miatt feltétels ügyészi felfüggesztés tartama alatt gyanúsítottként hallgatják ki, az ügyészség az eljárás folytatását rendeli el. E rendelkezés kötelező jellegén nem változtat az a körülmény sem, ha utóbb e bűncselekmény miatti eljárás bármely okból történő megszüntetésére kerül sor, az eljárás folytatásának elrendelésére vonatkozó kötelezettség a gyanúsított kihallgatás tényéhez igazodik.⁷⁵⁵

Eredményes feltételes ügyészi felfüggesztés esetén a legideálisabb esetben az eljárás megszüntetésére kerülhet sor, ha a terhelt a feltételes ügyészi felfüggesztés keretében előírt magatartást tanúsította vagy annak tartama eredményesen letelt.

A büntethetőséget megszüntető ok *vagylagosan* van meghatározva, melyből az következik, hogy az eljárást az előírt magatartás tanúsítása esetén a Be. 398. § (2) bekezdésének c) pontja alapján meg kell szüntetni akkor is, ha a feltételes ügyészi felfüggesztés időtartama még nem járt le.⁷⁵⁶

⁷⁵⁵ lásd még a Be. 874. § (6) bek. b) pontját

⁷⁵⁶ a Be. 398. § (2) bek. c) pontja külön nevesíti a feltételes ügyészi felfüggesztés keretében előírt magatartás tanúsítását vagy a feltételes ügyészi felfüggesztés tartamának eredményes elteltét

Összefoglalva közvetítői eljárás és a feltételes ügyészi felfüggesztés esetkörét látható, hogy mindkét jogintézmény ügyészi felfüggesztő határozatot eredményez, ez azonban a fentieket átnézve nagyrészt a gyanúsított hozzáállásától is függ, és a felfüggesztés időtartama alatt tanúsított gyanúsított magatartás eredményeképpen az eljárás megszüntetésére vagy az eljárás folytatására kerül sor. E két, részletesebben megvizsgált jogintézménynél – ha minden „jól megy, és gyanúsított partner ebben” - az eljárás nem kerül bírósági szakba, az ügyészség részéről kerül megszüntetésre az eljárás a Be. 398. § (2) bekezdésében felsorolt okok alapján.

Megrovás alkalmazása egyik esetben sem alternatíva, mert a megrovással az ügyészség azt állapítja meg, hogy a cselekmény társadalomra veszélyessége az elbíráláskor már megszűnt illetve olyan csekély fokban vált veszélyessé a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legkisebb büntetés kiszabása vagy más intézkedés alkalmazása szükségtelen. Ez az intézkedési mód tulajdonképpen az ügyészség mérlegelő tevékenységének az eredménye a törvényben előírtak alapján, és itt nincs szükség a terhelt részéről semmiféle további magatartás tanúsítására, megrovásnál a cselekmény egyik megvalósulásának az ismérve, a társadalom a veszélyesség vizsgálata áll a középpontban, tehát maga a tett, nem pedig a tettes.

Közvetítői eljárásnál illetve a feltételes ügyészi felfüggesztésnél a cselekmény csak és kizárólag abból a szempontból „fontos”, hogy az háromévi illetve ötévi szabadságvesztésnél ne legyen súlyosabb fenyegettségű, továbbá közvetítői eljárásnál azon bűncselekményi körbe tartozzon, amely a Btk. 29. § (1) bekezdésében fel van sorolva.

3. Egyezség a bűnösség beismeréséről

3.1. Az egyezség jogintézményének kialakulását elősegítő okok

A Be. pergazdaságossági okokból biztosítja azt, hogy az ügyészség és a terhelt egyezséget kössön. (...) Ez a külön eljárás a tisztességes eljárás követelményrendszerének megfelelő módon nyújt lehetőséget az állam büntetőjogi igényének ésszerű időn belül történő érvényesítésére, ami egyben azt is jelenti, hogy a terhelt a lehető legrövidebb ideig áll büntetőeljárás hatálya alatt. Egyértelmű, hogy amennyiben a bűncselekmény elkövetésének időpontjához viszonyítottan rövid időn belül sor kerül a büntetőjogi felelősségre vonásra, ez a tény pozitív hatású mind a speciál-, mind a generálprevenció szempontjából.

Mindezek érdekében ösztönzi a Be. a terheltet arra, hogy amennyiben a bűncselekményt elkövette, a végrehajtás tényét ismerje be. Ilyen jellegű egyezségnek bármely bűncselekmény elkövetésekor helye van.⁷⁵⁷

A Be.LXV. és XCIX. Fejezete – eljárás egyezség esetén szerint lefolytatott eljárás elsődleges célja, hogy a megkötött egyezség mind az ügyészség, mind a terhelt számára előnyökkel járjon. Ez a vádhatóság szempontjából elsősorban abban nyilvánulhat meg, hogy a terhelt az ügyészség által megállapított tényállásnak és jogi minősítésnek megfelelően beismeri a bűncselekmény elkövetését. A terhelti beismerést ugyanakkor a vádhatóság részéről csak abban az esetben lehet előnyként értékelni, ha az egyszerűbbé, eredményesebbé teszi az állam büntetőigényének azáltal, hogy a beismerés hiányában felmerülő – akár a büntetőeljárás nyomozati vagy bírósági szakaszának jelentős elhúzóadásban megnyilvánuló – bizonyítási nehézségek elkerülhetők.⁷⁵⁸

Annak ellenére, hogy lényegében az egyezség is inkább a büntetőeljárás nyomozati szakaszához köthető, kezdeményezője lehet - ugyanúgy mint a Be. 404. §-ában meghatározott jogintézményeknél – a terhelt, a védő és az ügyészség, a Be. mégis külön tárgyalja. Ennek oka, hogy bár az egyezség az ügyészség és a terhelt valamint védője között jön létre, annak szentesítését – jóváhagyás esetén - a bíróság látja el névjegyével a Be. XCIX. Fejezetében meghatározott eljárás keretében.

Az egyezség lényegét összefoglalva: megkötését az ügyészség, de a terhelt és a védő is kezdeményezheti. Az egyezség kezdeményezésekor két eset lehetséges: az egyik: az ügyészség nem ért egyet a kezdeményezéssel, illetve, hogy a terhelt visszautasítja az ügyészség ajánlatát, a másik lehetséges eset, hogy a kezdeményezés alapján a másik fél az egyezség lehetőségét nem zárja ki, ekkor kerül sor az egyezség megkötésére irányuló eljárás lefolytatására.⁷⁵⁹

⁷⁵⁷ BELOVICS Ervin (2017 a): Opportunitási lehetőségek az általános szabályok szerint zajló bírósági eljárás kiváltása érdekében. In: BELOVICS Ervin - TÓTH Mihály: Büntető eljárásjog harmadik, aktualizált kiadás. Az új büntetőeljárás törvény tankönyve. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 275. o.

⁷⁵⁸ Legfőbb Ügyészség BF. 1399/2018/1-I.

⁷⁵⁹ BELOVICS E. (2017 a): i.m. 275. o.

A Be. 391. § (1) bekezdése „az ügyészség eljárása a vizsgálat során” található felsorolásban a második helyen szerepel az, hogy az ügyészség a gyanúsított kihallgatása után a nyomozás ügyiratai alapján megvizsgálja, hogy az ügyben helye van-e az egyezség kezdeményezésének.

Az egyezség jogi természetét illetően kiemelt fontosságúnak tartom a módszert, amely a terhelt beismerő vallomásán alapul, ha azt objektív bizonyítékok is alátámasztják, korlátja, hogy nem járhat a garanciák sérelmével, axiómája pedig az alaki igazság elfogadása.

Ha kiindulási pontnak elfogadjuk, hogy az eljárási garanciákat nem lehet csorbítani, ugyanakkor hatékonyabbá kívánjuk tenni az eljárási rendszerünket, akkor könnyű belátni, hogy ez kizárólag a terhelt együttműködése esetén sikerülhet. Egyedül a terhelt mondhat le garanciális szabályok alkalmazásáról, feltéve, hogy döntése önálló és befolyásmentes. Nyilvánvaló, hogy a terheltet a törvény érdekeltté teheti abban, hogy a büntetőeljárás során tárja fel a cselekmény részleteit és saját felelősségét, amelyért cserébe enyhébb szankcióban részesül.[...] Tehát, a büntetőeljárás gyorsításának, ugyanakkor a garanciák megtartásának szinte egyetlen eszköze a terhelt beismerése esetén a vele való egyezség. Természetesen, ez nem jelenti azt, hogy a terhelti beismerés mindenáron való megszerzése cél lehetne a hatóságok részéről, illetve azt sem, hogy olyan ügyekben kerüljön sor egyezségekre, amelyek jogellenességének (társadalomra veszélyességének) mértéke nem indokolja a büntetés csökkentését.⁷⁶⁰

Az egyezségekre nem szabad úgy tekinteni, mint a terhelt kedvezőbb büntetéséhez vezető útra, amelynek esetében az állam részlegesen lemond a büntetőjogi igényéről. Az egyezség inkább az állam és társadalom érdeke: gyorsabb út a nem vitatott döntéshez, az összetett ügyek könnyebb felderítése és bizonyítása.

3.2. Az egyezség megkötése - az egyeztetés folyamata

Egyezség megkötésére irányuló eljárásban védő részvétele kötelező⁷⁶¹, ha az egyezség nem jön létre, akkor a védő kirendelés hatálya az egyeztetés befejezéséig tart.⁷⁶²

⁷⁶⁰ BÉKÉS Ádám (2018 b): Egyezség a bűnösség beismeréséről. Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez. 1. kötet. Főszerk.: POLT Péter, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 800. o.

⁷⁶¹ Be. 407. § (4) bek.

⁷⁶² Be. 407. § (5) bek.

Az egyeztetési megbeszélés teljesen kötetlen, első alkalommal az egyeztetés történhet a gyanúsított távollétében, tehát a védő és az ügyészség képviselője között.⁷⁶³ Amennyiben ez eredménytelen, nem kerül sor a gyanúsított jelenlétében történő megbeszélésre.

Az egyezség megkötése érdekében az ügyészség, a terhelt és a védő a bűnösség beismeréséről, valamint az egyezség tartalmi elemeiről folytathat egyeztetést, amely nem terjedhet ki az egyezség tárgyát képező bűncselekmény tényállására, valamint annak Btk. szerinti minősítésére. A szlovén jogalkotásból ismert példát vette alapul a magyar büntetőeljárás, amely kétféle megegyezést ismer: az első esetben az ügyész, a terhelt és a védő formális megállapodást köt, amelyet a bíróság jóváhagy vagy elutasít. A második eset a kötelező bírósági előkészítő ülés során történő megegyezés, amely a terhelt belenyugvásán alapszik - a terhelt az ügyész által kilátásba helyezett szankciót fogadja el. Az ügyiratok adatai alapján a történeti tényállást az ügyészségnek kell megállapítania, és ugyancsak az ügyészség szakmai kompetenciájába tartozik és szakmai felelősségi körébe tartozik a bűncselekmény minősítése⁷⁶⁴, ez pedig az amerikai rendszerben ismert tényállásra vonatkozó „alku nem lehetséges” kiindulópontot jelenti.⁷⁶⁵

A Be. 409. § -a az alábbi fontos garanciális elemeit sorolja fel:

„(1) Ha az ügyészség és a terhelt az egyezség tartalmában megegyezett, az ügyészség a gyanúsított kihallgatása során figyelmezteti a terhelte a tervezett egyezség következményeire.

A vizsgálat során egyébként a nyomozó hatóság önállóan elvégzi a nyomozati cselekményt, ha az a gyanúsítás tárgyát nem érinti, vagy a gyanúsítás tárgyává tett bűncselekmény más elkövetőjének felderítésére irányul.⁷⁶⁶ a vizsgálat során az ügyészség a gyanúsítottat meghallgathatj, ha szükségesnek tartja illetve köteles meghallgatni a vele egyeztetés eredményeként létrejött egyezség jegyzőkönyvbe vétele érdekében.

Fontosnak tartom kihangsúlyozni, hogy amennyiben a terhelt nem az egyezség tárgyában történt egyeztetés során tesz beismerő vallomást, hanem beismerő vallomása már egyébként is

⁷⁶³ Be. 408. § (1) bek. második mondat

⁷⁶⁴ BELOVICS E. (2017 a): i.m. 275-276. o.; illetve Be. 408. § (1) bek.

⁷⁶⁵ BÉKÉS Á. (2018 b): i.m. 800. o.

⁷⁶⁶ Be. 392. § (4) bek. a) és b) pontok

a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség rendelkezésére áll, a már beismerő vallomást tett terhelt nem illeti meg az egyezségkötés.

(2) Az ügyészség az egyeztetés eredményeként létrejött egyezséget a gyanúsított kihallgatás jegyzőkönyvébe foglalja, amely az (1) bekezdés szerinti figyelmeztetést és a terhelt erre adott nyilatkozatát is tartalmazza. A jegyzőkönyvet az ügyész, a terhelt és a védő együttesen írja alá.⁷⁶⁷

Az egyezség kötelező tartalmi elemei a büntetés vagy önállóan alkalmazható intézkedés mértéke vagy tartama, és ezt konkrétan kell meghatározni. Ha az egyezség büntetés kiszabására a jegyzőkönyvben rögzíteni kell, hogy az ügyészség és a terhelt milyen nemű, mértékű vagy tartamú büntetést vesz tudomásul.

(3) A jegyzőkönyvbe foglalt egyezség az annak alapján folytatott eljárás célján túlmenően joghatás kiváltására nem alkalmas.

(4) Ha az ügyészség és a terhelt nem kötött egyezséget, a kezdeményezés, valamint az ezzel összefüggésben keletkezett ügyiratok bizonyítékként, illetve bizonyítási eszközként nem használhatók fel. Ebben az esetben az ügyészség az egyezség megkötésére irányuló kezdeményezésről nem tájékoztathatja a bíróságot és az ezzel összefüggésben keletkezett ügyiratokat sem nyújthatja be a bírósághoz.

Tehát itt ugyanaz a szabály érvényesül, mint a nyomozás során az ügyészség által felajánlott intézkedés alkalmazása és határozat kilátásba helyezése kapcsán.

Az egyezség kezdeményezése valamint az ezzel összefüggésben keletkezett ügyiratok – a jegyzőkönyvbe foglalt egyezséget kivéve – bizonyítékként csak abban az esetben nem használhatóak fel, ha az ügyészség és terhelt nem kötött egyezséget. Amennyiben az egyezség megkötése megtörtént, annak jóváhagyását azonban a bíróság megtagadja, a hivatkozott

⁷⁶⁷ 9/2018(VI. 29.) LÜ. utasítás 50. § (1) bek.: Ha az egyezségkötést az ügyészség kezdeményezte, vagy egyetért a terhelt illetve védője egyezség megkötésére irányuló kezdeményezéssel, a nyomozó hatóság által biztosított, folyamatos kép-és hangfelvétel készítésére alkalmas helyiségben a szükséges részletességgel jegyzőkönyvbe foglalja az egyeztetést, valamint az annak során elhangzott tájékoztatást és figyelmeztetést. a rögzítés említett módjának akadálya esetén fel kell hívni a terheltet és védőjét arra, hogy kezdeményezésüket foglalják írásba, és a nyomozó hatóság útján küldjék meg az ügyészségnek. (2) bek. Az ügyészség nem köthet egyezséget, ha terhelti beismerés önkéntességére vagy hitelt érdemlőségére nézve kétségek merülnek fel, vagy a beismerés hiányában rendelkezésre álló bizonyítékok nem lennének elégségesek a vádemeléshez.

korlátozás a bizonyítékok felhasználhatóságát illetően nem érvényesül. Azon bizonyítékok felhasználhatóságát, amelyek nem állnak összefüggésben az egyezség kezdeményezésével, semmilyen eljárásjogi korlátozás nem érint, még abban az esetben sem, ha azok beszerzésére a terheltnek az egyezség megkötése keretében tett vallomása alapján került sor.

Egyezség kötésére a törvény hatálybalépését követően – 2018. július 1. napja után - indított büntetőeljárásokban van lehetőség minden további vizsgálat nélkül, az ezt megelőzően elkövetett bűncselekmények esetén a Btk. 2. §-ában írtak alapján kell állást foglalni abban akérdésben, hogy az egyezség alapján törénő elbíráláskor a hatályos Btk. – a 83. §-ban írtakkal együtt történő – alkalmazása kedvezőbb-e a terhelt számára, mint az elkövetéskor hatályos anyagi jogi figyelembe vétele.

Elek Balázs a „Költségek és időtartalékok a büntetőeljárásban” című tanulmányában azt hangsúlyozta, hogy „minden konszenzusos módnak az alapvető előfeltétele a bizalmi elv, szemben a ma még sokszor tapasztalható bizalmatlansággal.”⁷⁶⁸

A Be. nem kívánta formalizálni az egyezség megkötését, ezért a lehető legkevesebb kööttséget ír elő annak érdekében, hogy az ügyészség és a védelem között a legkönnyebben jöjjön létre a konszenzus. Ugyanakkor nem kizárt, hogy a szakmai hivatásrendek számára iránymutatás céljából ne adhatnának ki utasítást vagy szabályzatot a felettes szervek, ezek azonban Békés Ádám véleménye szerint magatartási szabályok lehetnek, nem pedig az egyezség alkalmazását szűkítő anyagi vagy eljárási normák. Egyezség esetében biztos, hogy szemléletváltásra van szükség, amely lehet, hogy lassabban fog menni, a cél azonban ennek a jogintézménynek a megteremtésével az volt, hogy az ügyészség a lehető legtöbb esetben alkalmazza a konszenzuális megoldásokat, amelyekhez együttműködésre van szükség. Ehhez pedig le kell ülni és beszélgetni a lehetséges megoldási és elfogadhatósági módokról, úgy, hogy az asztal két térfelén ülő ügyész és védő ne az ellenséget lássa a másikban, hanem egy konszenzusra kész szakmai partnert, akinek az az érdeke, hogy a büntetőeljárás minél előbb és mindkettejük számára kedvezően záruljon le, nem beszélve a terheltről akinek nem kell, hogy „Damoklesz kardja” - a büntetőeljárás beláthatatlan hosszúságú - éveit a feje felett lebegjenek.

A Be. 411. § (3) bekezdése speciális eseteket ölel fel, melyekkel részlesen nem foglalkozom, továbbá az egyezség valamint az együttműködő gyanúsított, közvetítői eljárás és a feltételes

⁷⁶⁸ ELEK Balázs: Költségek és időtartalékok a büntetőeljárásban, Büntetőjogi Szemle 2015/1-2. 16. o.

ügyészi felfüggesztés lehetséges kapcsolódási pontjait szabályozza a Be. 411. § (5) bekezdés a), c) és d) pontja. Az egyezségben a fenieken kívül a terhelt vállalhatja, hogy a magánfél polgári jogi igényét, illetve a sértett előzetes bejelentése szerint érvényesíteni kívánt polgári jogi igényt az egyezség jóváhagyásáról döntő előkészítő ülésig kielégíti.⁷⁶⁹

Kizárt az egyezségkötés a kényszergyógykezelés, az elkobzás, a vagyonekobzás és az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele kérdésében.⁷⁷⁰

3.3. A bíróság eljárása egyezség esetén

Ha az ügyészség a terhelttel egyezséget kötött, az ügyészség a jegyzőkönyvbe foglalt egyezséggel azonos tényállás és minősítés miatt emel vádat. A vádirat a Be. 424. § (2) bekezdés a), b), és c) foglalt indítványokat hogy tartalmazza. A vádirattal együtt az egyezséget tartalmazó jegyzőkönyvet is be kell nyújtani a bírósághoz.

A bíróság az egyezség jóváhagyása tárgyában előkészítő ülést tart, melyen védő részvétele kötelező.⁷⁷¹ Az előkészítő ülésen lényegében az ügyész a vádat (a tényállást és a bűncselekmény Btk. különös része szerinti minősítését) és a megkötött egyezség szerinti büntetés illetve önállóan alkalmazható intézkedés kiszabására tesz indítványt, és a Be.733. § -ában írt valamennyi feltétel meglétére utalnia kell.

Fontos kiemelni, hogy a Be. felhatalmazó rendelkezése hiányában a megkötött *egyezség módosításra nincs lehetőség*. Amikor az egyezség megkötését követően új tény vagy körülmény merül fel, illetve az egyezséggel összefüggésben megállapítható törvénysértésre figyelemmel előfordulhatnak olyan esetek, amikor az egyezségben foglaltak a továbbiakban nem tekinthetők megalapozottnak, törvényesnek. Ilyenkor az ügyészségnek, amennyiben a vád benyújtására még nem került sor az általános szabályok szerint (421-423. §) szerint kell vádat emelni, ha pedig a vádemelés a 424. § -a alapján már megtörtént, a vádat az előkészítő ülésen módosítani kell. Ilyenkor a bíróság meg fogja tagadni az egyezség jóváhagyását és a 734. § (3) bekezdésében írtak szerint jár el.⁷⁷²

⁷⁶⁹ Be. 411. § (5) bek. b) pont

⁷⁷⁰ Be. 411. § (6) bek.

⁷⁷¹ Be. 731. § (2) bek.

⁷⁷² Legfőbb Ügyészség BF. 1398/2018/1-I.

Azt is kiemelt jelentőségűnek tartom, hogy a vádemelést követően az ügyészség és a terhelt, illetve a védő között egyezség megkötése kizárt, erre az eljárási törvény lehetőséget nem biztosít.⁷⁷³

A bíróság a vád és az indítványok ismertetését követően a vádlottat tájékoztatja, hogy abban az esetben ha az egyezség jóváhagyására kerül sor a vádképviselőt ellátó ügyész által ismertett tényállás megállapítására kerül sor, valamint minősítés szerinti bűncselekményben mondja ki bűnösnek, és a büntetési indítványban meghatározott büntetés illetve önállóan alkalmazható intézkedés kiszabására kerül sor vele szemben. A vádlottat – amennyiben beismerő vallomását fenntartja – arról is tájékoztatja a bíróság, hogy az egyezséget jóváhagyó végzés ellen nincs helye fellebbezésnek.

A terhelt az egyezségtől mindaddig elállhat, amíg a bíróság az előkészítő ülésen nem dönt az egyezség tárgyában.

A bíróság ezt követően a terheltet hallgatja ki, lehetőséget adva neki arra, hogy védőjével - megteendő nyilatkozata előtt - tanácskozzon. A terhelt nyilatkozata kétirányú: egyrészt beismerő vallomását az egyezséggel egyzően fenntartja-e, másrészt lemond-e a tárgyalás jogáról.

A terhelt e két kérdésre adott igenlő válasza esetén a bíróság a Be.733. §-ában felsorolt feltételek megléte esetén az egyezséget jóváhagyja.

A 733. § d) pontjában – *a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt ésszerű kétely nem mutatkozik* – és e) pontjában – *a vádlott bűnösségét beismerő nyilatkozata egyértelmű és az ügyiratok is alátámasztják* – a Be. 183. § (4) bekezdésben meghatározott szabály „visszaköszön” mely szerint a terhelt beismerése esetén – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat, tehát a bíróság a vádlott egyezség tárgyában tett beismerő vallomását „szkeptikusan” fogadhatja, ha azt az ügyiratok nem támasztják alá, ehhez viszont a rendelkezésre álló bizonyítékokat ismerni kell.

A 734. § (1) bekezdés a), b), c), d) és e) pontjaiban⁷⁷⁴ felsoroltak esetében a bíróság az egyezség jóváhagyását végzésével megtagadja, mely ellen fellebbezésnek helye nincs, és ezt

⁷⁷³ Legfőbb Ügyészség BF.1398/2018/1-I.

követően a bíróság az eljárást az 506-508. §-nak megfelelően folytatja le. Ebben az esetben az egyezség az ügyészséget és a terheltet sem köti.⁷⁷⁵ Ezt követően a Be. 524. § (1) bekezdése alapján megtartott tárgyaláson kerülhet sor a vádlott tárgyaláson történő bűnösséget beismerő nyilatkozatának elfogadására, és ha a bíróság nem látja akadályát az ügy befejezésének a vádlottat a büntetés kiszabási körülményekre nézve is kihallgatja, majd a bizonyítási eljárást befejezettek nyilvánítja.⁷⁷⁶ Az ügyész számára azonban az 502. § (1) bekezdése szerinti a büntetés határozott mértékére, illetve tartamára is kiterjedő indítványozási jog nem nyílik meg.⁷⁷⁷

Amennyiben az ügyiratok tartalmára figyelemmel a megkötött egyezségben, valamint az azzal azonos tartalmú vádiratban írtakhoz képest a bíróság részéről eltérő tényállás megállapítása látszik indokoltnak, akkor a Be. 734. § (1) bekezdés c) pontja alapján az egyezség jóváhagyását meg kell tagadni. Az e) pont esetében amennyiben a bíróság a Be. a vádtól eltérő minősítés megállapításának lehetőségére hívja fel a figyelmet, azonban a bíróság jelzése nyomán *sem kerülhet sor az egyezség előkészítő ülésen történő módosítására, az egyezség jóváhagyását a bíróságnak meg kell tagadnia.*

A bíróság a vádlott bűnösségét a bűnösség beismerésére, az egyezség jóváhagyására és az ügyiratokra alapítja, és ítéletében a vád szerinti tényállástól, minősítéstől és a 424. §(2) bekezdés b) és c)⁷⁷⁸ pontjaiban meghatározott indítványoktól nem térhet el, továbbá a polgári jogi igényt nem utasíthatja el.

Több vádlott esetében lehetséges, hogy valamennyi vádlott nem kötött egyezséget az ügyészséggel, illetve a bíróság nem hagyta jóvá, valamennyi az ügyészség és a terhelt között létrejött egyezséget, ekkor a bíróság egységesen tárgyaláson dönt az ügyben valamennyi vádlott esetében.

⁷⁷⁴ a) a vád és a 424. § (2) bek. szerinti indítványok a jegyzőkönyvbe foglalt egyezségtől eltérnek,
b) a vádlott az előkészítő ülésen nem ismerte be a bűnösségét az egyezséggel egyezően, vagy nem mondott le a tárgyaláshoz való jogáról,
c) az egyezség jóváhagyásának feltételei nem állnak fenn,
d) a terhelt a 411. § (1) bek. e) pontjának megfelelően vállalt kötelezettségeinek nem tett eleget,
e) a vádtól eltérő minősítés látszik megállapíthatónak.

⁷⁷⁵ Be. 734. § (3) bek.

⁷⁷⁶ Be. 524. § (1) és (2) bek.ek

⁷⁷⁷ 8/2018 (VI. 29.) LÜ utasítás a büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenységről 41. §

⁷⁷⁸ vádemelés egyezség esetén: b) pont: az egyezség tartalmával egyező milyen büntetést szabjon ki, illetve milyen intézkedést alkalmazzon c) az egyezség tartalmával egyező milyen egyéb rendelkezést tegyen

Előfordulhat az az eset is, hogy a bíróság az egyezséget jóváhagyó végzést követően tárgyalást tartását indokoltnak tartja, és ennek keretében sor kerülhet – az ügyész és a vádlott nyilatkozatainak beszerzését követően - a jóváhagyott végzés hatályon kívül helyezésére, ha a bizonyítás eredményéhez képest a bíróság úgy látja, hogy a tényállás, és a minősítés változása folytán az egyezség megtagadásnak lett volna helye. Ennek folyományképpen a Be. 737. § (3) bekezdésben meghatározottak következnek be.

A gyanúsított beismerő vallomása esetén alkalmazható jogintézmények az új Be.-ben,

ha a gyanúsított beismeri a bűncselekmény elkövetését	
nyomozás során bármikor	közvetítői eljárás céljából az eljárás felfüggesztése illetve az eljárás eredményéhez képest az eljárás megszüntetése az eljárás feltételes ügyészi felfüggesztésének alkalmazása és annak eredményéhez képest az eljárás megszüntetése
	gyanúsított együttműködésére tekintettel az eljárás megszüntetése [Be. 399. § (1) bekezdése alapján] illetve feljelentés elutasítása [Be.382.§ (1) bekezdése alapján]
vádemelés előtt	egyezség a bűnösség beismeréséről
vádemelés esetén	bíróság elé állítás büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás

A közvetítői eljárás, a feltételes ügyészi felfüggesztés, a bíróság elé állítás és a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásban

Jogintézmény	Bűncselekményi kör	Feltétel	Időtartam
Közvetítői eljárás	Btk. 29. § (1)-(2)	gyanúsított és a sértett hozzájárul gyanúsított vádemelésig beismerő vallomást tett bcs. jellegére, elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel: - jóvátétel várható - be. lefolytatása mellőzhető, vagy a ke. a büntetés kiszabásának elveivel nem ellentétes	6 hónap, amely 18 hónappal meghosszabítható (max. 2 év)
Feltételes ügyészi felfüggesztés	3 évi szab.vesztés különös méltánylás: max.5évi szabvesztés +a bcs. jellegére, az elkövetés módjára gyanúsított személye miatt a gyan. magatartásának kedvező változása várható	Kizáró körülmények: Be.416.§ (3) bekezdés	1 év
bíróság elé állítás	10 év szabv.	- ügy megítélése egyszerű - bizonyítékok rendelkezésre állnak - terhelt a bcs. elkövetését beismerte tettenérés	a gyanúsított kihallgatástól nem telt el egy hónap a bcs. elkövetésétől nem telt el 15 nap
büntetővégzés	3 évi szabv. 5 évi szabveszt.-nél nem súlyosabb	nem kell beismerő vallomás ügy megítélése egyszerű vádolt szabadlábon van vagy más ügyben tartják fogva büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető beismerő vallomás+Be. 740.§ (1) a), b) és c) pontok	bíróság: ügy érkezésétől számított egy hónapon belül hoz bvégzést.

4. A vádemelést követően az eljárás lerövidítését célzó eljárás: az előkészítő ülés

A Be. LXXVI. fejezetében szabályozott előkészítő ülés, amely „a vádemelés után a tárgyalás előkészítése érdekében tartott nyilvános ülés, amelyen a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtheti a váddal kapcsolatos álláspontját és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában.”⁷⁷⁹

Az előkészítő ülés az eljárás bírósági szakaszát lényegesen lerövidítheti, ha a vádlott az előkészítő ülésen beismeri a bűnösséget abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek, és a beismeréssel érintett körben lemond a tárgyaláshoz való jogáról. Ha a bíróság a bűnösség beismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja.⁷⁸⁰

Erre a bíróság a vádlottat a részére kiküldendő idézésben figyelmezteti, továbbá az idézésnek tartalmaznia kell a Be. 500. § (2) bekezdés c) és d) pontjában foglaltakat is.⁷⁸¹

Ha az előkészítő ülés megtartásának nincs akadálya, az előkészítő ülés megkezdése után a bíróság felhívására az ügyész ismerteti a vád lényegét, megjelöli a vádat alátámasztó bizonyítási eszközeit és indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri.⁷⁸²

Ezt követi az a kérdés, hogy a vádlott beismeri-e a bűnösséget a vád tárgyává tett bűncselekményben. *Ha a vádlott a bűnösséget beismeri, és a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság e tény, az eljárás ügyiratai, valamint a vádlott kihallgatása alapján vizsgálja meg, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát elfogadja-e, amelynek feltételei*

a) a vádlott e nyilatkozatának természetét és jóváhagyásának következményeit megértette,

⁷⁷⁹ Be. 499. § (1) bek.

⁷⁸⁰ Be. 500. § (2) bek. a) és b) pontok

⁷⁸¹ (2) Az idézésben a bíróság figyelmezteti a vádlottat arra is, hogyc) ha nem ismeri be a bűnösséget a váddal egyezően, akkor az előkészítő ülésen előadhatja a védekezése alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait, valamint bizonyítás lefolytatását, illetve bizonyíték kirekesztését indítványozhatja, d) az előkészítő ülést követően a bizonyítás lefolytatására, illetve bizonyíték kirekesztésére az 520. § (1)-(3) bekezdéssel ellentétesen előterjesztett indítvány esetén a bíróság a tényállás tisztázásához nem szükséges indítványt érdemi indokolás nélkül elutasíthatja, illetve a tényállás tisztázásához szükséges indítvány eljárás elhúzására alkalmas előterjesztése miatt rendbírságot szabhat ki.

⁷⁸² 8/2118 (VI.29.) LÜ utasítás 7. § Ha az ügyész a vádiratban nem tette meg, az előkészítő ülésen a Be.502. § (1) bek.e alapján köteles indítványt tenni a büntetés vagy intézkedés mértékére illetve tartamára, ha úgy ítéli meg indítványa előmozdítja a büntetőeljárás előkészítő ülésen történő befejezését.

- b) a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt ésszerű kétely nem mutatkozik,
- c) a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják.

Védő kirendelésére a Be. 502. § (4) bekezdésébe foglalt esetekben kerülhet sor: egyrészt ha a bíróságnak kétsége merül fel, hogy a vádlott a vádat, a részére elhangzott figyelmeztetéseket és azok következményeit megértette, másrészt, ha a vádlott védő kirendelését indítványozza.

A Be. 504. § (2) bekezdésében felsorolt feltételek megléte esetén a bíróság a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát végzésével elfogadja. *E végzés ellen nincs helye fellebbezésnek.*

Ebben az esetben az eljárás az előkészítő ülésen ítélettel befejeződik.

A Be. 503. § (1) bekezdése szerint: „Ha a vádlott a bűnösségét nem ismerte be valamennyi olyan bűncselekményben, amelyet a vád tartalmaz, akkor a bíróság - az elfogadott bűnösséget beismerő nyilatkozat vonatkozásában az 521. § korlátai között - a vádról egységesen, tárgyalás alapján határoz.”

Ha a vádlott bűnösségét az előkészítő ülésen nem ismerte be, az eljárás folyamán a későbbiekben a bűnösségét bármikor beismerheti. Ha a bíróság a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatának elfogadását megtagadja, vagy a vádlott megtagadja a válaszadást a bűnösség beismerésének kérdésében, azt úgy kell tekinteni, hogy a vádlott a bűnösségét nem ismerte be. Ugyanígy kell eljárni, ha a vádlott a bűnösségét beismerte, de a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról nem mondott le. Ha a vádlott a bűnösségét nem ismerte be, megjelölheti a vádiratban szereplő azon tényeket, amelyek valóságát elfogadja.⁷⁸³

Megjegyzem az ügyész mértékes indítványához, amelyet a vádirati tényállás ismertetése után tesz – amennyiben a vádlott a bűnösségét nem ismeri be és a tárgyalás tartásának jogáról nem mond le – nincs kötve.

Az előkészítő ülésnek jelen értekezésben csak azokat a szegmenseit érintettem, amelyek a bűnösség beismerésével kapcsolatosak.

⁷⁸³ Be. 506. § (1), (2) és (3) bek.

XII. Zárszó helyett....

A EJEE 6. cikke a tisztességes tárgyaláshoz való jog⁷⁸⁴ szabályait tartalmazza, melyeket, mint a terheltet megillető jogokat említettem már az értekezésben. Tekinthesük ezeket a szabályokat „minimum” követelményként is egy büntetőeljárás lefolytatásakor is.

A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személynek ezek a büntetőeljárásban érvényesíthető jogai, azonban az EJEE olyan jogokat is tartalmaz, amelyek magát az ember, mint individumot illetik meg.

Az értekezésben már felsoroltam azokat az emberi jogokat, amelyeket az Egyezmény 15. Cikke alapján - háború vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli állapot esetén - sem lehet megsérteni, azokat, mindenféle körülmények között tisztelni kell, azok sérthetetlenek, így a *ius cogens* kategóriába tartoznak.

Ezen jogok között szerepel az emberi méltóság, amely az Egyezmény 3. cikkében meghatározott kínzás tilalma révén sérthető meg.

Az emberi méltóság az Alaptörvény megfogalmazása szerint is sérthetetlen,⁷⁸⁵ a 2017. évi XC. törvény az Általános rendelkezések között, az alapvető jogok védelmében ezt úgy

⁷⁸⁴ 6. Cikk. 1. Mindenkinnek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban résztvevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.

2. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.

3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van - legalább - arra, hogy

a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;

b) rendelkezze a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;

c) személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessen, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet;

d) kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúhoz és kiegészíthesse, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják;

e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszél a tárgyaláson használt nyelvet.

fogalmazza meg, hogy „a büntetőeljárásban tiszteletben kell tartani mindenkinek az emberi méltóságát”.⁷⁸⁶ A „mindenki” szófordulatba a terhelt is beletartozik.

Az ENSZ kínzás elleni egyezménye szerinti kínzás fogalomnak három lényeges ismérve van: a.) éles testi vagy lelki fájdalom okozása, b.) közfeladatot ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy részvétele c.) a speciális célzat pedig értesülés vagy vallomás kicsikarása.

Az ENSZ kínzás elleni egyezményének 16. Cikke kógens módon előírja, hogy „Minden szerződő állam kötelezi magát arra, hogy joghatósági területén megtilt minden olyan egyéb cselekményt, amely kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetést vagy bánásmódot képez, de nem minősül az 1. cikkben meghatározott kínzási cselekménynek, és ha e cselekményeket közfunkciót ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy vagy ilyen személy kifejezett vagy hallgatólagos ösztönzésére vagy ennek hozzájárulásával eljáró személy követi el. Különösképpen a 10., 11., 12. és 13. cikkeken felsorolt kötelezettségeket kell ilyenkor is alkalmazni, a kínzás kifejezésnek az egyéb kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód egyéb formái kifejezéssel való helyettesítése útján.”

A Btk. 303. §-a tilalmazza a kényszervallatást, így az erőszak, fenyegetés és más hasonló módszerrel történő kihallgatás lefolytatását.

Az esetlegesen beismerő vallomást is eredményező kényszervallatás esetében a terhelt nem az akarata szerinti vallomást teszi, az eljárás során gyakorolható akaratszabadsága, és ezáltal az emberi méltósága szenved csorbát, ugyanakkor a Btk.-ban a kényszervallatás a hivatali bűncselekmények között szerepel, és így maga a fejezet cím is meghatározza az elsődleges jogi tárgyat, amely a hivatali apparátus törvényes bizonyítékszerző tevékenységébe, törvényes működésébe vetett bizalom.

A „kényszer” fogalma nem adott a magyar büntetőjogban, a tényállási elemek között található három elkövetési módozat közül csak a fenyegetésnek van az értelmező rendelkezések között konkrét meghatározása.

⁷⁸⁵ Alaptörvény: Szabadság és felelősség II. Cikk

⁷⁸⁶ Be. 2. § (1) bek.

Az angol szabályozásban a Police and Criminal Evidence Act 1984. 76. § (8) bekezdése meghatározza a kényszer fogalmát: *„Kényszer [ezen törvényhely alkalmazása szempontjából] magában foglalja a kényszervallatást (torture) az embertelen vagy lealacsonyító bánásmódot (inhuman or degrading), a kényszervallatást el nem érő erőszakot, vagy az azzal történő fenyegetés, ”* amihez hasonlót mi is tudnánk „gyártani”.

Annak idején a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban, amely föderatív állam volt, a büntetőjog általános részét szövetségi szinten szabályozták, az úgynevezett „Büntetőjogi Alaptörvényben” (Osnovni krivični zakon), míg a Btk. Különös Részébe tartozó bűncselekményeket minden köztársaság a saját maga által alkotott büntető törvénykönyvben. Ebben az időszakban a szerb Btk. a szövetségi szervek vagy szövetségi szervezetek hivatalos személyeinek szolgálati kötelezettsége elleni bűncselekmények között szabályozta a kényszervallatást (iznuda iskaza).

2008 tavaszán aláírt Stabilizációs és társulási megállapodást követően, az európai állam-, illetve kormányfők az Európai Tanács 2012. március 1–2-i ülésén Brüsszelben hivatalosan tagjelölti státuszt adtak Szerbiának. 2013 januárjában kezdődhetek meg a tényleges csatlakozási tárgyalások, amelyek során a teljes szerb joganyagot átvilágítják, hogy megállapítsák, mennyire van összhangban az uniós joggal.

Szerbiában új büntő törvénykönyv és büntető eljárásjogi törvény elfogadására került sor, és Szerbia az Európai Unióhoz való csatlakozás érdekében a közösségi vívmányok (acquis communautaire) saját joganyagába történő átültése során a kényszervallatást a szerb Btk. (Krivični Zakonik) XIV. fejezetében „Az emberi és polgári szabadság és szabadságjogok elleni bűncselekmények” közé helyezte el, ezzel is kimondva, hogy a kényszervallatás elsődleges jogi tárgya az emberi méltóság. Ezenkívül szerepel benne egy „visszaélés és kínzás” elnevezésű bűncselekmény is, amelynek alapesetben bárki lehet az elkövetője, azonban a minősített eset (a hivatalos személy által hivatalos feladatainak ellátása során által) elkövetett formáját súlyosabban rendeli büntetni (egy évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel).

A kényszervallatásnak és törvénytelen házkutatásnak (amely szintén a szerb Btk. XIV. fejezetében található) az elkövetője alapesetben hivatalos személy lehet, és a szerb Btk. ezen fejezetében szereplő bűncselekmények közül például diszkrimináció tilalma (128. §), a

nemzetiségi és etnikai csoporthoz tartozó személyek véleménynyilvánításhoz való jogának megsértése (130. §), a vallásszabadság és a vallási szertartások szabadságának megsértése (131. §), jogosulatlan lehallgatás és rögzítés (143. §) „bárki” által történő elkövetése alapesetnek minősül, míg a hivatalos személy által, hivatalos feladatainak ellátása során történő elkövetést, mint minősített esetet súlyosabban rendeli bünteti.

A kényszervallatás törvényi tényállásának megfogalmazása a szerb Btk-ban:

„Az a hivatalos személy, aki hivatali (szolgálati) feladatainak ellátása során erőszakot, fenyegetést, más hasonló eszközt vagy módszert alkalmaz, abból a célból, hogy vallomást vagy nyilatkozatot csikarjon ki a terhelttől, tanútól, szakértőtől vagy más személytől három hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

„Ha a vallomás vagy nyilatkozat kicsikarása súlyos erőszakkal jár vagy a kényszervallatás miatt a terhelt különösen súlyos következményeket szenvedett el, az elkövető két évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Álláspontom szerint a kényszervallatás elsődleges jogi tárgyának az emberi méltóságot és ezzel összefüggésben a kényszerrel (erőszakkal, fenyegetéssel és más hasonló módon) vallomástételre vagy nyilatkozatra rávett illetve arról lebeszélt személy akaratszabadságát kell tekinteni, ezzel összefüggésben a kényszervallatás büntetettét Btk. XXI. fejezetében az emberi méltóság és alapvető jogok elleni bűncselekmények között kellene elhelyezni.

Kétségtelen, hogy az ebbe a fejezetbe tartozó bűncselekmények esetében lehetőség van a Btk. 29. §-ában szereplő tevékeny megbánásra, és így a kényszervallató nem lenne büntethető – a feltételek megléte esetén -, azonban ezt egy kivétel beletoldásával a Btk. 29. §-ába meg lehetne oldani.

Figyelembevétel a szerb Btk. kényszervallatásának törvényi tényállását, kiváltképp a minősített esetet, számomra egyértelműnek tűnik, hogy a kényszervallatás legnagyobb vesztese az a terhelt lehet, akivel szemben „súlyos erőszakot alkalmaznak” vagy „súlyos következményeket szenved el”. Ennek legvalószínűbb megvalósulási formája, ha a terhelt a súlyos erőszak következtében nagyon súlyos sérüléseket szenved el illetve ha a terheltet

beismerő vallomás megtételére veszik rá, és ezen vallomás alapján elítélésére – legrosszabb esetben végrehajtandó szabadságvesztésre - kerül sor.

Tehát a szerb Btk. a terhelt vonatkozásban alkotta meg a minősített esetet, de a *vallomás vagy nyilatkozat kicsikarása - ha súlyos erőszakkal jár* – vonatkozhat „másra” is , azonban tanú, szakértő valamint más személy esetében miért kellene vallomást vagy nyilatkozatot „kicsikarni”?

A hivatali apparátus törvényes bizonyítékszerző tevékenységét, törvényes működésébe vetett bizalmat – mint a kényszervallatás jelenlegi elsődleges jogi tárgyát - viszont én a Be. 167. § (5) bekezdésével kapcsolnám össze, mely szerint „nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.” Ezzel a szabállyal - mely tartalmazza a bűncselekmény útján (kényszervallatással is) megszerzett bizonyítékok felhasználásának tilalmát, adott a válasz arra, hogy amennyiben a bizonyítékok beszerzése vagy módszere kívánivalót hagy maga után, akkor az nem értékelhető bizonyítékként.

A Be. tehát a bizonyítékok köréből kizárja a kényszervallatással nyert beismerő vallomást.

Egyes vélemények szerint a Be. „más tiltott módon” történő bizonyíték megszerzésének módjába tartozónak minősíti például a kihallgatott személy tudatának befolyásolásával járó, pl. a fizikai tettelegességet el nem érő, de azt megközelítő vagy azzal egyenértékű kínzás jellegű fárasztást, a dohányzás lehetőségének tartós megvonását, az éheztetést, és az alvás megvonást is. Ez viszont megegyezik a kényszervallatás harmadik fordulata – „más hasonló módszer” kategóriájába tartozó elkövetési magatartásokkal, és némileg konkurál a Be. 167. § (5) bekezdésében felsorolt harmadik bizonyíték kizárását előíró szabályával is, a résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével.

A Be. a bizonyítási eszközök kizárása esetében a bíróság indokolási kötelezettségét írja elő. Azt előírni illuzórikus lenne, hogy a kényszervallatás tárgyában született ítélethez ragaszkodjon a törvényhozó vagy akár a jogalkalmazó⁷⁸⁷, vagy ha a bíró az előtte lévő ügyben kategórikusan kimondaná, adott ügyben kényszervallatást alkalmaztak.

⁷⁸⁷ lehet, hogy ilyen ítélet nincs is, mert a sértett nem is indított eljárást kényszervallatás miatt

Ezt részben az idődimenzió, részben pedig az zárhatja ki, ha a vádlott az ügyében tárgyalást tartó bíróságon tesz először említést a sérelmére elkövetett bizonyítási eszközt kizár(hat)ó eljárás alkalmazásáról.

Az ENSZ kínzás elleni egyezményéhez visszatérve a 15. cikk tartalmazza a Be-ben található fentiekben idézetteket, tehát, hogy „az olyan nyilatkozatra, amelyről bebizonyosodott, hogy kínzással csikarták ki, semmiféle eljárásban ne lehessen mint bizonyítékra hivatkozni, annak az eljárásnak a kivételével, amelyben azt a kínzással vádolt személy ellen használják fel annak bizonyítására, hogy a nyilatkozatot megtették”.

A mondat második fele sajnálatos módon hiányzik a mi szabályozásunkból, amelynek szerintem az az oka, hogy a kényszervallatás miatt indított büntetőügyben az első feladat annak a büntetőügynek a beszerzése, amelyben a kényszervallatás történt, így annak a kényszervallatás miatt indított ügyben evidens.

A kényszervallatás módszereinek az egzaktabb meghatározása is aktuálissá vált, hiszen az EJEB a kínzás tilalmának megszegése során indított eljárások során megkülönbözteti a kínzást, a megalázó és embertelen bánásmódot.

A fentiektől a beismerő vallomás felé kanyarodva én úgy látom, hogy az ókortól napjainkig terjedő időszakban mindig voltak - és úgy vélem lesznek is – olyan törekvései a büntetőügyekben eljáró nyomozó hatóságoknak, hogy a beismerő vallomáshoz vezető „tisztességes utat” némileg lerövidítsék, azonban álláspontom szerint ez a lerövidítés törvényileg adottá vált.

Erdei Árpádot idézem az értekezés végén: „Ha a beismerés csupán egyike lenne a bizonyítékoknak, akkor további bizonyítékok nélkül nem lehet elegendő a terhelt bűnösségének megállapításához. Így viszont a nyomozás során tett beismerés minden aggálytalansága ellenére a tárgyaláson végig vizsgálni kell a többi bizonyítékot is, minden ellenkező megoldás logikátlan. A beismerés ellenőrzésére megkövetelt egyéb bizonyítékok sem feltétlen zárják ki minden esetben, hogy a bűnösség megállapítása hamis tényeken alapuljon. Ha csupán a beismerés bizonyító erejét, a tartalmát vizsgáljuk, nem lehet több ellenvetés a beismeréssel szemben, mint bármely más bizonyítási eszközzel szemben, annyi azonban mindig lehet.

A beismerés lehet igaz vagy hamis, csakúgy, mint a tanúvallomás, vagy mint a valódi illetőleg koholt tárgyi bizonyítási eszköz. Végző soron egyetlen bizonyítási eszköz sem abszolút értékű, hiszen adott bizonyíték jelentőségét a mérlegelés dönti el, és ez áll a

beismerésre is. Amikor egymással ellentmondó bizonyítékok alapján kell a büntetőeljáráásban az igazságot megállapítani, a mérlegelés folyamatában a terhelt vallomása legfeljebb központi, de nem mindent eldöntő szerepet játszik. Ha a terhelt tagad, az egyéb bizonyítékokat e vallomással kell összevetni. Ha beismer, azt kell vizsgálni, nincsenek-e a beismerés iránt kétséget támasztó bizonyítékok. Mindez tartalmi vizsgálódás. [...] Az okok között elsősorban a beismerés kikényszerítése iránti irtózás és persze a hamis beismeréstől való félelem szerepel. A törvénytelen kényszer épp oly tűrhetetlen, mint az olyan bírói döntés, amely nem az igazságon alapul. Valójában a beismerés különleges jelentőségének elméleti tagadása és ez utóbbi tételes jogi megjelenítése nem jelent védelmet a beismerés megszerzésének törvénytelen eszközeivel szemben. A gyakorló nyomozó vagy az ügyész számára a beismerésnek nagyon is kézzel fogható értéke van, éppen ezért annak mindenáron való megszerzésétől sokkal inkább valódi biztosítékok, mintsem a beismerés jelentőségétől szóló magyarázatok tartják vissza.⁷⁸⁸

Én vitába szállok Elek Balázssal, aki azt írta, hogy: a terhelti jogok érvényesíthetősége szempontjából kulcskérdés a beismerés önkéntessége az eljárás bármely szakában. Azt is jól tudjuk, hogy amíg nyomozás lesz a világon, addig az ebben a szakaszban tett terhelti vallomásokat gyanú fogja övezni, legyenek bármilyen részletezőek, cizelláltak is az ezzel kapcsolatos törvényi rendelkezések. Ehhez csak annyit fűznék hozzá, ha a kényszervallatás módszerei egzaktabban lennének meghatározva és valóban a nemzetközi szinten is elvárt hatékony nyomozások folynának az ilyen bűncselekmények miatt indított büntetőügyekben, és a terhelt bűnösségének bizonyítása valóban a vádló feladata lenne, a most tapasztalható – nem ritkaságszámba menő – ellentétes folyamattal, hogy a terhelt „kötelessége” ártatlanságának bizonyítása. A Be.-ben létrehozott rendszerrel, különösen a büntetőeljárás vizsgálati szakaszától kezdődően az ügyészség „uralmával” és rá ruházott irányítási jogkörrel, a kényszervallatások talán megszűnhetnek.

A terheltet megilleti az ártatlanság védelme, az önvádra kötelezés tilalma és a hallgatás joga, a bizonyítási teher évszázados hagyománya nem csak „dísz a kirakatban”, hanem a büntetőügyben eljáró hatóságok kötelessége, mert egyébként önkéntes beismerés hiányában, kétség esetén a terhelt győzhet vagy ismét a kényszervallatás eszközéhez nyúlunk....

⁷⁸⁸ ERDEI Á. (1991): i.m. 211. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AĆIMOVIĆ, Mihajlo: Postizanje istinitosti presuda. JRKKP, Beograd 1971/2.
- AĆIMOVIĆ, Mihajlo: Uvod u psihologiju krivičnog postupka. Beograd, 1979
- AĆIMOVIĆ, Mihajlo: Ocena i verodostojnosti iskaza. JRKKP, Beograd, 1982/1-2.
- AĆIMOVIĆ, Mihajlo: Psihologija zločina i suđenja. Savremena administracija, Beograd, 1987
- Altavilla, Enrico: „Suočenje”. Izbor, 1956/3.
- ANGYAL Pál: Pénzhamisítás, hamis tanúzás és hamis eskü. Hamis vád. Attila Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1940
- ASHWORTH, Andrew: Four threats the presumption of innocence. The International Journal of evidence and proof, 2006/10.
- AUER György: A terheltnek kihallgatása és vallomása. In: HELLER E.-MOÓR Gy.-RÁCZ Gy. (szerk.): Büntetőjogi tanulmányok Angyal Pál születése 60-ik és jogtanári működése 35-ik évfordulójának emlékére. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása, Budapest, 1933
- BAKONYI Mária: Kényszervallatások az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt. Magyar Rendészet 2016/1.
- BAKONYI Mária: A gyanúsított kihallgatása a büntető eljárásjogi alapelvek tükrében. Kriminológiai Közlemények 77.
- BAKONYI Mária: A leplezett eszközök új büntetőeljárési szabályozásának néhány kérdése. Magyar Jog 2018/7-8.
- BAKONYI Mária: Régi és új dilemmák a hamis vád és a hatóság félrevezetése kapcsán. Ügyészségi Szemle, 2018/4.
- BAKONYI Mária: A leplezett eszközök megítélése az EJEB joggyakorlatában. Ügyészek lapja 2019/1.
- BAKONYI Mária: A kényszervallatás Janus- arcúsága. Büntetőjogi Szemle 2019/1.
- BAKONYI Mária: A kihallgatási taktika örök kérdései – a törvényesség határán húzódó módszerek. Magyar Jog, 2019/6.
- BALOGH Jenő: A bizonyítási jog általános tanai a bűnvádi eljárás szempontjából. A büntető perrendtartás magyarázata. III. kötet. Grill Kiadó, Budapest, 1899
- BÁRD Károly: A hallgatás ára. Fundamentum 2005/3. (lásd a letöltéseknél)

BÁRD Károly: Erkölc és büntető igazságszolgáltatás - a hallgatás joga. (A dolgozat a szerző 2008. október 15-én az ELTE Állam-és Jogtudományi Karán tartott habilitációs előadásának szerkesztett változata) 2008 (lásd a letöltéseknél)

BAYER, Vladimir: Opći problemi u vezi sa iskazom okrivljenika kao dokaznim sredstvom. Zbornik, Pravni Fakultet Zagreb, 1965/3.

BÉKÉS Ádám (a): Ügyészégi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése. Kommentár a büntetőeljárás törvényhez, 1. kötet. Főszerk: POLT Péter, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018

BÉKÉS Ádám (b): Egyezés a bűnösség beismeréséről. Kommentár a büntetőeljárás törvényhez. 1. kötet. Főszerk.: POLT Péter, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018

BÉLI Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2000

BELING, Ernst: előadása 1903-ban jelent meg írásos formában: Die Beweisverbote als Grenzen der Wahrheitforschung in Strafprocess.(Strafrechtliche Abhandlungen Heft 46.) Breslau, 1903. Unverraenderter Nachdruck:1968-ban

BELOVICS Ervin-MOLNÁR Gábor - SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös rész a 2012. évi C. törvény alapján. Második, hatályosított kiadás. Szerkesztő-lektor: BUSCH Béla, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013

BELOVICS Ervin: Az önvádra kötelezés tilalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga. Eljárásjogi Szemle, 2016 ((lásd a letöltéseknél)

BELOVICS Ervin (a): Opportunitási lehetőségek az általános szabályok szerint zajló bírósági eljárás kiváltása érdekében. In: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntető eljárásjog harmadik, aktualizált kiadás. Az új büntetőeljárás törvény tankönyve. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017

BELOVICS Ervin (b): A külön eljárások. In: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntető eljárásjog harmadik, aktualizált kiadás. Az új büntetőeljárás törvény tankönyve HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017

BIBLIA Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Királyok I. könyve 3,16-3,28. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1976

BLASKÓ Béla-MIKLÓS Irén-PALLAGI Anikó-POLT Péter-SCHUBAUER László: Büntetőjog. Különös rész. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013

BÓCZ Endre: A védekezési hazugság és vádolás. Jogtudományi Közlöny, 1971/3-4.

BÓCZ Endre: A gyanúsított kihallgatásának amerikai taktikájáról. Belügyi Szemle, 2001/2.

Bócz Endre: Kriminálisztika. BM Kiadó, Budapest, 2004

BÓCZ Endre: Kihallgatás, kényszervallatás. Belügyi Szemle 2013/5.

BÓCZ Endre: Az ún. „konceptiós perekről”. Élet és Irodalom LX. évfolyam, 50. szám, 2016

BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Jelképek és szertartások a középkori igazságszolgáltatásban. In: Eckhardt Ferenc emlékkönyv. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004

BODOR Tibor-CsÁK Zsolt-SOMOGYI Gábor-SZEPESI Erzsébet-SZOKOLAY Gábor-VARGA Zoltán: Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. Wolters Kluwer Kft., Budapest. 2015. elektronikus változat

BOLGÁR György-KÁRPÁTI László-TRAYTLER Endre: A bünygyi védő munkája. KJK Budapest, 1965

BUGARSKI, Tatjana: Predpostavka nevinosti (sadržina, obim i dejstvo u krivičnom postupku). Revija za kriminologiju i krivično pravo. Revija za kriminologiju i krivično pravo. Kiadó: Srpsko udruženje za krivičnopravno teoriju i praksu és Institut za kriminološka I sociološka istraživanja, Beograd, januar- april 2017

Büntetőjogi Döntvénytár. Bírósági Határozatok (1963. nov.-1965. dec.). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1966

Büntetőjogi Döntvénytár. Bírósági határozatok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984

BUNYITAY Vince: A váradi Regestrum Második könyv a püspökség második százada (lásd a letöltéseknél)

Codex Hungaricus 1894-1896., Magyar Törvények. Az alkalmazásban lévő magyar törvények gyűjteménye. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1911

CONTI, Richard P.: The Psychology of falsa Confessions. The Journal of Credibility Assesment and Wittness Psychology, Vol. 2. No. 1, 14-36. Idézte ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2007

CSÉKA Ervin: A bizonyítást kizáró szabályok a büntetőeljárásban. In: TÓTH Károly (szerk.) In memoriam Dr. Kovács István akadémikus, egyetemi tanár. Szeged, 1991 http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00051/00191/juridpol_040.pdf (Letöltés ideje: 2019. augusztus 9.)

CSEMEGI Károly: Bűnvádi eljárás. Franklin Társulat, Budapest, 1904

CSETNEKY László: Pszichológiai munka az európai országok börtöneiben. Belügyi Szemle 2004/6.

DAMAŠKA, Mirjan: Okrivljenikov iskaz kao dokaz u suvremenom krivičnom procesu. Zagreb, 1962

DEGRÉ Alajos: A kínvallatás bevezetése a magyar büntetőperbe. Jogtudományi Közlöny 1974/7.

DELIĆ, Nataša: Psihologija Iskaza pojedinih učesnika u krivičnom postupku. Kiadó: Pravni Fakultet Univeziteta u Beogradu, Centar za publikacije, Beograd, 2008

DIČIĆ KOSTIĆ, Nevena: Zabrana zlostavljanja i izveštavanje medija. Priručnik za novinare. Biblioteka Ljudska prava 24., Beograd, 2011

DOMBÓVÁRI SCHULHOF Géza (ifjabb) előadása. (1902) Idézte: ELEK Balázs: A „mérgezett fa gyümölcsének elve” a hazai és strasbourgi joggyakorlat tükrében. Magyar Jog 2018/2.

DORĐEVIĆ, Andra: Teorija građanskog sudskog postupka. Izdavač: Geca Kon, Knjiga II, Beograd, 1923

ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2007

ELEK Balázs: Költségek és időtartalékok a büntetőeljárásban. Büntetőjogi Szemle, 2015/1-2.

ELEK Balázs: Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 2016/1.

ELEK Balázs (a): A „mérgezett fa gyümölcsének elve” a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében. Magyar Jog, 2018/2.

ELEK Balázs (b): Bírói és ügyészi engedélyhez nem kötött leplezett eszközök. Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez, 1. kötet. Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluver Kiadó, Budapest, 2018

ELEK Balázs (c): Ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök. Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez, 1. kötet., Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluver Kiadó, Budapest, 2018

ERDEI Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyításelmélet szent tehene Magyar Jog, 1991

ERDEI Árpád: Tilalmak a bizonyításban. In: Tények és kilátások Tanulmányok Király Tibor tiszteletére. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1995

ERDEI Árpád: Az igazság megállapítása, törvényesség és igazságosság – szempontok a büntetőbírói döntés minőségének a megítéléséhez. In: Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Főszerk. HOMOKI-NAGY Mária. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2012

ERDEI Árpád: A bizonyítás. In: Büntetőeljárás jog I., és VII. fejezet. Szerk.: HACK Péter, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014

FALLON, Peter: Crown Court practise, trial, London: Butterworth, 1978. Keogh, Andrew, William: Criminal appeals and review remedies for Magistrates' Court decisions, London, Blackstone, 199. Idézte: TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006

FANTOLY Zsannett: A büntetőeljárás rendszereinek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012

FARKAS Ákos-RÓTH Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007

FAYER László: A magyar bünvádi perrendtartás vezérfonala. Franklin Társulat, Budapest, 1899

- FAYER László: A magyar büntetőjog kézikönyve, 2. kiadás. Franklin Társulat, 2. kötet, Különös rész. Budapest, 1900
- FAYER László (szerk.): Az 1843. évi büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából kiadva, Budapest, 1902
- FENYVESI Csaba: A védői tevékenység alkotmányos és alapelvi vonatkozásai. In: TÓTH Mihály (szerk.) Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- FENYVESI Csaba: Az ősrobbanástól a modern kriminalisztikáig. A kriminalisztika alaptudományi és történeti vázlat. Magyar Rendészet, 2016/4.
- FILANGIERI, Gaetano: La scienza della legislazione. T. III-IV. Venezia, 1813. 3-4. In: HAJDU Lajos: A felvilágosodás büntető eljárásjogi követelése. Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Szerk.: TÓTH Mihály, Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- FINKEY Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve. Budapest, Pulitzer Zs. és fia 1903
- FÖLDVÁRI József: Az igazságszolgáltatás elleni bűntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965
- GÁCSI Anett Erzsébet: Bizonyítási tilalmak a magyar büntetőeljárásban: a törvénysértő (jogellenes) bizonyítékok kizárása. In: Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szeged, 2012
- GÁCSI Anett Erzsébet (a): A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban. PhD értekezés. Szegedi Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Szeged, 2015 (lásd a letöltéseknél)
- GÁCSI Anett Erzsébet (b): A mérgezett fa gyümölcse doktrína és az ezüstitálca elve. Magyar Jog 2015/2.
- GLASER: Rukovodstvo po ugovornomu processu. Moszkva, 1927
- GRANDEWATH, Richard.: Belehrungspflicht – Der Kriminalist. 1992/6.; In: TÓTH Mihály: A „Magyar Miranda” első néhány éve. In: Tények és kilátások. (Tanulmányok Király Tibor tiszteletére). Szerk.: ERDEI Árpád, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995
- GRUBAČ, Momčilo: Krivično procesno pravo i opšti deo. Službeni Glasnik, Beograd, 2002
- HAJDU Lajos: Az első /1795-ös/ magyar büntetőkódex tervezet, KJK, Budapest, 1972.
- HAJDU Lajos: Bűntett és büntetése Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985
- HAJDU Lajos: A felvilágosodás büntető eljárásjogi követelése. In: Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Szerk.: TÓTH Mihály, Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- HAMMARBERG, Thomas. “There must be no impunity for police violence” (Nasilje policije ne smije proći nekažnjeno.) (A rendőrségi erőszak nem maradhat büntetlen.) Internet stranica Savjeta Evrope, In: Borba protiv mučenja, iskustva OSCE-a. Kiadja: Kancelarija OSCE-a za

demokratske institucije i ljudska prava OSCE Office for Demokraski Institucije and Ljudska prava (ODIHR) Al. Ujazdowskie 1900-557 Warsaw Poland www.osce.org/odih

HARASZTI Margit Katalin: A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetések tilalma az ENSZ és az Európai Tanács legfontosabb dokumentumaiban, valamint az állampolgári jogok biztosának tevékenységében. Acta Humana 2008/3.

HEGEDŰS Antal (fordította és a kísérő szövegeket írta): Népelet és jogalkotás a középkori Újlakon. Újvidék, 1983

HELLVIG: Szovremannaja kriminalisztika. Moszkva, 1978. 78. o. Idézte: KERTÉSZ I. (1965)

HERKE Csongor: Az előzetes letartóztatás elrendelése a terhelt várható magatartása alapján. Jogtudományi Közlöny, 2002/1.

HERKE Csongor: Büntető eljárásjog B/2 témakör: Büntető eljárásjog. Ötödik átdolgozott kiadás. Dialóg Campus Kiadó Budapest- Pécs, 2014

HERZOG, Roman: Az ember jogairól. Deutschland 1997. évi 3. sz.

HOLÉ Katalin: I. Fejezet. In: Dr. Erdei Árpád, Dr. Holé Katalin, Dr. Hack Péter, Király Eszter, Dr. Mohácsi Barbara: Büntetőeljárás jog. ELTE Jogi Kari Jegyzetek. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014

HORVÁTH Attila: A büntető eljárásjog, különös tekintettel a koncepciók perekre a szovjet típusú diktatúra korában. In: Emberek őrzője Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. Szerkesztők: HACK Péter-KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014

HORVÁTH Ferenc: Adatgyűjtés és blöffölés. Belügyi Szemle 1979/7.

INNES, Brian: A kínzás és kínvallatás története. Canissa Kiadó, Nagykanizsa, 1998

JASPERS, Karl: Opšta psihopatologija. Prosveta, Beograd, 1978

JEKIĆ, Zagorka: Istina i dokazi. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1989

JUNGI Eszter: A „Miranda-figyelmeztetés”, avagy a hallgatás joga a magyar büntetőeljárásban. Jog, állam, politika 2011/1.

Jurisprudentia criminalis. (Büntetőjog) Pozsony, 1751. (2. kiadás. Nagy-Szombat, 1758.)

KÁDÁR András: Szabadságkorlátozások. Fundamentum, 2005/2.

KÁDÁR Miklós-KÁLMÁN György: A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963

KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKI, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: A kihallgatás taktikája a nyomozás során. Magyar nyelvre átdolgozta: dr. FARAGÓ György r. alezredes, Kiadja: a BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest, 1960

KARSAI Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Complex Kiadó, Budapest, 2013

- KATONA Géza: Valós vagy valótlan? KJK Budapest, 1990
- KATONA Géza: Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században. KJK Budapest, 1977
- KELEMEN Ágnes: A vádalku, illetve a megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. Magyar Jog, 1990/10.
- KÉPESSY Imre: Büntetőjogi kérdések az Országbírói Értekezleten. In: Emberek őrzője, Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. Átdolgozott kiadás, Szerk. HACK Péter-KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014
- KERTÉSZ Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965
- KERTÉSZ Imre: A bűnügyi tudósítás és a személyi jogok védelme. Belügyi Szemle, 1990/11.
- KIRÁLY Tibor: Bizonyítás a készülő büntetőeljárás kódexben. Kriminológiai Közlemények 54., Magyar Kriminológiai Társaság kiadása, Budapest, 1996
- KIRÁLY Tibor: Büntető eljárási jog, 3. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó. Budapest, 2003
- KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog, 4. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó. Budapest, 2008
- KIRÁLY Tibor: Büntetőítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972
- KOCHER, Gernot: Spätmittelalterliches städtisches Rechtsleben. In: Veröffentlichungen des Instituts für mittelalterliche Realienkunde Österreichs, 2. Das Leben in der Stadt des Spätmittelalters (Internationaler Kongress, Krems an der Donau 1976). Wien, 1977
- KŐHALMI László: XXVIII. Fejezet. A hivatali bűncselekmények. Új BTK kommentár. 5. kötet, Különös rész. Főszerk. POLT Péter, Nemzeti Közszerk. és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013
- KONCZ János: Gondolatok a gyanúsított rendőrségi kihallgatásáról - egy bírói ítélet tükrében. Belügyi Szemle, 1979/2.
- KÓNYA Lajos: Még egyszer a kihallgatás etikájáról. Belügyi Szemle, 1971/11.
- LAKATOS János (a): A gyanúsított kihallgatása. In: ANTI-BARTA-BÓCZ-KRISPÁN-LAKATOS-ROMASZ: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004
- LAKATOS János (b): A krimináltaktika elméleti kérdései. In: ANTI-BARTA-BÓCZ-KRISPÁN-LAKATOS-ROMASZ: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004
- LAZAREVIĆ, D.: Neka razmatranja o iskazu okrivljenog, Pravni život, 1962/1.
- LISZENKOV: Nyekatorije oszobennosztyi doprossza podozrevajemovo és BELIGKIN Taktycseszkij prijom jevo priroda szvojsztva című tanulmányaiban. In: TÓTH Mihály: A taktikai blöff alkalmazása. Belügyi Szemle 1980/5.
- MAGASHÁZY Géza: A gyanúsítottak kihallgatásáról. Belügyi Szemle, 1980/12.

Magyar Helsinki Bizottság: „Lejt a pálya - a hivatásosok által elkövetett bántalmazások” https://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_APT_kinzas_tanulmany_osszefoglalo_fin.pdf
2015. (Letöltés ideje: 2016. március 6.)

Magyar Helsinki Bizottság: A hivatalos személyek által elkövetett bántalmazások nyomozása Európában, Hét országban végzett kutatás alapján készült összehasonlító elemzés, 2017.

Magyar Jogi Lexikon. IV. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1903

MAYER Béla: Gondolatok a kihallgatás etikájáról. Belügyi Szemle, 1971/2.

Malleus maleficarum (lásd a letöltéseknél)

MEGYERI Gábor (a): A bizonyítás alapvetései. Kommentár a büntőeljárás törvényéhez, Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018

MEGYERI Gábor (b): A bizonyítás általános szabályai. Kommentár a büntőeljárás törvényéhez, Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018

MÉSZÁR Róza: XXVIII. Fejezet. A hivatali bűncselekmények. Magyar Büntetőjog. XXVIII. Fejezet Kommentár a gyakorlat számára. 3. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016

MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2004

MEZEY Barna: Kínzás, kínszenvedés, kivégzés Rubicon 2006/7.

MEZŐLAKI Erik: XXVIII. Fejezet. A hivatali bűncselekmények. In: KARSAI Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Complex Kiadó, Budapest, 2013

NAGY Ferenc: Magyar Büntetőjog Általános Része. Korona Kiadó, Budapest, 2001

NAGY Sándor: Kínvallatás a hajdúvárosok és hajdúkerületi törvényszék előtt indított bűnügyekben. (lásd a letöltéseknél)

NÉMETH Zsolt: A kényszervallatás kriminológiája - avagy a kényszervallatás ártalmairól. Belügyi Szemle 2000/7-8.

NOBLES, Richard-SCHIFF, David: Guilt and Innocence in the Criminal Justice System: a Comment on R (Mullen) v Secretary of the Home Department, The Modern Law Review, 2006/1.

NYITRAI Endre: A szervezett bűnözés elleni küzdelem büntetőjogi és kriminalisztikai eszközei PhD értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2017 (lásd a letöltéseknél)

NYÍRI Sándor: A bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmak az új Büntetőeljárás törvényben. Magyar Jog, Budapest, 2001/4.

OLTI Vilmos: A demokratikus államrend vagy a demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló bűntettek. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 1947. december 20. Idézte: HORVÁTH Attila: A büntető eljárásjog, különös tekintettel a koncepciók perекre a szovjet típusú diktatúra

korában. In: Emberek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. Szerkesztők: HACK Péter-KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014

PAULER Tivadar: Büntetőjogtan. Anyagi büntetőjog különös része. Alaki jog. Második javított és bővített kiadás. Kiadja: Pfeifer Ferdinánd, 1870

PETRIĆ, Branko: Odbrana okrivljenog u krivičnom postupku. Naša zakonitost, 1962/1-2.

PLATÓN: Az Állam. <http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 6.)

POUND, Rouscou: (idézte FANTOLY Zsanett) A büntetőeljárás rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012

RIHMER Zoltán: Bevezetés a római jogforrások világába. Szeged, 2005. 10. Idézte: MOLNÁR Imre: Az ókori Róma büntetőeljárás jogának rendje. In: Sapiienti Sat. Ünnepi Kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára, Szeged, 2012

ROSO, Zvonimir: Poligraf u kriminalistici. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1987

ROSO, Zvonimir: Informativni razgovor i intervju. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1995

SALVIOLI, Giuseppe: Storia della procedura civile e criminale – Dal VI secolo al XII secolo, in Storia del diritto italiano. III/1. Szerkesztette: del Giudice, Pasquale, Milano, 1925.; Idézte: BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Jelképek és szertartások a középkori igazságszolgáltatásban. In: Eckhardt Ferenc emlékkönyv, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004

SCHANDA Balázs: Az eskü a mai magyar közjogban, Iustum Aequum Salutare 2006/3-4. (Lásd a letöltéseknél)

SCHILD, Wolfgang: Alte Gerichtsbarkeit. München, 1985. Idézte: BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Jelképek és szertartások a középkori igazságszolgáltatásban. In: Eckhardt Ferenc emlékkönyv, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004

SCHIRACH von, Ferdinand: Ártatlan? A népünnepély. Partvonal Könyvkiadó, Budapest, 2011

SCHNEICKERT, Hans: Tajna presztyupnika i putyi k jejo raszkrütijü. Moszkva, 1926

SCHUBAUER László: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények. In: BLASKÓ Béla-MIKLÓS Irén-PALLAGI Anikó-POLT Péter-SCHUBAUER László: Büntetőjog. Különös rész. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013

SIMIĆ, I.: Davanje iskaza. Pravni život, 1991/5-7.

SIMONVIĆ, Branislav: Pribavljanje i ocena iskaza. Pravni Fakultet Kragujevac, 1997

SPASOJEVIĆ, Gligorije: Odbrana okrivljenog prema unutrašnjem i međunarodnom pravu, Medija centar Odbrana, Beograd, 1998

- STEFANOVIĆ-ZLATIC, Milica: Privilegija nesvedočenja i privilegija ćutanja u krivičpostupku. Glasnik AKV, 1975/4
- STEFANOVIĆ-ZLATIC, Milica: Dokazna vrednost priznanja okrivljenog. Anali, 1963/1-2.
- STONE, Marcus: Cross-Examination in criminal Trials. London, 1995
- SVANIDZE, Eric: Effective investigation of ill-treatment. Guidelines on European Standards Council Europe, 2009. Idézte: A hivatalos személyek által elkövetett bántalmazások nyomozása Európában, Hét országban végzett kutatás alapján készült összehasonlító elemzés, Magyar Helsinki Bizottság 2017
- SZABÓ András: Jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása. Belügyi Szemle, 1999/10.
- SZABÓ István: A „blöffölés” mint kihallgatási taktika. Belügyi Szemle, 1971/6.
- SZABÓ Zsolt-SZOMOR Sándor: Fegyveregyenlőség. Rendészeti Szemle, 2007/3.
- SZÍJÁRTÓ Eszter: A krimináltaktikai blöff. Belügyi Szemle, 2013/5.
- SZIKINGER István: Miranda ügy. Belügyi Szemle, Budapest, 1990
- SZLEMENICS Pál: Fenyítő törvényszéki magyar törvény. Buda, 1836
- SZOBONYA József: A kihallgatás etikájához. Belügyi Szemle, 1971/11.
- TOMPA József (szerk.): A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan, II. kötet. Mondattan. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962
- TÓTH Andrea Noémi-HÁGER Tamás: A terhelt vallomása a büntetőeljárás bírósági szakaszában, egyes eljárási szabálysértések megítélése. Miskolci Jogi Szemle 8., 2013/2.
- TÓTH Mihály: A taktikai blöff alkalmazása. Belügyi Szemle, Budapest, 1980/5.
- TÓTH Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma a magyar büntető eljárásban, különös tekintettel a nyomozásra. Jogász Szövetségi Értekezések, Budapest, 1982
- TÓTH Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma és konfliktusai, különösen a nyomozásban. Kandidátusi értekezés, Budapest, 1988
- TÓTH Mihály: A „magyar Miranda” első néhány éve. In.: Tények és kilátások. Szerk. ERDEI Árpád. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995
- TÓTH Mihály: Csemegi Károly és a magyar büntető eljárásjog fejlődése. In: TÓTH Mihály (szerk.) Büntető eljárásjogi Olvasókönyv, Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- TÓTH Mihály (a): A kényszervallatás bűncselekményének hagyományos formái és újabb határesei. In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára, Pécs, 2004
- TÓTH Mihály (b): Kihallgatási műfogások az igaz vallomás érdekében. A taktikai blöff. In: BÓCZ Endre (szerk.): Kriminálisztika I-II. kötet., BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004

- TÓTH Mihály szerk.: A büntetőeljárás alapelvei. In: Büntető eljárásjog. Harmadik átdolgozott, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009
- TÓTH Mihály: Közvetett bizonyítás, prekonceptiók és előítéletek. In: A büntetőítélet igazságtartalma. Szerkesztő: ERDEI Árpád, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010
- TÓTH Mihály-NAGY Zoltán (szerkesztők): Magyar büntetőjog. Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2014
- TÓTH Mihály (a): A „konceptiók pererei” egykori hétköznapijai és megismétlődésük veszélyei. A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017
- TÓTH Mihály (b): A bizonyítás a büntetőeljárásban. In: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntetőeljárásjog. Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. Harmadik aktualizált kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017
- TÓTH Mihály (c): Leplezett eszközök a büntetőeljárásban. In: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntetőeljárásjog. Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. Harmadik aktualizált kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017
- TRANKELL, Arne: Reliability of Evidence, Indian Law Institut, Stockholm, 1972
- TRAYTLER Endre: Néhány igazságszolgáltatási elleni büntettről. Magyar Jog, 1962
- TREMMEL Flórián: Továbbfejleszthetők-e a bizonyításelmélet alapfogalmai? In: Büntetőeljárás olvasókönyv. Szerk. TÓTH Mihály, Osiris kiadó, Budapest, 2003
- TREMMEL Flórián: Az egyes alapelvek. In: FENYVESI Csaba-HERKE Csongor-TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004
- TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006
- UNDEUTSCH, Udo: Beurteilung der Glaubhaftigkeit von Zeugaussagen. Handbuch der Psychologie. Göttingen, 1967
- VARGA Zoltán: A bizonyítékok értékelése. In: JAKUCS Tamás (szerk.): A büntetőeljárás törvény magyarázata I. kötet. KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2003
- VODINELIĆ, V.: Laž okrivljenog kao dokaz u krivičnom postupku, Pravni život, 1962/3.
- VUCHETICH Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere II. könyv. Gyakorlati büntetőjog. (Ford. KIRÁLY Tibor), Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Lajosmizse, 2007
- WALKLEY, John: A gyanúsított gondolkodásmódjának megváltoztatása. Belügyi Szemle, 1986/2. (kivonatos közlés a Police Review 1985. március 1.-jei számából)
- WALTOS, Stanislaw: A terhelt eljárási helyzete a Lengyel Népköztársaság büntető eljárásában Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle 1974/12.

WERBŐCZY István: Hármaskönyv. Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve. (1514); http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm (Letöltés ideje: 2019. június 4.)

WHITE, Welsh S.: Defending Miranda. Reply to professor Caplan Vanderbilt. Law Review 1986/1.

WHITMAN, J. Q.: Presumption of Innocence or Presumption of Mercy? Weighing Two Western Modes of Justice, Texas Law Review, 2016

WIENER A. Imre: Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Része kodifikálásához. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2000

ŽARKOVIĆ, M.-ILIĆ, G.: Dokazna vrednost priznanja okrivljenog. Pravni život, 2002/9.

FELHASZNÁLT INTERNET-LETÖLTÉSEK

Aranybulla <http://aranybulla.hupont.hu/> (Letöltés ideje: 2018. június 18.)

Balogh kontra Magyarország 47940/99. számú kérelem.
<https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei-A-B>
(Letöltés ideje: 2015. március 04.)

BÁRD Károly: A hallgatás ára. Fundamentum 2005/3.
http://real.mtak.hu/65792/1/A_hallgasas_ara2005_u.pdf (Letöltés ideje: 2015. március 18.)

BÁRD Károly: Erkölcs és büntető igazságszolgáltatás - a hallgatás joga. <http://real.mtak.hu/65763/>
(Letöltés ideje: 2016. október 3.)

BELOVICS Ervin: Az önvádra kötelezés tilalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga, Eljárásjogi Szemle 2016/1. <https://eljarasjog.hu/2016-efolyam/az-onvadra-kotelezes-tilalma-es-a-terhelti-vallomastetel-megtagadasanak-joga/> (Letöltés ideje: 2016. július 18.)

Béres és mások kontra Magyarország <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei-A-B> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 21.)

BUNYITAY Vince: A váradi Regestrum Második könyv a püspökség második százada (1190-1290) In: <http://mek.oszk.hu/04700/04735/html/20.html> (Letöltés ideje: 2018. május 6.)

Case of Aksoy v Turkey [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58003%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58003%22]})
(Letöltés ideje: 2019. január 21.)

Case of Aydin v. Turkey [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58371%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58371%22]})
(Letöltés ideje: 2019. január 21.)

Case of Csonka v. Hungary
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22documentcollectionid2%22:\[%22JUDGMENTS%22\],%22itemid%22:\[%22001-192465%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22documentcollectionid2%22:[%22JUDGMENTS%22],%22itemid%22:[%22001-192465%22]}) (Letöltés ideje: 2019. augusztus 16.)

Case of El Kaada v Germany
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806a80b0 (Letöltés ideje: 2019. augusztus 16.)

Case of Funke v France [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57809%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57809%22]})
Letöltés ideje: 2019. augusztus 16.)

Case of Gäfgen v. Germany [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-99015%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-99015%22]})
(Letöltés ideje: 2019. január 28.)

Case of Kemal Coşkun v Turkey. <https://www.fairtrials.org/ecthr-kemal%20co%20c5%9Fkun%20v%20turkey> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 21.)

Case of Peers vs. Greece
https://www.hrdp.org/files/2013/09/09/CASE_OF_PEERS_v._GREECE_.pdf (Letöltés ideje: 2019. augusztus 15.)

Case of Saunders v. United Kingdom [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58009%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58009%22]}) (Letöltés ideje: 2019. július 6.)

Case of Selmouni v. France ügy [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58287%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58287%22]}) (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

Case of Tekin v. Turkey ügy <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/tekin-torokorszag-elleni-ugye-2249693> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

Case of Telfner v. Austria. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-59347&filename=001-59347.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 08. 21.)

Case of Tomasi v. France ügy [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57796%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57796%22]}) (Letöltés ideje: 2015. 03. 04.)

Case of Turyev v Russia Application no. 20758/04. ECHR 2013.10.11., Final: 2017.01.11. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-167087%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-167087%22]}) (Letöltés ideje: 2019.08.16.)

Case of Vlieeland Boddy and Marcello Lanni v Spain, Demandas n: 534651 Y 9634/12 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-161488%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-161488%22]}) (Letöltés ideje: 2019.08.16.)

CSÉKA Ervin: A bizonyítást kizáró szabályok a büntetőeljárásban. In: TÓTH Károly (szerk.): In memoriam Dr. Kovács István akadémikus, egyetemi tanár, Szeged, 1991 http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00051/00191/juridpol_040.pdf (Letöltés ideje: 2019. augusztus 9.)

GÁCSI Anett Erzsébet: A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban. PhD értekezés. Szegedi Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Szeged, 2015 http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2738/1/Gacsi_Anett_Erzsebet_ertekezes.pdf (Letöltés ideje: 2019. augusztus 9.)

<http://cograf.hu/tudastar/az-1843-evi-bunteto-torvenyjavaslatok-es-a-csemegikodex> (Letöltés ideje: 2017. május 11.)

<http://hirmagazin.sulinet.hu/hu/pedagogia/isteniteletek-a-kozepkorban> (Letöltés ideje: 2018. május 2.)

<http://hu.wikipedia.org/wiki> (Letöltés ideje: 2014. január 22.)

<http://lexikon.katolikus.hu> (Letöltés ideje: 2014. január 22.)

<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/1-2001.html> (Letöltés ideje: 2019. július 18.)

<http://mek.oszk.hu/04700/04735/html/20.html> (Letöltés ideje: 2016. május 20.)

<http://www.historia.hu/userfiles/files/2009-02/Solymosi.pdf> (Letöltés ideje: 2016. március 20.)

<https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/nyitrai-endre/nyitrai-endre-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltés ideje: 2019. június 20.)

[https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%81llam_\(dial%C3%B3gus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%81llam_(dial%C3%B3gus)) (Letöltés ideje: 2019. június 4.)

<https://hu.wikipedia.org/wiki/Inkvizici%C3%B3> (Letöltés ideje: 2014. január 22.)

https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_mezey_magyar_jogtortenet/ch02s04.html Ideiglenes Törvénykezési Szabályok magyarázat (Letöltés ideje: 2016. szeptember 27.)

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412b2/2013.0002_pszichologia_es_szemelyisegfejleszt_es_i/tananyag/JEGYZET-10-2.1._Szemelyisegelmeletek.scorml (Letöltés ideje: 2019. február 13.)

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog/ch01s02.html (Letöltés ideje: 2019. február 10.)

HVG.hu/itthon/kényszervallatással vádolnak rendőröket. (Letöltés ideje: 2016. szeptember 10.)

Internet stranica Savjeta Evrope. In: Borba protiv mučenja, iskustva OSCE-a 22. o. Kiadja: Kancelarija OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava OSCE Office for Demokratski Institucije and Ljudska prava (ODIHR) Al. Ujazdowskie 1900-557 Warsaw Poland www.osce.org/odihr

Kálmán király Dekrétomainak Első könyve 22. fejezet: A tüzes vas és forró víz próbájáról Micsoda helyeken lehessen?: „Megtiltjuk, hogy vas és a vízzel való próbát akármely egyházban is ne tegyenek, hanem csak püspöki székhelyeken és nagy prépostságokban, mint Pozsonyban és Nyitrán.”

Kálmán Király Dekrétomainak Első Könyve, 83. fejezet A hamis tanuk büntetéséről <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei?pagenum=2> (Letöltés ideje: 2019. június 12.)

KÓKAI Károly: Az igazság keresésének módszere. http://acta.bibl.u-szeged.hu/11495/1/gondolatjel_1993_1_2_067-079.pdf (Letöltés ideje: 2019. június 4.)

Magyar Helsinki Bizottság: „Lejt a pálya - a hivatásosok által elkövetett bántalmazások” https://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_APT_kinzas_tanulmany_osszefoglalo_fin.pdf, 2015. (Letöltés ideje: 2016. március 6.)

Malleus maleficarum, <https://hu.wikipedia.org/wiki/Inkviz%C3%ADci%C3%B3> (Letöltés ideje: 2019. 06.05.) <https://hu.wikipedia.org/wiki/Inkviz%C3%ADci%C3%B3> (Letöltés ideje: 2019. június 5.)

Miranda of State Arizona <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/384/436/> (Letöltés ideje: 2019. június 05.)

NAGY Sándor: Kínvallatás a hajdúvárosok és hajdúkerületi törvényszék előtt indított bűnügyekben <http://hbml.archivportal.hu/data/files/145061653.pdf> (Letöltés ideje: 2016. június 29.)

SCHANDA Balázs: Az eskü a mai magyar közjogban. Iustum Aequum Salutare 2006/3-4. <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/200634sz/varia.pdf> (Letöltés ideje: 2019. május 6.)

Szent István Dekrétomainak Második Könyve 3. fejezet: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei> (Letöltés ideje: 2019. június 12.)

Szent László Király Dekrétomainak Első Könyve: 28. Fejezet <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei> (Letöltés ideje: 2019. június 12)

Válogatott kínvallatások a múltból.

https://m.mult-kor.hu/20140321_valogatott_kinvallatasok_a_multbol (Letöltés ideje: 2016. március 06.)

Werbőczy István: Hármaskönyv http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm (Letöltés ideje: 2019. június 04.)

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK

100/2018 (VI.8.) Korm.rend. a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól:

1486. évi XIV. törvénycikk a közös tanúvallatás megejtésének módja és a szemügyre vételről

1486. évi XVIII. törvénycikk, hogy párbaj vivását a királyi törvényszéken nem szabad elhatározni, kivéve a király katonai curiájának szokása szerint eldöntendő perekben és akkor is csak bizonyítékok hiányában

1861. Ideiglenes Törvénykezési Szabályok

1869. évi IV. törvénycikk a bírói hatalom gyakorlásáról

1878. évi V. törvény a magyar büntetőtörvénykönyv, a büntettekről és vétségekről

1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról

1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról

1962. évi 8.törvényerejű rendelet a büntetőeljárásról

1966. dec. 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról

1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán,

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1988. évi 3. törvényerejű rendelet a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

1989. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról

1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

22/2010 (OT) ORFK utasítás

8/2018 (VI. 29.) LÜ utasítás a büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenységről

9/2018 (VI. 29.) LÜ. utasítás az előkészítő eljárással, a nyomozás felügyeletével és irányításával, valamint a befejező intézkedésekkel kapcsolatos ügyészi feladatokról

II. Lipót 1790/1791.évi dekrétuma

Kálmán király Dekrétomainak Első könyve 22. fejezet

Kálmán Király Dekrétomainak Első Könyve, 83. fejezet

Legfőbb Ügyészség LFNIGA//142/2019 (Emlékeztető)

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

Szent István Dekrétomainak Második Könyve 3. fejezet:

Szent László Király Dekrétomainak Első Könyve 28. Fejezet

23/2003. (VI.24.) BM-IM együttes rendelet

**Felhasznált alkotmánybírósági, bírósági határozatok,
büntető elvi döntések, határozatok és ítéletek:**

28/2015. Büntető Elvi Határozat
3258/2015.(XII.22.) AB határozat
3328/2017. (XII.8.) AB határozat
39/1997. (VII.1.) AB határozat
4/1991. (XII. 17.) AB határozat
64/1991 (XII.17. AB. határozat
7/2014. (III.7.) AB határozat
7/2014. (III.7.) AB határozat
8/2013 (III.1) AB. határozat
8334 BDT
9054 BDT
9055 BDT
9056 BDT
BH 1982/38
BH1982.222.
BH 1980/314.
BH1983.147
BH 1983/223.
BH1987/462
BH 1991.463.
BH 1995.449.
BH 1996.353
BH 1996.353.
BH 1998.267.
BH 1998.418.
BH 1998.418.
BH 2000.482. (Legf. Bir. Bf. III. 2449/1998. sz.)
BH2000.525
BH 2009.11.
Döntvénytár II.71. szám

Döntvénytár VII.30. szám
Döntvénytár XV.114. szám
Döntvénytár XXXIV. 92. szám
Döntvénytár XXXIX. 78. szám
EBH2015. B.29. [55]
ÍH 2005.136.
ÍH 2015.48.
Legf. Bír. Katf. III.346/1981.
Legf. Bir. Bf. III. 2449/1998.
Budapesti Megyei Bíróság B.I.001249/1951.
Budapesti megyei Bíróság B.II.001278/1951.
Budapesti megyei Bíróság B.III.001249/1951.
Budapesti megyei Bíróság B.III.001202/1951.
Budapesti megyei Bíróság B.II.2102/1952.
Budapesti megyei Bíróság B.III.002169/1952.
Budapesti Központi Járásbíróság B.02106/1953.
Budapesti Központi Járásbíróság B.02106/1953.
Budapesti V. kerületi Bíróság B.0546/1954.
Debreceni Ítéltábla Bf.II.254/2015/17.
Fővárosi Ítéltábla 13. Bf.167/2016/44. (A Pécsi Ítéltábla kirendelt tanácsa)
LG-Celle Vorlagbeschluss v. 26.3. 0991 – 1 Ss 2/91
Pécsi Ítéltábla Bf.I.87/2011.
Tolna Megyei Bíróság B.82/2010.